शास्त्रविशारदजैनाचार्यश्रीविजयधर्मसूरिगुरुभ्यो नमः ।

अर्हम्

श्रीयशोविजयजैनग्रन्थमाला [२९]

श्रीविनयचन्द्रसूरिविरचितं

मल्लिनाथचरित्रम् ।

शास्त्रविशारदजैनाचार्यश्रीविजयधर्मसूरिपादाम्भोजचञ्चरीकायमाणाभ्यां
श्रावकपं०-हरगोविन्ददास-बेचरदासाभ्यां संशोधितम् ।

तच्च

वीसनगरवास्तव्य श्रेष्ठिवर्य जेठालाल दीपचन्द्र इत्येतेषां साहाय्येन

वारणस्यां

श्रेष्ठिभूराभाईतनुजहर्षचन्द्रेण निजधर्माभ्युदययन्त्रालये मुद्रितं प्रकाशितं च ।

वीरसंवत् २४३८ ।

मूल्य रूप्यकत्रितयम् ।

Printed and Published by Shah Harakhchand Bhurabhai
at The Dharmabhyudaya Press, Benares City.

अनुक्रमणिका ।



प्रस्तावना ।

अस्य श्रीमल्लिस्वामिचरितनाम्नो महाकाव्यस्य प्रणेतारः कविचक्रशक्राः कुन्देन्दुकीर्तयं आगमगगनगगनध्वजा श्रीविनयचन्द्रसूरय के ?, कीदृशा. ?, क च लोके कदा स्वचरित्रपावित्र्येण पावयाञ्चक्रिवांस: ?, इति जिज्ञासमानस्य जिज्ञासाऽस्यैव काव्यस्य प्रशस्तिप्रतिष्ठितश्लोकान् दृष्ट्वैवोपशाम्यति; तथाहि—

तमोपहारी सद्वृत्तो गच्छश्चन्द्रोऽभवद् भुवि । चित्रं न जलधौ रागं यत्र चक्रे कदाचन ॥ १ ॥

तस्मिन्नभूत् शीलगणाभिधानः सूरिः समापूरितभव्यवाञ्छ ।
यत्पत्रशाख. किल कल्पवृक्षश्छायां नवीनां तनुते जनानाम् ॥ २ ॥

यत्पार्श्वं किल देवता त्रिभुवनस्वामिन्युपेता स्वयं पूर्वप्रीतितरङ्गितेव वचसा वव्रेव कृष्टेव च ।
सौभाग्याद्भुतवैभवो भवमहाम्भोराशिकुम्भोद्भव· श्रीमानत्र स मानतुङ्गगणभृन्नन्द्यान्नविद्यापह· ॥ ३ ॥

यस्योच्चैः परिपाकपेशलतरा तृप्तिं प्रवृत्तेऽङ्गिनां व्याख्यापर्वणि भारती रसवती लावण्यपुण्या भृशम् ।
एतद् नूनमजीर्णमप्यविकलं यस्या. सुखं निस्तुपं श्रीमानेप रविप्रभ स विजयी स्तात्सूपकार पर· ॥ ४ ॥

विविधग्रन्थनिर्माणविरञ्चिरुचिरो गुरु. । योऽभूद् रजोगुणो नैव नालीकस्थितिमान् क्वचित ॥ ५ ॥

श्रीमद्रैवततुङ्गशैलशिखरे सुध्यानलीनायुषा स्वायु कर्मतरुप्रपातवशतो लेभे गतिस्ताविषी ।
भव्यव्रातमनःकुरङ्गशमकृत् तत्पट्टभूपाकरो रामः श्रीनरसिंहसूरिरभवत् विद्यात्रयीपावनः ॥ ६ ॥
नित्यं यः समितौ रतः कलयते सद्गुप्तिशक्तित्रयसातत्यं व्रतपञ्चवल्लभलसद्वन्धवर्गगर्वोद्धुर[1] ।
श्रीमत्पूज्यरविप्रभप्रविकसत्पट्टक्ष्मालंकृतिः साक्षादेष नरेन्द्र एव जयति श्रीमन्नरेन्द्रप्रभः ॥ ७ ॥
दुर्वारप्रतिवादिविन्ध्यशमकृच्चान्द्रेकुले विश्रुतो देवानन्द इति प्रसिद्धमहिमोद्दामा मुनिग्रामणीः ।
अष्टव्याकरणाम्बुधीन् निरवधीन् शब्दोर्मिमालाऽऽकुलान् यः स्वव्याकरणप्रशस्तिचुलुकैश्चित्रं चकारोच्चकैः ॥ ८ ॥
तच्छिष्योऽजनि जागरूकमहिमा रत्नप्रभाख्यप्रभुः पट्टे श्रीकनकप्रभः प्रतिभया वाचस्पतिर्मूर्त्तिमान् ।
तत्पादाम्बुजचञ्चरीकचरितः प्रद्युम्नसूरिर्नवप्रीतिः श्रीविनयेन्दुना तदखिलं चाशोधयद् बोधये ॥ ९ ॥
पूज्यश्रीरत्न (?) सिंहसूरिसुगुरो श्रीमन्नरेन्द्रप्रभोरादेशाद् विनयाङ्कपार्श्वचरितस्रष्टाशया (?) ।
गच्छोत्तसरविप्रभाभिधगुरोः शिष्योऽल्पमेधा अपि सूरिः श्रीविनयेन्दुरेप विदधे मल्लेश्चरित्रं नवम् ॥ १० ॥
क्षेत्रे भारतनामके जिनपतेर्यावत् परं शासनं (?) शस्यमिदं वृषव्रजपरोपोपक्षमं वर्धते ।
एतद् नीरदवृन्दसुन्दरतनोः श्रीमल्लितीर्थेशितुः प्रोद्दामं रसपूरचारुचरितं तावच्चिरं नन्दतात् ॥ ११ ॥

आपादयति चात्रार्थे तैरेव निर्मितस्य कल्पनिरुक्तनाम्नो ग्रन्थस्य पाश्चात्यः कियानंशो विशेषतो दार्ढ्यम्; स चायम्–

"सैद्धान्तिकश्रीमुनिचन्द्रशिष्याः प्राज्ञा अनूचानवरा जयन्ति ।
श्रीरत्नसिंहाह्वयसूरिमुख्या यच्छिष्यलेशो विनयेन्दुसूरिः ॥ १ ॥

1 दैवी ।

श्रीविक्रमात् तत्त्व-गुणे न्दुवर्षे (१३२५) चूर्ण्यादि वीक्ष्य स्वगुरोर्मुखाच्च ।
ज्ञात्वाऽनघं पर्युषणाभिधाने कल्पस्य किंचिद् विदधे निरुक्तम्" ॥ २ ॥

किञ्च, श्रीधर्मविधिग्रन्थवृत्तिविधायकाः श्रीउदयसिंहसूरयोऽप्येतानेवाचार्यवर्यान् महाकवित्वेन ग्रन्थशोधकशिरोमणित्वेन च प्रख्यापयन्ति, तथाच धर्मविधिप्रशस्तिः—

"स श्रीमाणिक्यप्रभगुरुसेवी स्वगुरुबन्धुसंमत्या । आचार्य उदयसिंहश्चक्रे श्रीधर्मविधिवृत्तिम् ॥ ११ ॥
श्रीमत्पूज्यरविप्रभमुनिपतिपदकमलमण्डनमरालः । वृत्तिमशोधयदेनां महाकविर्विनयचन्द्राख्यः ॥ १२ ॥
या शासनपुष्टिपरा जननीवद् भव्यसंतति पाति । सा श्रीशासनदेवी शिवतातिर्भवतु संघस्य ॥ १६ ॥
रस-मङ्गल-सूर्य(१२८६)-मिते वर्षे श्रीविक्रमादतिक्रान्ते । चक्रे चन्द्रावत्यां वृत्तिरियं संघसान्निध्यात् ॥ १७ ॥"

एभिः सकलैः प्रमाणैरेषां सूरिवराणां समयो द्वादशशताब्द्यादिभूतस्त्रयोदशशताब्द्यन्तभूतश्चेति नितरां निश्चीयते ।

सरसं समुपवर्णितं चात्र गगनकुसुमायमानमनोमनोरथलक्षजलसंकुलं दम्भस्तम्भानेकनक्रचक्रचक्रवालबलप्रबलं दुःखात्मनैकदुष्करमकरप्रकरप्रपूरितं मिथ्याहंकाराकारभूरिभूधराधृष्यकूटविकटं सर्वत्र दुर्योधक्रोधप्रसर्पत्सरीसृपसर्पणभीषणमनादिगभीरापारसंसारपारावारं संशोष्य, संभूष्य च स्वं निखिलनिर्मललोकाऽलोकलोकिन्या विज्ञानश्रिया, प्रतिष्ठाप्य च सकललोकाऽमितहितावहं ससारोत्तारकं तीर्थम्, प्रतिबोध्य च गाढमिथ्यात्वनिशानिद्रावशीभूतप्रभूतभूतगणान्, उत्तार्य च कांश्चन संसारसागरात्, प्रापय्य च प्रवरशिवनगरनिकटम्, परमामनश्वरीमितरदेवदवीयसीं गरीयसीं पदवीं

प्राप्तानां श्रीमल्लिस्वामिजिनेश्वराणामामूलचूलमदभ्रपापाभ्रधवित्रं पुष्करारिष्टमललवित्रं निसर्गगुणगणपवित्रं चरित्रम् । अन्तर्भावितानि चात्र श्रीमल्लिमित्रपट्ककथानकानि । अन्या अपि लोकप्रबोधविधायिन्यो बह्व्यः कथाश्च व्यावर्णिताः । तत्र तत्र चानुरूपं सुन्दरं सकलरसावर्षि सवर्णनमपि पाठकहृदयकोशप्रवेशं प्रापितम् । समावेशितानि चात्र महाकाव्यनिखिललक्षणानि । इति सर्वैरेव प्रकारैरयं चरितग्रन्थः चरितग्रन्थेषूत्तमं स्थानं लम्भितः ।

इमे चाचार्यपूज्या अन्यानपि कल्पनिरुक्त-श्रीपार्श्वचरितप्रभृतीन् ग्रन्थान् जग्रन्थुः, व्यशूशुधंश्च धर्मविधिवृत्तिप्रमुखानल्पग्रन्थान् । एतेषां च सूरिवराणां ग्रन्थग्रन्थितृत्वं ग्रन्थशोधकत्वं चेदमुभयं तदपूर्वादूष्यवैदुष्य-लोकोपकारकत्वाऽन्यथानुपपद्यमानं तेषां परमकारुणिकत्वं सकलशास्त्रनिष्णातत्वं च स्पष्टं निष्टङ्कयति ।

संशोधकाश्चास्य शोधकप्रकाण्डतां गताः श्रीप्रद्युम्नसूरयः, येषां शोधननैपुण्यं बहवः कविकुञ्जरा व्यावर्णयांबभूवांसः । अतोऽपि चरितमिदं विशेषेण महत्त्वमचकलत् ।

---

१ यदाह धर्मकुमारपण्डितः स्वीये शालिभद्रचरित्रे प्रतिप्रक्रमम्—

"श्रीशालिचरिते धर्मकुमारसुधिया कृते । श्रीप्रद्युम्नाधिया शुद्धे"

अन्त्यप्रक्रमे च—

"इयं कथा वृद्धकुमारिकेव सदूपणा भूषणवर्जिताऽऽसीत् । प्रद्युम्नदेवस्य परं प्रसादाद् बभूव प्राणिग्रहणस्य योग्या" ॥ १५२ ॥

तेषां च श्रीविनयचन्द्रसूरिकृतं श्रीमल्लिनाथमहाकाव्यम्, श्रीप्रभाचन्द्राचार्यविरचितं श्रीप्रभावकचरित्रम्, श्रीदेवेन्द्रसूरिप्रणीतः श्रीउपमि-

॥ ३ ॥

एतस्य श्रीमल्लिचरितस्य पुस्तकचतुष्टयमावां प्राप्तवन्तौ, तदर्थं च तदर्पयितॄन् नामग्राहमभिवन्दावहे—

१ श्रीमल्लिचरितमस्मद्गुरूणां श्रीशास्त्रविशारदजैनाचार्यश्रीविजयधर्मसूरीणां शुद्धदेश्यम् ।

२ ,, ,, पुण्यपत्तनस्थडक्कनकॉलेजाख्यपुस्तकालयस्य, नात्यशुद्धम् ।

३ ,, ,, मुनिमोहनलालजिपुस्तकालयस्य, अशुद्धम् ।

४ ,, ,, स्तम्भनपुरस्थधर्मशालाभिधभाण्डागारस्य, अपूर्णम्, शुद्धप्रायं च ।

तदेवं पुस्तकचतुष्टयमाश्रित्य संशोधितम्, तत्र तत्र पाठान्तरितं च चित्ताह्लादकमिदं चरितं सकर्णा निजविमलनेत्रसन्निकर्षाद् नाययन्तु स्वीयनेत्रे पावित्र्यम् । पठित्वा चैतत् त्यजन्तु कपटनाटकपाटवपटं पटवः, मुनयश्च लोकयन्तु

तिभवप्रपञ्चकथासारोद्धार, श्रीरत्नप्रभसूरिविहिता श्रीकुवलयमालाकथा, श्रीबालचन्द्रसूरिनिर्मिता श्रीउपदेशकन्दलीटीका श्रीविवेकमञ्जरीटीका, श्रीउदयप्रभसूरिरचिता उपदेशमालाकर्णिकाटीका चेत्यादितात्कालिकबहुग्रन्थाना संशोधकत्वेन ग्रन्थसंशोधननैपुण्यम्, श्रीममरादिलसंक्षेपादेः स्वतन्त्रं संविधानेन च शास्त्रवैशारद्यं च सुतरां प्रतीतम् । ये पुनस्तदानीन्तनाचार्यैर्बाढं समानिता बभूवुरित्यपि श्रीमानतुङ्गाचार्यविरचितश्रीश्रेयांसनाथचरित्रान्तर्गतेन—

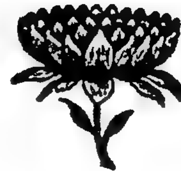
"शिष्यः श्रीकनकप्रभस्य सुकविः श्रीबालचन्द्रानुजो ज्यायान् श्रीजयसिंहतः प्रतिभया श्रीवस्तुपालस्तुतः ।
अस्मद्गोत्रमहत्तरः कविगुरुः प्रद्युम्नसूरिप्रभुर्विद्वद्वृन्दकवित्वशोधनधनो ग्रन्थं मुदाऽशोधयत्" ॥ १ ॥

इति पद्येन व्यक्तमाविर्भवति ।

कर्मनरपतिवैचित्र्यम् , मुच्यतां च सकलो लोकः, उत्साहयन्तु चासतपरिश्रान्तिम् , संशोधयन्तु सूचयन्तु च मतिमान्द्यसहभूनि दृग्दोषहेतूनि सीसकाक्षरयोजकजातानि च दूषणानि हंसन्तः समन्ततः सन्तः ।

अस्य च मुद्रणादिव्ययदातुः परमोदारश्रीश्रेष्ठिप्रवरगोकुलभाइतनुजनुषो वदान्यवरेण्यस्य श्रीश्रेष्ठिवरमणिलालस्य परमं धन्यवादं समर्पयावः ।

इति
निवेदयतो—
हरगोविन्द–बेचरदासौ ।



॥ ४ ॥

श्रीविजयधर्मसूरिभ्यो नमः ।

मल्लिनाथमहाकाव्यम् ।

प्रथमः सर्गः ।

महातेजःप्रभुः सर्वमङ्गलोल्लासकारणम् । अर्हन् गणाश्रयं प्रीणन् जयताद् वृषभध्वजः ॥ १ ॥

कुम्भजन्मा सितध्यानाञ्जलिपीतभवोदधिः । श्रीमन्मल्लिजिनो भूयात् पापवातापितापनः ॥ २ ॥

क्रमहीनो द्विजिह्वोऽपि क्षमाभारक्षमोऽजनि । आश्रयाद्यस्य स स्याद्वः श्रिये पार्श्वजिनेश्वरः ॥ ३ ॥

वन्दारुसुरकोटीरचकोरीचक्रचुम्बिताः । जीयासुर्वीरनाथस्य क्रमद्वन्द्वनखेन्दवः ॥ ४ ॥

अन्यानपि गतत्रासान् सच्छायान् विमलानलम् । नौमि मुक्तावलीमध्यनायकान् जिननायकान् ॥ ५ ॥

त्रिपद्यपि जिनानां गौर्जगद्गोचरचारिणी । सालङ्काराङ्गिनी मे स्यात्तत्त्वपीयूषवर्षिणी ॥ ६ ॥

रजःक्षोदपयोदं श्रीविद्याहृद्यावतंसकम् । प्रणौम्यहं भवोद्यानभङ्गनागं गुरुं स्वकम् * ॥७॥

जगज्जैत्रस्य यस्यैते किङ्करास्ते सुरेश्वराः । तं जिगाय जिनो मारं कौमारेऽपि जवेन यः ॥ ८ ॥

---

(१) गणश्रियमित्यपि (२)-नमलान-इत्यपि (३) जितेन्द्रिय इत्यपि । * आद्यान्त्याक्षरैर्गुरोर्नाम कवेः शोधयितुश्च रविप्रभं, श्रीकनकम् ।

तस्य श्रीमल्लिनाथस्य जगन्नाथस्य पावनम् । श्रोतृश्रोत्रसुधासत्रं सच्चरित्रमुदीर्य्यते ॥ ९ ॥
श्रीपद्माङ्गादिदं चित्रमहं ग्रथ्नामि माल्यवत् । आरामिक इवारामादुच्चित्य सुमनोभरम् ॥ १० ॥
जम्बूद्वीप इति द्वीपः कनकाचलकर्णिकः । स्पष्टाष्टदिग्दलाकीर्णः प्रोन्निद्रशतपत्रति ॥ ११ ॥
तत्रापरविदेहेषु विजयः सलिलावती । वीतशोका पुरी तत्र वीतशोकजनाकुला ॥ १२ ॥
प्रबन्धाः पुष्करिण्यश्च गम्भीरपदसंक्रमाः । राजन्ते यत्र सरसाः कविसूत्रभृता कृताः ॥ १३ ॥
परोपकारप्रगुणा उत्तमर्णाः प्रियम्वदाः । धैर्यवन्तो जना यत्र सुषमाकालजातवत् ॥ १४ ॥
अब्धाद्धिर्वारिधेरेव निष्कोशत्वमसेरपि । दानच्छेदो गजस्यापि न यस्यां पौरुषेष्वभूत् ॥ १५ ॥
बलो नाम नृपस्तत्र बलेन बलसूदनः । वैरिवारबलोन्माथी ऋद्ध्या बलिनिषूदनः ॥ १६ ॥
अम्भोधिना गभीरत्वे पारीन्द्रैश्च पराक्रमे । कल्पक्षितिरुहैर्दाने जाने यस्याधमर्ण्यते ॥ १७ ॥
आकार एव यस्योच्चैः शशंस प्रभुसम्पदम् । छत्रचामरकोटीरहारप्रभृति तु स्थितिः ॥ १८
विलासराजहंसानां विकस्वरसरोजिनी । वशीकरणविद्येव शृङ्गाररसयोगिनः ॥ १९ ॥
देव्यस्य धारिणी नाम शीलालङ्कारधारिणी । सारिणी गुणवल्लीनां चातुर्यरसहारिणी ॥ २० ॥ (युग्मम्)
पुर्यामन्येद्युरुद्याने वने नाम्नेन्द्रकुब्जके । रत्नचन्द्राभिधोऽभ्यागात् मुनिर्दोषान्धकारभित् ॥ २१ ॥

(१) योगिनीत्यपि ।

यस्यासन्नसरस्तीरपादपाः प्रतिबिम्बिताः । भान्ति वारिणि सर्वाङ्गं नीरं पातुमिवातुराः ॥२२॥
पुष्पाक्षताविहस्तैर्द्रुहस्तैर्यद्द्विजलीलया । मन्त्रोच्चारमलिध्वानैस्तनुतेऽभ्यागतं प्रति ॥ २३ ॥
नक्षत्रैरिव सन्मित्रैस्तदुद्याननभोऽङ्गणम् । राजा समागमन्नेत्रकैरवस्मेरतागुरुः ॥२४॥ (त्रिभिर्विशेषकम्)
तस्मिन् वीक्ष्य मुनेरूपं स्वरूपं दिवसेशितुः । उत्फुल्लवदनो नत्वा राजा पप्रच्छ सादरम् ॥ २५ ॥
रूपेऽप्यप्रतिरूपेऽस्मिन् लावण्ये च समुज्ज्वले । कथं त्यक्त्वा गृहस्थत्वं भवद्भिर्जगृहे व्रतम् ॥ २६ ॥
द्योतयन्निव दन्तांशुडम्बरैरम्बरान्तरम् । रत्नेन्दुर्भगवानेवं व्याजहार मनोहरम् ॥ २७ ॥
असारेऽमुत्र संसारे सर्वमेव विरागकृत् । विशेषतोऽपि चास्माकमिदं वैराग्यकारणम् ॥ २८ ॥
तथाह्यत्र विदेहाख्ये क्षेत्रे कुरुविभूषणम् । पुरं चन्द्रपुरं नाम वासौकः सर्वसंपदाम् ॥ २९ ॥
वसुभूतिर्नृपस्तत्र महातेजाः परन्तपः । तस्य रत्नावली देवी रत्नचन्द्रस्तयोः सुतः ॥ ३० ॥
अन्येद्युरश्ववाहिन्यां गतो नृपतिनन्दनः । उच्चैरुच्चैःश्रवस्तुल्यं निर्मांसमुखमण्डलम् ॥ ३१ ॥
लघुस्तब्धश्रवोयुग्मं पीनं पश्चिमपार्श्वयोः । दशावर्तमनोज्ञाङ्गं मनोवेगातिवेगिनम् ॥ ३२ ॥
दक्षश्चतुष्प्रकारासु धारासु क्रमयन् क्रमान् । अवाहयद्धयं चारु लातपातादि कारयन् ॥ ३३ ॥
(त्रिभिर्विशेषकम्)

आरूढः पञ्चमीं धारामुद्गूढः प्रौढविक्रमः । जवं चकार चतुरं वाजी वाजजितानिलः ॥ ३४ ॥
स्फुरत्खुरपुटोड्डीनरजःसङ्गमपि त्यजन् । अङ्गमालिन्यभीत्येव रभसा नभसि व्रजन् ॥ ३५ ॥
सरित्पुरगिरिग्रामसमुल्लङ्घनजाङ्घिकः । जगाम काननं क्रीडत्पञ्चाननभयानकम् ॥ ३६ ॥
रत्नचन्द्रे समुत्तीर्णे तत्पृष्ठाद्व्यसनादिव । चित्रमेकोऽपि स प्राप पञ्चत्वं दूरलङ्घनात् ॥ ३७ ॥
क्व सा राज्यस्थितिः कैषा महावनविभीषिका । क्व च वन्दिजनोल्लापः क्व चेदं व्याघ्रबूत्कृतम् ॥३८॥
अथवा क्षीणपुण्यत्वादित्थं सम्पद्यतां मम । नहि त्यक्ष्यामि धीरत्वकङ्कटं सङ्कटे स्फुटम् ॥ ३९ ॥
इत्थं विचार्य सद्धैर्यपरिच्छदपरावृतः । चचाल पादचारेण महारण्ये नृपाङ्गजः ॥ ४० ॥
हा तात ! तात हा ! भ्रातर्हा भ्रातर्भुवनोत्तम ! । खण्डशः खड्गयष्ट्याऽहं क्रिये सूरणकन्दवत् ॥ ४१॥
नेयं वीरप्रसूः क्षोणी नापि संक्रन्दनादयः । लोकपाला यथार्थाख्या हन्ये यदबला बलात् ॥४२॥
रत्नचन्द्र ! गतः क्वापि ममाभाग्यैर्भवानपि । यन्मां व्यसनमापन्नां न रक्षसि मृगीमिव ॥ ४३ ॥
सर्वज्ञेनेव दैवज्ञ ! यत्त्वयाऽऽख्यायि मे पितुः । सुप्तप्रलपितं तत्किं किं वा ते मतिविभ्रमः ॥ ४४ ॥
सुदतीं रुदतीमेकामित्थं स करुणस्वरैः । रोदयन्तीमरण्यानीं प्रतिशब्दैः सखीमिव ॥ ४५ ॥
श्रुत्वा भूमीपतेः सूनुर्निदध्याविति मानसे । केयं रोदिति सत्रासं निर्वीरेव वराकिका ? ॥ ४६ ॥

(१) हय इत्यपि ।

उच्चचार कथङ्कारं मन्नाम प्रकटाक्षरम् । सहस्राण्याभिधानानि श्रूयन्ते वाऽवनीतले ॥ ४७ ॥
परं देहव्ययेनापि सत्त्वलैरबलाजनः । त्रातव्योऽतिप्रयत्नेन क्षत्रियार्थं वितन्वता ॥ ४८ ॥
विमृश्येति करे कृत्वा कृपाणं सकृपाशयः । स्वरानुसारतस्तस्या दधावे क्रोधदुर्धरः ॥ ४९ ॥
प्रज्वलत्खदिराङ्गारपूर्णकुण्डतटस्थिताम् । कण्ठपीठधृतारक्तकरवीरस्रजं पुरः ॥ ५० ॥
बद्धपाणिपदद्वन्द्वां सूनानीतामजामिव । भयलोलदृशं चिल्लीं श्येनचञ्चुगतामिव ॥ ५१ ॥
अद्राक्षीदबलां बालामालानितवशामिव । कपालिनं च धारालकर्त्तिकानर्त्तनोद्यतम् ॥ ५२ ॥
(त्रिभिर्विशेषकम्)
तमूचे च विमर्याद ! रे रे कापालिकाधम ! । अशरण्यामरण्ये किमेनां हन्तुं समुद्यतः ? ॥ ५३ ॥
रे प्रहर्तुमिमां पाप ! कथमुत्सहते मनः ? । अथवा पापकुम्भस्ते तूर्णं पूर्णोऽद्य विद्यते ॥ ५४ ॥
तन्मन्ये तव निर्लज्ज ! भुजौजः शिष्टगर्हितम् । यदीदृशे जने दीने प्रजिहीर्षुः प्रवर्तसे ॥ ५५ ॥
इत्युक्तिव्यक्तिमाकर्ण्य कर्णायःसूचिसूचिकाम् । उद्दधावेतरां योगी भीमः कल्पान्तभीमवत् ॥ ५६ ॥
कटुवाक्यगिरां कल्पः शिक्षितोऽद्य कुतस्त्वया । आविरासीद् ध्रुवं धात्र्यां यदि वा त्वत्त एव सः ॥५७॥
रे वीरखेटवाचाट ! याहि दृष्टेन वर्त्मना । यदि वैष स्वभावेन परतापिपरो जनः ॥ ५८ ॥

विक्रमैककथाव्यासश्चन्द्रहासो ममोज्ज्वलः । सकल्मषाणां तद्वाचामाचारं शोधयिष्यति ॥ ५९ ॥
इत्युक्तवति सत्यस्मिन् रत्नचन्द्रोऽवदत्तथा । मुञ्च घातं तथा चक्रे योगिनाऽन्योऽप्यवञ्चयत् ॥ ६० ॥
कापालिकप्रहारेऽथ वितथे रत्नचन्द्रमाः । तदायुःकमलं खड्गधारांशुभिरमीलयत् ॥ ६१ ॥
विच्छिद्य बन्धसम्बन्धं प्रेमबन्धं प्रपञ्चयन् । उवाच कन्यकामेनां कुतस्त्वं कास्ययं च कः ? ॥ ६२ ॥
तद्वीक्ष्य जातमन्दाक्षा पद्माक्षी साऽब्रवीदिति । समस्ति नगरी चम्पा गतकम्पा रिपुव्रजात् ॥ ६३ ॥
तस्यां भूमिपतिः शङ्खः शङ्खशुभ्रगुणोज्ज्वलः । पद्मेव पद्मलेखेति तस्य देवी पतिव्रता ॥ ६४ ॥
तयोरभूवं तनया नाम्नाऽहं पद्मलोचना । उन्मथ्य बाल्यपाथोधिं प्रपन्ना यौवनश्रियम् ॥ ६५ ॥
मौहूर्त्तिकं शुभं नाम शुभाशुभविशारदम् । अन्येद्युः शङ्खभूपालः पर्यपृच्छत् कलानिधिम् ॥ ६६ ॥
को नामास्याः पतिर्भावी रूपेण वयसा समः । खेचरः क्षितिचारी वा विचिन्त्य मम कथ्यताम् ॥ ६७ ॥
अभ्यधादथ दैवज्ञः सम्यग्ज्ञानबलेन सः । कुरुदेशे पुरे चन्द्राभिधाने सन्निकेतने ॥ ६८ ॥
वसुभूतेः सुतो रत्नचन्द्रस्तन्द्राविवर्जितः । परिणेष्यति ते पुत्रीं रोहिणीमिव चन्द्रमाः ॥ ६९ ॥
एवं शुभगिरः श्रुत्वा मित्रभूतिं पुरोधसम् । वरीतुं रत्नचन्द्रं स्म प्रहिणोति महीपतिः ॥ ७० ॥
इति कापालिकोऽप्येष जालकान्तरवर्त्तिनीम् । दृष्ट्वा मां कृत्रिमैः पुत्रैः क्रीडन्तीं ससखीजनाम् ॥ ७१ ॥

पद्मिनीमिव मातङ्गः करेणाभ्यासवर्त्तिनीम् । अपाहार्षीदयं पापः पूर्ववैरस्मृतेरिव ॥ ७२ ॥ (युग्मम)
अभ्यर्थिता ततोऽत्यन्तं न मन्ये तद्वचो यदा । तदाऽनेनातिपापेन प्रापिताऽस्मीदृशीं दशाम् ॥ ७३ ॥
ततो रोदितुमारब्धा विरसैः करुणस्वरैः । विधुरे रोदनादन्यन्न भीरूणां बलं किल ॥ ७४ ॥
स्वयमेव विजानासि परन्तप ! ततः परम् । निजेन तु चरित्रेण पवित्रय मम श्रुती ॥ ७५ ॥
अभ्यधादथ रत्नेन्दुः स्मितशुभ्ररदद्युतिः । अहं चन्द्रपुरे रत्नचन्द्रस्यास्मि परिग्रहे ॥ ७६ ॥
कल्याणि ! त्वां तदादेशादायातस्त्रातुमातुगाम् । एतस्य शासने शक्तिस्तस्यैवेयं प्रगल्भते ॥ ७७ ॥
तया विशिष्टचेष्टाभिर्लक्षणैरपि लक्षितः । रत्नचन्द्रः स एवायमिति स्वं गोपयन्नपि ॥ ७८ ॥
भवेदन्यस्य कस्येदं वीरव्रतमनुद्धतम् । यतो मां त्रातवानस्माद्योगिनो भोगिनो यथा ॥ ७९ ॥
ध्यात्वेत्युवाच सा रत्नचन्द्रमुद्वीक्ष्य विस्मिता । गतोऽस्त्यानेतुमेधांसि वीरशिष्योऽस्य योगिनः ॥ ८० ॥
अत्यर्थमसमर्थः संश्छलेन च बलेन सः । किञ्चिदत्याहितं कुर्यात्तदपक्रमणं कुरु ॥ ८१ ॥
युक्तियुक्तमिति प्रोक्तस्तयाऽऽतङ्कद्रचित्तया । प्रेम स्थेमानमानेतुं मेने तस्या वचस्ततः ॥ ८२ ॥
शक्त्येवासक्तया साकं तया क्षितिपतेः सुतः । प्रचचालाचलं प्रीत इतश्चास्तमगाद्रविः ॥ ८३ ॥
अञ्जनाद्रेरिवोद्भूतः पातालविवरादिव । सूचीभेद्यस्तमस्तोमः प्रससार रसां प्रति ॥ ८४ ॥

अमूकघूकघूत्कारैररटन्ति मलिनाननाः । अस्तं गते रवौ नाथे दिशः शोकाकुला इव ॥ ८५ ॥
विश्वमित्रे जगन्नेत्रे परलोकमुपेयुषि । तमोभिः पर्यपूर्यन्त लोचनानि तदाऽङ्गिनाम् ॥ ८६ ॥
कासारेभ्यः शशाङ्केन मुष्यन्ते कमलाकराः । जडात्मकानां गेहेषु न हि श्रीः स्थायिनी चिरम् ॥८७॥
ततः कुमारो रत्नेन्दुर्दुस्तरे वंशगह्वरे । शाययित्वा विशालाक्षीं तस्य द्वारि स्थितः स्वयम् ॥८८॥
विभातायां विभावर्यां यावदाह्वयति प्रियाम् । ददौ प्रत्युत्तरं शैलः प्रतिशब्दैर्न सा पुनः ॥ ८९ ॥
मदीया दयिता हन्त ! न वेद्मि च्छद्मसद्मना । हहा केनापि पापेनापहृताऽपहृताऽथवा ? ॥ ९० ॥
कुतोऽश्वेनापहारो मे कुतश्चास्याः समागमः । अपहारः कथं चैष ऊर्द्धस्थादपि जाग्रतः ? ॥ ९१ ॥
अथवा पुण्यनिर्णाशे जायते सर्वमीदृशम् । विधिरेव प्रगल्भोऽत्र कृते योगवियोगयोः ॥ ९२ ॥
एवं विमृश्य रत्नेन्दुश्चलितः काननोदरे । आराममिव धर्मद्रोर्निधानमिव सम्पदाम् ॥ ९३ ॥
पिधानमिव दुष्कर्मविरोचननिकेतने । ददर्श देवधामैकं विस्मयोत्फुल्ललोचनः ॥ ९४ ॥
मध्येचैत्यं प्रविष्टोऽसौ प्रमोदमिव देहिनाम् । निदध्यौ तीर्थकृद्बिम्बं दृग्मृगीपाशबन्धनम् ॥ ९५ ॥
प्रणत्य परया भक्त्या वीतरागं जगद्गुरुम् । अभ्यगान्मण्डपे चारुदन्तपञ्चालिकावृते ॥ ९६ ॥
इतश्चागान्नरः कोऽपि जराजर्जरविग्रहः । कौपीनवसनः क्षामः क्लिन्नक्लिन्नो मलेन च ॥ ९७ ॥

स प्रणम्य जिनाधीशं भावशुद्ध्या पवित्रितः । कुमारं प्रति सस्नेहं जगाद वदतां वरः ॥ ९८ ॥
गन्धारश्रावकं विद्धि मामयोध्यानिवासिनम् । धुर्येष्विव स्वपुत्रेषु न्यस्तौकोभारसम्पदम् ॥ ९९ ॥
जन्मदीक्षादितीर्थेषु प्रतिमास्त्रिजगद्गुरोः । वन्दमानो महातीर्थमहमागतवानिह ॥१००॥
अत्रैवानशनं कृत्वा परलोकः सुनिर्मलः । उपार्जनीयो भावेन नो कार्यं मयकाऽपरम् ॥ १ ॥
यतोऽह्नि ह्यस्तने भद्र ! विद्याधरमहामुनिः । वन्दितो भावतो ज्ञानज्ञातविश्वत्रयास्थितिः ॥ २ ॥
स प्रणम्य मयाऽपृच्छि प्रमाणं निजकायुषः । तेनोचे जीवितं भद्र ! पञ्चैव दिवसानि ते ॥ ३ ॥
मया तदत्रायातेन साध्यैवानशनास्थितिः । मुक्तिः श्रीवश्यविद्येव त्वत्त उत्तरसाधकात् ॥ ४ ॥
निशम्येदमुवाचोच्चै रत्नेन्दुर्विस्मिताशयः । किं साहाय्यं मया कार्यं परलोकोत्सुकस्य ते ॥ ५ ॥
अथाभाषिष्ट गन्धारो गृहाण विधिपूर्वकम् । मन्त्रं पञ्चनमस्कारसंज्ञया ख्यातिमागतम् । ६ ॥
यतः—ये याता येऽपि यास्यन्ति ये च यान्ति परं पदम् । ते सर्वेऽपि नमस्कारं स्मारं स्मारं कृतस्नयाः ॥७॥
नमस्कारः पिता माता नमस्कारः परो गुरुः । नमस्कारः प्रियं मित्रं नमस्कारः कुलं बलम् ॥ ८ ॥
आयान्ति यस्य माहात्म्यादाकृष्टा इव सम्पदः । विपदश्च विनश्यन्ति श्रुतेरिव कुवासनाः ॥ ९ ॥
नमोऽर्हदादिभ्य इति महामन्त्रं पवित्रधीः । अपठच्छ्रावकाभ्यर्णे शुद्धवर्णं यथाविधि ॥ १० ॥

अथ प्रोवाच गन्धारः समयेऽस्मिन् सखे ! मम । कर्णयोर्निकटस्थेन प्रदेयः प्रकटाक्षरम् ॥ ११ ॥
आमेति भाषिते तेन गन्धारः श्रावकोत्तमः । अकरोत् त्रिविधाहारपरीहारं यथाविधि ॥ १२ ॥
कर्णाभ्यासनिषण्णेन सुस्वरं नृपसूनुना । दीयमानेषु शुद्धेषु नमस्कारेषु भावतः ॥ १३ ॥
समाधिध्यानमाधाय श्रद्धासंशुद्धमानसः । देवभूयमगादेष गन्धारः पञ्चमेऽहानि ॥१४॥ (युग्मम्)
रत्नेन्दुः प्रेतकार्याणि कृत्वाऽस्य निजबन्धुवत् । तस्माच्चचाल पूर्वाशामुद्यमी देवतासखः ॥ १५ ॥
सिच्यमानतरुं मुग्धतापसैः कुटवाहिभिः । क्रीडन्मृगाङ्गनाग्रामं नीवारै राजिताजिरम् ॥ १६ ॥
इङ्गुदीतैलनिर्माणव्यग्रतापसकन्यकम् । तिम्यत्तारवतन्तूनां मालया राजितोटजम् ॥ १७ ॥
वेदिकामार्जनानिष्ठऋषिपत्नीमनोहरम् । अपश्यदाश्रममसौ दृक्चकोरीहिमद्युतिम् ॥ १८ ॥
(त्रिभिर्विशेषकम्)

तत्र प्रविश्य भूपालतनयो विनयोज्ज्वलः । भक्त्या कुलपतिं नत्वा निषसाद विनेयवत् ॥१९॥
इतश्च तापसद्वन्द्वे प्रणन्तरि कृताञ्जलौ । पप्रच्छ तापसस्वामी स्वागतं प्रीतिकार्मणम् ॥ २० ॥
अथ तावूचतुः पूज्य ! स्वागतं त्वत्प्रसादतः । अस्मन्मुखेन वः पादान् शङ्खराजो नमस्यति ॥२१ ॥
सुखेन तत्र संप्राप्ता पित्रोर्नेत्रसुधा प्रभो ! । नमत्यस्मद्गिरा युष्मच्चरणौ पद्मलोचना ॥ २२ ॥

निशम्य शङ्खनामादि बभाषे रत्नचन्द्रमाः । कोऽयं शङ्खमहीपालः का चेयं पद्मलोचना ? ॥ २३ ॥
प्रत्यवादीत्कुलपतिश्चम्पायां पुरि शङ्खराट् । तस्याभून्नन्दिनी नेत्रानन्दिनी पद्मलोचना ॥ २४ ॥
इतश्च केनचिद्बालाऽपहृता जालकान्तरात् । न भवेदन्यथाभावः पूर्वोपार्जितकर्मणाम् ॥ २५ ॥
एतस्यां हन्यमानायां रत्नचन्द्रः कुतश्चन । समागात्तत्र युद्धेन योगिनं तं जघान च ॥ २६ ॥
नृपपुत्र्या तया सार्द्धं चलितो वसुभूतिजः । निशि वंशदरीकोणे तां कृत्वा द्वारि सोऽस्वपत् ॥ २७ ॥
इतश्च योगिशिष्येण पदिकेनेव गह्वरे । समागत्यापजह्रे सा द्वारं निर्माय पश्चिमम् ॥ २८ ॥
कण्ठपीठे स्वासिचयाञ्चलेन सुरभीमिव । गह्वराच्चालयामास विनिद्रां पद्मलोचनाम् ॥ २९ ॥
कियन्मार्गमतिक्रान्ते बभाषे योगिसेवकः । अरे रे ! तव किं कुर्वे मद्गुरोः प्राणघातिके ! ॥३०॥
अथोचे भूपतिसुता दधती हृदि धीरताम् । तन्निर्मिमीष्व वेगेन यत्ते सङ्गतिमङ्गति ॥ ३१ ॥
प्रत्यवादीदसौ बाले ! जीवितं न हरामि ते । सिद्धमन्त्रौषधीविद्यं यदि मां परिणेष्यसि ॥ ३२ ॥
इदं निशम्य सा दध्यौ मानसे पद्मलोचना । भवितव्यं कथङ्कारं प्राप्यो राजसुतो मया ॥ ३३ ॥
धीमानशुभकालस्य हरणं विदधीत यत् । न विधेया कचिच्चिन्ता कालः कालो भविष्यति ॥ ३४ ॥
विमृश्यैवं सुता राज्ञस्तं प्रत्याह स्मितोत्तरम् । युक्तमुक्तं त्वया सर्वं परं मम वचः शृणु ॥ ३५ ॥

अस्मद्वयस्या देवश्रीर्विद्यते तापसाश्रमे । प्रपन्नमेतया सार्द्धमेवं शपथपूर्वकम् ॥ ३६ ॥
आवाभ्यां रूपलावण्यपुण्यश्रीभ्यां ससौहृदम् । एकः कार्यः पतिः प्रीतिरतिभ्यामिव मन्मथः ॥ ३७ ॥
तदाश्रममनुप्रीतस्त्वरस्व गुणवारिधे ! । एकद्रम्मेण ते भाति पाणितद्वयमुत्तमम् ॥ ३८ ॥
योगिशिष्यस्तथेत्युक्त्वा समागात्तापसाश्रमम् साऽस्मन्नेत्रपथं प्राप्ता सिंहाकृष्टा मृगी यथा ॥ ३९ ॥
भद्रास्य ! सा मे जामेयी जीवन्ती कुलभाग्यतः । मुदेऽजानिष्ट वल्लीव घना घनघनोदयात् ॥ ४० ॥
योगिशिष्यस्ततोऽस्माभिः प्रहतो मुष्टियष्टिभिः । प्रणनाश महारण्ये घूकवद्धानुधामभिः ॥ ४१ ॥
इयं कथा मयाऽज्ञायि कथिता पद्मनेत्रया । इष्टसङ्गे भवेत्प्राय उदन्तः सुखदुःखयोः ॥ ४२ ॥
अथानयोरर्पयित्वा भागिनेयीं तपस्विनोः । सा शङ्खभूपतेः पार्श्वे प्रेषिता प्रीतिनिर्भरम् ॥ ४३ ॥
ताविमौ तापसौ शान्ततामसौ कोपनिग्रहात् । इहायातौ गुणाम्भोधे ! प्रष्टव्यस्त्वं कुतः पुनः ॥ ४४ ॥
अहं वैदेशिकः स्वामिन् ! प्रदेशमिममागमम् । गन्ता चम्पापुरीं पृथ्वीसमालोकनकौतुकी ॥ ४५ ॥
स्वामिन् ! प्रसादमाधाय दर्शयादर्शशुद्धधीः । चम्पायाः पदवीं साधुः प्रार्थनाविमुखो नहि ॥ ४६ ॥
अथर्षिर्दर्शयामास चम्पामार्गं तपोवनात् । तस्यां पुरि समायातो वसुभूतिनृपात्मजः ॥ ४७ ॥
विलोक्य नगरीं सर्वां कन्यान्तःपुरसंनिधौ । निविष्टः कामदेवस्य प्रासादे तुङ्गजालके ॥ ४८ ॥

सन्ध्यायां वलभौ पद्मलोचना निहितासना। विलोकते स्म रत्नेन्दुं द्वितीयेन्दुमिवोदितम् ॥ ४९ ॥
चन्द्राश्मप्रतिमेवास्य सुधांशोरिव दर्शनात्। सिस्विदे सर्वतः पद्मा निश्छद्मप्रेममन्दिरम् ॥ ५० ॥
आलस्यचञ्चलैर्लज्जानिर्जितैर्नयनोत्पलैः। पपौ पद्मा मुहुः प्रेमरसं नालैरिवोच्चकैः ॥ ५१ ॥
कोऽयं किं नाम कौतस्त्य इति पृष्टे सखीजनैः। साङ्गुष्ठेन विनम्रास्या विलिलेख महीतलम् ॥ ५२ ॥
इङ्गिनाकारतत्त्वज्ञो ज्ञातवांस्तत्सखीजनः। नूनं रत्नकुमारोऽसौ स्वामिनीजीवितप्रदः ॥ ५३ ॥
ततः सखीजनाद् ज्ञातवृत्तान्तः क्षितिनायकः। रत्नं महोत्सवैः सौधमानिन्ये काममूर्त्तिवत् ॥ ५४ ॥
शुभे मुहूर्त्ते दैवज्ञजनेन विनिवेदिते। साकं रत्नेन्दुना राजा पर्यणाययदङ्गजाम् ॥ ५५ ॥
अतिष्ठद्रत्नचन्द्रोऽथ मासमेकं तदालये। अपि विज्ञपयामास श्वशुरं शिष्यवद् गुरुम् ॥ ५६ ॥
कलावानपि संपूर्णतेजा अपि पिता मम। लभते मद्वियोगेऽपि कृष्णपक्षादिव क्षयम् ॥ ५७ ॥
अतस्त्वाशु गन्तास्मि परं तव निदेशतः। संभावयामि पितरौ चिरं विरहदुःखितौ ॥ ५८ ॥
महत्याऽथ विभूत्याऽसौ साकं राजीवनेत्रया। रत्नेन्दुं प्रेषयामास शङ्खश्चन्द्रपुरं प्रति ॥ ५९ ॥
समायान्तं सुतं श्रुत्वा वसुभूतिः क्षितीश्वरः। प्रसादधवलैर्नेत्रकमलैरर्घमादधौ ॥ ६० ॥
देवताभिर्दत्तमिव पुनर्जातमिवात्मजम्। आलिलिङ्ग महीपालश्चिरान्मिलितमित्रवत् ॥ ६१ ॥

आ वाजिहरणाच्छ्रुत्वा वृत्तान्तं तनयोद्भवम् । युगपच्छोकहर्षाभ्यामभ्यपूर्यत भूपतिः ॥ ६२ ॥
कियत्यथ गते काले परलोकं प्रापित्सुना । राज्ये भूपतिना न्यस्तो रत्नचन्द्रः शुभे दिने ॥ ६३ ॥
असौ ररक्ष भूपीठमखिलं ग्रामलीलया । अरिषड्वर्गं निजग्राह दुर्ग्रहं शास्त्रसम्पदा ॥ ६४ ॥
अन्येद्युरत्रि निशाशेषे सुखसुप्तं क्षितीश्वरम् । सर्पः सदर्पो निद्राणं वामपाणौ ददंश तम् ॥ ६५ ॥
आहूता मान्त्रिकास्तेषामुपचारपरम्परा । अजायत वृथा सर्वा दुर्जनोपकृतिर्यथा ॥ ६६ ॥
अथ विज्ञाय पञ्चत्वं प्रस्थितं पद्मलोचना । विललापेति विरसैर्विषदिग्धैरिवाक्षरैः ॥ ६७ ॥
एतत्तदेव हृदयं विशालं व्योमपीठवत् । यत्र ज्योत्स्नेव रेमेऽहं शारदीनहिमद्युतेः ॥ ६८ ॥
हे नाथनाथ ! विस्मेरप्रसूनैस्त्वां विनाऽपरः । कः करिष्यति मे कर्णौ कर्णोत्तंसविभूषणौ ? ॥ ६९ ॥
अनङ्गलीलालुलितानलकानातिचञ्चलान् । कः कर्त्ता स्थानविन्यस्तसुभगान्निधने तव ? ॥ ७० ॥
विषमायुधसन्तापतप्ते मम शरीरके । कः कर्ता चन्दनरसैः शीतशीतैर्विलेपनम् ? ॥ ७१ ॥
को विधास्यति मे नाथ ! पत्रवल्लीं कपोलयोः ? । सिक्तां प्रेमरसैः कामं कामारामिकलालिताम् ॥ ७२ ॥
विलप्यैवं प्रिया राज्ञः प्रकृतीः प्रत्यक्षालिमम् । योजयित्वा करद्वन्द्वं बभाषे सात्त्विकं वचः ॥ ७३ ॥
प्राणनाथपथं भद्राः ! याताऽहं विरहासहा । यानपात्रमिवाह्वाय सज्जीकुरुत पावकम् ॥ ७४ ॥

अथ प्रकृतयः प्रोचुर्मा वादीः स्वामिनीदृशम् । अनाथाः प्रकृतीः कृत्वा गन्तासि स्वामिवत् कथम्? ॥७५॥
प्रत्युवाच वचो धीरं सात्त्विकं पद्मलोचना । अम्भोधरं वरं मुक्त्वा किं खेलन्ति तडिल्लताः? ॥७६॥
अथ वाञ्छाधिकं दानं ददाना पद्मलोचना । सशोकपौरलोकेन वार्यमाणा पदे पदे ॥ ७७ ॥
कारागारचरान् वैरिवारान् धृतशुकानिव । मोचयन्ती सतीभ्यः स्वं कथयन्ती विशेषतः ॥ ७८ ॥
अमावास्यामयमिव कुर्वाणा निखिलं पुरम् । पितृवेश्मन्यगाद्देवी पितृवेश्मेव संमुदा ॥ ७९ ॥
चितायां तल्पकल्पायां दक्षिणाशापतेरथ । चन्दनैधांसि भूयांसि तत्र युक्तानि चिक्षिपुः ॥८०॥
पयःपूर्णाञ्जलिं बद्ध्वा प्रज्वलन्तं हविर्भुजम् । त्रिश्च प्रदक्षिणीचक्रे तत्क्षणं दक्षिणार्चिषम्॥ ८१ ॥
इतश्च—दिव्यरूपधरः कोऽपि दीप्यमानस्तनुद्युता । अवाततार नभसा रभसा विजितानिलः ॥ ८२ ॥
मा पद्मलोचने ! देवि ! कुरु साहसमद्भुतम् । जीवयिष्यामि ते नाथं केयं विषविभीषिका ? ॥८३ ॥
श्रुत्वेति देवी दध्यौ कः पूरयत्यमृतैः श्रुती ? । यद्वा सत्त्वपरीक्षायै प्रतारयति कोऽपि माम् ॥ ८४ ॥
इत्यस्यां ध्यातवत्यां द्रागपि नेत्रनिरीक्षणात् । स भूपं निर्विषीचक्रे तोत्तलेव महेश्वरम् ॥ ८५ ॥
ध्वस्ताशेषविषो राजा विकसल्लोचनद्वयः । मृत्यत्रे कृतनेपथ्यामपश्यत् पद्मलोचनाम् ॥ ८६ ॥
पुरस्तादूर्ध्वगं दिव्यं दिव्यरूपधरं नरम् । दृष्ट्वा जजल्प भूपालः के यूयं कुत्र वासिनः? ॥ ८७ ॥

अथ व्याहृतवानेष रत्नेन्दो ! वेत्सि किं न माम् ?। सोऽहं गन्धारनामाऽस्मि मिलितस्तव यो वने ॥८८॥
त्वत्तः प्राप्तनमस्कारादभूवं लान्तके सुरः । इदानीमवधिज्ञानादागतस्ते विषोद्धृतौ ॥ ८९ ॥
नेदं तवोपकारस्य प्रत्युपकारकारणम् । किन्त्वेतल्लवणोदन्वल्लवणप्राभृतोपमम् ॥ ९० ॥
अन्यस्मिन्नपि विधुरे स्मर्त्तव्योऽहं पदातिवत् । इत्युदित्वा सुधाभोजी पुनस्त्रिदिवमासदत् ॥ ९१
बन्दिवृन्देषु सानन्दं पठत्सु विरुदावलीः । आजगाम नृपः सौधं विमानमिव नाकसत् ॥ ९२ ॥
ततः प्रभृति पद्मायाः प्रेमभिर्भूपतेर्मनः । अरञ्जि कम्बल इव लाक्षारङ्गैर्विकस्वरैः ॥ ९३ ॥
एवंरूपकथोपेतः सोऽहमस्मि सुग्रीवेलः । यन्मे संसारवैराग्यं तत् सर्वं कथयिष्यते ॥ ९४ ॥
तथाऽन्येद्युर्घुसन्नाथ इव दन्तीन्द्रपृष्ठगः । चतुरङ्गचमूयुक्तः क्रीडार्थमचलं पथि ॥ ९५ ॥
विस्मेरमञ्जरीपुञ्जमञ्जुगुञ्जन्मधुव्रतैः । पथिकान् परिपृच्छन्तमिव स्वागतमागतान् ॥ ९६ ॥
चतुर्दिगन्तशाखोपशाखाशतसमाकुलम् । सेवितं पक्षिसङ्घातैः सहकारमथैक्षिषि ॥९७॥ (युग्मम्)
वीक्षमाणस्य तल्लक्ष्मीं नेत्रव्यापार एव मे । वृत्तिः शेषेन्द्रियाणां तु सकलाऽपि तिरस्कृता ॥ ९८ ॥
अथागमं महोद्यानं मधुना कृतसान्निधि । यस्मिन् पिकीरवैर्मन्द्रैर्बोध्यते मकरध्वजः ॥ ९९ ॥
लोलप्रवालकलिता यस्मिन् किंकिल्लिवल्लयः । कन्याकन्या इवाभान्ति पिकीरवविभूषणाः ॥ २०० ॥

श्रूयते चर्चरी यत्र पञ्चमोद्गारहारिणी । भृङ्गारनीरधेः मेद्धद्वेलेव तटगामिनी ॥ १ ॥
मेखलाकलिता काचित्कटकावलिमालिनी । ललना खेलति मेह्वासुभगा गिरिभूरिव ॥ २ ॥
तस्मिन्नुपवने क्रीडामकार्षं प्रेयसीवृतः । रागसागरमध्यस्थः पुष्पकेतुवशंवदः ॥ ३ ॥
तस्मात्प्रतिनिवृत्तोऽहमथ तेनैव वर्त्मना । तमेव चूतमद्राक्षमन्यादृक्षमिव व्रजन् ॥ ४ ॥
कोऽयं वृक्ष इति भ्रान्तं तस्मिन्मम मनश्चिरम् । क्षणाद्विमुक्तनेपथ्यनटरूप इवाधिकम् ॥ ५ ॥
ममाभिप्रायविज्ञानादभ्यधात् सचिवोत्तमः । राजन् ! स एष चूतोऽयं यः पुरा ददृशे त्वया ॥ ६ ॥
परं दवाग्निचारेण नरः कुष्ठरुजा यथा । अस्तोककालतः स्वामिन्नन्यादृक्ष इवाजनि ॥ ७ ॥
श्रुत्वेदं मन्त्रिणो वाक्यं सद्गुरोरिव भावतः । अचिन्तयमहं तत्त्वं वैराग्यद्रुमदोहदम् ॥ ८ ॥
मन्ये यथाऽसौ माकन्दोऽन्यादृक्षोऽजायत क्षणात् । विनश्वरी तथान्याऽपि दृष्टनष्टा भवस्थितिः ॥ ९ ॥
पुत्रमित्रकलत्रेषु याऽऽत्मीयमिति वासना । पित्तोद्रेकवतः सेयं शङ्खादिषु सुवर्णधीः ॥ १० ॥
न दुःखैः खिद्यते प्राणी न सुखैरपि तुष्यति । तस्मान्मुमुक्षुभिः किं न श्रूयते द्वन्द्वहारिभिः ? ॥ ११ ॥
य एव रूपान्नारीणां कन्दर्पं तनुतेतराम् । स एव वार्द्धके प्राप्ते कंदर्पं संविधास्यति ? ॥ १२ ॥
य एव मन्द्रनादेन भारतीवल्लकीयते । स एव श्लेष्मणा हन्त ! भाषमाणोऽरघट्टति ॥ १३ ॥

यैरेव श्यामलैः स्निग्धैः केशपाशैः प्रशस्यते । तैरेव तूलपूलप्रस्पर्द्धिभिः परिभूयते ॥ १४ ॥
य एव सुरभिद्रव्यैश्चलत्कर्पूरवृक्षाति । स एव कुष्ठसम्भूतव्रणगन्धैः शवायते ॥ १५ ॥
इत्थं विमृशतो मेऽभूद्वैराग्यं तत्तथा तदा । येन प्रत्येकबुद्धोऽहमभवं कर्मलाघवात् ॥ १६ ॥
विहरन् वसुधापीठं प्रतिबोधविधित्सया । अत्रागां तव बोधार्थमथोचे बलभूपतिः ॥ १७ ॥
स्वामिन् ! वश्चरितं श्रुत्वा व्यावृत्तो भववासतः । परं क्रमागतां क्षोणीं न क्षमस्त्यक्तुमञ्जसा ॥ १८ ॥
तथापि येन धर्मेण सुकरेण मुनीश्वर ! पवित्रः स्यां नृपत्वेऽपि तं धर्मं मह्यमादिश ॥ १९ ॥
अथाचार्योक्तसुश्राद्धव्रतानि क्षितिनायकः । प्रपद्य मेने स्वं जन्म कृतकृत्यं निधीनिव ॥ २० ॥
इतश्चैत्य नभोमार्गात् कश्चिद्विद्याधरो नरः । त्रिश्च प्रदक्षिणीकृत्य मुनीन्द्रं स्म नमस्याति ॥ २१ ॥
तीर्थयात्रिक ! विद्याभृत् ! प्रष्टव्योऽसि, कुतोऽधुना । इत्युक्ते सूरिणाऽवादीदसौ विनयमेदुरः ॥ २२ ॥
नगर्यां पुण्डरीकिण्यां नत्वा पूज्यपदद्वयीम् । व्रतं प्रपित्सुर्वैताढ्यमेरुनन्दीश्वरादिषु ॥ २३ ॥
तीर्थानि वन्दमानोऽहं कृत्रिमाकृतिमाण्यपि । दक्षिणे भारतस्यार्द्धेऽयोध्यायां पुर्यगां प्रभो ! ॥२४॥ (युग्मम्)
तत्र शक्रावताराख्यं तीर्थं दृष्टं मनोहरम् । हरिश्चन्द्रनरेन्द्रेण सम्प्रत्येव समुद्धृतम् ॥ २५ ॥
एकं तादृग्महातीर्थं हरिश्चन्द्रोद्धृतं परम् । एकं सुवर्णमपरं परं परिमलाकुलम् ॥ २६ ॥

तत्रास्यां तीर्थसेवायै कुर्वाणोऽष्टाह्निकोत्सवम् । इदानीं प्रभुपादान्ते पवित्रजिपुरागतः ॥ २७ ॥
अथोवाच नलो राजा किमिदं तीर्थमुत्तमम् । कोऽयं राजा हरिश्चन्द्रः स्वामिन्निति निगद्यताम्॥२८॥
महीश ! जम्बूद्वीपेऽस्मिन् क्षेत्रे दक्षिणभारते । अभूत्कुलकरो नाभिराभिमुख्यमिव श्रियाम् ॥२९॥
मरुदेवा प्रिया तस्य स्वच्छा शान्ता पतिव्रता । तयोरात्मभवः श्रीमान् भगवानृषभध्वजः ॥ ३० ॥
तदर्थं पुरुहूतेन कृताऽयोध्या महापुरी । द्वादशयोजनायामा नवयोजनविस्तृता ॥ ३१ ॥
तत्र शक्रावताराख्यं यथार्थं तीर्थमुत्तमम् । युगादिदेवप्रतिमाभासुरं सम्पदां पदम् ॥ ३१ ॥
हरिश्चन्द्रो नृपस्तत्र नाभेयान्वयभूषणम् । नलिनं नीतिभृङ्गीणां कामकुम्भः सदाऽर्थिनाम् ॥ ३२ ॥
सुतारा प्रेयसी तस्य च्छायेव तुहिनद्युतेः । वसुभूतिरमात्योऽस्य नयवल्लीवनावनः ॥ ३३ ॥
अन्येद्युर्यामिनीशेषे सुखसुप्तः क्षितीश्वरः । इमं शुश्राव सत्त्वाम्बुजलधिं श्लोकमीदृशम् ॥३४॥
धीरैर्वीरैः समर्यादैः सत्त्वं रक्ष्यं विवेकिभिः । समापन्ने निजप्राणसंशये सुमहत्यपि ॥ ३५ ॥
इति श्रुत्वा पठन्नेवं निद्रां तत्याज भूपतिः । अस्मराद्विस्मयोल्लासात्पौनःपुन्येन मन्त्रवत् ॥ ३६ ॥
इतश्च तापसः कोऽपि सभीकोऽरिगृहीतवत् । समागादित्युवाचोच्चैर्वाचा सग्रहकण्ठया ॥ ३७ ॥
त्वयि शासति भूनाथ ! मेदिनीमन्यदेहिनाम् । न भयं वास्तवं किञ्चिद् दृश्यते शशशृङ्गवत् ॥ ३८ ॥

अकस्मात्परमस्माकं ज्ञानध्यानवतां भयम् । संवृत्तं येन निर्नाथा इव स्मः क्षितिनायक ! ॥ ३९ ॥
कुतोऽप्यभ्येत्य भीमास्यः क्रोडः काल इवापरः । बभञ्जास्मद्द्रुमान्पुत्रानिव संवर्द्धितान् स्वयम् ॥ ४० ॥
चकर्त्त च लताः क्रोधात् मूर्त्ता अस्मत्क्रिया इव । यज्ञानिव कुशावासानालवालान्ममर्द च ॥ ४१ ॥
आश्रमाणां पुराणां च त्राता येन त्वमेव भोः ! । इति तस्मिन्वदत्येव राजोचे धीरया गिरा ॥ ४२ ॥
एष हन्मि दुरात्मानं क्रोडं कुल्यं विरोधिवत् । एवं मत्यशृणोद्धीरो मुनिश्चाथ तिरोदधे ॥ ४३ ॥
अथ प्रातः स कृत्यानि कृत्वा सेनापरीवृतः । मनोजवमिवारुह्य वाजिनं निर्ययौ ततः ॥ ४४ ॥
क्वचित्पान्थैः कृतस्नानां क्वचित् यूपैश्च दन्तुराम् । क्वचित्सन्ध्याविधिव्यग्रद्विजलोकसमाकुलाम् ॥ ४५ ॥
कल्लोलक्रीडगान् हंसान् क्रीडयन्तीं सुतानिव । वीक्षांचक्रे क्षमाधीशः सरयूं सरिदुत्तमाम् ॥४६॥(युग्मम्)
राजा पप्रच्छ पार्श्वस्थौ कपिञ्जलकपिञ्जलौ । क्व क्रोडः प्रोचतुस्तौ तु स्वामिन्नेष पुरः स्थितः ॥ ४७ ॥
स क्रोडस्तद्वचः श्रुत्वा शौर्यचर्यातरङ्गितः । संमुखीनोऽभवत्तस्य वादीव प्रतिवादिनः ॥ ४८ ॥
अथ राजा धनुः सज्जं कृत्वा शौर्यमिवात्मनः । टङ्कारैः पूरयन् व्योम पातयामास तं भुवि ॥ ४९ ॥
यावदेति नृपस्तत्र तं स्वयं हतमीक्षितुम् । तावदैक्षत भूमिष्ठां लुठद्गर्भां हतां मृगीम् ॥ ५० ॥
विषण्णमानसः स्माह हरिश्चन्द्रः कृपापरः । धिग् धिग्मां हरिणीभ्रूणघातपातकलङ्कितम् ॥ ५१ ॥

दुर्भगोऽपि दरिद्रोऽपि सदाऽऽधिव्याधिमानपि । पराश्रयाभिभूतोऽपि प्राणी प्राणितुमिच्छति ॥ ५२ ॥
इयतः कल्मषाच्छुद्धिः कथं मम भविष्यति । विना मुनीन् शमध्यानतत्परान् भवतारकान् ? ॥ ५३ ॥
विमृश्येति दयानिघ्नो विरक्तः पापवर्त्मनः । प्राविशदाश्रमं पद्भ्यां सखिभ्यां सह भूपतिः ॥ ५४ ॥
ततः कुलपतिं दृष्ट्वा ननाम जगतीपतिः । न्यधात्पृष्ठे करक्रोडमुच्चरन्नाशिषं स च ॥ ५५ ॥
हर्षाल्लवालकलितः फलितः सुकृतद्रुमः । यौष्माकं दर्शनं यन्मे जातमित्यूचिवान्नृपः ॥ ५६ ॥
मुनिः प्राह महीपाल ! वयमद्य जगत्यपि । धन्या येन भवान् दृष्टः पञ्चमो लोकपालकः ॥ ५७ ॥
अस्मिन्नवसरे तत्र बहुलस्तुमुलोऽभवत् । अब्रह्मण्यमब्रह्मण्यमिति ध्वानभयङ्करः ॥ ५८ ॥
उत्कर्णौ मुनिभूमीन्द्रौ सिंहत्रस्तद्विपाविव । जातावगण्यकारुण्यरससंसिक्तमानसौ ॥ ५९ ॥
ततस्तारतरं सास्रं रुदतीं सुदतीं भृशम् । सुवत्सां वञ्चनां स्नेहादनुयान्तीं शनैः शनैः ॥ ६० ॥
रक्ष रक्षाश्रमगुरो ! निर्नाथामिव मामिति । जल्पन्तीं निकृतिं भार्यामपश्यत्स्वां तपोधनः ॥ ६१ ॥ (युग्मम्)
ऋषिः पुत्रीं निरीक्ष्योचे कथं रोदिषि बालिके ! । साऽवोचत्तात ! केनापि सखी मम मृगी हता ? ॥ ६२ ॥
सास्रं कुलपतिः प्राह या किलासीत्प्रजावती । एकं मृगीवधोऽन्यच्च भ्रूणहत्या वचोऽतिगा ॥ ६३ ॥
कोपाक्रान्तः पुनः प्राह हृदयस्फोटकृद्वचः । अरे रे ! तेन दुष्टेन कृतोऽस्माकं कुलक्षयः ॥ ६४ ॥

यतः—विनेमां हरिणीं बालवयस्यामिव मत्सुता। विमनङ्क्ष्यति पश्चान्मे नूनं पत्नी विपत्स्यते ॥ ६५ ॥
विना प्राणप्रियामेनां कुतो मे स्यात्तपोविधिः ?। विना तपोविधिं क्व स्याद् ब्राह्मण्यमनघं मम ? ॥६६॥
अहो ! अन्याय ईदृक्षः क्षमिणामपि दुःसहः। यन्मृगी मृगयाऽन्धेन हता केनापि पापिना ? ॥ ६७ ॥
एवं विषादमापन्नोऽवादीत् कुलपतिस्ततः। ज्ञात्वा कुतोऽपि भूपाल ! ससाध्यः पितृवैरिवत् ॥ ६८ ॥
इतोऽभ्यधान् मुनेः पुत्री सास्रं जनक ! सत्वरम्। प्रगुणीकुरु मद्योग्यां चितां वह्निसमाचिताम् ॥ ६९ ॥
किं न वेत्सि मृगीमेनां विना मे जीवितं कुतः?। पश्चादपि हि यत् कृत्यं तत् पूर्वं किं न तन्यते? ॥७०॥
अथ सास्रं नृपः प्रोचे दुष्कृत्यन्यञ्चदाननः। शिक्षां कर्त्तास्मि सर्वेषां नात्मनो निन्द्यकर्मणः ॥ ७१ ॥
तच्छ्रुत्वा स मुनिः स्माह यथार्थः क्षात्रियो भवान्। सत्यार्थेयं त्वया चक्रे नितरां प्राकृतश्रुतिः ॥ ७२ ॥
निर्मिता शस्यरक्षार्थे वृत्तिः क्षेत्रे कृषीवलैः। सा चेदत्तितरां शस्यं कस्य पूत्कुर्महे पुरः ? ॥ ७३ ॥
प्रणिपत्य मुनेः पादौ राजाऽवादीन्नयान्वितम्। क्षमस्वेदं ममागस्त्वं क्षमाधरशिरोमणे ! ॥ ७४ ॥
श्रुत्वेत्याख्यत् कुलपतिर्ममापसर दृक्पथात्। आः पाप ! कौलटेरोऽसि रे रे क्षत्रियपांसन ! ॥ ७५ ॥
अथाङ्गारमुखोऽवादीन्मा रुषो वदतांवर !। नैवापमानमुर्वीशः सोढुं परिवृढस्तव ॥ ७६ ॥

(१) सहस्व मन्तुमेकं मे सन्तो यन्नतवत्सलाः इत्यपि। (२)मुनिः पराङ्मुखीभूय चुक्रोश क्षितिनायकम् इत्यपि।

धैर्यं भज महाराज ! प्रतीकारोऽस्ति पाप्मनः । मलिनस्यापि वस्त्रस्य शोधकं वारि किं नहि ? ॥ ७७ ॥
शुद्धिर्जायत एवास्य पापस्यापि प्रथीयसः । ददासि राज्यं यद्यस्मै दानं हन्ति हि दुर्नयम् ॥७८॥
सोल्लासमिव राज्ञोचे प्रसन्नोऽस्म्युपदेशतः । भवानङ्गारवक्त्रोऽपि सुधावक्त्रो ममाभवत् ॥ ७९ ॥
सकोशग्रामनगरा भूरियं वार्द्धिमेखला । तुभ्यं दत्ता तत्प्रसीदेत्युक्त्वा भूपोऽनमन्मुनिम् ॥ ८० ॥
प्रणत्याङ्गारवक्त्रोऽपि तमवादीत् कृताञ्जलिः । अयं यदाभिधत्ते राट् प्रतिपद्यस्व तत्तथा ॥ ८१ ॥
एवमस्त्विति भाषित्वा स साक्षेपमदोऽवदत् । अद्यप्रभृति धात्रीयं धात्रीव ध्यायतां त्वया ॥ ८२ ॥
अथाभ्यधाद् धराधीशो धरा दत्तैव तेऽधुना । प्रतिभूरत्र कौटिल्यो भूमिदाने विचिन्तय ॥ ८३ ॥
अथ विज्ञपयामास कोऽपि शिष्यो महामुनिम् । न तपो न जपस्तावद्यावदस्ति मृता मृगी ॥ ८४ ॥
सखेदं सोऽप्यभाषिष्ट कारयानलसंस्कृतिम् । वञ्चनोचे मया साकमेतस्याः सा भविष्यति ॥ ८५ ॥
उवाच विनयाद्राजा वञ्चने ! दुर्नयं मम । सहस्वैकं महाभागे ! सार्द्राऽसि नतदेहिषु ॥ ८६ ॥
अहं तुभ्यं प्रदास्यामि स्वर्णलक्षं सुलक्षणे ! । आमेत्युवाच सा यद्वा किं न स्याद्दानकर्मणा ? ॥ ८७ ॥
महर्षिः प्राह मे याहि पुरीं लक्ष्मीविकस्वराम् । सन्ध्याकृत्यं विधायाशु पश्यैते वयमागताः ॥ ८८ ॥
एवमाकर्ण्य निर्वर्ण्य तं मुनिं क्षितिनायकः । ततो राजन्यमूर्द्धन्योऽयोध्यां प्राप निजां पुरीम् ॥८९॥

आत्मानं निर्वसुं ज्ञात्वा यात्यस्तं तेजसां पतिः । तपस्विपाण्डुरच्छायाः प्रसस्रुस्तारका अमी ॥ ९० ॥
इति वैतालिकीमुक्तिं भावयन् भवितव्यताम् । जगाम धाम भूमीशो धाम्नां निधिरिवाम्बुधिम् ॥ ९१ ॥
राजामित्रद्वयात् ज्ञातवृत्तान्तः सचिवाग्रणीः । हृतसर्वस्ववच्छून्यो वसुभूतिरचिन्तयत् ॥ ९२ ॥
अनेन दम्भिना भूपो दम्भितो गर्भरूपवत् । आविचारितकर्त्तारो विमुह्यन्ति पदे पदे ॥ ९३ ॥
विधेर्विलसितं हन्त ! विचाराणामगोचरे । सुघटं यो विघटयेदघटं घटयेदपि ॥ ९४ ॥
विमृश्यैवं महामात्यः सशल्य इव दुःखितः । विलासमण्डपासीनं राजानं प्राणमत्तदा ॥ ९५ ॥
नत्वोपविष्टः सचिवस्तद् वृत्तं वक्तुमुद्यतम् । देव ! सर्वं मयाऽज्ञायि मा वादीरित्यवारयत् ॥ ९६ ॥
हरिश्चन्द्रस्ततः प्राह सधीरं नीरदध्वनिः । मा विषीद विदग्धोऽसि सत्त्वं यन्मानिनां धनम् ॥ ९७ ॥
सत्त्वमेकमिदं मा गात् सर्वमन्यद्भविष्यति । सति कन्दे न सन्देहो वल्याः पल्लवसम्पदाम् ॥ ९८ ॥
कण्ठपीठी कुठारेण बाध्यतामस्तु बन्धनम् । न तु जातु प्रतिज्ञातमर्थमुज्झन्ति सात्त्विकाः ॥ ९९ ॥
इति राजवचः श्रुत्वा वसुभूतिर्धियां निधिः । हृदये चिन्तयांचक्रे सत्त्वमत्र विजृम्भते ॥ ३०० ॥
सविनेयो मुनिः सोऽथ समागात्कृतशब्दवत् । अयाचत महीपालं स्वर्णलक्षमलक्ष्यधीः ॥ १ ॥
भाण्डागारिकमादिश्य कोशतः क्रोशतो मुनेः । आनाययत् क्षणादक्षः स्वर्णलक्षं क्षितीश्वरः ॥ २ ॥

मुनिरूचे ततः कोपभृकुटीभङ्गभीषणः । चिकीर्षुर्न्नृणं स्वं मद्वित्तेनापि विवेक्यासि ? ॥ ३ ॥
व्रजामो वयमन्यत्र दृष्टं सत्त्वं तवाधुना । यावदूकाश्च वीक्ष्यन्ते निःशूकाश्च गृहे गृहे ॥ ४ ॥
अथोवाच महीभर्त्ता विलम्बस्व गुणानघाः ! । यावदप्यन्यतः स्वर्णमानयामि कलान्तरैः ॥ ५ ॥
वणिजो भूभुजामीशः समाकार्य समादिशत् । ददत स्वर्णलक्षं मे दास्येऽहं वृद्धिसंयुतम् ॥ ६ ॥
मुनिना दिव्यशक्त्या ते हरिश्चन्द्रे खिलीकृताः । नत्यजुस्ते तदादेशं नतमस्तककैतवात् ॥ ७ ॥
विलोक्य क्ष्मापतिर्दध्यौ किं करोमि प्रयामि कम् ? आनयेऽहं कथं स्वर्णं मरुदेशे यथा जलम् ? ॥ ८ ॥
ततः कुलपतिः कोपकम्पमानाधरोऽवदत् । पाप्मन ! कियन्तमद्यापि विलम्बं मे विधास्यसि ॥ ९ ॥
वसुभूतिस्ततः प्राह महर्षे ! हर्षवर्षक ! । हरिश्चन्द्रसमः कापि दृष्टः किं सात्त्विकाग्रणीः ? ॥ १० ॥
अथाद्वारमुखोऽवादीत्सोपहासममुं प्रति । दृष्टस्त्वत्तो न वाचालो हरिश्चन्द्राच्च वञ्चकः ॥ ११ ॥
अरे रे ! कर्मचाण्डाल ! किमेभिर्भाषितैस्तव ? । रुष्टो हि रूपकान् पादवन्दनैः किमु तुष्यति ? ॥ १२ ॥
अदत्तेऽस्मिन दुराचार ! किमु वाञ्छसि जीवितम् ? । तव श्लोकस्य लोकस्य क्षय एष उपागतः ॥ १३ ॥
अथावादीन्नृपः साधो ! कुतस्त्वत्तः कुलक्षयः ? । नहि पीयूषपानेन मृत्युः कस्यापि जायते ॥ १४ ॥
जघान पार्ष्णिना भूपं मुनी राजा ननाम तम् । कोपिनां क्षमिणामाद्यं संजातौ तौ निदर्शनम् ॥ १५ ॥

ऊचेऽङ्गारमुखः कोपाद्विप्लावयसि किं मुनिम् ?। नायं हास्यपदे मूढ ! पत्नीभ्रातेव ते गुरुः ॥ १६ ॥
इत्याकर्ण्य वचः कर्णद्वयतप्तत्रपुभमम् । वसुभूतिरुवाचेदं मा वादीरिति राजनि ॥ १७ ॥
राजंस्त्वमेकमेवैनं वाचालं वारयान्यथा । एतस्य प्रकटं शिक्षां कर्त्तास्मीत्यवदन्मुनिः ॥ १८ ॥
कुन्तलो वसुभूतिश्च मोचतुर्द्वावपि स्फुटम् । यावद्ददाति ते स्वर्णं तावदावां गृहाण भोः ! ॥ १९ ॥
अरे ! जीर्णबिरालाभ्यां भवद्भ्यां किं प्रयोजनम् ?। इत्युक्तवति सत्यास्मिन् राजा कुन्तलमादिशत् ॥२०॥
सहितां रोहिताश्वेन देवीमाकारय द्रुतम् । विक्रयाय सवत्सां गामिवावक्रयवर्त्मनि ॥ २१ ॥
प्रतिपद्येदृशं दुःखी कुन्तलः श्लथकुन्तलः । तामादाय समायातः सपुत्रां नृपपर्षदि ॥ २२ ॥
मुनिमानम्य राजाऽऽह गृहाणाभरणादिकम् । तपस्व्युवाच ते केयं दक्षता दानकर्मणि ? ॥ २३ ॥
नेपथ्यं मामकीनं यन्ममैव तद्वितीर्यते । स्वसुः पुष्पाणि बध्यन्ते स्वसुरेव हि सत्यगीः ! ॥ २४ ॥
अथाङ्गारमुखोऽवादीत् स्वामिन्निमां न वेत्सि किम् ?। कपटाम्भोधिचन्द्रस्य हरिश्चन्द्रस्य वल्लभाम् ॥ २५ ॥
अथोचे कुन्तलः कोपादाबद्धभृकुटीत्रयः । अरे ! पतिव्रतां कान्तां वेत्सि नो सत्त्वशालिनः ? ॥ २६ ॥
मुनिवेषधरा यूयं प्रत्यक्षा राक्षसा इव । मद्यमत्ता इवोन्मत्ता वाचाला बालका इव ॥ २७ ॥
ततः कुलपतिः कोपात्कमण्डलुजलेन तम् । आच्छोट्य कुन्तलं चक्रे जम्बुकं क्षणमात्रतः ॥ २८ ॥

कुन्तलो जम्बुको भूत्वा शब्दं कुर्वन् बहिर्ययौ । कोपं महर्षे ! मा कार्षीरित्यवदन्नृपः ॥ २९ ॥
मुनिना विहितं दूरे पादेनाहन्य भूपतिम् । विलोक्य रोहिताश्वोऽथ रुरोद करुणस्वरैः ॥ ३० ॥
मां गृहाण मुने ! तातं मा मा ताडय निर्दयम् । इति श्रुत्वा शिशोर्वाक्यमृषिस्तुष्टो मनस्यभूत् ॥ ३१ ॥
क्रोधोत्तालं मुनिः प्राह सुतारां प्रति निर्घृणः । रे ! त्वया शिक्षितो बालो जानाति कथमीदृशम् ? ॥३२॥
हरिश्चन्द्रोऽभ्यधादित्थं महर्षे ! ब्रह्मसेवधे ! । मासमेकं प्रतीक्षस्व तुभ्यं दास्यामि काञ्चनम् ॥ ३३ ॥
स मुनिः स्माह किं भिक्षां याचित्वाऽथ नृपोऽवदत् । ऐक्ष्वाकवोऽपि किं भिक्षां याचन्ते मानिनो ननु ? ॥३४॥
कुतस्तर्हीति तेनोक्ते भूपः प्राह कृतास्मितः । कृत्वा स्वं परदास्येऽपि तुभ्यं दास्ये यथोचितम् ॥ ३५ ॥
भवन्त्वेवं महीपाल ! मम मुञ्च वसुन्धराम् । नैक्ष्वाकवस्त्यजन्त्येव सन्धां प्राणक्षयादपि ॥ ३६ ॥
विमृश्योचे नृपः सुभ्रु ! गच्छान्तःपुरमञ्जसा । नायं सोढा शिशुर्मार्गखेदं मृदुशरीरकः ॥ ३७ ॥
सावष्टम्भं सुतारोचे यद्भाव्यं तद्भविष्यति । आयास्यामि त्वया साकं छायेवातुहिनांशुना ॥ ३८ ॥
क यास्यसि सुतारे ! त्वं मुनिना समुदीरितम् ? । साऽभ्यधादार्यपुत्रेण गन्ता, पत्यनुगाः स्त्रियः ॥ ३९ ॥
ममाधीनां हरिश्चन्द्रश्चेन्नेष्यति तदद्भुतम् । पारीन्द्रवक्त्रगामेणीं किं गृह्णन्ति मदद्विपाः ? ॥ ४० ॥
वसुभूतिरुवाचेदं प्रज्वलन् क्रोधवह्निना । अरे ! तापस ! नो वेत्सि लोकमार्गं पुलिन्दवत् ॥ ४१ ॥

परायत्ताः क्वचिन्न स्युर्ललनाः पातिदेवताः । इतिस्मृतिस्मृतौ मूर्खे ! कथं तापसपांशनः ? ॥ ४२ ॥
वसुभूतिस्ततस्तेन शपित्वा कीरकीकृतः । वचो हि बन्धनायैव निष्प्रस्तावमुदीरितम् ॥ ४३ ॥
रण्डे ! संत्यज नेपथ्यं याहीति मुनिनोदिते । सुतारा मुमुचे सद्यः किरीटादि शरीरतः ॥ ४४ ॥
मुनीन्द्राविधवामात्रचिह्नं मे मुञ्च किञ्चन । श्रुत्वेदं सपरीहासमवदन्निष्ठुरो मुनिः ॥ ४५ ॥
चण्डि ! वैशिक एवास्ति दुर्भगाया विभूषणम् । सबाष्पं सा ततः सर्वं नेपथ्यं तत्पुरोऽमुचत् ॥ ४६ ॥
ततः पुत्रकलत्राभ्यां धरित्रीधवपुङ्गवः । अरण्यान्या इव स्वस्या नगर्या निर्ययौ तदा ॥ ४७ ॥
अनुरागाल्लुठद्बाष्पमनुयान्तं पुरीजनम् । अभाषिष्टेति भूपालः प्रीतिपेशलया गिरा ॥ ४८ ॥
चिरं परिचयात् क्रोधादज्ञानाद्वा प्रलोभतः । राज्यश्रीप्रणयोन्मादादपराद्धा यतस्ततः ॥ ४९ ॥
तत्तत् क्षाम्यन्तु मे सर्वं यद्यदागो मया कृतम् । श्रुत्वेदमरुदन् पौरा मृतप्रियजना इव ॥ ५० ॥
स्मरन्तः स्वामिनः कामं गुणानेणाङ्कनिर्मलान् । नगरीं नागरा जग्मुर्देहेन मनसा नहि ॥ ५१ ॥
किञ्चिन्मार्गमतिक्रान्ता परिश्रान्ता सुलोचना । कियदद्यापि गन्तव्यमित्यपृच्छद् महीपतिम् ? ॥ ५२ ॥
उवाच क्ष्मापतिर्देवि ! किं ताम्यसि न पश्यसि ? । इमां वाराणसीं श्रान्तनेत्रपान्थप्रपाप्रभाम् ॥ ५३ ॥
वहन्ती नन्दनं देवि ! यदि खिन्नाऽसि दूरतः । अनुगङ्गमिमं चारु चम्पकं द्रुममाश्रय ॥ ५४ ॥

देव्या तथाकृते राजा स्वकरेण निजक्रमात् । दर्भाङ्कुरान्समाकर्षद्दयःकीलकसन्निभान् ॥ ५५ ॥
कुर्वती पादरुधिरैरिन्द्रगोपाङ्कितां धराम् । मन्दमन्दरवा देवी न्यग्मुखी रोदितिस्म सा ॥ ५६ ॥
रोहिताश्व उवाचेदं यदा पद्भ्यां महीमहम् । अचलं तात! मे पादौ विद्धौ दारुणकण्टकैः ॥ ५७ ॥
राजा सकरुणं प्राह कतरस्ते सुत! क्रमः । विद्धो यस्मादयःशल्यकल्पं कण्टकमाहरे ॥ ५८ ॥
कण्टकं कण्टकेनैव तत्क्रमाभ्यां हरत्यसौ । अग्निरेवाग्निदग्धस्य भेषजं हि निशम्यते ॥ ५९ ॥
रोहिताश्वस्ततः प्राह तात! तात! क्षुधार्दितः । अथोचे पूर्ववद्राजा देहि पुत्राय मोदकम् ॥ ६० ॥
देवी सुतारा श्रुत्वेदमन्तर्दाहकरं वचः । किमिदं भाषसे स्वामिन्! स्वप्नदृष्टसमं हहा? ॥ ६१ ॥
रोहिताश्वः पुनः प्रोचे मातरस्मि क्षुधार्दितः । तारस्वरं रुरोदासौ वलं नान्यद् मृगीदृशाम् ॥ ६२ ॥
सर्वलक्षणपूर्णस्य भरतान्वयजन्मिनः । अवस्था केयमायाता हन्त! रोरशिशोरिव? ॥ ६३ ॥
निदध्यौ भूपतिः साम्रं केयं कालस्थितिर्मम? । यदस्य गर्भरूपस्य कल्यवर्त्तेऽप्यशक्तिता ॥ ६४ ॥
आस्तां विनोदयाम्येनं विनोदैः कौतुकप्रियम् । पश्यैतां स्वर्धुनीं पुत्र! कलहंससमाकुलाम् ॥ ६५ ॥
इति विश्रावयत्यस्मिन् रोहिताश्वं कुतूहलैः । अकस्मादाययौ काऽपि सपाथेया कुटुम्बिनी ॥ ६६ ॥
पृच्छन्ती नगरीमार्गं भूपमेषा व्यचारयत् । नृपलक्षणभाजोऽस्याऽवस्थेयं कथमीदृशी? ॥ ६७ ॥

कुतस्त्योऽसि कुतश्चागास्तयेति व्याहृते सति । अनाकर्ण्यैव तद्वाक्यं मौन्यभूद्भूमिनायकः ॥ ६८ ॥
अयाचितं स्वपाथेयं दृद्धाऽदात् नृपसूनवे । अयाचितं दीयते यत्तद्दानं श्रेयसे खलु ॥ ६९ ॥
गतखेदाऽसि चेद्देवि ! तदोत्तिष्ठ पुरीं प्रति । अथाग्रे गौरिव पथा प्रवृत्ता साऽवदद् नृपम् ॥ ७० ॥
राज्यलक्ष्मीपरिभ्रंशाल्लज्जते न किमु प्रियः ? । वैरिपुर्यां कथमस्यामार्यपुत्रः प्रवेक्ष्यति ? ॥ ७१ ॥
सावष्टम्भं वभाषेऽथ का लज्जा सत्त्वशालिनाम् ? । आपदः सम्पदायन्ते प्रतिज्ञातार्थकारिणाम् ॥ ७२ ॥
प्रभवद् वार्यते केन कृतं कर्म शुभाशुभम् ? । तन्माहात्म्याद्दशाऽस्माकं यद्येषा किं परे द्विषः ? ॥ ७३ ॥
प्रचचाल ततः क्ष्मापः पुरीं वाराणसीं प्रति । इतो देव्यवदद्देव ! समासन्नोऽवधिर्मुनेः ॥ ७४ ॥
मां विक्रीय गृहाणाशु काञ्चनं किञ्चनाधुना । अथ पुत्रोऽब्रवीत्तात ! विक्रेयोऽहं नहि त्वया ॥ ७५ ॥
मातर्वारय तातं मे विक्रीणन्तं चतुष्पथे । रुदत्याह सुताराऽमुं वत्स ! भूपो भविष्यसि ॥७६॥
मा रोदीर्भद्र ! मा रोदीस्त्वां विक्रेता न कश्चन । मत्समीपे निषीदाशु तुभ्यं दास्यामि मोदकम् ॥ ७७ ॥
सा निदध्यौ हहा ! दैवं भवे भवशतानि मे । शैलूष इव रूपाणि प्रपञ्चयति नाटके ॥ ७८ ॥
विक्रेतुमथ रथ्यायां गतोऽसौ सपरिच्छदः । व्यसनं सत्त्वहेम्नो हि कषपट्टो निगद्यते ॥ ७९ ॥
चित्तेऽवधार्य भूमीशस्तृणान्याधाय मस्तके । पुत्रस्य स्वकलत्रस्य तस्थौ साश्रुविलोचनः ॥ ८० ॥

क्व सा शिरसि कोटीरकोटी रविशतायिता । क्वायं पूलकविन्यासो निर्णाशः सर्वसम्पदाम् ? ॥८१॥
ध्यात्वेति व्युत्सृजाम्येनां साङ्गजां शिविवेश्मनि । यद्वाच्यं भवतात्तन्मे ध्यात्वेदमवदन्नृपः ॥ ८२ ॥
याहि देवि ! पितुर्धाम समादाय स्तनन्धयम् । यथातथाऽप्यहं हेम दास्येऽवश्यं तपस्विने ॥ ८३ ॥
साक्षेपमाचचक्षे सा न युक्तं भवतोदितम् । पतिकार्यविधायिन्यो निशम्यन्ते पतिव्रताः ॥ ८४ ॥
इतश्च ब्राह्मणः कोऽपि भृतकक्रयकाम्यया । समया पृथवीनाथमागात् प्रतिजनं भ्रमन् ॥ ८५ ॥
विलोक्य भूपमादाय मस्तकं शस्तलक्षणम् । ऊचे कस्त्वं कथं देहं भृतकीयसि रङ्कवत् ? ॥ ८६ ॥
कृतमौनं शुचा भूपं विलोक्य ब्राह्मणः स च । सुतारां तां लुलत्तारां स निनिन्द विधेर्विधिम् ॥८७॥
सल्लक्षणं सुतं दृष्ट्वा तदाग्रेऽचिन्तयद् द्विजः । त्रीण्यमूनि न सामान्यान्यत्र त्रिश्वत्रयेऽपि हि ॥ ८८ ॥
किमस्या मूल्यमित्युक्ते ब्राह्मणेन मुहुर्मुहुः ?। मन्दगीरवदद् भूमानुचितं यद्ददस्व तत् ॥ ८९ ॥
अस्या मूल्यं सहस्राणि तुभ्यं पञ्च ददामि भोः ! । गदतीति द्विजे मौनी समजायत भूपतिः । ९० ॥
अनिषिद्धं मतं कार्यमिति ध्यात्वा नृपाञ्चले । तावद्बबन्ध गाङ्गेयमहो ! विधिविडम्बना ॥ ९१ ॥
तां गामिवाग्रतः कृत्वा ब्राह्मणश्चलितः पथि । लग्नः सुतोऽञ्चलेऽमुष्यास्तारतारस्वरं रुदन् ॥ ९२ ॥
रुदन्तं तं सुतारोचे तिष्ठ त्वं पितुरन्तिके । आनेतुं मोदकान् हट्टे गच्छन्त्यास्मि गुणानघ ? ॥ ९३ ॥

अत्यन्तत्यञ्चले तस्मिन् बोधितेऽपि सुतारया । किं किङ्करि ! विलम्बोऽयामित्यक्रुध्यत्तरां द्विजः ? ॥ ९४ ॥
यान्तीं सुतारां स्नेहेन यावन्मुञ्चति नार्भकः । तावत्तेन पदाग्राभ्यां निहत्य भुवि पातितः ॥ ९५ ॥
सास्रं विलोक्य भूपालो लुठन्तं भुवि नन्दनम् । मुमूर्छ लब्धसंज्ञोऽसौ चिन्तयामास चेतसि ॥ ९६ ॥
इन्द्रस्याप्यङ्कलाल्योऽयं रक्षितोऽप्यङ्गरक्षकैः । उपयाचितसंप्राप्तः कृतोत्तारणमङ्गलः ॥ ९७ ॥
अनेकदेवताशेषाशेखरोत्तममस्तकः । अयं विप्रेण पादेन पात्यते रङ्कवद्भुवि ॥ ९८ ॥ (युग्मम्)
अथोवाच द्विजं राजा नायं तिष्ठेदिमां विना । एषोऽपि हि भवद्गेहे कर्म किञ्चित्करिष्यति ॥ ९९ ॥
रोषाद्बभाषे विप्रोऽस्याः कर्मविघ्नकरं शिशुम् । न गृह्णामि मुधाऽप्येनं किं पुनः स्वर्णदानतः ? ॥४००॥
सबाष्पं पट्टदेव्यूचे तात ! पुत्रं विना मम । भविता हृदयं द्वेधा पक्वेर्वारुफलं यथा ॥ १ ॥
मम प्रसादमाधाय गृहाणेमं महाग्रहात् । आर्थिनां प्रार्थनां सन्तो नान्यथा कुर्वते यतः ॥ २ ॥
श्रुत्वेदं ब्राह्मणो दत्त्वा सहस्रं काञ्चनस्य च । ताभ्यां सार्द्धमगाद्धाम ब्राह्मणो हर्षपूरितः ॥ ३ ।
दुःखधार्यमिदं वित्तं यद्यागच्छत्यसौ मुनिः । समीचीनं, तदाऽऽयासीच्चिन्तितोपनतोऽथ सः ॥ ४ ॥
सशिष्यमागतं वीक्ष्य तमृषिं स्माह भूपतिः । ऋषे ! गृहाण हेमेदं खेदं मनसि मा कृथाः ॥ ५ ॥
क्रोधान्धः स मुनिः प्राह ग्रहीष्येऽल्पं न काञ्चनम् । अथाचेऽङ्गारवक्त्रोऽमुं चन्द्रशेखरमर्थय ॥ ६ ॥

राजोचेऽङ्गारवक्त्र ! त्वं किं ब्रूषेऽनुचितं वचः ?। इक्ष्वाकवोऽपि किं भिक्षामर्थयन्ति कदाचन ? ॥ ७ ॥
ऋषिरूचे पुरोऽस्माकं महत्त्वं स्वस्य जल्पसि ?। प्रतिज्ञाभ्रष्ट ! वाचाट ! किमात्मानं विकत्थसे ? ॥ ८ ॥
मुनीश ! मा कुपस्तुभ्यं लभ्यं दास्यामि काञ्चनम् । निषादस्यापि कर्माणि विधास्यामि मतत्रपः ॥ ९ ॥
ततः कौपीनवसनः कालः काल इवापरः । सविषादमतेरस्य निषादः पुरतोऽभवत् ॥ १० ॥
भूपालं वीक्ष्य स प्रोचे रे ! त्वं कर्म करिष्यसि ?। तेनेत्युक्ते महीनाथो निदध्याविति चेतसि ॥ ११ ॥
क्रीडां कृत्वा नभःक्रोडे यथावस्तं गभस्तिमान् । न कश्चित् क्रायकोऽस्माकं, मुनिः स्वर्णसमुत्सुकः ॥ १२ ॥
करिष्ये कर्म तेऽवश्यं राज्ञेत्युक्तेऽथ सोऽवदत् । कर्त्तासि किमु मे कर्म ?, स ऊचे यन्निदेक्ष्यति ॥ १३ ॥
कालदण्डाभिधानोऽहं निषादः कोपकाननम् । गङ्गासव्यश्मशानेशो द्वितीय इव दण्डभृत् ॥ १४ ॥
रक्षितव्यं श्मशानं मे ग्रहीतव्यं मृताम्बरम् । किञ्चिद्दग्धानि काष्ठानि ग्राह्याणि चितितस्त्वया ॥ १५ ॥
यत्तत्रोत्पद्यते तस्य गृह्णात्यर्द्धं महीश्वरः । अन्यस्यार्द्धस्य भागौ द्वौ मामकस्तावकोऽपरः ॥ १६ ॥
इत्युक्ते तेन भूपाल आमेति न्यगदद्वचः । परं महर्षये देहि निःशेषं मम काञ्चनम् ॥ १७ ॥
अथ दध्यौ मुनिः स्वान्ते नमस्ते सत्त्वशालिने । नमस्ते धैर्यपात्राय नमस्ते करुणात्मने ॥ १८ ॥
कालदण्डोऽपि तावत्तद् दत्त्वा स्वर्णं महर्षये । श्मशानमात्मनः प्राप हरिश्चन्द्रसमन्वितः ॥ १९ ॥

इतो वाराणसीपुर्यामाशिवं समभूद् महद् । निलीयास्थादिव क्वापि येनोच्चैर्मङ्गलध्वनिः ॥ २० ॥
अथाह्वास्त महीचन्द्रोऽतन्द्रधीश्चन्द्रशेखरः । मन्त्रिणं सत्यवस्वाख्यं प्रातिरूपमिवात्मनः ॥ २१ ॥
राजादेशात् समायातुर्मन्त्रिणः कोऽपि पूरुषः । अन्तरा मिलितः पाणौ बिभ्राणः कीरपञ्जरम् ॥२२॥
कलहंस ! क्व कीरोऽयं सम्प्राप्तो मन्त्रिणोदिते ? । सोऽप्यूचे चम्पोपवनस्थितमेनमवाप्नुवम् ॥ २३ ॥
इति तद्वचनं श्रुत्वा सार्द्धं तेनैव मन्त्रिराट् । आगादुपमहीपालं यथास्थानमुपाविशत् ॥ २४ ॥
मन्त्रिन् ! पश्य पुरीलोको विना व्याधिविडम्बनाम् । अकालेऽस्तं प्रयात्येव स्वस्वधर्मरतोऽन्वहम् ॥२५॥
इतश्च कुट्टिनी काचिद् रुदती करुणस्वरैः । हा ! दैव ! दैव ! मुष्टाऽहं भाषमाणा सदस्यगात् ॥ २६ ॥
मत्पुत्री नामतोऽनङ्गमञ्जरी मञ्जुलस्वरा । रोगयोगं विना सुप्ता मृताऽस्तीति विचिन्त्यताम् ॥ २७ ॥
नगर्यां जगतीनाथ ! विद्यते मारिरुत्थितः । तच्छोधय तदुत्पत्तिं सत्यार्थो नान्यथा नृपः ॥ २८ ॥
मन्त्र्यूचे देव ! मार्यर्थे प्रष्टव्यो मान्त्रिकोत्तमः । आयातः स स्वयं पुर्या उज्जयिन्या निशम्यते ॥ २९ ॥
अतीतानागतज्ञानाकालपुष्पोपदर्शनैः । वस्त्राकृष्टिकुटभ्रान्तिमुद्गलादिनियन्त्रणैः ॥ ३० ॥
दृष्टिमुष्टिशराकाशबन्धदृश्यादिशक्तिभिः । स्वप्नोपदेशशकुनप्रतिपात्रावतारणैः ॥ ३१ ॥
मन्त्रादाकृष्टदेवेशो मन्त्राद् यन्त्रितभास्करः । मन्त्रान्नर्त्तितशेषाहिर्मन्त्रात् स्तम्भितपावकः ।३२। चतुर्भिः कलापकम्।

नृपादेशादसौ प्राप्तो ज्ञातवृत्तो महीपतेः । दधानो ध्यानमाचख्यौ राक्षसीलालितं त्विदम् ॥ ३३ ॥
इतो वेश्याऽऽह सोल्लासं पुत्रिका मम मान्त्रिक ! । मृता मारिप्रयोगेण विनाऽऽधिव्याधिगौरवम् ॥ ३४ ॥
अवादीद् मन्त्रवादी च मन्त्रात् प्राणिति ते सुता । इतोऽभ्येत्यागदच्चेटी स्वामिनी मम जीवति ॥ ३५ ॥
सत्यमत्यायितक्ष्मापसमादेशेन मान्त्रिकः । लिखित्वा मण्डलं ह्रांह्रींमन्त्रविन्याससुन्दरम् ॥ ३६ ॥
क्षामकुक्षिल्लन्त्रनेत्रां चण्डीं मूर्त्तिमतीमिव । आनयद्राक्षसीं भीमां स्फारस्फेत्कारकारिणीम् ॥३७॥ (युग्मम्)
सविस्मयं नृपो दध्यौ महामन्त्रविजृम्भितम् । य एनां राक्षसीं मन्त्रिन्नानैषीत् पश्यतां हि नः ॥ ३८ ॥
मान्त्रिकः प्राह यत् कार्य्यं तत् कृतं तव सन्निधौ । आकार्यतां ततो वेगान्निपादोऽस्य वधाय सः ॥ ३९ ॥
अथासावभ्येति चाण्डालो हरिश्चन्द्रसमन्वितः । अयोध्येशं ततो दृष्ट्वा शुकोऽवादीद् द्विजादिवत् ॥४०॥
स्वस्ति तुभ्यं हरिश्चन्द्र ! भरतान्वयभूषण ! । सत्त्वमानवतां धुर्य ! शौर्यचर्यातरङ्गित ! ॥ ४१ ॥
साक्षेपमथ राजोचे भाषसे किं प्रमत्तवत् ? । नात्र कोऽपि हरिश्चन्द्रो मुधा भ्रान्तोऽसि रे शुक ! ॥४२॥ (युग्मम्)
सुतारां राक्षसीं वीक्ष्य हरिश्चन्द्रो व्यचिन्तयत् । कस्यचिद्दम्भिनो वृत्तं नेदं देवीविजृम्भितम् ॥ ४३ ॥
किं तु मत्कर्मघोरत्वं प्रसरत्यनिवारितम् । यत्करिष्यति दैवं तन्मया सर्वं सहिष्यते ॥ ४४ ॥
उशीनरमहीपालपुत्रि ! पावित्र्यदर्शने ! । सुतारे ! ते नमः कीरः सप्रणाममदोऽवदत् ॥ ४५ ॥

अरे निषादभूतक ! हरिश्चन्द्रोऽसि सत्यतः । इयं ते गृहिणी सम्यगित्यपृच्छद् महीपतिः ॥ ४६ ॥
नाहं राजन् ! हरिश्चन्द्रो नेयं प्राणप्रिया मम । तिर्यग्योनित्वतः किञ्चिच्छुको वक्ति यथा तथा ॥ ४७ ॥
शुकं प्रत्याह राजाऽथ किमस्मान् वञ्चयस्यरे ! ?। तस्मादियमिव त्वं रे ! वध्यो वन्ध्यगिरो गिरन् ॥ ४८ ॥
शुकोऽप्यूचे च्युता राज्याद्धरिवेश्मविहारिणः । नात्मानं हि प्रकाशन्ते सहन्ते विपदां पदम् ॥ ४९ ॥
तस्यादेशाद् हरिश्चन्द्रः खरे तामध्यरोपयत् । अभीष्टार्थेऽपि किं कुर्यात् परायत्तो विचक्षणः ? ॥ ५० ॥
सुतारैषा हरिश्चन्द्रो यदुभौ स्तो न भूपते ! । दद्यादेहं ममार्चिष्मान् सत्यं चेदस्तु वारिवत् ॥ ५१ ॥
प्रतिज्ञामिति कृत्वाऽथ मन्त्रिणा रचितां चिताम् । झम्पां दत्त्वा शुकोऽविक्षदक्षताङ्गो विनिर्ययौ ॥ ५२ ॥
मन्त्र्यूचे देव ! मन्येऽहं किञ्चिन्मान्त्रिकवैशसम् । आकृत्या सुन्दराकारा सम्भाव्या राक्षसी कथम् ? ॥५३॥
इत्युक्ते तेन भूमीशो रासभादुदतारयत् । किं कुर्मः, कर्म केनापि निर्मितं मर्मवेधकम् ? ॥ ५४ ॥
इति कोपानुतापाभ्यां संपृक्तः काश्यपीपतिः । मान्त्रिकं व्यसृजत् कीरं पञ्जरेऽपि न्यधापयत् ॥५५॥
हरिश्चन्द्रोऽपि चण्डालनिदेशाद्दिवसात्यये । श्मशानं रक्षितुमसावाययौ सात्त्विकाग्रणीः ॥ ५६ ॥
क्वचिद्रक्षोगणाकीर्णं क्वचिद्योगीन्द्रसेवितम् । क्वचित्फेरण्डफेत्कारं क्वचिद्भूतविभीषणम् ॥ ५७ ॥
क्वचिद्विभीषिकाभीष्मं श्मशानं स परिभ्रमन् । रुदतीं सुदतीं काञ्चिद् हरिश्चन्द्रो व्यलोकयत् ॥ ५८ ॥

ऊचे च सुतनो ! किं ते परिदेवनकारणम् ? । सोचे गत्वा पुरः पश्य न्यग्रोधं, स तथाऽकरोत् ॥५९॥
ऊर्ध्वपादमधोवक्त्रं वटशाखावलम्बिनम् । नरमेकं निरैक्षिष्ट सर्वलक्षणलक्षितम् ॥ ६० ॥
तन्निरीक्ष्य नृपो दध्यौ प्रादायि मुनये मही । मुनिकन्याधनोपाये विक्रीते सुतवल्लभे ॥ ६१ ॥
जीवितस्यापि निर्विण्णो म्रियेऽहं यदि साम्प्रतम् । परमाणपरित्राणकारणाद्भावि मे शुभम् ॥ ६२ ॥
विचिन्त्येति नृपः प्राह कस्त्वं कस्यासि नन्दनः ? । अवस्था कथमीदृक्षा, बद्धः किं वटपादपे ? ॥ ६३ ॥
सोऽब्रवीदेव ! काशीशचन्द्रशेखरनन्दनः । विद्याधर्याऽस्मि पल्यङ्कात् समानीतोऽत्र सप्रियः ॥ ६४ ॥
मांसेन मे महाहोमं सा करिष्यति निश्चितम् । इतस्तरङ्गिणीतीरं गताऽस्ति स्नानहेतवे ॥ ६५ ॥
तमुवाच हरिश्चन्द्रो गच्छ त्वं शाधि मेदिनीम् । यत्कार्यं तत् करिष्येऽहं विद्याधर्याः स्वमांसतः ॥ ६६ ॥
मत्वाह चन्द्रसूर्नेदं समीचीनत्वमश्नुते । खरस्यायुःक्षये क्वापि म्रियेत रजकः कथम् ? ॥ ६७ ॥
पुनः प्रोवाच भूपो मे प्रार्थनां मा कृथा वृथा । इत्युक्त्वा स्थान एतस्य स्वं बबन्ध तरोरधः ॥ ६८ ॥
सकलत्रः स वेगेन प्रययौ चन्द्रनन्दनः । अथागाल्ललना व्योम्नि दधाना साऽऽर्द्रचीवरम् ॥ ६९ ॥
उत्क्षिप्योत्क्षिप्य भूमीशो निजमांसं समार्पयत् । विद्यासिद्धिनिमित्तं सा चिक्षेपाग्नौ यथाविधि ॥ ७० ॥
इतो गोमायुफेत्काराः कुण्डकं परितोऽभवन् । आदिशत् खेचरं साऽथ विखिन्ना तस्य रक्षणे ॥ ७१ ॥

तेनासौ वार्यमाणोऽपि समीपे प्रत्युताभवत् । जजागाराश्रममुनिस्तत्रागाद्वायुवद् द्रुतम् ॥ ७२ ॥
अरे ! किमेतदारब्धं गदतीति महामुनौ ? । भीता विद्याधरी कापि ननाश सपरिच्छदा ॥ ७३ ॥
शाखाबद्धं नृपं दृष्ट्वा श्वसन्तं रुधिराविलम् । उपलक्ष्याथ कौटिल्यस्तमौषध्याऽकरोन्नवम् ॥ ७४ ॥
इतश्च—अरे ! क्व त्वं गतोसीति शब्दितः श्वपचेन सः ? । उपसृत्य श्मशानान्तं शुश्राव करुणध्वनिम् ॥ ७५ ॥
हा पुत्र ! क्व गतोऽसीति मूर्च्छन्तीं हरिणीदृशम् । विलोक्य भूपतिः प्राह कस्मात्ते नन्दनो मृतः ? ॥७६॥
साऽब्रवीद्देव ! पत्न्यस्मि हरिश्चन्द्रमहीभुजः । रोहिताश्वाभिधानोऽयं नन्दनो नेत्रनन्दनः ॥ ७७ ॥
मम निःक्षीणभाग्याया दष्टः फणभृता सुतः । अकृतोपकृतिर्दैवात् सम्प्राप्त ईदृशीं दशाम् ॥ ७८ ॥
हरिश्चन्द्रो रुरोदाशु धैर्यं कस्य सुतव्यये ? । आश्लिक्षद् नितरां पुत्रं चुम्बति स्म च मूर्द्धनि ॥ ७९ ॥
रुष्टोऽसि वारितो वाऽसि किं नु यच्छसि नोत्तरम् ? । न मां प्रत्यभिजानासि चिरकालसमागमात् ॥८०॥
इतश्च श्वपचः प्राह किमारेभेऽनया समम् ? । आनयार्भकवासांसि स्वाचारे को विलम्बते ? ॥८१॥
इति चण्डालवाक्यानि दुःश्रवाणि निशम्य सः । भूत्वा पराङ्मुखोऽशक्तो याचितुं स्फुटया गिरा ॥८२॥
आदित्सयाऽऽच्छादनस्य विच्छायवदनद्युतिः । करं प्रसारयामास हरिश्चन्द्रो, हहा ! विधिः ॥ ८३ ॥
इतश्च विदधुः पुष्पवृष्टिं पीयूषभोजिनः । अहो ! सत्त्वमहो ! सत्त्वमिति व्याहारचारवः ॥ ८४ ॥

ततोऽयोध्यापुरीसंस्थमात्मानं दृष्टवान् नृपः । सेवितं गुरुवच्छिष्यैर्वसुभूत्यादिसेवकैः ॥ ८५ ॥
यावच्च विस्मयस्मेरः किञ्चिद् ध्यायति भूपतिः । तावत्तत्र क्षणात् प्राप्तश्छिद्रगस्तमवोचत ॥ ८६ ॥
न वयं तापसा राजन् ! नैते निकृतिवञ्चनैः । किं त्वस्माभिः कृतं सर्वं तव सत्त्वपरीक्षणे ॥ ८७ ॥
शक्रः स्वयं महीशक्र ! चक्रे सत्त्वस्तुतिं तव । सभामण्डपमासीनो वाचा धीरप्रशान्तया ॥ ८८ ॥
हरिश्चन्द्रो नृपः सत्त्वाद् न देवैरपि चाल्यते । आपन्नेऽपि निजप्राणसंशयेऽपि कदाचन ॥ ८९ ॥
अश्रद्धेयं वचः श्रुत्वाऽस्माभिरीदृग् विचेष्टितम् । तत्क्षन्तव्यं, महात्मानो विनम्रे हि कृपालवः ॥ ९० ॥
सत्त्वेन भवतस्तुल्यो नास्त्यन्यस्त्रिजगत्यपि । तमःस्तोमापहः कोऽपि किं सूर्यादतिरिच्यते ? ॥९१॥
स्तुत्वेति जगतीनाथं नत्वा योजितपाणयः । दिवौकसो दिवं जग्मुस्तत्प्रशंसापरायणाः ॥ ९२ ॥
अन्येद्युर्बहिरुद्याने गतः क्षोणीपतिः स्वयम् । तीर्थं शक्रावताराख्यं जीर्णं शीर्णं व्यलोकयत् ॥९३॥
वसुभूतिरुवाचाथ ज्ञात्वा चेतो महीभुजः । इङ्गिताकारतत्त्वज्ञा मन्त्रिणः सर्ववेदिनः ॥ ९४ ॥
वृषभस्वामिनो बिम्बं भासुरं शक्रनिर्मितम् । इदं शक्रावताराख्यं महातीर्थं महीतले ॥ ९५ ॥
कालक्रमादिदं जीर्णं बभूव क्षितिनायक ! । उद्धारकारिणो यस्मात् प्रभवन्ति भवादृशाः ॥ ९६ ॥
भवानप्यादिमजिनसन्ताने समजायत । कुरुष्वेदं नवं तीर्थं देहिनं रसवेदिवन् ॥ ९७ ॥

भरतेशादित्ययशःप्रभृतीनां महीभुजाम् । स्वपूर्वजानामाख्याभिः ख्याताः स प्रतिमा न्यधात् ॥ ९८ ॥
अमारिपूर्वकं भूरिदानसम्प्रीणितार्थि च । प्रतिष्ठां कारयामास चैत्योद्धारमकारयत् ॥ ९९ ॥
सम्यक्त्वं निर्मलं बिभ्रद् विदधानः प्रभावनाम् । कालक्रमेण शुद्धात्मा देवभूयमगादयम् ॥ ५०० ॥
अथोवाच बलः स्वामिन् ! तद्दृष्टान्तश्रुतेर्मम । अमन्दानन्दकन्दल्याः प्रमोदः समपद्यत ॥ १ ॥
एकं सर्वरसस्यान्दि हरिश्चन्द्रनिदर्शनम् । परं यौष्माकनिःसीमवचोडम्बरगौरवम् ॥ २ ॥
केचिद् मृता अपि जनाश्चरित्रैश्चित्रकारिभिः । जीवन्त इव जायन्ते कीर्त्तिरेवाविनश्वरी ॥ ३ ॥
ततोऽयोध्यासमायातविद्याभृन्नियमोत्सवम् । विदधुर्जृम्भका देवाः प्राक्तनभवबान्धवाः ॥ ४ ॥
अथ राजाऽपि सूरीणां प्रणिपत्य पदद्वयीम् । धर्मकर्मप्रवीणात्मा जगाम सदनं निजम् ॥ ५ ॥
अन्येद्युर्धारिणी देवी सुखसुप्ता महासती । शान्तं कान्तं मृगाधीशं प्रविशन्तं मुखाम्बुजम् ॥ ६ ॥
विलोक्य निद्राविच्छेदे स्मृत्वाऽभीष्टं जिनेश्वरम् । स्थित्वा वेत्रासने चित्रे निशाशेषमवाहयत् ॥७॥ (युग्मम्)
प्रभाते धारिणी देवी महास्वप्नं महीभुजः । अचीकथद् महोत्साहक्षीरवार्द्धीन्दुमण्डलम् ॥ ८ ॥
विचार्यासौ महास्वप्नमेतस्या न्यगदत् पुरः । प्रवीरो जगदुत्कृष्टो भविता तनयस्तव ॥ ९ ॥
अथावर्द्धत धारिण्या गर्भो वाञ्छाद्रुमाम्बुदः । दानपूजादिकृत्येषु भावश्चास्य प्रभावतः ॥ १० ॥

पाणिना विधृतं सख्या अपास्य मणिदर्पणम् । कौक्षेयकेषु धौतेषु धारिणी मुखमैक्षत ॥ ११ ॥
एणनाभिमपास्योच्चैर्विलासमकरीकृते । दन्तावलमदं देवी सग्रहीतुं प्रचक्रमे ॥ १२ ॥
तस्यां गर्भप्रभावेन दोहदा हृत्प्रमोददाः । पर्यपूर्यन्त भूपेन लतायां मधुना यथा ॥ १३ ॥
क्रियमाणेषु सर्वत्र शान्तिकेषु महर्षिभिः । रक्षाभूतिषु धारिण्या बध्यमानासु दोर्युगे ॥ १४ ॥
यदीनातपर्ययुक्तेषु निविष्टेषु द्विजेष्वपि । सूतिकर्मप्रवीणासु तल्लीनासु पुरन्ध्रिषु ॥ १५ ॥
परिपूर्णेषु मासेषु सार्धाष्टमदिनेष्वपि । असूत धारिणी पुत्रं राजनीतिर्यथा धनम् ॥ १६ ॥
(त्रिभिर्विशेषकम्)
सर्वानिशायिशोभाऽऽढ्यं तदानन्दकृतं शुभम् । मङ्गल्यदीपैरखिलैः सूतिवेश्म तदा बभौ ॥ १७ ॥
यथाविधि व्यतिक्रान्ते षष्ठीजागरणोत्सवे । मानयित्वा निजं ज्ञातिमित्रवर्गमनुद्धतः ॥ १८ ॥
गुरुलोकं समभ्यर्च्य मोचयित्वाऽरिबन्दिनः । दशमेऽह्नि बलोऽस्याख्यां महाबल इति व्यधात् ॥१९॥
स्वाङ्गैरिव तदाकारैस्तदा जातैः स्तनन्धयैः । अन्वीयमानः सततं बलसूनुर्व्यवर्धत ॥ २० ॥
पञ्चास्वितेषु वर्षेषु क्षीरकण्ठो महाबलः । पपाठ सकला विद्याः पूर्वाधीता इवाऽञ्जसा ॥ २१ ॥
कृतज्ञो विनयी धीरः परनारीसहोदरः । भविष्यत्तीर्थकृन्नामजीवानां लक्षणं त्विदम् ॥ २२ ॥
सम्यग्दर्शनलाभस्य विरहेऽप्येष शुद्धधीः । अयत्नमपि किं जात्यरत्नं रत्नैः समं परैः ? ॥ २३ ॥

सारस्वतमिवोद्दामकामविभ्रमवाङ्मये । कामिनीमदजीवातुर्यौवनं समुपागतः ॥ २४ ॥
कमलश्रीप्रभृतिकाः कन्यकाः काश्यपीभुजा । शतानि पञ्चैकादिने कुमारः पर्यणाय्यत ॥ २५ ॥
(युग्मम्)

तस्याऽऽसन् बालमित्राण्यचलो धरणपूरणौ । वसुर्वैश्रवणश्चाभिश्चन्द्र इत्यभिधानतः ॥ २६ ॥
षड्भिर्मित्रैरमीभिः स वर्षक्षोणीधरैरिव । अधिकाधिकलक्ष्मीकैर्जम्बूद्वीप इवाऽद्युतत् ॥ २७ ॥
कदाचित् खेलयामास गजानैरावतायितान् । शक्रवद् विबुधैः साकं तच्चित्रं यद् बलाङ्गजः ॥ २८ ॥
कदाचिदुद्यानगतो वृतो मित्रैर्गुणैरिव । चिक्रीड विविधैः क्रीडाचक्रैर्वक्रेतराशयः ॥ २९ ॥
कदाचिदुच्चैःश्रवसः सोदरान् भूगतानिव । लातपातस्फुरद्धौर्यवर्यान् सोऽश्वानवाहयत् ॥ ३० ॥
कदाचिच्चित्रकाव्यानां रहस्यानि व्यचारयत् । एकस्थानधियाऽऽसीनैरसैः सर्वैरिव स्थितैः ॥ ३१ ॥
न सीदति यथा धर्मो नाऽर्थो याति क्षयं यथा । यथा न तरलायन्ते बाह्याभ्यन्तरवैरिणः ॥ ३२ ॥
यथा न स्थानविन्यस्तः प्रकृत्योघो विरज्यते । संसाराशेपसर्वस्वमन्त्रभूद् भूपभूस्तथा ॥३३॥(युग्मम्)
एवं संसारकल्पद्रोर्बुभुजे विषयावलीम् । भाविनस्तीर्थकृज्जीवा भावदेवा इवाऽवनौ ॥३४ ॥
अन्येद्युर्बलबोधाय पुनारत्नेन्दुसंयमी । इन्द्रकुब्जे महोद्याने स्थितवान् शमतानिधिः ॥ ३५ ॥
प्रत्येकबुद्धं निर्ग्रन्थं श्रुत्वोद्यानसमागतम् । भवे संजातवैराग्य इति दध्यौ बलो नृपः ॥ ३६ ॥

अलं मे पुत्रमित्रादिसुखैः क्षणविनश्वरैः । अलं मे संपदा कुम्भिकर्णतालविलोलया ॥ ३७ ॥
अलं मे भववासेन पाशेनेवाऽन्तरात्मनः । ध्यात्वेति सुतमाहूय मन्त्रिणश्चाभ्यधादिदम् ॥ ३८ ॥
वयमत्रैव राजानो यूयमन्वयमन्त्रिणः । अतो राज्यधुराभागो मयि युष्मास्ववस्थितः ॥ ३९ ॥
मयेयं साधिता पृथ्वी भवद्भिः कृतमन्त्रिभिः । सुव्रता सौरभेयी यत् तद् गोपालविशेषणम् ॥ ४० ॥
यद् भवन्तो मयैश्वर्यात् खेदिताः शुभकर्मणि । यत्तु न्यायेतरं चक्रे भूमिपीठे मदान्धतः ॥ ४१ ॥
चालिता जययात्रायै चलता ये निरागसः । उन्मूलिता महीपाला वात्ययेव महाद्रुमाः ॥ ४२ ॥
विधाय भस्मसाद् ग्रामान् यल्लोका निर्धनीकृताः । नव्यव्रीरुकरक्रोडाद् यच्च बाला वियोजिताः ॥४३॥
तदघं क्षालयिष्यामि मलक्लिन्नमिवाऽम्बरम् । गृहीत्वा प्रभुपादान्ते संयमं यमिनां मतम् ॥ ४४ ॥
सुते न्यस्यामि राज्यस्य जरसा जर्जरो भरम् । प्रदोषकाले पूषेव निजं तेजो हविर्भुजि ॥ ४५ ॥
अमुष्मिन् कवचहरे मयीव नृपसंसदि । वर्तितव्यं महाभागाः ! युष्माभिर्मम शिक्षया ॥ ४६ ॥
अथेत्थं मन्त्रिणोऽप्यूचुः स्वामिन्! जातो विरागवान् । अन्यथा कथमासन्नमोक्षस्यैव वचस्तव? ॥४७॥
यः श्रेयसि प्रवृत्तानां निषेधो मोहतो भवेत् । स शालीनूषरक्षेत्रेष्वारोपयति व्रमतः ॥ ४८ ॥
तत्रापि प्रव्रजा राजन्! वार्धके मुनिवृत्तयः । साम्प्रतं साम्प्रतं तत् ते कृतज्ञत्वं प्रसर्पति ॥ ४९ ॥
इदं राज्यं कुमारेऽस्मिन् यत् त्वया विनिवेश्यते । विचार्य तत्र किञ्चिद् नाऽस्माकमेव भवानिव ॥५०॥

पितुश्च सचिवानां च गिरं श्रुत्वा महाबलः । प्रोवाच तातचरणा अप्रसादाः कथं मम? ॥ ५१ ॥
अथोचे जगतीपालो मत्पुत्रोऽसि विवेक्यसि । गिरो निराक्रियन्ते मे किमज्ञेनेव तत् त्वया? ॥ ५२ ॥
ततः पितृगिरः श्रुत्वा महाबलकुमारराट् । देवादेशः प्रमाणं मे रात्रिस्वप्नोपदेशवत् ॥ ५३ ॥
असौ निवेशयामास कुमारं संमदोद्धुरः । अभिषेकासने शक्रपर्यङ्क इव तीर्थपम् ॥ ५४ ॥
मङ्गल्याऽऽतोद्यमालासु वाद्यमानासु सर्वतः । कुमारः सिषिचे मूर्ध्नि भूभुजा तीर्थवारिभिः ॥ ५५ ॥
अथ भूमीभुजोऽन्येऽपि सौवर्णकलशैर्नृपम् । तमभ्यषिञ्चन् तीर्थेशबिम्बमिव प्रतिष्ठितम् ॥ ५६ ॥
अथोदितं द्वितीयेन्दुमिव नम्रशिरोधराः । प्राणमन् नवमुर्वीशमखिला अपि नागराः ॥ ५७ ॥
सदशानि मनोज्ञानि वासांसि श्रीबलाऽऽज्ञया । च्युतानीवेन्दुकिरणैः पर्यधाद् नूतनो नृपः ॥ ५८ ॥
चन्दनैश्चन्द्रकान्ताश्मस्त्यानबिन्दूदकैरिव । तस्याऽङ्गरागं सर्वाङ्गे विदधुर्वारयोषितः ॥ ५९ ॥
भूषणैर्भूषितस्तैस्तैर्मुक्तामाणिक्यसंभवैः । नवो राजा रराजाऽसौ कल्पद्रुः पल्लवैरिव ॥ ६० ॥
माणिक्यभासुरं रेजे मुकुटं तस्य मूर्धनि । उदयाद्रितटे टीकमानं बिम्बं रवेरिव ॥ ६१ ॥
श्रीबलो धारयामास च्छत्रं मूर्ध्नि निवेशितम् । क्षीरसागरडिण्डीरपिण्डैरिव विनिर्मितम् ॥ ६२ ॥

१ एवमित्यपि ।

चामरैर्वाररामाणामवीज्यत कृतादरैः । नवसङ्गकृतोल्लासै राज्यलक्ष्मीहसैरिव ॥ ६३ ॥
विशाले वल्लभूपालस्तद्भाले लब्धभ्रुवि । तिलकं रचयामास राज्यश्रीन्यासमण्डलम् ॥ ६४ ॥
ततः श्रीवल्लभूपालः पालिताऽखिलभूतलः । एवं शिक्षां ददौ तस्य नीतिशास्त्रविशारदः ॥ ६५ ॥
वारांनिधिजलोत्पत्तेरिव नीचत्वगामिनी । नैकत्रस्थायिनी वेला संक्रान्तव्यसनादिव ॥ ६६ ॥
उद्दाममदद्दात्रीयं सहोत्पन्नाद्विपादिव । लक्ष्मीर्देवी दुराराध्या वत्स ! राज्ञापतेरपि ॥ ६७ ॥
एतस्या रक्षणे वत्स ! यामिक इव विक्रमः । जागरूकस्त्वया कार्यः प्रवृत्तन्यायवृत्तिमान् ॥ ६८ ॥
नरो विक्रमवान् वत्स ! सत्त्वेन परिभूष्यते । तदेव यत्नतो रक्ष्यं स्वामिदत्तप्रसादवत् ॥ ६९ ॥
समर्थेनाऽपि नाऽऽधेयं प्रचण्डकरताण्डवम् । पश्य चण्डकरं लोको न दृशाऽपि विलोकते ॥७०॥
प्रचण्डकरचातुर्ये जायते व्यसनोदयः । तस्माद् भ्रश्यति संमार्गेऽरघट्टीयो घटो यथा ॥७१॥
सप्तभिर्व्यसनैः सप्तनरकाह्वायकैरिव । अन्तरङ्गारिषड्वर्गं उज्जागर्ति नवेश्वरः ॥ ७२ ॥
तदाधीनः पुमान् वत्स ! रज्यते मदनार्थयोः । तावपि स्त्रीमृषामूलौ तयोरेषाऽस्त्यत्रास्थितिः ॥ ७३ ॥
दोषोदयकरी सूरकराणामप्यगोचरी । क्षणं रक्ता विरक्ता च नारी सन्ध्येव राजते ॥ ७४ ॥
मृषावादात् क्षयं यान्ति प्रतिष्ठाः प्रत्ययाः किल । नदीपूरादिव ग्रामाः कोपादिव सुवासनाः ॥ ७५ ॥
इति विनयविनम्रं शिक्षयित्वा नरेन्द्रं नवमभिनवभङ्ग्या तात्त्विकप्रेमवृत्त्या ।

बलनृपतिरुदारं मोहतां मोक्तुकामः सुगुरुचरणसेवालालसोऽगाद् वनान्तः ॥५७६॥

इत्याचार्यश्रीविनयचन्द्रविरचिते श्रीमदाचार्यप्रद्युम्नशोधिते श्रीमल्लिस्वामिचरिते विनयाङ्के महाकाव्ये प्रत्येकबुद्धश्रीरत्नचन्द्रसत्यहरिश्चन्द्रनिदर्शनगर्भितः श्रीबलनृपतिबोधबन्धुरः श्रीमहाबलराज्याभिषेकोत्सवव्यावर्णनो नाम प्रथम. सर्गः ॥

अर्हम्

अथ द्वितीयः सर्गः ।

अथ प्रहृष्टसर्वाङ्गः कृतस्नानादिमङ्गलः । सहस्रवाह्यां शिबिकामारुरोह बलो नृपः ॥ १ ॥
ददानो विधिवद् दानं भावशुद्ध्या विशुद्धधीः । उपेत्योपवनं तस्या उत्ततार भवादिव ॥ २ ॥
उज्झाञ्चकार निःशेषं नेपथ्यादि स्वमोहवत् । श्रीरत्नचन्द्रपादाब्जं ववन्दे मोदमेदुरः ॥ ३ ॥
सामायिकमहामन्त्रं सत्रं निर्वाणसंपदाम् । राजर्षिर्गुरुवक्त्रेणोच्चचार प्रकटाक्षरम् ॥ ४ ॥
विविधाभिग्रहग्राही निगृहीतकुवासनः । अनगारः शमागारो निर्निदानतपःपरः ॥ ५ ॥
विधिवत् पालयित्वाऽथ सुचिरं संयमं यमी । जित्वा कर्माणि राजर्षिर्लेभे निर्वाणसंपदम् ॥६॥ (युग्मम्)

महाबलनरेन्द्रेण सिंहस्वप्नेन सूचितः । कमलश्रीमहादेव्यामुदपादि शरीरजः ॥ ७ ॥
भाविष्यद्बलभद्रत्वादिति ध्यात्वेव भूभुजा । बलभद्राभिधानेनाऽऽहूतः प्रेमकिरा गिरा ॥ ८ ॥
अन्यदा बहिरुद्याने चञ्चच्चम्पकचारुणि । वरधर्माभिधः सूरिर्भगवान् समवासरत् ॥ ९ ॥
तदाऽऽगमनमङ्गल्यमाकर्ण्याऽऽरामपालकात् । यथेच्छं पीतपीयूषगण्डूष इव सोऽहृषत् ॥ १० ॥
तं नमस्कर्तुमुर्वीशश्चालाऽचलमानसः । पिदधानो वरच्छत्रैर्दिवं हंसगणैरिव ॥ ११ ॥
दन्तावलैर्बलोद्दामैरभ्रमूवल्लभायितैः । तुरङ्गैश्चापि मार्तण्डरथादपहृतैरिव ॥ १२ ॥
रथैः श्रोत्रपथाध्वन्यचारुचीत्कारबन्धुरैः । अनन्तैर्भक्तसामन्तैः समन्तात् परिवारितः ॥ १३ ॥
भूचरस्वर्वधूभ्रान्तिप्रदवारपुरन्ध्रिभिः । चामरै रत्नखचितैर्वीज्यमानः पदे पदे ॥ १४ ॥
बन्दिभोगावलीपाठस्पर्धाप्रमृमरैरिव । नादैर्मङ्गलतूर्याणां पिदधन् रोदसीतलम् ॥ १५ ॥
धर्मानन्दैर्वृतो मित्रैः षड्भिर्लक्ष्मीविकस्वरैः । पदातिभिश्च पारीन्द्रप्रौढविक्रमविश्रुतैः ॥ १६ ॥
गजेन्द्रस्कन्धमारूढः प्रौढप्रसृतभावनः । तदुद्यानमथ प्राप नन्दनं वासवो यथा ॥१७॥ (सप्तभिः कुलकम्)
दूरादेवाऽवनीनाथः करिस्कन्धाद् मदादिव । उत्तीर्य राजचिह्नानि पञ्चाऽमुञ्चत् समाहितः ॥ १८ ॥
क्रोधाऽन्धकारमार्तण्डं मानाऽचलपविभ्रमम् । मायावल्लीतुषाराभं लोभाऽम्भोधिघटोद्भवम् ॥ १९ ॥

१ नन्दनमिति पाठान्तरम् ।

आरामं साम्यवल्लीनामभिरामं महाव्रतैः । आत्मारामं महासत्त्वं मुक्तरामं विरागतः ॥ २० ॥
लब्धिरत्नाकरं श्रीमज्जिनधर्ममिवाऽङ्गिनम् । वरधर्माख्यमाचार्यमद्राक्षीत् क्षितिनायकः ॥ २१ ॥
(त्रिभिर्विशेषकम्)

अथ प्रदक्षिणीकृत्य मुनिनाथं जिनेन्द्रवत् । पुलकच्छद्मना बिभ्रद् भक्तिं मूर्तां ननाम तम् ॥२२॥
कांश्चित् पद्मासनाऽऽसीनान् कांश्चिद् वज्रासनस्थितान् । कांश्चिद् वीरासनस्थांश्च कांश्चन वर्हणाश्रितान् ॥२३॥
कांश्चिद् भद्रासनासीनान् कांश्चिद् दण्डासनाश्रितान् । कायोत्सर्गस्थितान् कांश्चिद् कांश्चिद् हंसासनश्रितान् ॥
कांश्चन शीलाङ्गरथपरावर्तनतत्परान् । कांश्चिदक्षैर्विनिक्षिप्तैर्भङ्गान् गणयतो भृशम् ॥ २५ ॥
कालानुष्ठाननिष्ठांस्तांस्तन्वानान् बहुशोऽपि कान् । सिद्धान्तवाचिकाः कांश्चित् कुर्वाणान् परया मुदा ॥२६॥
पात्रलेपपरान् कांश्चित् कांश्चिद् मौनमुपागतान् । शैक्षान् शिक्षयतः कांश्चित् कांश्चन पठतः पदः ॥ २७ ॥
कांश्चित् कर्मप्रकृत्यादिविचारग्रन्थनिर्णयम् । कुर्वाणांश्चूर्णिभाष्यादेः पदव्याख्याप्रकाशनैः ॥ २८ ॥
कांश्चित् प्रकरणान्युच्चैर्नूतनानि प्रकुर्वतः । वन्द्यान् ववन्दे निर्ग्रन्थांस्त्रिविधं काश्यपीपतिः ॥ २९ ॥
(अष्टभिः कुलकम्)

अथोपेत्य वनं सूरिं प्रणम्य प्रमदान्वितः । मित्रैः साकमुपाविक्षत् चक्रे च विनयाञ्जलिम् ॥ ३० ॥

---

१ मूर्ध्न्यपि ।

अथो दन्तांशुभिः शुभ्रैर्ज्योत्स्नाव्यतिकरैरिव । सौधवच्छुभ्रयन् भव्यानुवाचेदं महामुनिः ॥ ३१ ॥
चतुर्गतिकसंसारक्षारवारांनिधाविव । पोतोपमानाश्चत्वारो धर्मा दानादिका अमी ॥ ३२ ॥
तेषां मध्याद् दानधर्मः पृथक्कृत्य वितन्यते । यः सिषेवे जिनाधीशैरावर्षं हर्षवर्षिभिः ॥ ३३ ॥
सर्वेषामपि जीवानां देहः सुकृतसाधनः । पुद्गलैः स तु निष्पन्न आहाररससंभवैः ॥ ३४ ॥
आहारैः प्राशुकैर्ये तु दानं ददति साधवे । ते सौख्यभाजिनो राजन्! भवन्ति जिनदत्तवत् ॥३५॥
तथाहि पुष्करद्वीपे पुरी चन्द्रकलाह्वया । अभिधानविधानाभ्यां तत्र राजा परन्तपः ॥ ३६ ॥
तस्य सोमायशोवत्यौ हरस्येवाऽद्रिजह्नुजे । अमेयरूपलावण्ये पट्टदेव्यौ बभूवतुः ॥ ३७ ॥
पद्मशेखर आद्यायाः सोमायाः सूर इत्यपि । विमातृजावपि प्रीत्या तौ पुत्रौ युग्मजातवत् ॥३८॥
युगपज्जाग्रतोस्तुल्यहर्षयोस्तुल्यशोकयोः । आजन्माऽजायत प्रीतिरेनयोर्नेत्रयोरिव ॥ ३९ ॥
अन्येद्युः सोमयाऽध्यायि सपत्नीजेऽत्र जीवति । कथं मामकपुत्रस्य राज्यं सूरस्य संभवि ? ॥ ४० ॥
सापत्नेयश्च रोगश्च नोपेक्ष्यौ हितमिच्छता । मूलादेव समुच्छेद्यौ विषवृक्षाविवोद्धतौ ॥ ४१ ॥
विचिन्त्येति महादेवी सोमाऽलीकप्रकोपना । वासागारे निलीयाऽस्थाद् मेघच्छन्नेन्दुकान्तिवत्॥४२॥
प्रमादवशतो भ्रष्टविद्यां विद्याधरीमिव । सोमां वीक्ष्य नृपोऽप्यूचे प्रेममन्थरया गिरा ॥ ४३ ॥
उत्तरायणतिग्मांशुबिम्बवद् वदनं तव । गततेजः कथं जातं सोमे ! सोमवरानने !? ॥ ४४ ॥

तवाज्ञाखण्डनं मोहाद् मादृशेन विनिर्मितम् ?। यदेवं कोपसंस्त्याये मोहभित्तिघने स्थिता ॥ ४५ ॥
अथाऽभ्युवाच भूपालं सोमा श्यामास्यमण्डला । चित्तेन धर्तुं नो वक्तुं शक्यते यत् तदाऽभवत् ॥४६॥
अथो निर्बन्धतः पृष्टा दत्त्वोच्चैः शपथावलीम् । हृतनिःशेषसारेव साऽप्यूचे गद्गदाक्षरम् ॥ ४७ ॥
तव वल्लभपुत्रेण पद्माख्येन स्मरान्ध्यतः । अभ्यार्थिता कृतस्नेहं प्रदोषे कुलरेणुना ॥ ४८ ॥
निशम्येदं महीपालः कोपाटोपं विनिर्ममौ । युक्तियुक्तं वचो नैतदविचार्येति चेतसा ॥ ४९ ॥
आहूय चण्डनामानमङ्गरक्षं निशागमे । मारणीयो नवैर्मारैर्भवता पद्मशेखरः ॥ ५० ॥
इत्यादेशं नृपो दत्त्वा त्यक्तोद्गारामिव क्रुधम् । सौख्यभागी बभूवाशु कोपान्धानां कुतो मतिः?॥५१॥
चण्डाङ्गरक्षकः सोऽथ लब्ध्वाऽऽदेशं सुदुःश्रवम् । विजने कथयामास पद्मस्य पुरतोऽखिलम् ॥ ५२ ॥
अश्रद्धेयमिदं श्रुत्वा कुमारो हृद्यचिन्तयत् । अप्रसादः कुतस्तातपादैर्मम विनिर्ममे ? ॥ ५३ ॥
पप्रच्छ चण्डमुर्वीशनन्दनः किमु कारणम् ? । भवानाकारभावज्ञो दैवज्ञ इव वर्तते ॥ ५४ ॥
चण्डोऽवदद् विमातुस्ते मन्ये कपटनाटकम् । नृपेङ्गितात्, क्रियातत्त्वं प्रत्ययादिव पण्डितः ॥ ५५ ॥
ततोऽनया स्फुटं कृत्वा कूटं किञ्चित् कठोरया । व्यामोहितो महीपालश्छाया लेखनया यथा ॥५६॥
जगन्मोहनिदानाय दुर्लक्षाय बुधैरपि । विवेकिजनमुक्ताय स्त्रीवृत्ताय नमोनमः ॥ ५७ ॥
सुस्नेहपात्रसंस्थायिदीप्रा दीपशिखा यथा । मलिनी तनुते लोललोचना निजमाश्रयम् ॥ ५८ ॥

एवं विभाव्य शुद्धात्मा विमुच्य नगरं निजम् । उत्तराशामुत्तराशः प्रतस्थे पद्मशेखरः ॥ ५९ ॥
व्याधव्याहतसारङ्गशून्यभ्राम्यन्मृगीकुलाम् । विलोक्यमानपारीन्द्रपादां पांशुलभूमिषु ॥ ६० ॥
नाहलैर्वृन्दगोष्ठीकैर्भज्यमानपशुव्रजाम् । संभ्रम्यमाणनिश्वासयोगिनीशतसङ्कुलाम् ॥ ६१ ॥
कापालिकजनारब्धघोरमन्त्रप्रसाधनाम् । निशम्यमानशार्दूलक्रूरफुत्कारदारुणाम् ॥ ६२ ॥
भवद् विपुलाकारां प्रेतभर्तुः प्रियामिव । दिनैः कतिपयैः पद्म आपपात महाटवीम् ॥ ६३ ॥

(चतुर्भिः कलापकम्)

इतश्च पन्नगः कोऽपि नीचैःकृतमहाफणः । दैवदग्ध इव श्यामो ददृशे तेन मार्गगः ॥ ६४ ॥
मन्दं मन्दं जगादाऽसाविति मानुष्यभाषया । कुमारवर ! मां पाथस्तृषार्तं पाययाऽधुना ॥ ६५ ॥
अन्यथा मम जीवातुः शोषं यास्यति सत्वरम् । खिन्नेषु दुःखितेषूच्चैर्महात्मानः कृपापराः ॥ ६६ ॥
पश्चात् तव करिष्यामि परामुपकृतिं सखे ! । विस्मरिष्यसि न त्वं मां मनस्याऽऽहितया यया ॥६७॥
ततः कुमारः संप्राप्य नीरं तीरवतीभवम् । पन्नगं पाययामास नलिनीनालचर्यया ॥ ६८ ॥
अथाभवदसौ वेगाद् दिव्यरूपधरो नरः । दधानः कराजीवे चारु काञ्चनपङ्कजम् ॥ ६९ ॥
आहत्य करपादेन पद्मोऽसौ वामनीकृतः । अहो ! तस्योपकारस्योपकृतं तेन पापिना ॥ ७० ॥

अहो ! अस्य कठोरत्वं कुलिशेनेव निर्मितम् । अहो ! अस्य द्विजिह्वत्वं यथार्थमिव लक्ष्यते ॥७१॥
विमृश्येत्यचलत् पद्म उत्तरां प्रति सत्वरम् । इतश्चैक्षिष्ट निश्छिद्रां रजोराजीं प्रसर्पिणीम् ॥ ७२ ॥
शृणोति स्म तुरङ्गाणां स्फुरत्खुरपुटारवम् । जयश्रीकरकेयूरतारठात्कारसुन्दरम् ॥ ७३ ॥
अस्त्राणि दीप्यमानानि दिवाकरकरोत्करैः । दृष्टवानवनीनाथसूनुः सौर्यगृहा इव ॥ ७४ ॥
उपलक्ष्य स्वकीयं तद् बलं बलवदाकुलम् । अपृच्छत् सादिनं कञ्चिद् नामतः प्रकटाक्षरम् ॥७५॥
अथाऽसौ न्यगदच्चन्द्रकलायां पुरि भूपतिः । परन्तपः सुतस्तस्य पद्मशेखरनामकः ॥ ७६ ॥
मर्यादास्तम्भमुन्मूल्य महान् मत्त इव द्विपः । देवीं यशोमतीं कामात् प्रार्थयामास पद्मकः ॥७७॥
अग्राह्यनामा नष्टः स चण्डकादङ्गरक्षकात् । तस्मादिदं बलं भद्र ! प्रेषितं दिक्षु सर्वतः ॥ ७८ ॥
अन्यच्च मामकं नाम कथं विज्ञातवानसि ? । पद्मोऽप्युवाच त्वद्वस्त्राञ्चलाऽक्षरविलोकनात् ॥७९॥
ततः पद्मो महाटव्या निःससार भवादिव । भुजङ्गकृतखर्वत्वं चिन्तयन् जीवनौषधम् ॥ ८० ॥
तस्या विनिर्गतः पद्मः प्राप शोभापुरं पुरम् । इतश्च चण्डो मार्तण्डो नभोमध्यं व्यगाहत ॥ ८१ ॥
नखम्पचासु धूलीषु दुःसञ्चारेषु वर्त्मसु । बिभ्राणेष्विव निक्षिप्तकारीषानलविभ्रमम् ॥ ८२ ॥
हर्षादध्ययनस्थानाद् गृहीत्वा पुस्तिकावलीम् । वठरच्छात्रवर्गेषूत्तिष्ठत्सु निजकासनात् ॥ ८३ ॥
मार्गभ्रमपरिश्रान्तः क्षुधाक्षामकडेवरः । सुष्वाप सहकारस्य च्छायायां पद्मशेखरः ॥ ८४ ॥

इतश्चागत्य तत्पादाङ्गुष्ठं चञ्चन्नखप्रभम् । अचालयन् कराग्रेण नरः कश्चिद् महामनाः ॥ ८५ ॥
अथ निद्रां परित्यज्योपाविक्षत् पद्मशेखरः । कस्त्वं भवान् कथं निद्राविद्रावणपरोऽसि मे ? ॥८६॥
सोऽप्युवाच महाभाग ! पुरं शोभापुराभिधम् । अत्रास्ति भूपतिः सोमः सोमान्वयविभूषणम् ॥८७॥
तस्याहं सचिवाधीशः सुबुद्धिर्नाम सन्मते ! । मम राज्यभरं राजा न्यस्तवान् धुर्यवच्चिरम् ॥ ८८ ॥
भद्र ! सोमनृपो दैवादाक्रान्तोऽस्ति रुजा भृशम् । यत्र मन्त्र इवाऽकर्णे निष्फला औषधक्रियाः ॥८९॥
दुःशिकित्स्यनृपव्याधिवीक्षणाच्चिन्तयाऽऽकुलः । अहं निर्गमयामास दिनं संवत्सरोपमम् ॥ ९० ॥
निशायामद्य निद्राणे मयि काचन देवता । एवमादेशयामास मा मा चिन्तातुरो भव ॥ ९१ ॥
यः प्रातः सहकारस्य च्छायायां मार्गखेदतः । शयितं वीक्षसे राज्ये तं भद्र ! विनिवेशयेः ॥ ९२ ॥
पद्मशेखर इत्यस्य नाम स्थाममनोहरम् । यस्माद् राज्यश्रियो वृद्धिः संभविष्यति निश्चितम् ॥ ९३ ॥
सत्याकर्तुमहं मन्ये भवदागमनोत्सवः । समायातोऽसि नो भाग्यैः पाहि राज्यमखण्डितम् ॥९४॥
ततः पद्मो निजं दृष्ट्वा वपुर्नैसर्गिकाकृति । अचिन्तयदहो ! कीदृक् पुण्योदयविजृम्भितम् ? ॥९५॥
अथ राज्येऽमुकौ न्यस्तो भूपोऽभूत् पद्मशेखरः । पुण्यानि सहचारीणि विदेशेऽपि महात्मनाम् ॥ ९६ ॥
इतश्च तत्रैव पुरे परकर्मोपजीवकः । महोदराख्यया ख्यातः समभूत् कुल्पुत्रकः ॥ ९७ ॥

विज्ञातनिष्फलोपायोऽसुकृताद्वैतमावहन्। उपवासान् वितन्वानः पद्मदेव्याः पुरोऽपतत् ॥ ९८ ॥
महाशक्त्योपवासेषु कृतेषु निशि देवता। प्रादुरासीत् पुरस्तस्य दीप्यमाना तनुद्युता ॥ ९९ ॥
वरं वृणु महाभाग! तुष्टाऽहं तव साहसात्। सुस्वप्नेक्षणवद् मोघं नाऽस्माकं दर्शनं यतः ॥ १०० ॥
यदि तुष्टाऽसि पद्मेशे! स्वर्णलक्षं प्रयच्छ मे। अन्यथा मम वाञ्छाद्रुर्गतमूलः पतिष्यति ॥ १०१ ॥
स्मित्वा पद्मेश्वरी प्रोचे स्वर्णलक्षं न संनिधौ। ममास्ति भद्र! किन्तूच्चैरुपायं दर्शयामि ते ॥ १०२ ॥
अथाभ्यधादसौ देवीमुपायं प्रकटीकुरु। न किं कलान्तराकृष्टाद् वित्ताद् वित्तमुपार्ज्यते? ॥१०३॥
गृहाण पुरुषाकारं नरं मृत्स्नामयं तनु। दारिद्र्यमस्य नामेति दुःस्थितादयितान्वितम् ॥ १०४ ॥
स्मित्वा स्मित्वाऽवददसौ देवि! प्रणतवत्सले!। दारिद्र्यस्य प्रसादेन प्राप्त एतादृशीं दशाम् ॥१०५॥
अनेन निधनेनेव न मे कार्यं कदाचन। यास्यामि निजसंस्त्यायं लाभो मम तपस्यभूत् ॥ १०६ ॥
पुनरप्यवदद् देवी कश्चिदेनं विनिश्चितम्। ग्रहीता स्वर्णलक्षेण दधानः सत्त्वमद्भुतम् ॥ १०७ ॥
नो चेत् तुभ्यं प्रदास्यामि स्वर्णलक्षमसंशयम्। पुत्रस्येव तवानेन न कुर्वे विप्रतारणम् ॥ १०८ ॥
आदेशप्रमितिर्मेऽस्तु निगद्येति स पूरुषः। दारिद्र्यपुरुषं मूर्ध्नि न्यस्याऽस्माद् निरगाद् नरः ॥१०९॥
किमिदं लभ्यते भद्र! पृष्टे सति पुरीजने। दारिद्र्यं स्वर्णलक्षेण प्राप्यते दयितान्वितम् ॥ ११० ॥

हा! पाप! पाप! हा! नाथकारणं मुखवारणम्। गृहीतं किमिदं गाढकोशायैतत् क्रयाणकम्? ॥१११॥
इत्थं पौरजनोद्गीर्णं शृण्वानो वाक्यताण्डवम्। पर्यभ्राम्यदसौ पुर्यां भूतार्त इव सर्वतः ॥ ११२ ॥
परिभ्राम्यन् परिभ्राम्यन् राजसौधमसौ गतः। इतश्च तं गवाक्षस्थो वीक्षाञ्चक्रे क्षितीश्वरः ॥११३॥
नमाश्वाकारयामास मूर्तव्यसनचक्रवत्। सोऽप्यागत्य प्रणत्यैनं बभाषे योजिताञ्जलिः ॥११४॥
देवैतद् देवतादत्तं दारिद्र्यं पुरुषाकृति। न केनापि गृहीतं तद् दधता सत्त्वमद्भुतम् ॥ ११५ ॥
अस्मिन् सत्त्वविनिर्मुक्ता वसन्ति पुरवासिनः। असात्त्विकं पुरं सर्वमिदं स्वामिन्! त्वया विना ॥११६॥
इत्थं तस्य वचः श्रुत्वा बभाषे नरपुङ्गवः। अर्पयाऽमुं गृहाण त्वं स्वर्णलक्षं निजं यथा ॥११७॥
गृहीते सति दारिद्र्यपुरुषे धरणीभुजा। तद्भयादिव मार्तण्डो ययौ पश्चिमभूधरम् ॥ ११८ ॥
दौर्भाग्यमिव दारिद्र्ये प्रससार तमस्ततिः। दूराद् ध्वस्तो दृगालोकः साधुवाद इव द्रुतम् ॥११९॥
इतश्च स्मेरराजीवं दधाना करपद्मयोः। लक्ष्मीः प्रादुरभूदग्रे पुण्यक्षीराम्बुधेः सुता ॥ १२० ॥
देव! यस्मिन्नयं भद्रः सुखं खेलति कौतुकी। अहं तत्र न तिष्ठामि सतीव गणिकौकसि ॥ १२१ ॥
अहो! विदधताऽहं सत्य आभानकः कृतः। ऊर्णायुः प्रज्वलंस्तार्णपार्णौकसि निविक्षिपन् ॥ १२२ ॥
कार्यं किमपि नो कार्यमविचार्य विचक्षणैः। प्रत्यक्षेणाऽनुमानेन परीक्षा च विधीयते ॥ १२३ ॥
अविचार्य कृते कार्ये पश्चाद् बुद्धिविचारणम्। सेतुबन्धनवद् धिग् धिग् गतपाथसि भूयसि ॥ १२४ ॥

इत्थमुक्त्वाथ देवी श्रीनिर्ययौ राजवेश्मनः। इतश्चागाद् नरः कोऽपि पुरस्तात् पृथिवीपतेः ॥१२५॥
अथाभ्युवाच भूपालः कस्त्वं कस्मात् समागतः ?। सोऽप्यूचे देव! दानाख्यं पुरुषं मां विचिन्तयेः ॥१२६॥
यत्र लक्ष्मीरवस्थानं तनुते सुकृतोदयात्। प्रायशस्तत्र तिष्ठामि मराल इव मानसे ॥ १२७ ॥
चिरं स्थितस्तवाऽऽवासे प्राप्तं लक्ष्मीफलं मया। यास्यामो वयमेतर्हि स्वस्ति तुभ्यं महात्मने ॥१२८॥
इत्थं दाननरो भूपं प्रत्युक्त्वाऽथ श्रियं प्रति। चलितो दत्तसंकेत इव राजनिकेतनात् ॥ १२९ ॥
इतश्चागाद् नरस्तद्वत् पुरतः पृथिवीभुजः। देव! त्वं विद्धि मां श्लोकनामानं वेगवत्तरम् ॥१३०॥
लक्ष्मीलताफलं यत्र देव! दानं विजृम्भते। तत्राहं सततं कुर्वेऽवस्थानं गुणवद्धवत् ॥ १३१ ॥
तूर्णीभाजि महीनाथे श्लोकनामा नरः क्षणात्। तत्पादाभ्यामचलत् तदाहूत इवोच्चकैः ॥ १३२ ॥
इतश्च चण्डकोदण्डं दोर्दण्डे कलयन् कलम्। प्रादुर्बभूव मनुजः कोऽपि कार्तस्वराकृतिः ॥ १३३ ॥
कस्त्वं भवासि भूपेन पृष्टे सति महात्मना ?। सोऽभाषिष्ट वचश्चारु रूप्यघर्घरनिस्वनः ॥ १३४ ॥
भूपते! सत्त्वनामानं मां विद्धि नररूपिणम्। श्रियं प्रति प्रयातास्मि न स्थास्यामि तवान्तिके ॥१३५॥
विहस्येत्यगदद् राजा त्वां समुद्दिश्य चित्तगम्। गृहीतमिदमुद्दामं दारिद्र्यं दयितान्वितम् ॥ १३६ ॥
श्रीर्यातु यातु दानं च यातु श्लोकोऽपि लोकतः। न ते गमनमाजीवमनुमन्यामहे वयम् ॥ १३७ ॥

सर्वेऽप्यर्थास्त्वयि सति प्राप्यन्ते पाणिपङ्कजे । न नरस्त्वां विना भाति वक्ता निर्लक्षणो यथा ॥१३८॥
अर्थास्तावद् गुणास्तावत् तावत् कीर्तिः समुज्ज्वला । यावत् खेलसि सत्त्व ! त्वं चित्तपत्तनमध्यगः॥१३९॥
निशम्येदमुवाचाथ सत्त्वनामा महामतिः । देव ! स्थास्यामि यौष्माकगुणसंबन्धबद्धधीः ॥ १४० ॥
इतोऽभाणि श्रिया देव्या हंहो ! दान ! नरोत्तम !। नैवाद्यापि समायाति सत्त्वनामा महाबलः ॥१४१॥
वयमेकाकिनः सर्वे तमेकं पुरुषं विना । लोचनं हि विना सर्वमङ्गोपाङ्गं हि पङ्गुवत् ॥ १४२ ॥
ततो दाननरोऽचालीदाह्वातुं सत्त्वपूरुषम् । नृपपार्श्वे समागत्य दृष्ट्वाऽमुं तत्र संस्थितः ॥१४३॥
अनायाते नरे दाने दध्यौ लक्ष्मीः स्वचेतसि । वन्दिग्राहेण मां कश्चिद् ग्रहीता गतयामिकाम् ॥१४४॥
अथ श्लोकेन सा साकं समागत्य नृपाग्रतः । उवाच देवी भूपालं दीप्यमाना रदद्युता ॥ १४५ ॥
देवाऽहं पद्मदेव्यस्मि त्वत्पुरद्वारवासिनी । मत्सखी चन्द्रभागाऽस्ति चन्द्रज्योत्स्नेव निर्मला॥१४६॥
तयाऽभाणि विहस्येदं तव नव्यस्य भूपतेः । किं यदस्तितरां सत्त्वं राज्यश्रीप्रतिभूनिभम् ?॥१४७॥
ततो दारिद्र्यनामाऽयं मया चक्रेतरां नरः । तव सत्त्वपरीक्षायै महासत्त्वशिरोमणेः ॥ १४८ ॥
वरं वृणु महाभाग ! तुष्टाहं तव साहसात् । अथोवाच नृपो देवि ! तुष्टाऽसि यदि स्फुटम्॥१४९॥
शत्रोरमारकं राज्यलक्ष्मीवृद्धिनिबन्धनम् । वरं प्रयच्छ मे देवि ! यदि तुष्टासि सत्यतः ॥१५०॥
अथ तस्मै ददौ देवी दिव्यरत्नं स्फुरत्प्रभम् । अस्मिन् बद्धे धनुर्दण्डे निद्रात्यरिबलं रणे ॥ १५१ ॥

अथो तिरोदधे देवी तत्सत्त्वालोकविस्मिता । राजापि नितरां दध्रे परमामोदसंपदम् ॥ १५२ ॥
अथान्येद्युर्यशो नाम दूत एत्य व्यजिज्ञपत् । देव ! चन्द्रकलापुर्यां भूमीनाथः परन्तपः ॥ १५३ ॥
तस्य सोमाङ्गभूः सूरः पद्मो यशोमतीभवः । भुजाविव समप्राणावभूतां तनुसंभवौ ॥ १५४ ॥
कैतवेन विनिक्षिप्तः सोमया पद्मशेखरः । तद्वियोगेन भूपालः परलोकमुपेयिवान् ॥ १५५ ॥
बभूव तत्पदस्वामी सूरः सोमासमुद्भवः । सोऽपि त्वद्देशभागेषु समागाच्च युयुत्सया ॥ १५६ ॥
सहजं कृत्रिमं वापि यत्तु वैरं समं मया । तदहं वेद्मि नः स्वामिन् ! गूढमन्त्रः स भूपतिः॥१५७॥
सोऽयं भवानिवाऽऽकृत्या लक्ष्यतेऽलक्ष्यतेजसा । युवयोर्न तिलेनापि भेदः क्षीराम्बुनोरिव ॥ १५८ ॥
तत्क्षणं कणिकागुप्यद्दुर्वादिभिरनेकशः । व्यानशे नगरीवाह्यप्रदेशोऽङ्गीव कर्मभिः ॥ १५९ ॥
बभूवुर्मण्डलाधीशाः सर्वसन्नहनोद्यताः । जहृषुर्वीरभोगीणवाहवो वाहुसंभवाः ॥ १६० ॥
विन्ध्याद्रिभूरिवाऽऽभाति निर्यद्भिर्भूर्मतङ्गजैः । हयैश्च सिन्धुवाह्लीकाऽऽकरानिर्मितवद् भृशम् ॥१६१॥
सुषमाकालजातैर्वा पत्तिभिश्च पदे पदे । रथैरनेकनिष्पन्नप्रद्योतनरथैरिव ॥ १६२ ॥
प्रयाणैरुत्प्रयाणैश्च बहुभिः पद्मशेखरः । स्वकीयदेशसीमस्थः समभूद् भूरिसैन्यवान् ॥ १६३ ॥
सूरोऽपि निकटीभूय तस्थिवान् बलमेदुरः । आवाससंस्थया विभ्रत् सार्वभौमबलश्रियम् ॥१६४॥

संजग्माने क्रमेणाऽथ सेनाम्भोधी महारयौ । स्वनत्समरतूर्यालीगम्भीररवभीषणौ ॥ १६५ ॥
गजा गजैर्युयुध्यन्त योधा योधै रथा रथैः । दन्तादन्ति खड्गाखड्गि तुण्डातुण्डि यथाक्रमम् ॥१६६॥
रजोराज्याऽम्बरे छन्ने घण्टानादैर्महागजाः । सुभटैरन्वमीयन्त मोद्गारैरिव भोजनम् ॥ १६७ ॥
मुद्गरैः केऽपि पात्यन्ते पवनैरिव पादपाः । अधावन् केचनोदग्रा उद्दन्ता इव दन्तिनः ॥ १६८ ॥
पद्मशेखरभूपालबलं निर्दलनां गतम् । सूरभूमीपतेः सैन्यसन्निपातेन सर्पता ॥ १६९ ॥
दत्तं देवतया रत्नं कोदण्डे पद्मशेखरः । ध्वान्ताधायि परबले वंशे ध्वजमिवादधे ॥ १७० ॥
अथाऽवष्टभ्य कोदण्डे स्वदोर्दण्ड इवार्ऽपिते । निद्रान्ति स्म भटाः सौमाश्चिरं भ्रान्ताऽध्वगा इव ॥१७१॥
केचिद् रथेषु रथिनस्तल्पेषु रचितेष्विव । प्रसार्य चरणद्वन्द्वं शेरते स्म रणाङ्गणे ॥ १७२ ॥
केषां पाणितलादस्त्रं ह्रियेव गलितं ततः । पूर्वाधीतं यथा शास्त्रमिव स्मरणवर्जनात् ॥ १७३ ॥
तुरगा अपि निद्रान्ति किञ्चिन्मीलितलोचनाः । ऊर्ध्वस्था नवमुद्गानां स्वेच्छया खादनादिव ॥१७४॥
अथो पद्ममहीपालो नियम्य निजबान्धवम् । सूरं निजे रथे न्यस्यद् गुम्फेऽर्थमिव सत्कविः ॥१७५॥
कोदण्डाद् देवतारत्नमुद्दध्रे पद्मशेखरः । सुप्तोत्थिता इव भटा बभूवुः सूरसेविनः ॥ १७६ ॥
जितकाशी नृपः पद्म आसाद्य विषयं निजम् । पुरीं चन्द्रकलां प्राप प्रतापजितभाःपतिः ॥ १७७ ॥
परन्तप इव प्राज्यं राज्यं प्रबलविक्रमः । आससाद पुरं चापि स त्वरितबलान्वितः ॥ १७८ ॥

अन्येद्युः कोऽपि निर्ग्रन्थो ग्रन्थवद्वर्णभास्वरः । सतत्त्वः सज्जनानन्दी पूर्वं हि समवासरत् ॥१७९॥
तं वन्दितुं महीनाथः सनाथः परया मुदा । अगादुपवने तस्मिन् महामुनिपवित्रिते ॥ १८० ॥
प्रणम्य परया भक्त्या सुखासीने क्षितीश्वरे । महामुनिरुवाचेदं मोहध्वान्तदिवामुखम् ॥ १८१ ॥
अमुष्यां संसृतौ सर्वमस्थैर्यस्य मुखं सुखम् । दाराः कारागृहाणीव जीवितं फेनवच्चलम् ॥ १८२ ॥
श्रुत्वेदं पद्मभूपालो भववैराग्यभावतः । अवोचत प्रभो ! कर्मविपाकेभ्यो विभेम्यहम् ॥ १८३ ॥
कर्मबन्धच्छिदं कश्चिद् मार्गं सन्मार्गदेशक ! । निवेदय परं पूर्वभवं श्रोतुं समुत्सुकः ॥ १८४ ॥
अथाभ्युवाच निर्ग्रन्थः पुरातनभवेऽभवः । भाल्लूकनामनि ग्रामे जिनदत्तः कृषीवलः ॥ १८५ ॥
भीष्मे ग्रीष्मे त्वमन्येद्युर्गृहीत्वा शकटावलीम् । अनेकैः किंकरैः पूर्णामायासीर्भीमकाननम् ॥ १८६ ॥
लङ्कोदेशमिवोत्तालपलाशशतसंकुलम् । गेयवद् विलसत्तालं सशालं नगरं यथा ॥ १८७ ॥
पाण्डुपुत्रमिव प्रेङ्खदर्जुनेन प्रसाधितम् । हरिवक्ष इव क्रीडद्वनमालाविभूषितम् ॥ १८८ ॥
(त्रिभिर्विशेषकम्)

कांश्चिदुच्छेदयामास मूलादपि विरोधिवत् । शाखोपशाखाविकलांश्चक्रे कांश्चन भूपवत् ॥ १८९ ॥
गगनाङ्गणमाध्यस्थ्यं गते गगनदीपके । अगाः समं कर्मकरैः सरो मानसविभ्रमम् ॥ १९० ॥
हस्तपादादिकं शौचं विदधुः किंकरास्तव । इतश्चागाद् मुनिः कश्चिद् मार्गभ्रष्टस्तदन्तिके ॥ १९१ ॥

दिष्ट्या दृष्ट्वा मुनिं दध्यौ धन्योऽहं यदसौ मुनिः । मया दृष्टो महारण्ये कल्पद्रुम इवाऽऽगतान् ॥१९२॥
तदेव भोजनं शस्यं यद् दत्तं गुरवे भवेत् । सैव प्रज्ञा यया पापं न कुर्याद् विधुरेष्वपि ॥ १९३ ॥
विमृश्येदं विशुद्धात्मा भूरिभावविशेषतः । द्विः करम्बेण पीयूषशीनेन प्रत्यलाभयत् ॥ १९४ ॥
तत्राभ्यर्णचरश्चण्डो भवन्तं दानतत्परम् । विलोक्य धन्योऽयमिति मुहुस्त्वामन्वमोदत ॥ १९५ ॥
वसन्तीं जगतीं प्राप त्वत्सार्थेन महामुनिः । क्रमेण च भवांल्लेभे सौधर्मे त्रिदशश्रियम् ॥ १९६ ॥
अथ च्युत्वा भवाञ्जज्ञे नरेन्द्रः पद्मशेखरः । करम्बदानाद् द्विर्लाभोऽभवद् राज्यद्वयस्य ते ॥१९७॥
चण्डोऽपि क्रमशो जज्ञे तस्मिन् यक्षो महावने । भवान् यत्र समायातो देवीकूटप्रयोगतः ॥ १९८ ॥
यक्षेण फणिनो रूपं विधाय त्वं च रक्षितः । संहृतं तत्र खर्वत्वं राज्यलक्ष्मीसमागमे ॥ १९९ ॥
अहो ! सुपात्रदानस्य यत् फलं जायतेऽङ्गिनाम् । वागीशोऽपि गिरां गुम्फैस्तद् वर्णयितुमक्षमः॥२००॥
यत्त्वयाऽर्जि भूनाथ ! समुपार्जितकर्मणाम् । विपाको बन्धसत्तात्मा चतुर्गतिनिबन्धनम् ॥२०१॥
स विपाकः क्षितेर्नाथ ! सर्वकर्मलताघनः । जिनभर्तुर्विना दीक्षां वध्यमानो न रक्ष्यते ॥ २०२ ॥

यतः—

प्रव्रज्या भवपाथोधिनिस्तारणतरीनिभा । प्रव्रज्या साम्यमाकन्दवसन्तसमयोपमा ॥ २०३ ॥
श्रुत्वेदं पद्मभूपालो राज्यसौस्थ्यं विधाय च । प्रव्रज्यामाददे राजपुत्रैः साकं तदन्तिके ॥ २०४ ॥

परिपाल्य चिरं चारु चारित्रं राजसंयमी । एकावतारः समभूद् वैजयन्ते स नाकसत् ॥ २०५ ॥
तस्माच्च्युत्वा विदेहेऽसौ प्राप्य तीर्थङ्करव्रतम् । अक्षयं नीरुजं कान्तं निर्वाणपदमेष्यति ॥ २०६ ॥
श्रुत्वेदं हन्त ! सत्पात्रं फलं न विकलं श्रिया । उवाच विस्मितो राजा राजमानो महाबलः ॥२०७॥
साम्प्रतं श्रोतुमिच्छामि गुरोः शीलनिदर्शनम् । उत्सुकोऽस्मीति गदिते बभाषे संयमीश्वरः ॥ २०८ ॥
सर्वेषामपि धर्माणां दुष्करं शीलपालनम् । इदं वशंवदं सर्वं भुवनं पुष्पधन्विनः ॥ २०९ ॥
शीलं भावलतामूलं शीलं कीर्तिनदीगिरिः । शीलं धर्माब्दपाथोधिः शीलं पापगिरेः पविः ॥ २१० ॥
यथा महीपतिर्नीत्या यथा रात्रिः शशिद्युता । यथा च दयया धर्मो यथा पूर्वप्रसंपदा ॥ २११ ॥
यथा क्षान्त्या च निर्ग्रन्थो यथा ग्रन्थः सदाख्यया । यथा ज्ञानं क्रिययाऽङ्गी तथा शीलेन भूष्यते॥२१२॥

(युग्मम्)

श्लथसद्भावनाधर्मः स्त्रीविलासशिलीमुखैः । सुनयोद्बाहतोऽधस्ताद् निपतेच्छीलकुञ्जरात् ॥ २१३ ॥
अकीर्तेः कारणं योषिद् योषिद् वैरस्य कारणम् । संसारकारणं योषिद् योषितं परिवर्जयेत् ॥२१४॥
सुशीलापावना काचित् स्तूयते विबुधैरपि । यथा पौतिकवृत्तान्ते श्रूयते वनमालिका ॥ २१५ ॥
तथाहि पुष्करद्वीपे कालम्भोधिमनोहरे । पुरं विभूषणं नाम भूतधात्रीविभूषणम् ॥ २१६ ॥
निरालम्बपरिभ्रान्तो यत्र श्रान्तो दिवाकरः । अभ्रंलिहगृहेष्वस्थात् प्रदत्तेष्वासनेष्विव ॥ २१७ ॥

सौधजालकनिर्गच्छद्धूपधूमं घनोपमम्। विलोक्य केकिनः केकां कुर्वते यत्र वेश्मगाः ॥२१८॥
तस्मिन् बभूव भूपालो विमलो विमलाशयः। मूर्त्या सोमोऽपि यः सूरः प्रतापेन प्रकाशते ॥२१९॥
नाम्ना चम्पकमालेति पुष्पमालेव सद्गुणा। तस्यासीत् प्रेयसी प्रेमरत्नरोहणचूलिका ॥ २२० ॥
अन्येद्युर्मृगयाऽऽसक्तो महावनमगाद् नृपः। पीतवस्त्रपरीधानैः साकं व्याधैर्घृणोज्झितैः ॥२२१॥
ततो हेरम्बवत् केऽपि समुद्यतपरश्वधाः। केचित् प्राकारवद् भूरिन्यस्तयन्त्राः पदे पदे॥२२२॥
जघान निशितैः कुन्तैः कश्चिदाहूय शूकरम्। कश्चिच्छशग्रहव्यग्रो निलीनोऽस्थाल्लतान्तरे ॥ २२३ ॥
उड्डीनपक्षिपक्षोत्थविरावैः करुणाकरैः। अहो! अन्यायवाक्यं तु व्याजहारेव काननम् ॥२२४॥
पतन्मरन्ददम्भेन रुदत्स्विव वनेष्विव। भयेन कम्पमानासु वल्लरीषु भुजास्विव ॥ २२५ ॥
केषुचिन् पादहीनेषु धार्यमाणेषु केषुचित्। केषुचिन् प्रोथहीनेषु पुच्छहीनेषु केषुचित् ॥ २२६ ॥
केषुचिद् वध्यमानेषु मार्यमाणेषु केषुचित्। केषुचिद् नश्यमानेषु श्वापदौघेषु सर्वतः ॥ २२७ ॥
इतश्च कश्चिदागत्य प्रणम्य परया मुदा। व्यजिज्ञपद् महीपालं कालं काननचारिणाम् ॥२२८॥

(चतुर्भिः कलापकम्)

देव! कक्षाभ्रचारेण गच्छता दूरतो मया। एका निरीक्षिता बाला कामसंजीवनौषधम् ॥२२९॥
तस्या रूपप्रतिच्छन्दो दर्पणे यदि वीक्ष्यते। सुधारसस्य किं तुल्यं त्रिजगत्यपि वर्तते? ॥ २३० ॥

तद्रूपं वीक्षमाणोऽहं निर्निमेषविलोचनः । कोऽहं कुतश्च किं नाम न जानामीति मत्तवत् ? ॥२३१॥
सर्वाश्चर्यनिधानाया यदि तस्या भवान् पतिः । पुरुषार्थस्तृतीयोऽपि ततः प्रथमतां गतः ॥ २३२ ॥
निशम्येदं महीपालो विमलश्चित्रिताशयः । तन्मार्गं दर्शयाऽस्माकमकारणसुहृत्तमः ॥ २३३ ॥
तस्याध्वदर्शनेनाऽथ ध्रुवस्य गुरुपोतवत् । संचेरे धरिणीनाथस्तत्काननमहोदधौ ॥ २३४ ॥
दूरादेव समायान्तमवलोक्य तपोधनाः । उत्तस्थुरुदयाहार्योदिततिग्मांशुबिम्बवत् ॥ २३५ ॥
षडंशभागिने तस्मै पाद्यमर्घ्यं यथाविधि । दत्त्वा कुशाऽऽसने राजा महर्षिभिर्निवेशितः ॥२३६॥
तेषां मुख्यो जगादैवं चन्द्रः कुलपतिस्ततः । धन्या वयं यतो दिष्ट्या दृष्टस्त्वमसि तत्त्ववित् ॥२३७॥
भवते तत्रभवते सपर्या काञ्चनाऽधुना । करिष्यामोऽतिथिभ्यो हि प्रदत्तं श्रेयसे किल ॥२३८॥
अथाह धरिणीनाथः पाथोनाथपृथुध्वनिः । युष्माकमिदमातिथ्यं यदाशीर्वादमङ्गलम् ॥ २३९ ॥
अथ प्रोवाच स ऋषिर्विहस्य जगतीपतेः । यदाशीर्वाददुष्प्रापं तद् मया दास्यतेऽधुना ॥२४०॥
ततः पुरस्थितां कन्यां धृतवल्कलवाससम् । साक्षात्सिद्धिमिवात्मीयामदीदृशदसौ ऋषिः ॥२४१॥
उक्तिमत्युक्तिकालोऽयं नैवाऽस्माकं गुणानघ ! । परमेकां वरां कन्यां कृतार्थय करग्रहात् ॥ २४२ ॥
अथो बभाषे भूपालः केयं किं नाम कन्यका । कमलङ्करुते वंशं किमर्थमिह संस्थिता ? ॥ २४३ ॥

इत्युक्ते धरिणीभर्त्रा जगादर्षिर्महातपाः । शुभाख्ये पत्तने भूमान् समभूद् मेघवाहनः ॥ २४४ ॥
निजनाथमनःपान्थविश्रामप्रान्तरप्रपा । तस्य लक्ष्मीवती देवी लक्ष्मीर्लक्ष्मीपतेरिव ॥ २४५ ॥
वार्धकोत्पन्नवैराग्यो लक्ष्मीवत्या समन्वितः । गिरिगर्भाश्रमे रम्ये तापसव्रतवानभूत् ॥ २४६ ॥
देव्या पूर्वभवो गर्भः पूर्वं राज्ञोऽप्रकाशितः । अवर्धिष्टाऽऽश्रमस्थाया वल्ल्याः फलमिवोच्चकैः ॥२४७॥
सुषुवे सा सुतां कान्तां गङ्गेव स्वर्णपद्मिनीम् । वनमालेति नामाऽभूदस्या दत्तं महर्षिभिः ॥२४८॥
बाल्यावस्थां व्यतीत्याऽसौ वल्कलाम्बरधारिणी । रूपसौन्दर्यराजिष्णुर्यौवनं समुपाययौ ॥ २४९ ॥
अस्याः प्रियो भवानेव ज्ञानाज्ज्ञातो महीपते ! । दिनाधिपं विना नान्यः कमलिन्या यतो वरः ॥२५०॥
अर्थिनां कामधुक्कल्पः कल्पद्रुरिव जङ्गमः । लावण्यजलपाथोधिर्दृशां विश्रामपल्लवः ॥२५१॥
कलानामेक आधारः क्षत्रवंशसमुद्भवः । एवं विमृशतामत्रभवानत्र समाययौ ॥२५२॥ (युग्मम्)
वल्लीनिभालिना येन सेव लब्धा पदाम्बुजे । एकं हरिः परं गेहमायात इति सत्यगीः ॥२५३॥
इत्युक्त्वा कुलपो भूपं सुमुहूर्ते शुभे दिने । लक्ष्मीमिवाऽम्बुधिः कृष्णं पर्यणाययदङ्गजाम् ॥२५४॥
प्रणत्य मुनिमुर्वीशो निवृत्तः स्वपुरं प्रति । ऊचे परिजनं सर्वं गिरा मेघगभीरया ॥२५५॥
यः कश्चिद् मोहतो लोभाद् यद्वा कलहकौतुकात् । इमां चम्पकमालायाः पुरतः कथयिष्यति ॥२५६॥
स्वयं गतदयं हन्त ! हनिष्याम्यहितं हि तम् । इत्युक्ते तज्जनोऽवादीद् नाथ ! शोश्रूयतां वचः ॥२५७॥

युष्मत्प्रसादपात्रं स नर्मकेलिर्विदूषकः । रक्षणीयः प्रयत्नेन शपथैरपि सर्वथा ॥ २५८ ॥
नर्मकेलिरथाऽवादीद् मुक्त्वा व्यतिकरं त्वमुम् । नान्यद् भोः! कथयिष्यामि यतः सत्ययुधिष्ठिरः ।२५९।
हंहो! ग्रहिल! मा ग्रामं ज्वालयेति निवारिते । स्मारितोऽहं शुभमिति लोकोक्तिः सत्यवाक् कृता ॥२६०॥
इत्थं निर्भर्त्स्य भूपालो नर्मकेलिं विदूषकम् । न्यक्षेपयत् क्षणात् कारागारे नरकसन्निभे ॥ २६१ ॥
योगीन्द्रो भैरवानन्दी खट्वाङ्गीह समागमत् । तमुपासितुमेतर्हि गच्छामि मृगलोचने! ॥ २६२ ॥
व्यपदिश्येति भूपालो देवीं चम्पकमालिकाम् । वनमालां नवावासवासिनीमभ्यपद्यत ॥ २६३ ॥
कियत्यपि गते काले देवी चम्पकमालिका । ब्राह्मे मुहूर्त्ते विदुषी चिन्तयामास चेतसि ॥ २६४ ॥
योगीन्द्रव्यपदेशेन निषिध्य स्वपरिच्छदम् । नवोढां योषितं काञ्चिद् यात्यसौ कपटे पटुः ॥ २६५ ॥
विमृश्येति सहाऽस्तोकलोका चम्पकमालिका । यावत् कारागृहाभ्यर्णे संप्रापत् कोपनाऽऽशया ॥२६६॥
तावदैक्ष्यत सा देवी तत्क्षणं नर्मकेलिना । मेघवृष्टिरिव शुष्यच्छस्यौघेन कुटुम्बिना ॥ २६७ ॥
करमूर्ध्वं वितन्वानः शाखोद्धारमिवाऽऽयतम् । उवाच देवि! त्वत्कार्ये मम जातं निबन्धनम् ॥२६८॥
श्रुत्वेदं विस्मिता देवी तत्रागत्येत्युवाच सा । किमर्थं तव संजाता मम कार्ये हि दुःखता ?॥२६९॥
देवि! श्रीत्रिमलो राजा मृगयायामुपागतः । वनमालां परिणिन्ये प्रदत्तां तापसैर्जनैः ॥ २७० ॥

भयपूर्वं निषिद्धेऽथ समस्ते स्वपरिच्छदे । मया संल्पितं देव्याः कथयिष्यामि निश्चितम् ॥२७१॥
तां चित्ते बिभ्रता भस्माङ्कुरां राज्ञा ममोपरि । प्रीतिं विमुच्य मय्युच्चैरीदृशी विदधे दशा ॥ २७२ ॥
प्रदीप्यमाना कोपेन कारागारादमुं ततः । आकृष्य नर्मकेलिं च बभाषे बान्धवोऽसि नः ॥ २७३ ॥
जगाम वनमालायाः सौधं चम्पकमालिका । विदूषकमणीतेन सा मार्गेण निरर्गला ॥ २७४ ॥
अवस्कन्दमिवायान्तीं तां दृष्ट्वा सौधरक्षकाः । पलायाञ्चक्रिरे भीतिश्लथमूर्धजबन्धनाः ॥ २७५ ॥
अमूनथ समादाय वनमाला भयद्रुता । सौधोत्सङ्गाद् ददौ झम्पां भयार्ताः किं न कुर्वते ? ॥२७६॥
निपतन्तीं द्विजः कश्चित् स्वामिदत्तप्रसत्तिवत् । वनमालां गृहीत्वाऽऽशु न्यक्षिपद् गर्भवेश्मनि॥२७७॥
बिभ्राणाः सुभटाः केचिद् रोमाञ्चान् कवचानिव । कौक्षेयकान् समाकर्षन् यमजिह्वाभयङ्करान्॥२७८॥
केचिद् दृढतरं दत्त्वा भीत्या द्वारं स्तनन्धयान् । रुदतोऽपि निषेधन्ति दत्त्वा पाणिं मुखाग्रतः ॥२७९॥
अकिरन्त मतोल्योऽपि दत्तद्वारा महाभटैः । निषिद्धलोकसंचारा महतीषु निशास्विव ॥२८०॥
नृपः कृत्वा समागच्छन् वाह्याल्यां वाहवाहनम् । श्रुत्वा तुमुलमप्राक्षीत् किमेतदिति रक्षकान् ? ॥२८१॥
ततः कलकलं राजा निशम्योचे स्वरक्षकान् । किमागात् परचक्रं भोः ! किं वाऽकाण्डयुगक्षयः?॥२८२॥
उवाच रक्षको ज्ञात्वा समुद्भूतं तदद्भुतम् । तच्छ्रुत्वा शून्यचेतस्कः सोऽभवद् गतचित्तवत् ॥२८३॥

---

१ निर्विघ्नं तु ... पाठ. । २ नाशेपमिति न ।

अथ चम्पकमालापि भूपतेः पार्श्वमेत्य च । अभाषिष्ट[1] मृषावादी त्वत्तो नान्यो जगत्यपि ॥२८४॥
योगिनं भैरवं नन्तुं प्रयामीत्युपदिश्य माम् । भैरवीं तां मुहुर्यासि सेवितुं निजवल्लभाम् ॥२८५॥
इत्युक्त्वा कोपना देवी कोपागारमुपेत्य च । उद्बन्धनं व्यधादाऽऽशु नास्ति कोपवतां मतिः ॥२८६॥
अन्वेषिताऽपि शतशो महीशेन जनैरपि । न दृष्टा वनमाला सा हस्तभ्रष्टाणुरत्नवत् ॥ २८७ ॥
यः कश्चिद् वनमालाया उदन्तं कथयिष्यति । तस्मै लक्षं प्रदास्यामि दीनाराणां विनिश्चितम् ॥२८८॥
इति घोषणया राजा ताडयामास डिण्डिमम् । शुद्धिस्तथापि न क्वापि लेभे दुःखी ततो नृपः ॥२८९॥
निवृत्ते सर्वथाऽमुष्या उदन्ते दिक्षु विस्तृते । समातृको द्विजस्तस्मात् तया साकं विनिर्ययौ ॥२९०॥
किञ्चिन्मार्गमतिक्रान्तो द्विजः प्रोवाच तां निशि । दुःखाद् रक्षितपञ्चत्वे ! साम्प्रतं वल्लभा भव ॥२९१॥
आकर्ण्येत्यवदद् देवी द्विजोऽसि मतिमानसि । क्षत्रियाण्या समं कामं संगमं किं विधित्ससि? ॥२९२॥
प्रतापाक्रान्तलोकोऽपि परासक्तो दिवाकरः । अपराधीव दैवेन पात्यते वार्धिपाथसि ॥ २९३ ॥
पुराणवेदिनो यूयं यद्यन्यायं करिष्यथ ? । तदा सत्येति गीरासीत् समुद्राद् धूलिरुत्थिता ॥२९४॥
आपातरम्यैर्विषयैः किम्पाकद्रुफलैरिव । कथं स्वकुलमर्यादां त्यजसि क्षयवार्धिवत् ? ॥ २९५ ॥
दिवा न वीक्षते घूकः काको नक्तं न वीक्षते । कामार्तः कोऽपि पापीयान् दिवा नक्तं न वीक्षते ॥२९६॥

१ अभाषतेति पाठान्तरम् ।

जीवितं शीलमेवैकं कुलीनस्य क्षमातले । आयुर्मृताद्भ्यधिको यतः शीलमृतोऽशुभः ॥२९७॥
गुरुस्त्वं प्राणदातृत्वाद् महीशस्तत्र नन्दनः । अहं पुत्री स्नुषेवाऽथ कथमन्यद् विभाषसे ? ॥ २९८ ॥
एवं प्रोवाच कोपेन विद्रुष्यसि दुरात्मिके ! । अतस्त्वां मारयिष्यामि मारैर्नैवनवैरहम् ॥ २९९ ॥
त्वदर्थे विषयस्त्यक्तः सेवितोऽपि हि पूर्वजैः । परं तवेदृशी चेष्टा निकृष्टे ! दुष्टचेष्टिते ! ॥ ३०० ॥
त्यक्तं राज्यं त्वदर्थेन देशो बन्धुः कुलं गृहम् वित्तं मित्रं निजा भूमिः परं ते चेष्टितं छदः ॥३०१॥
वनमालाऽप्यथोवाच रक्षताद् मां महापदः । जनकोऽसि सदाचारपरोपकृतिसुन्दरः ॥ ३०२ ॥
अथाकर्षद् द्विजश्चर्मकोशादस्त्रीं भृशं सिताम् । कामान्धा इव कोपान्धाः कृत्याकृत्यपराङ्मुखाः॥३०३॥
ब्राह्मणस्य ततो माता बभाषे प्रेमबन्धुरम् । जीवन् प्राणी सुते ! भद्रशतं पश्यति निश्चितम् ॥३०४॥
वनमालाऽगदद् मातः ! पञ्चत्वं मम जायताम् । तथापि शीलविध्वंसो मा मे भवतु जातुचित् ॥३०५॥
ज्ञात्वेति निधनत्वेऽपि सस्पृहां शीलपालनात् । सहस्रेण सुवर्णस्य विक्रीणीते स्म स द्विजः ॥३०६॥
क्रायकेणापि तेनाशु प्रार्थिता द्विजवद् भृशम् । तद्वत् प्रोवाच सा साध्वी लोकरूपा सती यतः॥३०७॥
ततो बर्बरदेशे सा विक्रीता तेन विप्रवत् । एकत्रापि हि दुर्दैवाद् भवे भवशतं भवेत् ॥ ३०८ ॥
कदन्नभोजिनी कामं मलाविलकलेवरा । वनमालाऽभजद् नूनं शुष्कमालेव हेयताम् ॥ ३०९ ॥
अन्येद्युस्तृणकाष्ठाद्यमानेतुं काननं गता । ततः सा मूर्च्छयाऽभ्रश्यत् पृथिव्यां छिन्नवृक्षवत् ॥३१०॥

मृतेव गतनिःश्वासा मौनिनी योगिनीव सा । अलब्धसंज्ञा सुचिरं स्थिता ही ! विधिजृम्भितम् ॥३११॥
मृतकल्पामिमां चञ्च्वा ततो भारण्डपक्षिराट् । जगृहे नीरधेरन्तर्द्वीपे चन्द्रकलाह्वये ॥ ३१२ ॥
अम्भोधिवीचिभिर्लब्धसंज्ञाऽभूद् वनमालिका । संशुष्यद्वल्लरीवोच्चैः प्रथमाम्भोदवृष्टिभिः ॥ ३१३ ॥
किञ्चिच्चलत्तनूं दृष्ट्वा तां मुक्त्वा च नभस्तले । दयाधर्मपरायत्तश्चलति स्म स पक्षिराट् ॥ ३१४ ॥
स्वस्था सा हृदये दध्यौ तद् वृत्तं स्वप्नदृष्टिवत् । क चाश्रमो महर्षीणां क च राज्यपरिक्रिया ? ॥३१५॥
क्व चाऽयमन्तरद्वीपे निवासो जनवर्जिते ? । क्व च मूर्च्छागमोऽरण्ये क्व चाऽयं वीचिसङ्गमः? ॥३१६॥
अथवा दुःखसंदोहो ममाऽन्योऽपि प्रसर्पताम् । पश्चादपि हि यद् देयं तत्पूर्वं किं न दीयते ? ॥३१७॥
इति मीमांसमानायां तस्यां कश्चन पूरुषः । समभ्येत्याऽभ्यधादेवं प्रेममन्थरया गिरा ॥ ३१८ ॥
काऽसि विस्मेरपद्माक्षि ! कस्मादिह समागता ? । इत्युक्ते तेन सा कामं मौनमुद्रामशिश्रियत् ॥ ३१९ ॥
सोऽथाऽभाषिष्ट वृत्तं मे शृणु शोभनदर्शने ! । कासारनगरावासी भग्नपोतो महोदधौ ॥ ३२० ॥
दैवात् फलकमासाद्याऽन्तरीपं[1] प्राप्य सुन्दरि ! । एकाकिनोऽद्वितीया मे द्वितीया त्वं भविष्यसि ॥३२१॥
श्रुत्वाथ दध्यावित्येषा हा ! दूरक्षमिदं व्रतम् । यत्र वा तत्र वा यातु कर्पासो लोठ्यते जनैः ॥३२२॥

---

1 तस्थुषः इत्यपि पाठ. ।

उवाच वनमालेदं मा वान्धव ! वदेदृशम् । लोकद्वयविरुद्धं हि किं कुर्वन्ति विवेकिनः ? ॥३२३॥
अथ वौहित्थिकस्तस्याः कण्ठपाशं ददौ दृढम् । एवं सौधर्मकल्पस्य पश्यन्ति स्म सुधाभुजः ॥३२४॥
तां पञ्चत्वदशां प्राप्तामपि पालितसद्व्रताम् । वनमालां विलोक्यैते प्रादुरासन् सुधाशनाः ॥३२५॥
रे पौतिक ! परस्त्रैणसङ्गलालसमानस !। कथमेतां सतीं हंसि शौनिको वर्करीमिव ? ॥ ३२६ ॥
शीलव्रतप्रभावेण वयमस्याः पदातयः । तवैतत्प्राणघातेन कृतान्ताऽनुचरा इव ॥ ३२७ ॥
ततः पोतवणिग् भुञ्जन्निवाऽऽस्येऽक्षिपदङ्गुलीः । सर्वासामपि भीतीनां मरणं हि महद् भयम् ॥३२८॥
अथैतैः करुणासान्द्रैस्तं विमुच्य नृपप्रिया । विज्ञायाऽवधिना नीता विभूषणपुरे पुरे ॥ ३२९ ॥
आवासमध्यमासीनां तां निरीक्ष्य क्षितीश्वरः । विस्मयस्मेरहृदयो यावद् ध्यायति किञ्चन ॥३३०॥
अथोचुस्ते सुपर्वाणो देव ! धन्या वयं ननु । सतीचूडामणेरस्याः प्रणतं यत् पदद्वयम् ॥ ३३१ ॥
अमुष्याः शीलमाहात्म्यं वागीशो वक्तुमक्षमः । मन्ये शून्यपदभ्रान्तिं नित्यं नित्यं दधात्यलम् ॥३३२॥
ततः पौतिकवृत्तान्तमनल्पं कल्पवासिनः । प्रजल्पन्ति स्म विस्मेरवदनाम्भोजराजिताः ॥३३३॥
अस्याः शीलमनश्लीलं हरेर्वर्णयितुं पुरः । गच्छामो वयमित्युक्त्वा प्रचेलुः कल्पवासिनः ॥३३४॥
सस्नेहमगदद् देवी देव ! कस्मात् कृशाङ्गकाः । भवन्तः श्वेतवसनाः संप्राप्तदर्शना इव ? ॥ ३३५ ॥
देवि ! त्वद्विरहे प्राप्ते क्षमिणः साम्यभाजिनः । जैनाचार्याः समाजग्मुर्विहरन्तः कृपालवः ॥ ३३६ ॥

तेषामन्तेऽर्हतो धर्मं श्रुत्वा न्यगदमञ्जसा । दीक्षां देव भवाम्भोधौ मज्जिनीमज्जिनीमिव ॥३३७॥
राजन्! भोगफलं कर्म तवाद्यापि हि वर्तते । ततोऽहं न्यगदं तूर्णमपूर्णस्वमनोरथः ॥ ३३८ ॥
वनमालां विना स्वामिन्! सर्वस्त्रीनियमो मम । तस्याः शुद्धिर्मया लब्धा न चरैरपि भूरिभिः ॥३३९॥
अखण्डशीलालङ्काराऽरुन्धतीव महासती । राजन्! द्वादशवर्षान्ते मिलिष्यति तव प्रिया ॥ ३४० ॥
स्वामिन्! मम कथं दुःखं जातं द्वादशवार्षिकम्?। अथोचे भगवानेवं ज्ञानज्ञातजगत्त्रयः ॥ ३४१ ॥
अनेकगोधनस्वामी भद्रसंज्ञः कृषीवलः । शालिग्रामे पुराऽऽसीस्त्वं दीनदानपरायणः ॥३४२॥
शरत्काले समायाते केदारे शालिशालिनि । गतस्त्वं हंसमिथुनमपश्यः काममोहितम् ॥ ३४३ ॥
गृहीत्वा वारलां पाशैर्दृष्टपस्यन्तीमथैकदा । आलिम्पस्त्वं कुङ्कुमेनात्मानं चाशुभकर्मणा ॥३४४॥
तद्वियोगातुरो हंसः परिभ्रमन्नितस्ततः । नैवाऽऽद विशखण्डानि नैवाऽऽप सलिले रतिम् ॥३४५॥
अथ तं तादृशं वीक्ष्य वारलां जलधारया । अन्ते द्वादश नाडीनां प्रक्षाल्य दययाऽमुचः ॥३४६॥
दीनदानप्रभावेण त्वमभूद् धरणीश्वरः । दानेन परमा भोगा भवन्ति भववर्तिनाम् ॥३४७॥
त्वया द्वादशनाडीभिर्यत् कर्म समुपार्जितम् । वर्षैर्द्वादशभिर्वाढं तदशेषं सहिष्यते ॥ ३४८ ॥
यतः—
अदीर्घदर्शिभिः क्रूरैर्मूढैरिन्द्रियवाजिभिः । हसद्भिः क्रियते कर्म रुदद्भिरनुभूयते ॥ ३४९ ॥

तत्र प्राग्भवपत्नीयं त्वत्कृतपत्त्रमोदन । ततोऽस्या अपहारोऽभूत् कृतं कर्मैव नाऽन्यथा ॥ ३५० ॥
श्रुत्वेदं सुगुरून् नत्वा प्राप्य श्राद्धव्रतावलीम् । अतिष्ठं पौषधग्राही चतुष्पर्व्यां निजौकसि ॥ ३५१ ॥
दैवेरसि त्वमानीता मम भाग्यैरिव द्रुतम् । न प्राप्नोति किमु प्राणी धर्मकर्मणि कर्मठः? ॥ ३५२ ॥
अथ भूमिपतिः साकं तया वैषयिकं सुखम् । भुञ्जानो व्यगमत् कालं सुधाभुगिव भूचरः ॥ ३५३ ॥
पर्यन्तेऽनशनं कृत्वा द्रव्यभावविभेदतः । जगाम लान्तकं कल्पं क्रमाद् निर्वाणमेष्यति ॥३५४॥
वनमाल्यापि संप्राप्तद्वादशश्रावकव्रती । इतवत्यच्युतं कल्पं तस्माद् मोक्षमवाप्स्यति ॥ ३५५ ॥
यथाऽनया निष्कलङ्कं सुशीलं परिपालितम् । तथान्यैरपि भूपाल! पालनीयं महाबल! ॥ ३५६ ॥
स्वामिन्! शीलवतीमध्ये धन्यैका वनमालिका । स्वैरते ब्रह्मचर्याय यच्चरित्रेण सन्मनः ॥ ३५७ ॥
मूढो विषयमेवाभिविधत्ते जन्म निष्फलम् । विक्रीणीते न किं बालो रत्नं स्वल्पैः कपर्दकैः? ॥३५८॥
नरकाय प्रजायन्ते विषया हन्त! सेविताः । तेषां त्यागस्तु भावेनापवर्गपथदर्शकः ॥ ३५९ ॥
यथोद्देशं हि निर्देश इति ध्यायन् महामुनिः । उपाक्रमत माहात्म्यं तपसो वक्तुमप्यथ ॥३६०॥
तपो विजयतामेकं कार्मणं भुवनश्रियः । धर्मरोहणमाणिक्यं कर्मकक्षाऽऽशुशुक्षणिः ॥ ३६१ ॥
विविधद्धिदिनादस्मात् कर्ममर्मविभेदकान् । सुगतिं लभते विद्याविलासो नृपतिर्यथा ॥३६२॥ (युग्मम्)

१ '...' इत्यपि । २ 'महात्मा...' इति पाठान्तरम् ।

तथाहि—

आस्ति स्त्रीस्पर्शवत् सर्वविषयेष्वादिमं पुरम् । काञ्चनाख्यं लसद्वप्रशालं काञ्चनशैलवत् ॥ ३६३ ॥

तत्रासीत् पृथिवीपालः सूरसेनो[1] महारथः । धरणीधारिणीनाम्नी तस्य देव्यौ बभूवतुः ॥३६४॥

विज्ञातजीवाजीवादिनवतत्त्वः सदाऽऽस्तिकः । तस्मिन्नेव पुरे श्रेष्ठी श्रीपालः परमार्हतः ॥ ३६५ ॥

सुशीललालसा धर्मे दानशौण्डा दयावती । श्रीमती तस्य जायाऽभूद् धीमती परमार्हती ॥ ३६६ ॥

चत्वारो नन्दनास्तस्य लक्ष्मीभर्तुर्भुजा इव । श्रीधरः श्रीपतिश्च श्रीदत्तः श्रीवत्स इत्यपि ॥३६७॥

अन्येद्युः कौतुकाच्छ्रेष्ठी तल्पस्थः सर्वनन्दनान् । पप्रच्छ केन केन स्वमुपायेनार्जयिष्यथ ? ॥ ३६८ ॥

तन्मध्यात् प्रथमोऽवादीत् तात ! चिन्तातुराः कथम् ?। वित्तार्जनं करिष्यामि नानारत्नपरीक्षया ॥३६९॥

सुवर्णस्य तथा वस्त्रसमूहानां च विक्रयैः । वित्तोत्पत्तिं विधास्याव इत्यन्यौ प्रोचतुः सुतौ ॥ ३७० ॥

श्रीवत्सोऽथ जजल्पोच्चैर्गेयदत्तमना मनाक् । लक्षपाकादितैलेन कृताभ्यङ्गाङ्गमर्दकैः ॥ ३७१ ॥

विहितस्नानमङ्गल्यः पञ्चतूर्यलयान्वितम् । सौवर्णरत्नप्रतिमाः पूजयन् लास्यबन्धुरम् ॥ ३७२ ॥

नानाप्रसादपात्रौघैः पत्तिभिः परिवारितः । कुर्वाणो भोजनं भोज्यलेह्यपेयसुपेशलम् ॥ ३७३ ॥

सुश्लिष्टशाटकप्रान्तानिर्नीरितकरद्वयः । शलाकाऽवसरस्फूर्जद्गेयदत्तश्रवोयुगः ॥ ३७४ ॥

---

१ 'सूरसेनोऽभिधानत.' इति च ।

शय्यायां पुलिनाभायां निविष्टस्त्रिदशेशवत् । एकस्यां मूर्ध्नि बध्नत्यां धम्मिल्लं नवभङ्गिभिः ॥ ३७५ ॥
निक्षिपन्त्यां द्वितीयस्यां तालवृन्तानिलं मृदु । तृतीयस्यां ददत्यां तु ताम्बूलं प्रेमगर्भितम् ॥ ३७६ ॥
चतुर्थ्यां दयितायां तु मर्दयन्त्यां क्रमाम्बुजे । एवंभूतः करिष्यामि राज्यं श्रीमुरसेनवत् ॥ ३७७ ॥

(सप्तभिः कुलकम्)

अरे रे ! वत्सि वाचाटाऽसंबद्धं किमिदं वचः ? । मामकं त्यज धामेदममुं श्रेष्ठीत्यतर्जयत् ॥ ३७८ ॥
तेजः संगृह्य चण्डांशुर्वारिधेरिव रंहसा । श्रीकण्ठोऽपि तद्गेहाद् निर्ययौ श्रेष्ठिनन्दनः ॥ ३७९ ॥
अपमानेन तानस्य प्रेरितः प्राप सुन्दरम् । पुरं रत्नपुरं नाम सश्रीकं स्मेराभवत् ॥ ३८० ॥
तत्र श्रीरत्नकेत्वाख्यो हरिवंशान्वयी नृपः । सुदक्षिणा प्रिया तस्य क्रतोरिव सुदक्षिणा ॥ ३८१ ॥
चारुसौभाग्यसौधाग्रपताकाकाञ्चनच्छविः । सौभाग्यमञ्जरी तस्य नन्दनी नेत्रनन्दनी ॥ ३८२ ॥
नयसारो यथार्थाख्यो मन्त्रिपुत्रः पवित्रधीः । अपाठीद् विमलाख्यस्योपाध्यायस्यान्तिके तथा ॥३८३॥
अधीयानैश्छात्रवर्गैः सेवितक्रमपङ्कजम् । श्रीवत्सो नगरस्यान्तस्तमुपाध्यायमैक्षत ॥ ३८४ ॥
तं प्रणम्याऽवदत् पूज्य ! मह्यं विद्याप्रदो भव । इत्युक्तेऽपाठयदसौ सुतवच्छ्रेष्ठिनः सुतम् ॥ ३८५ ॥
पुरातनभवोपात्तज्ञानावरणकर्मणा । पठन्नपि न जानीते किञ्चनाऽसंज्ञिजीववत् ॥ ३८६ ॥
मूर्खचट्ट इति स्फीतं गुणनिष्पन्नमीदृशम् । तस्य नाम ददुश्छात्रा यतस्ते केलिवृत्तयः ॥ ३८७ ॥

अनेनाहूयमानोऽसौ दूयते स्म क्षणे क्षणे । प्रनष्टेनेव शल्येन घनाघनघनोदये ॥ ३८८ ॥
निर्व्रोतव्यमिदं केनाप्युपायेन मया कथम् । विमृश्येति मुहुश्चक्रे छात्राणां भक्तिमद्भुताम् ॥३८९॥
उत्तितेज कपर्देन पट्टिकाः प्रतिवासरम् । पर्यपूर्यन्त पात्राणि विधाय खटिनीद्रवम्[1] ॥ ३९० ॥
छात्राणामासनान्येष विन्यस्यति दिवानिशम् । पदसंवाहनादीनि कर्माणि विदधेतराम् ॥३९१॥
नाम च्छात्रैर्ददेऽथास्य विनयचट्ट इत्यपि । दुर्भिक्षं नाम तेषां हि किमाख्यासु विजृम्भते ? ॥ ३९२ ॥
अमुष्य भक्तिचट्टस्य पाठकुण्ठस्य सर्वथा । एवं द्वादश वर्षाणि हर्षोत्कर्षजुषोऽव्रजन् ॥३९३॥
तस्यां तु लेखशालायां पठन्ती राजकन्यका । सौभाग्यमञ्जरी नाम्ना जज्ञे यौवनपावना ॥ ३९४ ॥
कस्मैचिद् गतविद्यायाऽवद्यवाक्यवराय माम् । दास्यते जगतीनाथः कन्यार्थो मत्यगोचरः ॥३९५॥
नयसारः पुनरसौ मन्त्रिपुत्रो निधिर्धियाम् । वीरः शूरो नयी शान्तः सुदाक्षिण्यः प्रियंवदः ॥३९६॥
यद्येष मम जीवेशो जायते पुण्ययोगतः । तुष्टा मे देवताः कुल्याः सत्याश्चाशीःपरम्पराः ॥३९७॥
इत्थं विचिन्त्य सप्रेमप्रपञ्चवचनं च सा । नयसारं प्रति प्रीत्या वभाषे रहसि स्थिता ॥ ३९८ ॥
नयसारोऽप्युवाचेदं कैतवेन कृतस्मयः । युक्तमुक्तं त्वया भद्रे ! शृङ्गारद्रुघनावलि ! ॥ ३९९ ॥
देवानामर्थनीया त्वं यदि प्रार्थयसे च माम् । तद् मे सभाग्यं सौभाग्यं किन्तु किञ्चन वच्म्यहम् ॥४००॥

१ 'खटिकाद्रवम्' इत्यपि ।

त्वं कन्यकाऽसि भूमीन्द्रोस्तत्पत्तेरस्मि नन्दनः। मृगाद्विपेन संबन्धः किं भद्रायाः प्रशस्यते? ॥ ४०१ ॥

अथोचे भूपतेः पुत्री सत्यमेव त्वयोदितम्। परं विद्यागुणैः कोऽन्यस्तव तुल्यो जगत्त्रये? ॥४०२॥

रूपयाऽपि गुणहीनस्य किं करिष्यामि पाणिना?। ककुद्मतो गले बद्धाऽलंकृतीव वराकिका ॥४०३॥

नयसारोऽवदथाचित्तेऽनुरक्तं मयि मानसम्। रक्षितुं शक्यते नैव निषिद्धमपि युक्तिभिः ॥४०४॥

यतः-

अपि चण्डाऽनिलोद्धततरङ्गस्य महोदधेः। शक्येत प्रसरो रोद्धुं नानुरक्तस्य चेतसः ॥ ४०५ ॥

उवाच राजपुत्री च यदि त्वं सदयो मयि। तदा सत्यं कुरु वचोऽन्यथाऽग्निर्वरो मम ॥ ४०६ ॥

ओमित्युक्ते नयेनाऽथ दाक्षिण्येन क्षणादपि। अन्येद्युः प्रेषयामास तदन्ते चेटिकां च सा ॥४०७॥

अस्मिन्नेव दिने लग्नं परमोच्चग्रहान्वितम्। आकृष्टमावयोः पुण्यैरंशैरिव पुरःसरम् ॥ ४०८ ॥

करभ्यो वायुवेगिन्यो गोणी पूर्णा मणीगणैः। प्रगुणीकारिताः सन्ति प्रच्छन्नं मन्त्रिनन्दनः ॥४०९॥

ओमित्युक्तेति कापट्यादसौ विनयचट्टकम्। रहस्युवाच भोः! राजकन्यकां दापयामि ते ॥४१०॥

अश्रद्धेयमिदं श्रुत्वा व्योमपुष्पमिवाऽवदत्। नयसार! कथं दैववहतं हससि केलिना? ॥४११॥

अयुक्तं वक्तुमत्याख्यं हन्त! युष्मादृशां विशाम्। न भाति चरणे नद्धं करभस्य हि नूपुरम् ॥४१२॥

देवः! विनय! जल्पामि वचनं सत्यमीदृशम्। नात्र हास्याऽऽस्पदं किञ्चिद्रचना सह तन्यते ॥४१३॥

कृत्वा सौभाग्यकन्दल्या पाणिग्रहमहोत्सवम् । उष्ट्रीमारुह्य गन्तव्यमुज्जयिन्यां त्वया द्रुतम् ॥४१४॥
अथ प्रमाणमेवास्तु जजल्प श्रेष्ठिनन्दनः । सक्तुमध्ये घृतक्षेपो हर्षोत्कर्षाय कस्य न? ॥४१५॥
प्रदोषेऽध्यापकं नत्वाऽवादीद् विनयचट्टकः । तात ! प्रातर्गमिष्यामि पितृपादनमस्यया ॥४१६॥
हंहो ! वत्स ! ममाभ्यर्णे स्थितो विनयभृच्चिरम् । परं विद्यालवो ज्ञातो न त्वया पूर्वकर्मतः ॥४१७॥
गुरूणां क्रमसेवा हि निष्फला न प्रजायते। एष प्रवादो मा भूयादसत्य इति चिन्तयन् ॥४१८॥
अभिमन्त्र्य पवित्रात्मा श्रीसारस्वतविद्यया । अपाययद् घर्षयित्वा चन्दनं श्रेष्ठिनन्दनम् ॥४१९॥
प्रणिपत्य गुरोः पादौ नयसारनिवेदिते । तस्मिन् स्थाने गतो रात्रौ हृष्टो विनयचट्टकः ॥४२०॥
तस्य साहायकं कर्तुमिव ध्वान्तं जगत्यपि । प्रसृतं पुण्यपात्राणां सहायः को न संभवेत् ? ॥४२१॥
नयसाराम्बरं प्रीत्या परिधाय वणिक्सुतः । तामायातां परिणीयाऽध्यासामास क्रमेलकीम् ॥४२२॥
गतवत्यथ भूयस्यां काश्यप्यां राजकन्यका । अद्राक्षीद् विनयं सर्वपाठकानां विदूषकम् ॥ ४२३ ॥
तप्तग्रावतलाक्षिप्तविमुग्धशफरीयिता । सर्वाङ्गतप्ता समभूद् नितरां राजकन्यका ॥ ४२४ ॥
अविचार्य कृतं कार्यं यत्तत् स्फुटं निरीक्षितम् । गुरुद्रोहपराया मे सर्वमल्पमिदं पुनः ॥ ४२५ ॥
अन्यासामपि स्वच्छन्दचारिणीनां जगत्यपि । भग्नो मार्गो मयाऽवश्यं नयसारप्रयोगतः ॥ ४२६ ॥
आत्मकुलक्षयत्रासाद् नयसारेण बुद्धितः । उद्वाहितो धिया न्यूनो नूनं विनयचट्टकः ॥ ४२७ ॥

इत्थं चिन्तातुरा दूरं तरुणं तरणिं यथा । दृशा संभावयामास तं न श्रेष्ठितनूद्भवम् ॥४२८॥
अथोज्जयिन्यां संप्राप्तो गृहीतोत्तुङ्गमन्दिरः । जनगोष्ठीषु विचरन् रञ्जयन् जनमानसम् ॥ ४२९ ॥
नव्यैः काव्यैः शुभैः श्राव्यैः सरसार्थैः स्वयंकृतैः । विद्याविलास इत्याख्यां लेभे पुर्यां मनोहराम् ॥४३०॥

(युग्मम्)

गृह्णापवरकासीना रुदती करुणस्वरैः । वासरान् गमयामास कृच्छ्रात् सौभाग्यकन्दली ॥ ४३१ ॥
अन्येद्युरवदद् धात्री देव्यसौ श्रेष्ठिनन्दनः । शास्त्राम्भोनिधिपारीणो धुरीणः सत्कविताम् ॥४३२॥
यौवनोद्यानदहनं मानं मुक्त्वा मनस्विनि ! । प्रेमामृतरसापूर्णं तूर्णं ब्रूहि स्ववल्लभम् ॥ ४३३ ॥
प्रत्युवाच सुता राज्ञो यादृशोऽस्त्येष धात्रिके ! । जानामि तादृशं दृष्टो मया द्वादशवत्सरीम् ॥४३४॥
कलानां कौशलाद् देवि ! रञ्जितो नागरो जनः । विद्याविलास इत्याख्यां ततो नामास्य निर्ममे ॥४३५॥
कथञ्चित्तेन रञ्जित्वाद् रञ्जितो धात्रिके ! जनः । जानाति कनकमध्यं स्वर्णकारः परो नहि ॥ ४३६ ॥

इतश्च--

काश्मीरमण्डलाधीशभीमनाम्ना महीभुजा । लेखः श्रीरत्नकेतोश्च प्रेषितः सन्धिविग्रहे ॥ ४३७ ॥
मन्त्रियन्त्रसंपूर्णो लेखः केनापि नैव सः । वाचितो गुरुणा नूनं दत्तमुद्र इवोत्तरकैः ॥ ४३८ ॥

१ 'तरुणी' प्रा० न । २ 'भागत निरारम्भम्' इत्यपि ।

जगाद सचिवः स्वामिन्! वाच्यते केवलं धिया । यदि विद्याविलासेन शास्त्राम्भोधिहिमद्युता ॥४३९॥
नृपादेशात् समाहूतः पूर्वं पठितवत्सुखम् । तं लेखं वाचयामास निःशेषलिपिकोविदः ॥४४० ॥
तत्क्षणं परितुष्टेन महीनाथेन सन्मतिः । स्थापितः सचिवत्वेऽसौ न श्रद्धालुर्गुणेषु कः ? ॥४४१॥
नृपप्रदत्तसाम्राज्यभारः सुमतिहेतिभिः । दुःसाध्यान् साधयामास सचिवः शुचिभूषणः॥४४२॥
कदाचित् कथयामास कोऽपि क्षोणीपतेः पुरः । जगत्प्रियोऽपि देवायं न प्रियो निजयोषितः ॥४४३॥
कथं वेत्सि नृपोक्तोऽसौ बभाषे हन्त! होरया । देव! जानामि कामिन्या निजाया वल्लभो न यः॥४४४॥
श्रुत्वेदं कौतुकादेष सेवावसरमागतम् । उवाच सचिवं चारु समक्षं निजपर्षदः ॥ ४४५ ॥
मन्त्रिन्नभिनवो मन्त्री राज्ञो भोजनदायकः । इत्यस्माकं सदाचारः कर्तव्यः सत्वरं त्वया ॥४४६॥
आमेत्युक्त्वा गतो गेहं विमनस्को गतस्ववत् । उवाच धात्रिका मन्त्रिश्रेष्ठं श्रेष्ठगिरा तया ॥४४७॥
अपमानं महीभर्त्रा किं ते वत्स! प्रकाशितम् । किंवा धीविषयेऽप्युच्चैः कश्चिदर्थस्त्वगोचरः ? ॥४४८॥
न मे मातर्महीभर्त्रा मानम्लानिः प्रकाशिता । कश्चिदर्थो न मे धात्रि! मत्यगोचरतां गतः ॥४४९॥
परं क्रूरनिदेशोऽयं दत्तः क्षोणीभुजा स्वयम् । यत्त्वौकसि भोक्तव्यं कल्पोऽस्माकं कुले ह्ययम् ॥४५०॥
गृहाऽऽगते महीनाथे मन्त्रिण्याः किल चेष्टितम् । प्रकटं भविता सर्वं तदर्थं खेद एष मे ॥ ४५१ ॥
मन्त्रीश! चिन्तया चित्तं खेदक्रान्तं करोषि किम् ? । भोजने सज्जयिष्यामि राज्ञः सौभाग्यकन्दलीम्॥४५२॥

नद्वचःश्रवणादेव सुधासिक्त इवाभवत् । हस्तावलम्बनं पुंसां पततां किं मुदे नहि? ॥४५३॥
उवाच धात्रिका मन्त्रिगेहिनीं धीरया गिरा । एकाग्रहाऽसि हे वत्से! कृत्याकृत्यबहिर्मुखि! ॥४५४॥
मामकं वचनं वेगादेकं कुर्वभिमानिनि! । जनन्या इव नाज्ञा म लंङ्घितुं युज्यते क्वचित् ॥४५५॥
सचिवो जगतीपालं त्वद्गृहे भोजयिष्यते । अभ्यधादिति ते भर्ता मन्मुखेन तवाग्रतः ॥ ४५६ ॥
मातः! केनापि भूपालो ज्ञापितश्चरितं मम । बुभुक्षुर्मा दिदृक्षुश्च तद् मन्ये तेन हेतुना ॥ ४५७ ॥
मातस्तर्हि मदाकारा मद्वयामय इवाऽपराः । समानवस्त्रालङ्कारास्तिस्रस्तूर्णं समानय ॥ ४५८ ॥
भोजयन्ती महीपालं ताभिः साकमलक्षिता । यथा भवाम्यहं मातस्तथा कुरु गुणाकरे! ॥४५९॥
तस्या वचसि मत्यार्थे प्रगुणे विहिते चिरात् । भूपमामन्त्रयामास सचिवो भक्तिमेदुरम् ॥ ४६० ॥
आवासे मन्त्रिणोऽथास्य विमानसदृशे श्रिया । राजाऽगात् कृतशृङ्गारः परीवारपरीवृतः ॥४६१॥
भोजनायाऽऽसनासीने भूपाले सपरिच्छदे । एका मुमोच सौवर्णं विशालं स्थालमुत्तमम् ॥ ४६२ ॥
पीयूषरसनिष्यन्दिसंपूर्णानीव तत्क्षणम् । एका चिक्षेप पक्वानि फलान्यविकलान्यपि ॥४६३॥
अपरा काऽपि हृद्यानि पक्वान्नानि समन्ततः । द्राक् परिवेषयामास क्वणत्कङ्कणपाणिना ॥ ४६४ ॥
एका परिमलोद्गारहृद्यमोदनमद्भुता । आक्षिपद् भूपतेः स्थाले विशाले साधुचित्तवत् ॥४६५॥

१ इत्याद्यद् इवापि । २ लङ्घिताऽहंमितेशान् ।

इयं स्विययमियं मन्त्रिगेहिनीति विचिन्वता । न सम्यग् विविदे राज्ञा सादृश्यं भ्रमकारि हि ॥४६६॥
कृतभुक्तिर्महीपालोऽशक्नुवन् प्रष्टुमञ्जसा । समीपे मन्त्रिणो मौनमाधत्ते स्म सविस्मयः ॥४६७॥
सपर्यां मन्त्रिणः प्राप्य गतवान् मन्दिरं नृपः । स्वानुवाच नरानेवं न ज्ञाता सचिवाङ्गना ॥४६८॥
तस्या निरीक्षणे कार्यः कोऽप्युपायो विशारदाः!। ते प्रोचुर्देव! नगरबाह्येऽस्ति पुरदेवता ॥ ४६९ ॥
कार्यं नृत्यं मन्त्रिपत्न्या मन्त्रिण्याऽऽतोद्यवादके । पुरो देव्याः पुरः पौरैर्देवेन ज्ञायते यथा ॥ ४७०॥
भवत्वेवं नृपः प्रोच्य द्वितीयेऽह्नि महीपतिः । पुरतः कथयामास तमादेशं मनोगतम् ॥ ४७१ ॥
क्षुद्राऽऽदेशमिमं श्रुत्वा गत्वौकसि सविस्मयः । अशेत मन्दिरस्यान्तश्चिन्तासन्तानतापितः ॥ ४७२ ॥
मन्त्री खेदपरो धात्र्या पृष्टः प्रोचे महत्तमः । क्षुद्राऽऽदेशस्य पृथ्वीशो धात्रि! पात्रीचकार माम् ४७३॥
जगाद भूपतेः पुत्रीं धात्री पावनया गिरा । समादेशं महीभर्तुर्दुःश्रवं धीमतामपि ॥ ४७४ ॥
पटहे पटुपाटं च वाद्यमानेऽमुना मुदा । अहं नृत्यं विधास्यामि हसन्तीति जगाद सा ॥४७५॥
वादयितुममुं पुत्रि! चेदसौ ज्ञास्यते नहि । लप्स्यते हास्यतां मन्त्री समक्षं नृपपर्षदः ॥ ४७६ ॥
तदाभाषिष्ट हृष्टा सा पुरतः सचिवेशितुः । दुष्प्रापार्थस्य लाभे हि हर्षो याति प्रकर्षताम् ॥४७७॥
अथ देवीगृहस्यान्तर्मञ्चविन्याससुन्दरम् । साकं पौरजनैः सर्वैरुपविष्टे महीभुजि ॥ ४७८ ॥
मन्द्रमध्यादिभेदेन तत्तेतिध्वनिनादतः । मन्त्रिणा वाद्यमानेऽपि पटहे पटुनिःस्वने ॥ ४७९॥

विहितोद्दामशृङ्गारा रम्भेव क्षितिगोचरी । हरन्ती पौरचेतांसि समागाद् मन्त्रिगेहिनी ॥ ४८० ॥
(त्रिभिर्विशेषकम्)

ध्वनिमाकर्णयत्येषा पटहस्य यथा यथा । तथा तथाऽङ्गे रोमाञ्चोऽङ्कुरपूरमपूरयत् ॥ ४८१ ॥
अहो! ईदृक् कुतोऽनेन ज्ञातं पटहवादनम् ?। चित्रीयमाणा हृदये ननर्त्ति स्म लयोत्तरम् ॥ ४८२ ॥
नृणां निरीक्षमाणानां दम्पत्योस्तं कलाक्रमम् । शेषेन्द्रियभवा वृत्तिर्लोचनेषु लयं ययौ ॥ ४८३ ॥
मूर्धानं भूपतिर्धुन्वन् विस्मयस्मेरतां गतः । सर्वतत्त्वप्रवीणोऽसि व्याजहारेति मन्त्रिणम् ॥४८४॥
तामपूर्वां कलां दृष्ट्वा पद्मिनीप्राणवल्लभः । प्राप द्वीपं परं द्रष्टुमिवान्यत्रापि तादृशीम् ॥ ४८५ ॥
परिस्पन्दैः समं राजा मनस्थे नगरीं प्रति । ऊचेऽथ मन्त्रिणी नाथ! करमुद्रा ममापतत् ॥४८६॥
मान्यया सुभगाऽऽज्ञेया सस्नेहमिति वादिनी । प्राविशद् नगरस्यान्तर्हृष्टा सौभाग्यकन्दली ॥ ४८७ ॥
तदाऽऽदेशवशादेष प्रमोदोन्मादमासदत् । धन्योऽहमद्य सद्राज्ञ्या भाषितो गौरवोत्तरम् ॥४८८॥
निर्जने तत्र तां वीक्ष्य लब्ध्वा च करमुद्रिकाम् । अचालीदुज्जयिन्यां हि बहिःस्थानां भवेद् मृतिः ॥४८९॥
शीघ्रमायन् पुरीं दत्तकपाटं गोपुरं पुरः । निरीक्ष्य वप्रनिस्तीर्णपयोमार्गमुपाययौ ॥ ४९० ॥
विश्रान्तोऽन्तर्भुजङ्गेन दष्टः स्पष्टमथो करे । हाहेति न्यगदद् मन्त्री मृत्योः पटहविभ्रमम् ॥४९१॥
इतश्च सौधमासीना वारवेश्याऽवनीशितुः । तं शुश्राव महानादं कर्णयोर्विषसेचनम् ॥ ४९२ ॥

अद्राक्षीत् पतितं क्षोण्यां सचित्रं प्रसरद्दरम् । अक्षालयच्च पाणिस्थं मणिं नीरेण भूरिणा ॥४९३॥
अपाययदमुं तच्च परोपकृतितत्परा । सोऽभूदपविषो यस्मादचिन्त्यं मणिवैभवम् ॥४९४॥
पुनर्जातमिवात्मानं मन्यमानः कृतज्ञराट् । सचिवस्तामुवाचेदं किं कुर्वे तव वाञ्छितम् ॥ ४९५ ॥
चेद् नाथ! वरदोऽसि त्वं मत्तोऽन्यत्र त्वया ततः । भवेनैव भवानीतो न गन्तव्यं कदाचन ॥ ४९६ ॥
तया साकं चतुर्यामीमतिवाह्य घटीमिव । प्रातःकृत्यानि कृत्वाऽसौ निषसाद महासने ॥४९७॥
केनचिद् योगिना दत्तं प्रभावौषधिकण्डकम् । अवध्नात् पणपद्माक्षी चरणे सचिवेशितुः ॥४९८॥
तत्प्रभावादसौ जज्ञे चन्द्रकी वरचन्द्रकः । एकस्मिन् जन्मनि प्राप्तजन्मान्तर इव क्षणात् ॥४९९॥
उड्डीय वर्हिणो भ्राम्यन् गतत्रासं पुरेऽखिले । सन्ध्यायां तत्र पण्यस्त्रीगेहं याति स्म सर्वदा ॥५००॥
कण्डकव्यत्ययादेष यवनिकान्तरादिव । प्राप्तपुंस्त्वो नट इव वाहयामास शर्वरीम् ॥५०१॥
रमयित्वा निशां सर्वां पणस्त्रीणां करण्डकात् । प्रत्यहं विदधे मन्त्रिपुङ्गवं वर्हिणाकृतिम् ॥ ५०२ ॥
इतस्ततोऽपि गेहेषु भ्राम्यन्नेष दिने दिने । रात्रौ पणाङ्गनागेहमागच्छति वशीकृतः ॥५०३॥
इतो मन्त्रिण्यनायाते मान्त्रिण्यधृतिकारिणी । रतिं न क्वापि सा प्राप ग्रीष्मे हंसी मराविव ॥५०४॥
सोऽन्येद्युर्वर्हिरूपेण भ्राम्यन् स्वगृहतोरणम् । आच्छाद्य पिच्छसंभारे वितेने तोरणश्रियम् ॥ ५०५ ॥

१ मुहूर्तवदिति च पाठः ।

पत्युर्विरहतप्ताया मातरेष कलापवान्। प्रियागमनवर्त्मानि गच्छन्ते मम नेत्रयोः ॥ ५०६ ॥
अज्ञानतो मया पूर्वं दृष्टः प्राणप्रियोऽप्रियः। इदानीं पूर्वदुष्कर्मविपाकाद् दूरतो गतः ॥ ५०७ ॥
छद्मश्रीमन्त्रिणस्तस्य प्रियस्याहमजानती। पुराऽपि रोदनं चक्रेऽधुनाऽपि चिरशिक्षितम् ॥५०८॥
भोगिभोगविषज्वालाज्वलितं दहतु चन्दनम्। कथं दहतु मे देहं निःसन्देहं हिमद्युतिः ?॥ ५०९ ॥
इत्थं विलापं कुर्वाणा मुहुः सौभाग्यकन्दली। निपपात महीपीठे हृतजीवेव केनचित् ॥ ५१० ॥
धात्र्या परिजनेनापि प्रतीकारे कृते सति। अतुच्छमूर्च्छाऽपगमात् स्वस्था तस्थौ कथञ्चन ॥५११॥
एवं च भाषमाणायां तस्या गेहादथो शिखी। अन्येद्युरगमद्भूपपुत्र्याः सौधे मनोहरे ॥ ५१२ ॥
तत्सख्या कौतुकादेष बिभृतो गृहजातवत्। अर्पितो मदनावल्या विश्राम इव चेतसः ॥ ५१३ ॥
कण्डकं त्रोटयामास वीक्षमाणा शिखण्डिनम्। नररूपिणमद्राक्षीदमुं सा सचिवोत्तमम् ॥ ५१४ ॥
किमेतदिति विस्मेरनयना मदनावली ?। रोमाञ्चकण्टकमयादिवासनमथामुचत् ॥ ५१५ ॥
सत्यास्मिपन्नामनासीने किमेतदिति साऽवदत् ?। अथोचे सचिवः सर्वमेतस्याः पुरतो मुदा ॥ ५१६ ॥
मन्त्रिन्! त्वद्विरहे राजा निखिला नागरा अपि। विमूढमनसोऽभूवन् दिग्मूढाः पथिका इव ॥५१७॥
मन्त्रिन्! निष्ठुरचित्तोऽसि रूपं संगोपयन्निजम्। कुरुते लेख्यमेकोऽन्यो लेखामपि ददाति न ॥५१८॥
यज्जल्पसि तत्सत्यं बाला बद्धोऽस्मि निश्चितम्। मुञ्च मां बर्हिणं कृत्वा बद्ध्वा च क्रमकण्डकम् ॥५१९॥

इत्युक्ते केकिरूपेऽस्मिन्ननया विहिते गते । इतश्चाभाणि तद्धात्र्या नरशब्दो मया श्रुतः ॥५२०॥
उपमातः ! कथं पुंसः संचारः संभवेदिह ? । यदीदृग्भापसे नूनमसंबद्धमिवाधुना ॥ ५२१ ॥
पौनःपुन्येन धात्री सा तामूचे शपथान्वितम् । अथ सा कथयामास तत्सर्वं सचिवोदितम् ॥५२२॥
द्वितीयेऽह्न्येप स भ्राम्यन् कृतसङ्केतशब्दवत् । समागात् तत्र धात्री साऽवर्द्धयज्जगतीपतिम् ॥५२३॥
ज्ञातवृत्तः समेत्यासौ कर्त्तित्वा करकण्डकम् । मुख्यरूपधरं चक्रे धरणीशोऽथ मन्त्रिणम् ॥ ५२४ ॥
सानन्देनाथ राज्ञोचे मम पुत्रीं समुद्वह । वेश्यावृत्तं च तेनास्य समस्तं विनिवेदितम् ॥५२५॥
साकूतमथ साऽऽहूता क्षोणीशेन पणाङ्गना । स्वामिन् ! प्रसादमाधेहि ममाऽऽदेशानिदेशतः ॥५२६॥
वाचा वद्धममुं मुञ्च सचिवं दत्तजीवितम् । यथाऽङ्गजाया मे पाणिं गृह्णाति शुभवासरे ॥५२७॥
आमेत्युक्ते नृपस्तस्याः प्रसादं वह्वकारयत् । उचितानुचितज्ञानं वारवेश्यास्ववास्थितम् ॥ ५२८॥
सुन्दरश्रेष्ठिनः पुत्र्या सहितां मदनावलीम् । पर्य्यणाययदुर्वीशो मन्त्रीशं शुभवासरे ॥ ५२९ ॥
स्थापितो युवराजत्वे दत्त्वा देशान् महत्तमः । न पुण्यं देहिनां मातुं शक्यतेऽम्भोऽम्बुधेरिव ॥५३०॥
तिसृभिः परिणीताभिर्वेश्यया सह मन्त्रिराट् । बुभुजे विषयान् मर्त्यजन्मचूतफलोपमान् ॥ ५३१ ॥
कालेन कियता रत्नकेतुः क्षितिपातिर्भृशम् । भवोद्विग्नोऽग्रहीद् दीक्षां तापसानां यथाविधि ॥५३२॥
विद्याविलासः समभूद् भूपालः पालयन् प्रजाम् । प्रचण्डशासनः पाकशासनः स्वरिवाऽऽगतः ॥५३३॥

अन्येद्युः श्रेष्ठिम्र् राजा चतुरङ्गचमूवृतः । रुरोध काञ्चनपुरं जम्बूद्वीपमिवाऽम्बुधिः ॥ ५३४ ॥
तेजोऽधिगम्य दुःसहं तस्य व्योममणेरिव । उलूक इव वाग्मूकः सूरसेनो ननाश च ॥५३५॥
नीलपत्रावलीकीर्णे बद्धकाञ्चनतोरणे । तत्राविशत् पुरे राजा सविद्युद्वारिदोपमे ॥ ५३६ ॥
स्वर्णपात्राणि संभृत्य रत्नैः पौरा दुढौकिरे । प्रसादं तेषु चक्रेऽसौ वाञ्छितार्थसमर्थकम् ॥५३७॥
श्रेष्ठ्यागाद् नगरीमुख्यः श्रीपालः सूनुभिः सह । श्रेष्ठिन् ! मामभिजानासि भाषते स्मेति भूपतिः॥५३८॥
सोऽप्यूचे सूर्यवत् ख्यातं राजानं त्वां न वेत्ति कः ?। वस्तुतस्तु यथावस्थं नो वेद्मि त्वां महीपते !॥५३९॥
समक्षं सर्वलोकानां ततः श्रीवत्सभूपतिः । चरित्रं मूलतः सम्यग् संक्षेपेणेत्यवोचत ॥ ५४० ॥
तव सूनुरहं श्रेष्ठिन् ! श्रीवत्स इति विश्रुतः । रामाचतुष्टयीयोगप्रभृतेर्वञ्चनात् पुरा ॥ ५४१ ॥
कोपाटोपोत्कटं स्पष्टं विज्ञाय त्वां विनिर्गतः । इमाश्चतस्रः संप्राप्तास्तव पादप्रसादतः॥५४२॥ (युग्मम्)
सच्चक्रे पृथिवीपालः श्रीपालश्रेष्ठिनं ततः । वध्वः सर्वाश्च हृष्टाङ्ग्यो व्याचारः कुलयोषिताम्॥५४३॥
यौवराज्ये पदे न्यस्य श्रीधरं प्रथमाङ्गजम् । राज्ययुग्ममथ प्राज्यं नयवृत्त्या शशास सः ॥ ५४४ ॥
अन्यदोपवनस्यान्तः सूरिः श्रीपतिसागरः । सवितेव तपोदीप्त्या पूर्वाह्णे समवासरत् ॥५४५॥
तं वन्दितुं महीपालः पालयन् पावनीं क्रियाम् । जगाम भक्तितस्तत्र पौरवृन्दपरीवृतः ॥ ५४६ ॥

देशनाऽन्ते महिपालः पृष्टवानिति तान् गुरून्। पुरा कथं ममाज्ञानं सर्वत्रोल्लसितं प्रभो !?॥ ५४७॥
कथं पश्चाद् मुने ! ज्ञानं प्रसृतं मम कोविदात् ?। इत्युक्ते न्यगदच्छ्रीमान् सूरिर्भूरिगुणोत्तरः ॥ ५४८ ॥
पुराजन्मनि पठतां महाविघ्नस्त्वया कृतः। अतस्तत्कर्मबन्धेन ज्ञानोल्लासोऽभवद् न ते ॥५४९॥
गुरुणा केनचित् पश्चात् सद्वाक्यैः प्रतिबोधितः। भक्तिं चक्रे धिया तेषु प्रत्यहं पुस्तकादिभिः ॥५५०॥
सत्कर्मबन्धतोऽभूस्त्वमुपाध्यायविशारदः। ज्ञानविघ्नाच्च मूर्खत्वं पूर्वं संप्राप्तवानसि ॥ ५५१ ॥
श्रुत्वेदमवदद् राजा कर्मबन्धो महान् कृतः। कथं श्लथीभवेद् नाथ ! ततः प्रोवाच संयमी ?॥५५२॥
बद्धस्पृष्टनिधत्ताख्यास्त्रयो भेदा महीपते !। मिथ्यादुष्कृतभणनादिभिर्जेयाः सुहेतिभिः ॥५५३॥
तदन्यः कर्मबन्धो यो निकाचित इति स्मृतः। भूयसा तपसा सोऽपि विजेतव्यो मुमुक्षुभिः ॥५५४॥
यथा तुषारपातेन दह्यतेऽनोकहव्रजः। यथाऽऽम्लरसविष्टब्धं लङ्घनेनापदिश्यते ॥ ५५५ ॥
यथा दवाग्निनाऽरण्यं दह्यतेऽसह्यतेजसा। तथा सर्वाणि कर्माणि जीयन्ते तपसा चिरात् ॥५५६॥

(युग्मम्)

कीर्तेर्गर्वाद् भयाद् वाऽपि सुदेयं दानमङ्गिनाम्। कुललज्जाभराभ्यां च सुकरं शीलपालनम् ॥५५७॥
मृषाऽन्यरञ्जनाद् वाऽपि सुकरा हन्त ! भावना। दुष्करं तु तपस्तप्तुं देहधातुक्षयावहम् ॥ ५५८ ॥

अन्येति नन्दने राज्ये मदनावलिसंभवम् । संस्थाप्य सूरिपादान्ते श्रीवत्सो जगृहे व्रतम् ॥५५९॥
सोऽभ्यस्य द्विविधां शिक्षां दक्षः कृतक्रियः । विशेषतस्तपस्तेपे त्रैविध्येन यथाक्रमम् ॥ ५६० ॥
यथा यथा तपो देहतनुतां तनुते ततो । तथा तथाऽस्य सद्भावमहिमा नहि हीयते ॥ ५६१ ॥
परित्यज्य तपश्रेष्ठः शिलामिव निजां तनूम् । उच्चकार तथा सोऽभूद् यथा जङ्गमदैवतम् ॥ ५६२ ॥
आयुःक्षये स राजर्षिर्गृहीत्वाऽनशनं चिरात् । एकावतारस्त्रिदशो जज्ञे तस्माच्च सेत्स्यति ॥ ५६३ ॥
विश्वाविख्यातराजर्षिर्यथा तेपेतरां तपः । तथाऽन्यैरपि भावेन पालनीयं महाबल ! ॥५६४॥
ततो महाबलो राजा जगादेति कृतस्मितम् । करिष्यामि तपः शुद्धं स्वामिन्! विश्वानरेन्द्रवत् ॥५६५॥
दानशीलतपोधर्मा अर्थी भावं विना त्रयः । न फलन्ति महीपाल! शाला इव ऋतुं विना ॥५६६॥
यद्वद् रूपं हता यद्वदलङ्कृत्या कविवचः । यद्वच्चन्द्रो वृता तद्वद् धर्मो भावेन भूष्यते ॥ ५६७ ॥
भविनो भावनैवैका मुक्तिसद्मदूतिका । भवे भवेद्दिहैवाऽऽशु दृढप्रहारिसाधुवत् ॥ ५६८ ॥
तथासीत् पुरे कश्चिद् महाकोपी द्विजात्मजः । अन्यायकारिणामाद्यो यौवनं नाप्युपाययौ ॥५६९॥
ग्रन्थिभेदं व्यधत्तोत्रैः स कदाचन मध्यवत् । क्वचिच्च खानखात्राणि लोलः कोल इवानिशम् ॥५७०॥
अन्यायात्सो राजनृभिर्निर्वासितः पुरात् । अथाऽगाच्चौरभूपल्लीं चौरैर्हल्लीसिकाकुलाम् ॥ ५७१ ॥
चौरसेनापतिं शश्वत् सेवते स द्विजात्मजः । स्थानलाभात् कृतार्थं स्वं मन्यमानो मनोऽन्तरे ॥५७२॥

तस्तैरुदग्रचरितैरात्मतुल्यं विलोक्य तम् । अमन्यत सुतत्वेन चौरसेनापतिः स्वयम् ॥ ५७३ ॥
दस्युस्वामिनि पञ्चत्वमुपेयुषि स दस्युभिः । तत्पदे स्थापितश्चण्डकर्माऽजनि विशेषतः ॥५७४॥
सुदृढं प्रहरत्येष प्राणिनो निष्कृपं यतः । ततो दृढप्रहारीति सान्वयं नाम [1]निर्ममे ॥ ५७५ ॥
बभञ्ज नगराण्येष जग्राह पथिकव्रजान् । ग्रामान् प्रज्वालयामास पञ्जिकार्थं कृताग्रहः ॥५७६ ॥
अन्येद्युस्तस्करैः साकं स्वांशैरिव [2]पृथग्गतैः । भङ्क्तुं कुशस्थलं ग्राममगादेष महाभुजः ॥ ५७७ ॥
तत्रास्ति देवशर्मेति ब्राह्मणः शर्मवर्जितः । स्वाङ्गवत् सहजं यस्य दौर्गत्यं प्रसृतं चिरम् ॥५७८॥
तदैव बालकैरेष क्षीरान्नं याचितो द्विजः । बालका न हि जानन्ति सदसत्त्वं निजौकसि ॥ ५७९ ॥

यतः—

दस्यवो डिम्भरूपाणि राजानश्च द्विजा अपि । परपीडां न जानन्ति गृह्णते च यथा तथा ॥ ५८० ॥
परिभ्रम्याऽखिलं ग्रामं याचित्वा च क्वचित् पयः । क्वचिच्च तन्दुलान् स्त्यानीभूतेन्दुकिरणानिव ॥५८१॥
क्वापि क्वापि गुडं हृद्यमभ्यर्थ्य स्वस्तिभाषणात् । क्षैरेयीं पाचयामास स्नातुं चागाद् नदीरये ॥५८२॥
इतश्चोग्रदृशो गेहमागच्छंस्तस्य तस्कराः । तेषामेकतमोऽनश्यत् क्षैरेयीं प्राप्य रङ्कवत् ॥ ५८३ ॥
अथोच्चैर्डिम्भरूपाणि चक्रन्दुर्विरसस्वरम् । उदितं रुदितं ह्यस्त्रं बालानां योषितामिव ॥५८४॥

१ निर्मितमित्यपि पाठः । २ पृथूल्लतैरिति च ।

रुदन्तस्ते नदीं गत्वा तूर्णं जनकमूचिरे । केनचित् पश्यतां तात! जहे नः पायसं गृहात् ॥५८५॥
तदाकर्ण्याऽऽर्द्धयाचितं दैवं दुर्वलघातकम् ।अन्येषु वेश्मसु ग्रामे दुर्भिक्षं किं विजृम्भते ? ॥५८६॥
क्रुध्यन्नथ द्विजस्तात्रवदनो ग्राममीयिवान् । भुजाभ्यां परिघं प्रेतभर्तुर्दण्डमिवायतम् ॥५८७॥
आदाय गेहमागत्य स भूत इव नूतनः । समुल्लासितदोर्दण्डो जघान स्तेनमण्डलम् ॥५८८॥ (युग्मम्)
दृष्ट्वा वित्रस्यतश्चौरांस्तेन वातेन तूलवत् । दधावे तस्कराधीशो यमदूत इव स्वयम् ॥ ५८९ ॥
सत्वरं धावमानस्य प्रवाहस्य शिला यथा । अन्तराले बभूवाऽस्य सारभेयी गतिच्छिदे ॥५९०॥
प्रेरित इव दुर्गत्याऽधिष्ठित इव रक्षसा । निष्कृपस्तां कृपाणेन निजघान निषादवत् ॥५९१॥
तस्कराणामधीशस्य संमुखीनोऽभवद् द्विजः । मृगो मृगाधिपस्येव शिशुपालनतत्परः ॥५९२॥
रे ! रे ! तस्कर ! मद्वेश्म विशन मूर्ख ! मुमूर्षसि । श्वानेनापि ममाऽनन्ताः क्षयं नीता वधं विना ॥५९३॥
तदाकर्ण्याऽथ चौरेशो मण्डलाग्रेण चोग्रधीः । फलवत् पातयामास शिरो गोरद्विजन्मनः ॥५९४॥
आः पाप! पापिनामाद्य ! ब्रह्महत्याविधायक ! । एवमुक्त्वाऽभ्यगादस्य वेलामासन्नवती वधूः ॥५९५॥
दुर्गतेः मद्दूतेन घातेन तरवारिणा । निर्ददारोदरं तस्याश्चण्डः कूष्माण्डखण्डवत् ॥५९६॥
गर्भं जरायुमध्यस्थं कम्पमानं भयादिव । निरीक्ष्य पुरतस्तस्य करुणा तरुणायते ॥५९७॥

१ –स्मात्सीदत्यपि पाठ. । २ –गतनुमानूणर्ऽपीति न ।

हा मातस्तात! हा! मातर्विलपन्त इति स्फुटम् । एते स्तनन्धया मोहाद् मयैव निहताः खलु ॥५९८॥
पितृमातृपरित्यक्ताः किमु जीवन्ति बालकाः? । कठोरेण कुठारेण विलूनाः पल्लवा इव ॥ ५९९ ॥
गोब्रह्मवनिताभ्रूणहत्यामित्यादधद् भृशम् । पातकं पातकं जन्तोर्धिगार्जयमनार्यवत् ॥६००॥
स्वयं स्वं हन्मि किं शस्त्र्या कूपे झम्पां ददामि किम्?। विशामि ज्वलने किंवा विषादाद् विषमद्रि किम्?॥६०१॥
एवं विचिन्तयन्नेष जातवैराग्यभावनः । व्यावर्तमान उद्याने स्थितान् साधूनवैक्षत ॥६०२॥
प्रणिपत्येति तानूचे पापात्माऽहं दुराशयः । दृशाऽप्यदृश्यो वचनैरभाष्योऽहं भवादृशैः ॥६०३॥
नास्ति मत्तः कचित् पापी नास्ति मत्तोऽपि निर्घृणः । नास्ति मत्तोऽपि निर्धर्मो नास्ति मत्तोऽधमाधमः॥६०४॥
ईदृक्षमपि मां त्रातुं यूयमर्हत सांप्रतम् । प्रायश्चित्तरहस्यज्ञाः सर्वसाधारणा यतः ॥६०५॥
ततस्ते साधवः साधुधर्मतत्त्वमुपादिशन् । श्रामण्यमेष जग्राह पापपङ्कनदीरयम् ॥६०६॥
यस्मिन्नह्नि स्वतोऽन्यस्मादपि स्मर्तास्मि पातकम् । तत्र तत्रैव नो भोक्ष्ये कृतपर्वतपा इव ॥६०७॥
कर्तास्मि क्षान्तिमक्षूणामित्याभिग्रहयोर्युगम् । अग्रहीदेष शुद्धात्मा भववैराग्यरञ्जितः ॥६०८॥
अथावस्कन्दिते ग्रामे तस्मिन्नेव कुशस्थले । विजहार महासत्त्वः कर्मक्षयकृताग्रहः ॥६०९॥
विधायैष महापापी नटवद् वेषमोचनम् । पुनर्लुण्टयितुं ग्राममाययौ हेरिकोपमः ॥६१०॥

१ —मतार्जव· इति च ।

रे ! भ्रूणादिमहापापकारकोऽपि न मारितः । दर्शनव्याजतोऽस्माभिरित्यजल्पन्त तैर्जनैः ॥६११॥
भिक्षार्थं प्रविशन्नेष ग्राममेकमसौ संयमी । कीटकैर्भक्षितश्चैव लोष्ठखण्डैरताड्यत ॥६१२॥
विशेषतस्ताड्यमानस्तत्पापं संस्मरन्नसौ । नामुञ्चत् किमुत क्षान्तिं विषेहे स्म दिवानिशम् ॥६१३॥
यष्टिभिस्ताडयामासुस्तं दुर्दान्तमहोक्षवत् । जघ्नुश्च मुष्टिभिः कामं वपुर्गुल्मविघातकम् ॥६१४॥
कायोत्सर्गस्थितं ग्राम्याः पिदधुः पांशुवृष्टिभिः । देशारिष्टसमुद्भूता उत्पाता इव पत्तनम् ॥६१५॥
इत्थं कदर्थ्यमानोऽसौ ग्रामीणैः प्रतिवासरम् । एवं विभावयामास मुच्यमानरजोगुणः ॥६१६॥
दूयसे किमु रे ! जीवाऽनर्गलैः खलु जल्पितैः । प्रदत्तं लभ्यते नैवाऽदत्तं हि कदाचन ॥६१७॥
शुभेतरपरीणामाकृष्टमेतत् तवाऽऽगतम् । त्वयार्जितं स्वयं भोक्ता हेतुमात्रं परः पुमान् ॥६१८॥
यदुपात्तं त्वया पापं भोग्यं जननकोटिभिः । तदिहैव शुभस्थान्तो भोक्ष्यसे क्षणमात्रतः ॥६१९॥
यतः—
अज्ञानी यत्र कृतं कर्म क्षिपेद् वत्सरकोटिभिः । तज्ज्ञानी गुप्तिसंपूर्णः क्षिपेदुच्छ्वासमात्रतः ॥६२०॥
जात्यरत्नमिवाऽऽत्मानं प्राप्य चारित्रमञ्जनम् । शमेन जयकर्माणि शर्माण्यपि तथाऽर्जय ॥६२१॥
प्रथमं कटुकं पश्चात् पीयूषति यथौषधम् । तथा ग्राम्यवचो जीव ! विचिन्तय सचेतनः ॥६२२॥
कर्मक्षयसखा तेऽसौ जीव ! मा क्लीबतां भज । एतन्माहात्म्यतः सर्वकर्मनिर्मूलकोऽसि यत् ॥६२३॥

चिरं सहित्वा दुःखानि त्वं चेद् नेदं सहिष्यसे । तद् वृथा प्राक्तनं सर्वं मतिर्याऽन्ते हि सा गतिः ॥६२४॥
यादृक् कर्म कृतं जीव ! भंज तादृगवेदनम् । न शालिर्लूयते क्वापि वपने कोद्रवस्य यत् ॥ ६२५ ॥
वदनच्छायया कर्म यया जीव ! त्वयाऽर्जितम् । तामेव बिभृहीदानीमेकरूपा महत्तराः ॥६२६॥
एवं भावयतस्तस्य भावनाशुद्धचेतसः । उत्पन्नं केवलज्ञानं लोकालोकप्रकाशकम् ॥६२७॥
निःशेषक्षीणकर्मांशोऽयोगिस्थो योगिनां वरः । दृढप्रहारी भगवान् प्रपेदे परमं पदम् ॥ ६२८ ॥
भावनायाः फलं राजन् ! न सम्यग् वक्तुमीश्वरः । यदीदृशोऽपि तमसः परं पदमवाप्तवान् ॥ ६२९ ॥
इत्यादितीर्थकृद्धर्मं श्रावं श्रावं महाबलः । रोमाञ्चैरञ्चितो देहे भावनाऽम्भोदबिन्दुभिः ॥६३०॥
अथाऽचलादयोऽप्यूचुर्नृपमित्रा मुनीश्वरम् । व्रतं वयमपि प्रीत्या ग्रहीष्यामो नरेन्द्रवत् ॥६३१॥
यावद् राज्येऽङ्गजं न्यस्य समागच्छामि सत्वरम् । भवद्भिस्तावदत्रैव स्थेयं मयि कृपापरैः ॥६३२॥
अथ प्रोवाच भगवान् वरधर्मा मुनीश्वरः । देवानुप्रिय ! मा कार्षीः प्रमादं श्रेयसः कृते ॥६३३॥
प्रभो ! प्रमादः सुतरां तदैव तत्यजे मया । यदैव भवतां वाणी सुश्रुवे तत्त्वसारिणी ॥६३४॥
अथ नत्वा गुरुं गत्वा पर्षदं जगतीपतिः । बलभद्रकुमारस्याभिषेकार्थं कृतोद्यमः ॥६३५॥
पप्रच्छाऽष्टाङ्गनिमित्ततत्त्वज्ञं गणकोत्तमम् । ब्रूहि लग्नं यथा शुद्धं राज्यलक्ष्मीप्रवर्धकम् ॥६३६॥

१ भव तादृगवेदने इति पाठान्तरम् ।

अथो निचार्य संस्थाप्य लग्नं धरणिमण्डले । नैमित्तिक उवाचोर्व्वज्योतिःशास्त्रमहोदधिः ॥६३७॥

पातेन लत्तया वेधो मग्रहकार्गलादिभिः । दोषैरेभिर्विनिर्मुक्तं रोगैरिव कलेवरम् ॥६३८॥

त्यक्तक्रूरग्रहग्रामं क्रूरालिङ्गितमेव च । वारस्य जन्मभं यत्तु तस्माच्च दशमं परम् ॥६३९॥

अष्टादशं तथैकोनविंशकविंशमेव च । वर्जनीयं मया प्रोक्तं नक्षत्रं क्षितिवासव ! ॥६४०॥

(त्रिभिर्विशेषकम्)

सक्रूरा जन्मभूर्दग्धा तारा साम्यवती तथा । त्रिदिनस्पर्शिनी चापि रिक्ता भद्राऽन्विता तथा ॥६४१॥

संक्रान्तिग्रहणाभ्यां च हीनकालमुखी तिथिः । अथानेकगुणा राजन्! पुण्या तिथिरिवागता ॥६४२॥

राहुकेतुयमच्छाया क्रूरवारस्तथैव च । दिनवारारिहोरा च क्रूरवारस्य सा पुनः ॥ ६४३ ॥

यमघण्टककयोगावुत्पातो मृत्युकाणकौ । संवर्तक इति दोषा वारेऽस्मिन् सन्ति न क्वचित् ॥६४४॥

विष्कम्भगण्डशूलाश्चातिगण्डो वज्रवैधृती । व्याघातः परिघश्चापि व्यतीपातयुता नव ॥ ६४५ ॥

एतैर्योगैः परित्यक्तं शुभयोगैः परावृतम् । कुनामकालदण्डाद्युपयोगैरुज्झितं दिनम् ॥ ६४६ ॥

मुहूर्तं पावनं राजन्! ववबालवकौलवैः । त्रिसंख्यैः करणैर्ह्यस्त्रिलोकीशलग्नकैः ॥ ६४७ ॥

अजन्मपापि निर्मुक्तधनुर्मीनस्थभास्करम् । असिंहस्थसुराचार्यं लग्नमेतद् मनोहरम् ॥ ६४८ ॥

1 -[illegible] । न पाठ ।

मघा पुनर्वसुः पुष्यो हस्तः स्वातिश्च रेवती । रोहिणी श्रवणं चैव धनिष्ठा चोत्तरात्रयम् ॥६४९॥
मृगशीर्षं तथा मूलमनुराधा नराधिप ! । पञ्चदशापि ऋक्षाणि प्रतिष्ठायां शुभान्यहो ! ॥६५०॥
शन्यर्कक्षितिजाः षष्ठतृतीयस्थाः शुभावहाः । द्वित्रिस्थश्चन्द्रमाः श्रेष्ठः सर्वकार्यप्रसाधकः ॥ ६५१ ॥
एकाद्वित्रिचतुष्पञ्चदशमस्थो बुधो मतः । एकाद्वित्रिचतुष्पञ्चनवसप्तदशस्थितः ॥ ६५२ ॥
गुरुः शुभतरः प्रोक्त एकपञ्चचतुःस्थितः । नवचतुर्दशस्थश्च शुक्रः प्रीतिकरः सताम् ॥ ६५३ ॥
केतुविधुन्तुदौ नूनमेकादशगतौ शुभौ । प्रतिष्ठायां ग्रहा एते लग्नस्यातिशयप्रदाः ॥ ६५४ ॥
श्रुत्वेदमुचितं दत्त्वा तेभ्यः स्वं क्षितिवासवः । लग्नेऽस्मिन्नेव राज्ये श्रीबलभद्रं न्यवीविशत् ॥६५५॥
अथाधिरूढशिबिको नरेन्द्रः श्रीमहाबलः । मुनिपादरजःपूतं महोद्यानमुपेयिवान् ॥ ६५६ ॥
स्वपदन्यस्तसत्पुत्रोऽथाऽचलो निश्चलाशयः । गुणैः स्थैर्यादिकैर्वर्यैर्धरणो धरिणीयितः ॥ ६५७ ॥
सप्तक्षेत्र्यां धनं न्यस्य पूरणोऽप्यनृणो नृणाम् । वसुभिः पूरयन् विश्वं वसुर्वसुरिव श्रिया ॥६५८॥
वैश्रमणः श्रमणत्वे बद्धकक्षो महामतिः । अभिचन्द्रस्तु निस्तन्द्रो गुरुशुश्रूषणाशया ॥ ६५९ ॥
सर्वेऽप्यमी यथा वित्तं ददाना भावनोद्धताः । शिबिकास्था गुरोः पार्श्वे व्रतमाप्तुमुपागमन् ॥ ६६० ॥
(चतुर्भिः कलापकम्)
अथाऽवामान् वामपार्श्वे कृत्वैतान् विधिपूर्वकम् । धर्मध्वजादि तत् सर्वमदादथ मुनीश्वरः ॥६६१॥

पञ्चभिर्मुष्टिभिः केशान् मूर्तिमद्दुरितानिव । स्वयमुत्पाटयामासुस्ते गुरुनिदेशतः ॥ ६६२ ॥
सामायिकमहामन्त्रं पात्रं निःश्रेयसश्रियाम् । गुरोरुच्चारयामासुस्ते पीयूषकिरा गिरा ॥ ६६३ ॥
तत्कालमात्तसाधुत्वलिङ्गिनोऽपि तपोधनाः । संवृताङ्गाः समाधिस्थाश्चिरंदीक्षितवद् बभुः ॥ ६६४ ॥
प्रदक्षिणात्रयीं दत्त्वा प्रणिपत्य गुरुक्रमौ । उपाविक्षन् पुरस्तात् ते विनयाऽऽनम्रकन्धराः ॥ ६६५ ॥
अथोपश्लोकयामास गुरुस्तद्भाववृद्धये । असारेऽपि भवे प्राप्तं श्रामण्यं मुक्तिपूरथः ॥ ६६६ ॥
चक्रित्वं त्रिदशत्वं च नृपत्वमहमिन्द्रता । विदन्तु सुलभं चैतद् दुर्लभं तु जिनव्रतम् ॥ ६६७ ॥
यतः—एककालमपि निर्मोहः प्रव्रज्यापरिपालकः । न चेद् मोक्षमवाप्नोति तथापि स्वर्गभाग् भवेत् ॥ ६६८ ॥
किं पुनस्ते महाभागास्त्यक्त्वा तृणमिव श्रियम् । आद्रियन्ते परिव्रज्यां सुचिरं पालयन्त्यपि ? ॥६६९॥
इति विनयविनम्रा देशनां पावनां तां कुमततिमिरवीथीभास्वदंशुप्रकाराम् ।
श्रुतिपथमुपनीय प्रीतिभाजो मुनीन्द्रा विदधति मुदमेते सप्त साम्यैकतानाः ॥ ६७० ॥

इति श्रीविनयचन्द्रसूरिविरचिते श्रीमल्लिस्वामिचरित्रे विनयाङ्के महाकाव्ये दान-शील-तपो-भावनासु जिनदत्त-रत्नमाला-श्रीविद्याविलासक्षितिपति-श्रीदृढप्रहारिमहर्षिकथागर्भितः श्रीमहाबलराजर्षि-अचल-धरण-पूरण-वसु-वैश्रमणा-ऽभिचन्द्रव्रतमहोत्सवव्यावर्णनो नाम द्वितीयः सर्गः ।

अर्हम्

अथ तृतीयः सर्गः ।

अथ स्वगुरुणा साकमावियुक्ता गुणा इव । सत्त्वराशिहितोत्कृष्टा विजहुस्ते तपोधनाः ॥ १ ॥
गुर्वाज्ञामिव समिती रक्षन्तस्ते यथाविधि । अभजन्ततरां साम्यं निःसीमाचरणप्रियाः ॥ २ ॥
कायोत्सर्गजुषामेषां स्कन्धकण्डूयनं मृगाः । विदधुर्निशितैः शृङ्गैस्तीक्ष्णैर्वासीमयैरिव ॥ ३ ॥
क्षुधार्ता अप्यमी धीराः कुर्वाणा दुस्तपं तपः । एषणा न व्यलङ्घन्त निजच्छाया इवाङ्गिनः ॥ ४ ॥
अरण्यानीपथि भ्रान्ता बाढं पिपासिता अपि । नो ववाञ्छुर्जलं शीतं स्फीतं पीतामृता इव ॥ ५ ॥
शीतेन बाध्यमानास्ते तुषारकणवाहिना । ईषुर्नो ज्वलनज्वालां ग्रीष्मसन्तापिता इव ॥ ६ ॥
उष्णेन दह्यमानाङ्गा न च्छायां फलिनस्य ते । अस्मरन् कायमानस्थाः सुस्था इभ्यजना इव ॥ ७ ॥
मशकैरपि संदष्टा अयःशूचीमयैरिव । नोद्वेगं विदधुः क्वापि न द्वेषं च मनागपि ॥ ८ ॥
इत्थं परीषहचमूं जयन्तस्ते तपोधनाः । वीतशोकां पुरीं जग्मुर्गुर्वादेशवशंवदाः ॥ ९ ॥
तदागमनकल्याणमुद्यानतरुरक्षकः । तत्क्षणात् कथयामास जयेत्याशीःपुरःसरम् ॥ १० ॥

१ –युक्ता इति च ।

ततः प्रकृतिभद्रोऽस्मौ चन्द्रभद्रः क्षितीश्वरः । तान् वन्दितुमगाद् भक्त्या पौरलोकैरलङ्कृतः ॥११॥
वन्दित्वा स्वोचिते स्थाने निषण्णे पृथिवीभुजि । तेषां मुख्योऽवदद् वाग्मी महाबलमहामुनिः ॥ १२ ॥
अनादिमूलपर्यन्तः संसारो नाम पत्तनम् । विना केवलिनं यस्य स्वरूपं न निगद्यते ॥ १३ ॥
यस्मिन् देवकुलायन्ते सौधर्माद्याः सुरालयाः । पण्याकुलापणायन्ते कर्माऽकर्मभुवोऽखिलाः ॥ १४ ॥
जैना वैशेषिका बौद्धाः कापिला नास्तिका अमी । वाणिज्यकारकायन्ते यत्र नानाविलक्षणाः ॥ १५ ॥
मोहो रसायते यत्र तृष्णाद्यैः परिखायते । विशालविशिखायन्ते सुखासुखसमागमाः ॥ १६ ॥
सन्ध्याया निरया यत्र पञ्चाक्षी पद्रदेवताः । विशालकाननायन्ते जन्तुदेहाः समन्ततः ॥ १७ ॥
तत्र कर्मपरीणामो नाम भूपो महाबलः । यदाज्ञा माल्यवत् सर्वैरुह्यते नृसुरैरपि ॥ १८ ॥
सर्वत्राऽस्खलत्प्रसरा वचनाऽगोचरोद्यमा । तस्याग्रमहिषी कालसङ्गतिर्निशोभना ॥ १९ ॥
देवपूजापरः शान्तः शोभनः स्वमनूचितः । अल्पक्रोधोऽल्पमानोऽल्पमायोऽल्पाहङ्कृतिः कृती ॥ २० ॥
आस्तिकः सात्त्विकः प्राज्ञः शुभमार्गप्ररूपकः । भव्यो नाम तयोः पुत्रः पवित्राचरणप्रियः ॥ २१ ॥

(युग्मम्)

कल्मषी क्लिष्टकर्मा यो महामोहमग्नः खलु । निगोदपृथ्वीकायादिस्थितितत्त्वकृतोन्मदः ॥ २२ ॥
पुद्गलानां परावर्तानन्तसेवाधिरक्षकः । अभव्यनामा समभूद् द्वितीयश्च तयोः सुतः ॥ २३ ॥ (युग्मम्)

क्रमादुद्यौवनं भव्येतरं पुत्रं विलोक्य सा । चिन्तासन्तानविधुरा समजायत जातुचित् ॥२४ ॥
तामालोक्य महीपालो बभाषे सुभगोत्तमे ! । कथं चिन्तापराऽसि त्वं ब्रूहि वर्णैः सुकोमलैः ? ॥२५॥
देवाऽभव्यसुतः प्राप्तयौवनोऽपि कथं त्वया । उत्तमकुलनन्दिन्या साकं नो परिणाय्यते ? ॥ २६ ॥
अथोवाच नृपः सुष्ठु स्मारितोऽस्मि सुलोचने ! । अनेककार्यनिघ्नस्य विस्मृतिर्मे गरीयसी ॥ २७ ॥
ततः क्लिष्टाशयं नाम दैवज्ञं कर्मभूपतिः । आजूहवत् प्रतीहारप्रेषणात् सर्वकार्यवित् ॥ २८ ॥
तस्मिन्नुपागते राजा बभाषे वदतां वरः । ज्ञानादभव्यपुत्रस्य स्नुषां योग्यां निवेदय ॥ २९ ॥
ज्ञानात् सम्यग् विचार्योच्चैः क्षणं स्थित्वा जगाद सः । अस्ति कालप्रतिष्ठाख्यमव्यवहारपत्तनम् ॥३०॥
तत्रानादिवनस्पतिनामा राजति राजराट् । अनन्तकालचक्राख्या तस्य प्राणप्रिया प्रिया ॥३१॥
तीव्रमोहोदितिर्नाम तयोरेका तनूद्भवा । यस्या रूपमतिशायि न द्रष्टुमपि पार्यते ॥ ३२ ॥
अमुं भव्येतरं पुत्रं तया योजयसे यदि । स्वर्णं सुरभि जायेत रत्नं स्वर्णेन योज्यते ॥ ३३ ॥
श्रुत्वेदं नास्तिको नाम दूतो भूमीभुजा स्वयम् । प्रेषितस्तस्य सामीप्ये स प्रणत्येत्यवोचत ॥ ३४ ॥
मन्मुखेन मम स्वामी स्वामिन् ! व्याहरते वचः । निजां मोहोदितिं पुत्रीं मत्पुत्राय प्रयच्छत ॥ ३५ ॥
युवयोर्यद्यपि स्नेहः कुलक्रमसमागतः । तथापि तं स्थिरीकर्तुं संबन्धः क्रियतेऽधुना ॥३६॥
वनस्पतिरथोवाच विस्मितानन्पङ्कजः । लुलोठ स्वर्धुनीमध्ये नालस्योपहतस्य मे ॥ ३७ ॥

असंभाव्यमभाग्यानां मनोरथजनेऽपि यत् । तदेतन्मम संपन्नं पात्रदानात्फलाभतः ॥ ३८ ॥
श्रीमत्कर्ममहीपालसमादेशः सुदुर्लभः । सुचिरं विधृतो मौलौ हरिचन्दनदामवत् ॥ ३९ ॥
ताम्बूलवस्त्रपात्राद्यैः पूजयित्वा समुत्सुकः । मुख्यं संख्यावतां मध्ये आत्मानं मन्यते स्म सः ॥ ४० ॥
नास्तिकोऽथ समागत्य निःशेषं कर्मभूभुजः । तदुक्तं कथयामास संयोज्य करकुड्मलम् ॥ ४१ ॥
तद्वचःश्रवणादेव जातरोमाञ्चकञ्चुकः । आजूहवन्निमित्तज्ञं क्लिष्टं क्लिष्टाशयाभिधम् ॥ ४२ ॥
दैवज्ञ! वद सल्लग्नं परमोच्चग्रहान्वितम् । यत्प्रभावेण मत्पुत्रो जायतेऽनन्तसन्ततिः ॥ ४३ ॥
दैवज्ञः पट्टके न्यस्य ग्रहचक्रं यथाविधि । देवामुष्माद्दिनाल्लग्नं पञ्चमेऽह्नि विमृश्यताम् ॥ ४४ ॥
ततः शुभतरं लग्नं वत्सरान्ते महीपते! । विलम्बः पुण्यकार्याणां न क्षोणीश! विधीयते ॥४५॥
मिथ्यादर्शननामानं मन्त्रिणं पृथिवीश्वरः । तत्क्षणं प्रेषयामास समीपे श्रीवनस्पतेः ॥ ४६ ॥
वनस्पतिमहीभर्तुः पुरतः कर्ममन्त्रिराट् । नैकट्यं कथयामास लग्नस्योत्तमताजुषः ॥ ४७ ॥
वनस्पतिरथ प्रोचे प्रमाणमिदमस्तु भोः! । सत्वरं कारयिष्यामि विवाहस्योचितं विधिम् ॥४८॥
यतः—देवानां मनसा सार्कं पार्थिवानां गिरा समम् । धनिनामर्थदानेन कार्यं स्यात् क्षणमात्रतः ॥४९॥
अथादिशन्नृपो भृत्यान् निगोदान् बादरानसौ । क्रियन्तामिन्दुविशदाः पक्वान्नस्य हि पर्वताः ॥५०॥

१ ज्योतिष इति ।

आज्यैः प्राज्यैः प्रपूर्यन्तां महावाप्यः पदे पदे । वररूपैः सुचित्राढ्यैर्मण्डपा अपि वेश्मनाम् ॥ ५१ ॥
भवितव्यताप्रभृतिः सर्वः सुवासिनीजनः । पर्पटादिकृते भूयात् कलोलूलुस्वरोत्तरम् ॥ ५२ ॥
लेख्यन्तां गोत्रिणां लेखा विवाहाऽहोनिवेदिनः । कुङ्कुमैः क्षुल्लकभवग्रहणाभिधलेखकैः ॥ ५३ ॥
अथ संप्रेपितो राज्ञा मन्त्री प्राप्य पुरं निजम् । विवाहप्रगुणः स्वामिन् ! जज्ञेऽनन्तवनस्पतिः ॥५४॥
उन्मार्गदेशकाभिख्या वराकृष्टिविधायिनः । संसारपत्तनं प्रापुर्वनस्पतिनिदेशतः ॥ ५५ ॥
प्रवेशिता महोत्साहपूर्वकं कर्मभूभुजा । नृत्वाऽभिधानमावासमास्थिताः समदेक्षणाः ॥ ५६ ॥
मर्मोद्घट्टनया वध्वा कृतस्नानमहोत्सवाः । क्षारसूपकृता नीता दुर्वाक्रसवतीगृहे ॥ ५७ ॥
विन्यस्तमत्सरस्थाला अनार्याचरणादिकाः । द्राक् परिवेषयामासुः कुरङ्गार्भकलोचनाः ॥ ५८ ॥
भोजनान्ते नृपस्यान्ते संस्थायोन्मार्गदेशिनः । अमुमामन्त्रयामासुः करग्रहणपर्वणि ॥ ५९ ॥
वस्त्राद्यैस्तान् स संपूज्य जन्ययात्राकृतोद्यमः । स्वावासान् दापयामास निधत्तस्तम्भवेश्मनि ॥ ६० ॥
अभिगृहीतप्रभृतिभ्रातरः पञ्च दुर्जयाः । तत्राऽऽगच्छन् सशृङ्गारा भ्रातृव्यकरमङ्गले ॥६१॥
द्वादशारकनामानः कालसङ्गतिसोदराः । उपाजग्मुर्गृहीत्वोच्चैर्मातृशालाविधिक्षणम् ॥ ६२ ॥
रतिप्रियरतिप्रीतिगीयमानोरुमङ्गलः । वरो भव्येतरोऽचारीद् रजःकालीकृताम्बरः ॥६३॥
आपतन्तं वरं श्रुत्वा वनस्पतिमहीपतिः । पुरं व्यधापयत् केतुलोलमालासमाकुलम् ॥६४॥

वनस्पतिसमादिष्टं रागाख्यं जन्यमन्दिरम् । हंसः सरोजवनवद्‌लक्ष्मीकेनरां वरः ॥ ६५ ॥

कुनामनामयं तत्र धूलीभक्तं वनस्पतिः । सोत्साहं प्रेषयामास कामेच्छायवन्योत्तरम् ॥ ६६ ॥

निकाचिताख्ये चात्ववर्णके रूपनन्दनः । विन्यस्तः स्वस्तिवचनरचनाभिः पुरन्ध्रिभिः ॥ ६७ ॥

तीर्थद्वीपत्रिकं भवपोतपाकृतविग्रहः । उन्मादाख्यं वरो नागमारुरोह यथाविधि ॥ ६८ ॥

द्रव्यक्षेत्रकालभावस्थूलसूक्ष्मविभेदिभिः । धवलैः पुद्गलपरावर्तैः संगीतविक्रमः ॥ ६९ ॥

द्वित्र्यादिन्द्रियादिभिर्जीवैर्वन्दिवृन्दैरिवोच्चकैः । पुरःस्थैर्वर्णिताशेषगुणग्रामः पदे पदे ॥ ७० ॥

कौतुकागारसामीप्यं प्राप्य भव्येतरो वरः । उत्ततार द्विपादस्मात् प्रबोधादिव दुर्मतिः ॥७१॥

(त्रिभिर्विशेषकम्)

अनन्तकालचक्राख्यस्वस्वाकृष्टः स्ववासुसा । संध्यानसंपुटस्फोटं चक्रे पादप्रहारतः ॥ ७२ ॥

यथाप्रवृत्तिनामाख्यां कुलदेवीं प्रणम्य सः । मोहोदयवधूनारामेलकं विदधे तदा ॥ ७३ ॥

अनादिभवरूपेण कृतेन द्विजन्मना । कारितः करसंयोगोऽनयोर्मन्त्रपुरःसरम् ॥ ७४ ॥

वनस्पतिमहीपालः करमोचनपर्वणि । भवंवराभिधां विद्यां ददावक्षयकारिणीम् ॥ ७५ ॥

वृत्ते विवाहमङ्गल्ये दशाह्नानि महोत्सवान् । स्थित्वा वरः समागच्छद् निजं संसारपत्तनम् ॥७६॥

भुञ्जानः पञ्चधा भोगान् तया साकं नरेन्द्रजः । अमूत नन्दनान् पञ्च विकारान् विदितान् भुवि ॥७७॥

आसन्नदूरसिद्धिकवेश्मान्येष दिवानिशम् । उपाद्रौषीत् सुतैः सार्कं पञ्चभिर्वामचेष्टितैः ॥ ७८ ॥
आसन्नदूरभव्याद्या मिलित्वा तैरुपद्रुताः । आगमन् कर्मभूमीशसमीपे प्राभृतोत्तराः ॥ ७९ ॥
प्रणम्य कर्मभूपालं तत्सर्वं ते व्यजिज्ञपन् । परैर्हि परिभूतानां सर्वेषां पार्थिवो गतिः ॥ ८० ॥

यदूचे—

दुर्बलानामनाथानां बालवृद्धतपस्विनाम् । अन्यायैः परिभूतानां सर्वेषां पार्थिवो गतिः ॥८१॥
तं निशम्याऽवदद् भूमान् रे रे नगरवासिनः ! । मद्वल्लभसुतस्यायमन्यायः पूत्कृतः कथम् ? ॥ ८२ ॥
यद्यन्ममाङ्गभूर्लोकान् गृह्णाति गृहमध्यतः । तत्तस्य शेषमन्यस्य प्रसाद इति यत्कृतः ॥ ८३ ॥
यद्यत्र स्थातुमीशा न ततो गच्छत मे पुरात् । नगरस्य न कोणेऽपि ममायं कूणयिष्यति ॥ ८४ ॥
ततः कलिः प्रतीहारः संज्ञितो नेत्रसंज्ञया । तानर्द्धचन्द्रयामासानाथानिव नृपाग्रतः ॥ ८५ ॥
ते खिन्नमानसा दीनवदना भ्रष्टबुद्धयः । विमृश्य सुचिरं चित्ते भव्यप्रासादमासदन् ॥८६॥
तानायाताश्चिरं दृष्ट्वा मुहुः स्नेहलचेतसा । अभ्युत्थानमलश्चक्रे सर्वस्याभ्यागतो गुरुः ॥ ८७ ॥
किञ्चिदुच्छ्वसितास्तेऽथ प्रदत्तद्रविणा इव । प्राणमन् कर्मभूपालकुमारं परया मुदा ॥८८॥
कर्मणा विहितं यच्च तेऽजल्पन्नपमाननम् । सुहृदां कथितं दुःखं लघूभवति निश्चितम् ॥ ८९ ॥

समीपवर्ती तन्मित्रं सदागम इति श्रुतः । द्वितीयं मानसमिव भव्यस्य नृपजन्मनः ॥ ९० ॥
निदर्श्या तन्मुखं भव्यः सोऽप्यूचे देव ! मद्वचः । नृणन्मीषां यथा त्राणमामर्त्यं तत्र जायते ॥ ९१ ॥
अमुष्मिन् भवपाथोधौ द्विव्रमप्रकरञ्जुके । ग्रन्थिभेदाभिधो द्वीपोऽप्राप्तोऽभव्यैर्नरैर्नहि ॥ ९२ ॥
अपूर्वानिवृत्तिसंज्ञकरणारक्षकान्वितः । कोट्टः सास्वादनो नामाऽतिकम्यो यः पद्मावलिः ॥९३॥
सम्यग्दृष्टिरिति ख्यातं तस्मिन्नास्ति महापुरम् । सुबोधो यत्र भूपालस्तद्भार्या बुद्धिसुन्दरी ॥ ९४ ॥
त्रिपुञ्जीकरणो नाम तस्य वन्दी महामतिः । यः सदा वीतरागस्य पठेद् भोगावलीं किल ॥ ९५ ॥
ततः परमविरतिनामाऽस्ति नगरी शुभा । त्रयस्त्रिंशदब्धिमानाऽनुत्तरसुरभासुरा ॥ ९६ ॥
तस्या देशविरत्याख्यो महाग्रामो विराजते । यस्मिन्नुपासको भव्यसंज्ञः खेलति धार्मिकः ॥९७॥
ततः सर्वविरत्याख्यं नामाऽस्ति नगरं महत् । यस्मिंश्चारित्रभूपालः पराक्रममहानिधिः ॥९८॥
तस्य क्षमाभिधा पट्टदेवी कोमलगीः सुधीः । मुनीन्द्रैरपि यद्रूपं गीयते ज्ञानगीतिभिः ॥ ९९ ॥
अस्ति तस्य महापालः सम्यग्दर्शनसंज्ञकः । मिथ्याख्यः प्रणिधिर्यस्य सर्वगः पवनो यथा ॥१००॥
समीपे तस्य नेद् भव्यमहाभाग्येन गम्यते । अवश्यं कर्तुमस्योच्चैरपमानं हि शक्यते ॥१०१॥
निःसहायमहाभाग ! न किञ्चिदपि शक्यते । वायुना कृतसान्निध्यो दहेत् कक्षं हुताशनः ॥१०२॥

---

१ सर्वेति पाठान्तरम् ।

यतः—

असहायः समर्थोऽपि तेजस्वी किं करिष्यति ?। निर्वाते ज्वलितो वह्निः स्वयमेव प्रशाम्यति ॥१०३॥
श्रुत्वेदं निशितैः सर्वैः समित्रः कर्मनन्दनः। चचाल शकुनैश्चारु प्रेरितः सुकृतैरिव ॥ १०४ ॥
प्रातस्तेषां गृहाण्येष शून्यान्यालोक्य सर्वतः। लोको विज्ञपयामास राजानं कोपनाऽऽशयम् ॥१०५॥
तन्निशम्य वचो राजा कोपवह्निप्रभञ्जनम्। आजूहवद् महामात्यं मिथ्यात्वं वहुसंमतम् ॥१०६॥
अथावादीद् महाभाग ! सनीरजलदस्वरः। ममाग्रे मिश्रदूतेन जगदे जगदेकधीः ॥ १०७ ॥
भव्यो भव्यसमूहेन साकं स्वामिन् ! निशीथतः। उच्चल्य सर्वविरतौ नगरे गतवान् खलु ॥ १०८ ॥
स च चारित्रभूपेन कृतसंमानपूर्वकम्। समीपे स्थापितः पुत्रवद् दृष्टश्च दिवानिशम् ॥ १०९ ॥
चारित्रभूपतेः साधु धर्मपुत्रेण सङ्गतम्। नीलीरक्ताम्बरमिव जज्ञे तस्याऽविनश्वरम् ॥११०॥
सन्मार्गदेशनानाम्नी वारवेश्या सुलक्षणा। तस्या गेहे स्थितो भव्यो विरागी भवतः प्रति॥१११॥
क्रमशः क्रमशस्तेन तत्पुरं कर्मभूपते !। उद्वासितं सुवोधेन स्तोकलोकं भविष्यति ॥११२॥
श्रुत्वेति कर्मभूपालः क्रोधेनौष्ठदलं दशन्। ऊचे चारित्रभूपालं हनिष्यामि शृगालवत् ॥११३॥
मया चारित्रनामापि श्रुतमद्य महत्तम !। मां मुक्त्वाऽन्यो महीपालो न क्वापि श्रूयते क्षितौ ॥११४॥
अथवा कल्पवृक्षेऽपि विद्यमानेऽर्थिनां प्रिये। स्नुहीमहावृक्ष इति किं मूढैर्नो निगद्यते ? ॥ ११५ ॥

गन्धाश्मेयकैः पञ्चालीनिर्मितैरक्षु स्थमागकं । दिग्दन्तिदन्तैः प्रेयस्याः सत्कङ्कणनिकीलनैः ॥११६॥
सिंहस्य केसरैर्लोकाश्मादिदिग्ग्गिनाकर्णैः । वेणीबन्धनिकीर्येश्च स मे पितृमगवन्नति ॥११७॥ (युग्मम्)
इत्येतस्य फलं मया दर्शयामि रणाङ्गणे । मद्विक्रमकथाः सभ्याः ! वीक्षन्तां पौनरुक्त्यतः ॥११८॥
अथ रूपमहीपालः प्रज्वलन् कोपवह्निना । कुवासनाभिधां वाद्यं जैत्रढक्कामवीवदत् ॥ ११९ ॥
तस्या नादं समाकर्ण्य शौर्यद्रुमघनाघनम् । कामाद्या मण्डलाधीशाः सर्वे संनद्धमाययुः ॥१२०॥
आहारभयसंज्ञाश्च चतस्रो यानकाहलाः । चतुर्दिक्षु जयायैव ताडिताः कर्मभूभुजा ॥१२१॥
कदाग्रहमयास्तत्र निःस्वानाः सस्वनुस्तराम् । पञ्चेन्द्रियविकाराश्च पञ्च तूर्याण्यपि स्फुटम् ॥१२२॥
अथ रूपमहीपालः कृतप्रस्थानमङ्गलः । आरुरोहाभिमानाख्यं नागं नगमिवोन्नतम् ॥१२३॥
अनर्थदण्डस्याधीशैश्चलत्कर्मगुणैरिव । दुर्भक्ष्यैस्तथा वर्गपत्तिभिः परिवारितः ॥ १२४ ॥
प्रभञ्जन इवोद्दामो नम्रलग्नाकरोत्तरः । ददौ योजनमानेन प्रयाणं कर्मभूपतिः ॥१२५॥
इत्थं प्रयाणकं कुर्वन् सवेगः कर्मभूपतिः । ग्रन्थिभेदाभिधे द्वीपे कृतवासो व्यराजत ॥१२६॥
मिथ्यनामा महादूतः प्रेषितः कर्मभूभुजा । सम्यक्त्वमन्त्रिणो गेहमभ्यगाच्चित्तवद् द्रुतम् ॥१२७॥
स्वामिन् ! रूपमहीपालो सम्मुखीन तवाग्रतः । ईदृशं कथयामासावज्ञायं तन्मयोदितम् ॥ १२८ ॥
सन्मार्गातिरतो भव्यकुमारो यत्त्वया धृतः । तत् सगुणो मृगाधीशो हतो हन्त ! चपेटया ॥ १२९ ॥

एतावताऽपि नो नष्टं किमप्यास्ति महीपते ! । गत्वा क्षमय निःशेषं नतिग्राह्या हि साधवः ॥ १३० ॥
इति ब्रुवाणं तं दूतं श्रुत्वा चारित्रभूपतिः । सहास्यमवदत् पाथःपूर्णपाथोदनिःस्वनः ॥ १३१ ॥
त्वन्नाथनगरीलोकैः सदागमविमोचितैः । मदीयं नगरं भद्र ! वसदस्ति निरन्तरम् ॥ १३२ ॥
अमुमर्थं तव स्वामी जानन्नपि निजे हृदि । कथमद्योद्यतो जज्ञे विग्रहाय समं मया ? ॥ १३३ ॥
अथवा विग्रहं मत्वा सर्वोऽपि परमण्डले । प्रवेशं कुरुते धीमान् कीर्तिह्रासोऽन्यथा भवेत् ॥१३४॥
न न्यूनं तव नाथेन तोलनीयं ममाधुना । इत्युक्त्वा व्यसृजद् दूतं ततश्चारित्रभूपतिः ॥ १३५ ॥
अथ प्रभावनां जैत्रढक्कां चारित्रभूपतिः । तत्क्षणात् ताडयामास वैरिगर्वगिरेः पविः ॥ १३६ ॥
शमसंवेगनिर्वेदप्रमुखास्तस्य भूपतेः । सर्वाभिसारप्रयता बभूवुर्मण्डलेश्वराः ॥ १३७ ॥
ज्ञानमौनक्रियाशीलसंपदो यानकाहलाः । समताड्यन्त भव्येन श्रवणप्रमदप्रदाः ॥ १३८ ॥
अथ चारु मुहूर्तेऽह्नि कृतप्रस्थानमङ्गलः । आरुरोह व्रतक्ष्माभृत् संयमाभिधकुञ्जरम् ॥ १३९ ॥
जैनधर्माभिधो बन्दी भावनातुरगीस्थितः । एवं वचोऽगदत् काममाशीर्वादपुरस्सरम् ॥ १४० ॥
जय चारित्रभूपाल ! प्रलीनाशेषकल्मष ! । जय भव्यजनारामवसन्तसमयायित ! ॥ १४१ ॥

1 -वर्ग- इति च पाठः ।

जय त्रैलोक्यमाणिक्य! जय साम्यपद्मानिधे!। जय दुर्जयदर्पोग्रकन्दर्पपवनाशन! ॥ १४२ ॥
अहिंसा ध्यानयोगश्च रागादीनां विनिर्जयः। साधर्मिकानुरागश्च सारमेतत् जिनाऽऽगमे ॥ १४३ ॥
अर्हन् देवो गुरुः साधुस्तत्त्वं तीर्थकरोदितम्। इति यस्य स्फुरत्यन्तः संसारोऽस्य करोति किम्?॥१४४॥
इत्याशीर्वचनैर्भाटैः पूरयन् रोदसीतलम्। चारित्रभूपतेरग्रे प्रासरद् बन्दिसुन्दरः ॥ १४५ ॥
शुक्लध्यानगजे दध्रे मूर्ध्नि छत्रं समुज्ज्वलम्। केवलज्ञाननामाऽस्य लोकालोकप्रकाशकम्॥ १४६ ॥
आरोहकः समन्तात्स्यः कुम्भिकुम्भे व्यवस्थितः। अन्येऽपि बलिनो योधाः सन्तोषशमसंज्ञकाः ॥१४७॥
प्रयाणकैर्नैमिथ्यकोट्टदुर्गसमीपगः। बभूव व्रतभूपालो विहितावाससंहतिः ॥ १४८ ॥
शमस्य मार्दवस्याऽप्यार्जवसंतोषयोरपि। रणपट्टा अबध्यन्त श्रीमच्चारित्रभूभुजा ॥ १४९ ॥
क्रोधाहङ्कारयोर्मायालोभयोरपि तत्क्षणम्। कर्मक्षोणीभुजा भालेऽबध्यन्त रणपट्टकाः ॥ १५० ॥
अथ सैन्यद्वयं तत्र डुढौके रणरङ्गतः। म्रियन्ते सुभटा यत्र साभिज्ञानपुरस्सरम् ॥ १५१ ॥
रणतूर्यैर्वाद्यमानैर्बन्दिकोलाहलैस्तथा। वीराणां सिंहनादैश्च शब्दाद्वैतमभूत्तदा ॥ १५२ ॥
शरच्छन्नपतच्छत्रच्छलाद्धि मुहुर्मुहुः। तदा जज्ञे सितच्छत्रैः शतचन्द्रं नभस्तलम् ॥१५३॥
रणकृत्तशिरोभिश्च हुङ्कारस्वरभीषणैः। परिव्याप्तं नभो भाति नानाकेतिव राहुभिः ॥१५४॥

१ [illegible]

नास्त्यात्मा नास्ति देवोऽपि नास्ति काचन निर्वृतिः। नास्ति पुण्यं तथा पापं किन्तु भूतमयं जगत्॥१५५॥
एकस्मिन् दृषदि न्यस्य पादद्वन्द्वमुपासकैः। अभ्यर्च्यते शिला त्वन्या शत्रमण्डनलीलया ॥१५६॥
किं तया विहितं पापं यस्या उपरि संस्थितम्। स्थाप्यन्ते चरणा अन्याः पूज्यास्तत्किं कृतं शुभम् ?१५७
यद् बुद्धयते न तत्त्वं तद् यत्तत्वं तन्न बुध्यते। अतत्त्वलोलुपो लोको धिग्मूर्खैर्विप्रतार्यते ॥ १५८ ॥
इत्थं वचनवीथीभिर्भल्लीभिरिव ताडिताः। द्रव्यश्राद्धा अभव्यैस्तैः क्षणादेव विनिर्जिताः ॥१५९॥
(चतुर्भिः कलापकम्)

अत्र चारित्रभूपालं प्रणम्य परमार्हताः। अभव्यैस्तैः समं योद्धुं प्रवृत्ता रणरङ्गिणः ॥ १६० ॥
यदुच्यते भवद्भिश्च नास्तीति वचनं भृशम्। अस्तीत्युपेक्षया तच्च घटाकोटिमुपैति भोः ! ॥ १६१ ॥
चरणस्थापनं भक्तिपूजनं यच्छिलास्वलम्। तत्प्रतिष्ठाफलं नाऽऽभिः पुण्यापुण्यमुपार्जितम् ॥१६२॥
इत्थं वाक्यैः सर्वलोहमयैरस्त्रैरिवोच्चकैः। पलायाञ्चक्रिरे वेगादभव्यास्ताडितास्ततः ॥ १६३ ॥
साकं संचारिभी राजपुत्रैः क्रमागतैरिव। सात्त्विकैरनुभावैश्च शान्तैः प्रहरणैरिव ॥ १६४ ॥
लीलाविलासविच्छित्तिबिब्बोकादिमविभ्रमैः। इत्याद्यैः सहजैर्युक्ता रागवार्द्धिहिमांशुभिः ॥१६५॥
मण्डलाधिपकन्दर्पनिदेशाद् विषया भटाः। स्थायिभिर्मूर्ततेजोभिरिव योद्धुं डुढौकिरे ॥१६६॥
(त्रिभिर्विशेषकम्)

तेषां दर्शनतः श्रीमद्बुधनराख्यसरवर्तिनः । द्रव्यतो यतयो नेशुः किंकर्तव्यविमोहिताः ॥१६७॥
स्ववर्गं भग्नमुद्वीक्ष्य बलात्कर्मपमहीभुजः । अशिक्षतेति निग्रन्थान् श्रीमच्चारित्रभूषणः ॥ १६८ ॥
यूयं धन्या महासत्त्वा आजन्मब्रह्मचारिणः । यथाख्यातव्रतास्तीर्णघोरसंसारसागराः ॥ १६९ ॥
युष्मदीयं व्रतं भद्राः! पालितं सफलं तदा । यदाऽमून् विषयान् घोरान् जेतारो ब्रह्मविक्रमैः॥१७०॥
अन्यथा विषयैरेभिर्ब्रह्मचर्यमहानिधिः । अवश्यं गृह्यते सर्वो भवतां जीवितामपि ॥१७१॥
अमुष्मिन् दुर्ग्रहे दुर्गे निर्जिते विषयाभिधे । भवादृशैर्निजं गोत्रमद्य याऽङ्के विभूष्यते ॥ १७२ ॥
एषामपि पतिः कामः प्रकामबलदुर्धरः । ब्रह्माद्यास्त्रिदशा येन लीलयैव वशीकृताः ॥ १७३ ॥
एतज्जयो विधातव्यः शुचिब्रह्मनिषेवणैः । नमनिर्वृणतानादिनवगुप्तिविशेषितैः ॥ १७४ ॥
इत्युक्त्वा भूपालो विजितेन्द्रियसंज्ञकम् । ताम्बूलं ददौ तेषां स्वहस्तेन प्रसादवत् ॥ १७५ ॥
अथ चारित्रभूपेन समादिष्टाः समन्ततः । सर्वाङ्गमलसन्नाहा ब्रह्मगुप्त्यस्त्रभासुराः ॥ १७६ ॥
निर्गलितातुरस्था निशातशमसेल्लकाः । योद्धुं नाभिः समं निष्पतन् ढौकन्ते स्म महारिताः ॥१७७॥ (युग्मम्)
तेषां दर्शनमात्रेण प्रणेशुर्विषया भटाः । उदये तेजसां भर्तुः किमु खेलन्ति कौशिकाः ? ॥१७८॥
तपः कोपमगो मानं मृदुता रणपट्टभृत् । मायामार्जवरौद्रो लोभं तोषस्ततोऽजयत् ॥ १७९ ॥
अथ क्रमपर्यायाल्मः साकं चारित्रभूभुजा । योद्धुं मनःप्रवृत्तेऽत्यन्तं बन्धसत्ताऽद्रिसमभृत् ॥१८०॥

मतिश्रुताऽवधिमनःकेवलावरणैः समम् । ज्ञानावरणकर्माऽथाऽचलत् कर्मद्विपानुगम् ॥ १८१ ॥
चक्षुरचक्षुरवधिकेवलदर्शनावृतिः । आद्या निद्रा निद्रानिद्रा प्रचला च तृतीयका ॥१८२॥
प्रचलाप्रचला स्त्यानर्धिरेवं नवभिस्ततः । दर्शनावरणं कर्म पार्ष्णिभागेऽभवत्तराम् ॥ १८३ ॥
सातासातभिदाभ्यां तु वेदनीयं तदग्रतः । तिर्यग्नारकनृस्वर्गिभेदादायुश्चतुर्विधम् ॥ १८४ ॥
गतिजातितनूपाङ्गबन्धनादिविशेषतः । त्र्युत्तरशतेन नाम संनह्य प्रगुणं स्थितम् ॥ १८५ ॥
उच्चैर्नीचैर्द्विधा भिन्नं गोत्रं तस्य पुरस्सरम् । अन्तरायो दानलाभवीर्यभोगोपभोगयुक् ॥ १८६ ॥
कषायैर्नोकषायैश्च योधैरिव महाबलैः । रणकामी भवस्वामी रणक्षेत्रममण्डयत् ॥ १८७ ॥
ततो व्रतमहीपालः सत्क्रियाकवचोत्तरः । अवर्षद् धर्मचापेन देशनानिर्मितैः खगैः ॥ १८८ ॥
पात्रस्यानुपघातेनाऽनिह्नवेन गुरोरपि । जिगाय ज्ञानावरणदर्शनावरणे नृपः ॥ १८९ ॥
जिनेन्द्रसिद्धचैत्यौघसंघस्य द्वेषवर्जनैः । अनन्तदुःखसंभारं सोऽजयद् दृष्टिमोहनम् ॥१९०॥
तीव्रक्रोधपरीहारैर्भवभ्रमणवारणैः । चारित्रमोहं चारित्रभूपालो जितवांस्तदा ॥ १९१ ॥
महारम्भपरित्यागैस्तीव्ररागविवर्जनैः । व्रतेशो नरकायुष्कं समूलमुदपाटयत् ॥ १९२ ॥
सन्मार्गदेशकत्वेन तिर्यगायुस्ततः परम् । विजयेन कषायाणां मनुष्यायुरथाऽजयत् ॥ १९३ ॥

तपोभिर्निर्मलैः कायं निर्जराभिः पदे पदे । देवायुष्कं चौल्येव जिनवान् संयमाश्रयः ॥ १९४ ॥
गात्राणां परित्यागाद् नीचैर्गोत्रमधिक्षिपन् । उच्चैर्गोत्रं तु चारित्रव्रतायुःपरिपूर्णः ॥ १९५ ॥
अन्तरायं पराजिग्ये दानलाभाऽनिवारणैः । इत्थं कर्ममहीपालो मूलादुन्मूलितस्तदा ॥ १९६ ॥
जिनकाशी ततः श्रीमच्चारित्रश्रीनिनायकः । निर्वाणनगरीं प्राप भासुरां शाश्वतैः सुखैः ॥ १९७ ॥
तदाऽर्हन्तेन भव्यानां प्रतिबोधपरायणः । बलभद्रमहीपाल! संश्रमीमि यथाविधि ॥ १९८ ॥
तत्त्वार्थरसिकाशेनां देशनां कर्मनाशिनीम् । श्रुत्वा संसारभीतः सन् उवाच बलभद्रराट् ॥ १९९ ॥
यावदकम्पनस्वामि यावच्छत्रं न तन्यते । तावद्भयस्य भीर्यावद् न श्रुता धर्मदेशना ॥ २०० ॥
प्रभो! देशविरत्याख्यं यथा गृहि व्रताश्रयम् । तथा कुरु गुरुपास्तेः सर्वमल्पमिदं मम ॥ २०१ ॥
क्रमात्तद्विरतिश्चारित्रं गृह्यते मया । तस्मादभीष्टसिद्धिर्मे भवितैव महामते! ॥ २०२ ॥
ततो देशविरत्याख्यगुणान् देहि महामुने!। ततोऽभ्युवाच निर्ग्रन्थः क्षमादिपुरुगोपमः ॥ २०३ ॥
सम्यक्त्वपूर्वकं पञ्चाणुव्रतानि गुणास्त्रयः । शिक्षाव्रतानि चत्वारि व्रतान्येतानि गेहिनाम् ॥२०४॥
श्रुत्वेदं स सम्यक्त्वेन पूर्वकं गृहमेधिनाम् । व्रतानि द्वादशाग्रहीद् महाबलनिदेशतः ॥ २०५ ॥
तदन्येऽपि भावेन जगृहुर्द्वादशव्रतीम् । सम्यक्श्रद्धानसंशुद्धा यथा राजा तथा प्रजा ॥२०६॥
प्रतिबोधप्रभूत तेषां महानामपि धीमताम् । अन्यैरपि हि तत्कार्यं यद्येकः कुरुते नृपः ॥ २०७ ॥

ते सर्वेऽथ चतुर्थादि कर्मग्रन्थविभेदकृत् । चतुर्थपुरुपार्थस्य कारणं तेपिरे तपः ॥ २०८ ॥
अद्य दुष्यति मे मूर्धा दुष्यत्यद्य ममोदरम् । वर्ततेऽद्याऽरुचिः प्राज्यरसवीर्यविपाकतः ॥ २०९ ॥
अद्याहारस्य नामापि सर्वथा न सुखायते । अथोद्गारैर्मुखं वाऽपि कटुकैः कटुकैरिव ॥ २१० ॥
व्यपदिश्येति राजर्षिः स्वस्याऽधिकफलेच्छया । पारणाहेऽपि नाऽभुङ्क्त मायया तान् ववञ्च सः॥२११॥
भूयसा तपसा शश्वद् मायामिश्रेण सर्वतः । स्त्रीवेदकर्म सोऽवध्नाद् महाबलमहामुनिः ॥ २१२ ॥
अर्हद्भक्त्यादिभिः स्थानैर्विंशत्या नृपसंयमी । तीर्थकृन्नामकर्मोच्चैर्धीमानर्जितवानिति ॥ २१३ ॥
अर्हतां प्रतिमाऽऽर्चाभिरर्हतां स्तवनादिभिः । एकमर्जितवान् स्थानमवर्णादिनिवारणैः ॥ २१४ ॥
सिद्धिस्थानेषु सिद्धानामुत्सवैः प्रतिजागरैः । एकत्रिंशत्सिद्धगुणकीर्तनैश्च द्वितीयकम् ॥ २१५ ॥
प्रवचनोन्नतेः सम्यग् ग्लानबालादिसाधुषु । अनुग्रहमनोज्ञायाः स्थानमेतत् तृतीयकम् ॥ २१६ ॥
गुरूणामञ्जलेर्वन्धाद्वस्त्राहारादिदानतः । असमाधिनिषेधेन स्थानमेतत् तुरीयकम् ॥ २१७ ॥
स्थविरा द्विविधा प्रोक्ता वयसा सुगुणैरपि । तेषां भक्तिविधानेन पञ्चमं स्थानकं विदुः ॥२१८॥
बहुश्रुतानां ग्रन्थाऽर्थवेदिनां तत्त्वशालिनाम् । प्राशुकाऽन्नादिदानेन षष्ठं स्थानमुदीरितम् ॥ २१९ ॥
तपस्विनां सदोत्कृष्टतपःकर्मस्थिरात्मनाम् । विश्रामणादिवात्सल्यात् सप्तमं स्थानमिष्यते ॥२२०॥

ज्ञानोपयोगसातत्यं द्वादशाङ्गागमस्य च । सूत्रार्थोभयभेदेन स्थानं ननु तदष्टमम् ॥ २२१ ॥
शङ्कादिहीनं स्थैर्यादिमद्भिर्दर्शनं स्मृतम् । शमादिलक्षणं यत्तु स्थानकं नवमं मतम् ॥ २२२ ॥
विनयो यश्चतुर्भेदो ज्ञानाद् दर्शनतोऽपि च । चारित्रादुपचाराच्च स्थानं तद् दशमं मतम् ॥ २२३ ॥
आवश्यकं भवेत् स्थानमेकादशमिदं पुनः । इच्छादिदशधा या सा सामाचारी जिनोदिता ॥२२४॥
शीलव्रतं विशुद्धं यद् नवगुप्तिनियन्त्रितम् । तत्पाल्यं निरतीचारं स्थानं तद् द्वादशं भवेत् ॥२२५॥
त्रयोदशमिदं स्थानं क्षणे क्षणे लवे लवे । शुभध्यानस्य करणं प्रमादपरिवर्जनात् ॥ २२६ ॥
तपो विधीयते शक्त्या बाह्याभ्यन्तरभेदतः । असमाधिपरित्यागात् स्थानमुक्तं चतुर्दशम् ॥२२७॥
त्यागोऽतिथिसंविभागः शुद्धान्नोदकदानतः । तपस्विनां स्वयं शक्त्या स्थानं पञ्चदशं तु तत् ॥२२८॥
वैयावृत्त्यं तु गच्छस्य बालादिकभेदतः । भक्तविश्रामणाद्यैः स्यात् स्थानं षोडशकं किल ॥२२९॥
समाधिः सर्वलोकस्य पीडादिकनिवारणात् । मनःसमाधिजननं स्थानं सप्तदशं भवेत् ॥ २३० ॥
अपूर्वज्ञानग्रहणात् सूत्रार्थोभयभेदतः । अष्टादशमिदं स्थानं सर्वज्ञैः परिभाषितम् ॥ २३१ ॥
श्रुतभक्तिः पुस्तकानां लेखनादिषु कर्मसु । व्याख्याव्याख्यापनैरेकोनविंशं स्थानकं भवेत् ॥२३२॥
प्रभावनाप्रवचने विवादादिनिमित्ततः । शासनस्योन्नतेर्या स्यात् स्थानं विंशतिसंज्ञकम् ॥२३३॥

एकैकं तीर्थकृन्नामकर्मबन्धस्य कारणम् । सर्वैराराधितैरेभिस्तद् बबन्ध स संयमी ॥ २३४ ॥
पूर्वलक्षचतुरशीत्यायुष्को नृपसंयमी । पर्यन्तमात्मनो ज्ञात्वा व्यधादाराधनामिति ॥२३५॥
अकालविनयाद्यैर्यो ज्ञानाचारेऽष्टरूपिणि । अतीचारः कृतस्तत्र स्याद् मिथ्या दुष्कृतं मम ॥२३६॥
अष्टधादर्शनाऽऽचारे भेदैर्निःशङ्कितादिभिः । योऽतीचारः कृतस्तत्र भूयाद् मे दुष्कृतं खलु ॥२३७॥
समितिभिः पञ्चभिश्च गुप्तिभिस्तिसृभिर्वृतम् । पालितं यद् न चारित्रं तत्र मे दुष्कृतं तथा ॥२३८॥
तपसि द्वादशभेदे बाह्याभ्यन्तरभेदतः । योऽतीचारः कृतस्तत्र मिथ्या मे दुष्कृतं भवेत् ॥२३९॥
निगूहितं बलं यच्च धर्मानुष्ठानकर्मसु । तमहं भावतो वीर्याचारं निन्दामि सर्वतः ॥ २४० ॥
त्रसानां स्थावराणां च या हिंसा प्राणिनां कृता । क्रोधादिभिः कषायैश्च यदलीकं मयोदितम् ॥ २४१ ॥
यत् क्वापि भूरि वाऽल्पं च परद्रविणमाहृतम् । तैरश्चं दिव्यमानुष्ये यन्मैथुनमकारि च ॥२४२॥
लोभोद्रेकाद् मयाऽकारि बहुभेदपरिग्रहः । प्रत्यक्षं सर्वसिद्धानां सर्वं निन्दामि तत् त्रिधा ॥ २४३ ॥
(युग्मम्)

प्राणिघातो मृषावादोऽदत्तादानं च मैथुनम् । परिग्रहस्तथा कोपो मानो माया च लोभकः ॥२४४॥
रागो द्वेषो रत्यरत्याभ्याख्यानं कलहस्तथा । पैशुन्यं परिवादश्च माया सूनृतमेव च ॥ १४५ ॥
मिथ्यादर्शनशल्यं च भवसन्ततिकारणम् । अमून्यष्टादशाऽवद्यस्थानानि व्युत्सृजाम्यहम् ॥२४६॥

एकेन्द्रियादिका जीवा ये केचन भवाम्बुधौ । भ्रमता पीडितास्त्वेवं तान् क्षमयामि शुद्धहृत् ॥२४७॥
यच्चक्रे पापशास्त्रादि तदहं निन्दामि समाहितः । शीलं यन्न पालितं शुद्धं तदभिगर्हामि तत्त्वतः ॥२४८॥
ज्ञानानां यत्समाचीर्णं वैयावृत्त्यादिकं मया । षड्विधावश्यकं शुद्धं यच्चक्रे तत् स्तवीम्यहम् ॥२४९॥
शरणं मम तीर्थेशाः सिद्धाश्च शरणं मम । साधवः शरणं मत्र धर्मः शरणमार्हतः ॥ २५० ॥
उपान्ते देहमाहारमुच्छ्वासेनान्तिमेन च । त्रिविधं व्युत्सृजाम्युच्चैर्निर्ममत्वविभूषितः ॥ २५१ ॥
ये जानन्ति जिनाः सम्यगपराधान् मया कृतान् । तान् भूरिभक्तितः सर्वान् गर्हेऽहं सिद्धसाक्षिकम् ॥२५२॥
एष जीवः कियत् पापं छद्मस्थः स्मरति स्वयम् । यदहं न स्मराम्यत्र मिथ्या दुष्कृतमस्तु तत् ॥२५३॥
वर्तमानजिनेन्द्राणां सिद्धानां च पुरस्सरम् । प्राक् कृतं दुष्कृतं सर्वं निन्दामि व्युत्सृजामि च ॥२५४॥
शुभध्यानपरो मृत्वा नमस्कारपरायणः । भासुरे वैजयन्त्याख्ये विमाने जातवान् सुरः ॥२५५॥
अन्येऽपि मुनयः कृत्वाराधनां पावनाशयाः । तस्मिन्नेव विमानेऽगुः पूर्वं सद्व्रतिना उत ॥ २५६ ॥

यदपि मुनय एते भावनापावनान्तः-करणकमलभाजो ज्ञातसिद्धान्ततत्त्वाः ।
सुगुरुचरणसेवालब्धकीर्तिप्रचाराः सुरसदनमगच्छन् वैजयन्ताभिधानम् ॥२५७॥

इत्याचार्यश्रीजिनचन्द्रसूरिविरचिते श्रीमल्लिस्वामिचरिते महाकाव्ये विनयादेवेन्द्रदेशनागर्भितः प्रथम-द्वितीयभवस्वरूपवर्णनो नाम तृतीयः सर्गः ॥

अर्हम्

अथ चतुर्थः सर्गः ।

जिनानामिव नाभेयः सरसामिव मानसम् । तरूणामिव कल्पद्रुर्भरतश्चक्रिणामिव ॥ १ ॥
देवानामिव सुत्रामा ग्रहाणामिव भास्करः । द्वीपानामादिमो द्वीपो जम्बूद्वीपोऽस्ति विश्रुतः ॥२॥ (युग्मम्)
तत्राऽस्ति भरतक्षेत्रं क्षेत्रवत् प्राज्यविस्तरम् । वहुधान्यायसामर्थ्यं यतः प्रसरति क्षितौ ॥ ३ ॥
विदेहविषयस्तत्र ग्रामाकरपुराकुलः । नोपमानं नोपमेयमन्येषां दधते श्रिया ॥ ॥ ४ ॥
निधानानीव पुण्यानां कुण्डानीव यशोऽर्णसाम् । प्रतिग्रामं प्रतिपुरं यत्र चैत्यानि रेजिरे ॥ ५ ॥
यत्र ग्रामाः पुरायन्ते स्वर्गायन्ते पुराण्यपि । उपमानाविहीनानि नगराणि गुरूणि तु ॥ ६ ॥
तत्राऽस्ति मिथिलानाम नगरी श्रीगरीयसी । श्वस्तनीवचनानीव गुणिन्यो यत्र योषितः ॥ ७ ॥
यच्चैत्यधूपवेलोत्थधूमवल्लीभिरम्बरे । अयत्नपटवासत्वं खेचरीणां वितन्यते ॥ ८ ॥
दधाना जगतीं श्लाघ्यास्तु रङ्गैः शुभदर्शनैः । प्रासादा यत्र राजन्ते मत्तवारणभासुराः ॥ ९ ॥
यस्यां गणकृतं व्यर्थं शास्त्रेष्वेव निशम्यते । विद्वद्गणकृतं विष्वक् प्रमाणं जिनवाक्यवत् ॥ १० ॥

कुम्भपूर्वैर्गिरवाब्धेः कुम्भः कीर्तिसुधाम्भसः । तत्राभूद् भूपतिः कुम्भः कामकुम्भ इवार्थिनाम् ॥११॥
गर्भाक्ते यस्य खड्गाग्रे शत्रुश्रीतांशुपुष्करे । कीर्तयः प्रत्यनीकानां निपेतुर्निम्नगा इव ॥ १२ ॥
अपन्त्याः शरत्कालविधुव्याजाद् जगत्त्रये । यत्कीर्तिश्चण्डिकाकान्तेर्वोऽमुकः स्थानभूर्भृत् ॥ १३ ॥
यत्खड्गः नमितो स्वर्गिमुक्तासृभ्रगतः स्वजम् । समासाद्य दशां कक्षान्वितदन्तावलश्रियम् ॥ १४ ॥
तरुत्वमभापरगाभूतपार्वणेन्दुः प्रभावती । सतीमतल्लिका तस्य जज्ञे देवी प्रभावती ॥ १५ ॥
तस्याः शीलमनश्शीलं लोकसीमा गुणा अपि । रूपं सुरूपमुर्वश्याः वाचोऽपि च सुधामुचः ॥ १६ ॥
सुविस्तीर्णनितम्बश्रीर्या चचार शनैः शनैः । मत्पतेर्भूतभूपीठभारो मा भूद् महानिति ॥ १७ ॥
बुभुजे कुम्भभूपालो भोगसौख्यं तया समम् । लक्ष्म्येव लक्ष्मीरमणः शच्येव च शचीपतिः ॥ १८ ॥
इतो महाबलस्याथ जीवः पूर्णनिजस्थितिः । अच्युतादच्युतसत्कर्मा वैजयन्तविमानतः ॥ १९ ॥
अश्वयुक्संस्थिते चन्द्रे क्रूरग्रहविवर्जिते । फाल्गुनश्वेतचतुर्थ्यां दिवसे विजयाभिधे ॥ २० ॥
श्रीमत्कुम्भनृपागारे देव्याः कुक्षावयातरत् । कन्दरायां सुवर्णाद्रेः कल्पोपगदवाश्चितन् ॥ २१ ॥

(त्रिभिर्विशेषकम्)

महावनाभ्यामिन्यां सुखसुप्ता महासती । वीक्षाञ्चक्रे क्रमादेतान् महास्वप्नान् प्रभावती ॥ २२॥
गोक्षीरस्फारगौराङ्गः ककुद्मान् मदमेदुरः । उन्नदन् मधुरध्वानमानन्दं मोहिरन्निव ॥ २३ ॥

चतुर्भिर्दशनैः शुभ्रैरुपायैरिव भूपतिः । करी मदरुचिः प्रेङ्खद्रोलम्बरवडम्बरी ॥ २४ ॥
रज्यद्भिरिव काश्मीरै राजितः स्कन्धकेशरैः । केशरी सौम्यकामास्यः शरलीकृतवालधिः ॥ २५ ॥
करीश्वरकरक्रोडस्वर्णकुम्भजलोर्मिभिः । संसिच्यमानपुण्यद्रुरिव लक्ष्मीः पुरःस्थिता ॥ २६ ॥
कल्पद्रुपारिजातादिप्रसूनस्तोमगुम्फितम् । दाम दामाऽच्छिन्नामिव चञ्चलायाः सदा श्रियाः ॥ २७ ॥
तन्वन् कुवलयोल्लासं दृक्चकोरमुदं दिशन् । राजमानः करै राजा पुण्यपादपदोहदः ॥ २८ ॥
भाभिरुद्द्योतिताशेषदिक्चक्रश्चक्रवान्धवः । पूर्वाद्रिमौलिमाणिक्यपद्मिनीवनवल्लभः ॥ २९ ॥
सुवर्णकिङ्किणीक्वाणैर्जगतोऽशेषसंपदः । व्याहरन्निव सद्वंशभ्राजिष्णुश्चपलो ध्वजः ॥ ३० ॥
नीलाम्बरोऽम्बरेणेव रोचिष्णुः प्रबलैर्दलैः । कामकुम्भः श्रियो देव्याश्चित्रं लीलाविलासभूः ॥ ३१ ॥
आकण्ठं पूर्णमम्भोभिः सुधाकुण्डमिवापरम् । तापोपतापविध्वंसि पद्मरम्यं सरोवरम् ॥ ३२ ॥
मर्यादोदयरोचिष्णुर्भ्राजिष्णुर्वाहिनीशतैः । सार्वभौमभ्रमं चिन्वन् गम्भीरः सरितांपतिः ॥ ३३ ॥
गर्भजीवस्फुरत्प्राज्यहर्षव्यतिकरादिव । विमानमनुगं स्फूर्जत्किङ्किणीक्वाणभासुरम् ॥ ३४ ॥
किं रोहणं करे कृत्वा किंवा रत्नाकरं पुनः । रत्नोच्चयः पुरः पुण्यसम्पदा प्राभृतीकृतः ॥ ३५ ॥
दधानो वैद्रुमीं भ्रान्तिं ज्वालामालाकरालितः । उद्यद्दिनेशसदृशो निर्धूमश्च विभावसुः ॥ ३६ ॥

इत्येनान् दर्शयन्नद्रीः सुपर्वगिरिकन्दरान् । प्रभावतीं महादेवीं दृष्ट्वा स्वप्नान् व्यबुध्यत ॥ ३७ ॥

(पञ्चदशभिः कुलकम्)

इतश्च तत्र समागत्य सर्वेऽपि त्रिदशेश्वराः । चलत्कुण्डलमाणिक्यरश्मिभिरिन्द्रधनुर्युताः ॥ ३८ ॥
किरीटस्पृष्टभूपीठा नेत्रैर्नीलोत्पलैरिव । प्रभावतीं समभ्यर्च्य पेठुस्तवनमीदृशम् ॥ ३९ ॥
प्रभावति ! नमस्तुभ्यं प्रभावातिशयान्विते ! । सद्वृत्ताद्रौपतीर्थेशगर्भरोहणचूलिके ! ॥ ४० ॥
प्रभावमहिमाम्नायमौषधं सुदृशां परम् । अन्येऽम्बुनिपानं च मही नयननारणम् ॥ ४१ ॥
दरिद्राणां धनमिदं यथा भवपथे नृणाम् । यत्त्वया त्रिजगन्नाथो ध्रियते कुक्षिकन्दरे ॥४२॥ (युग्मम्)
प्रभावतीमिति स्तुत्वा द्वीपे नन्दीश्वराभिधे । कृत्वा महोत्सवं स्थानं स्वं स्वमीयुः सुरोत्तमाः ॥४३॥
स्वप्नान्तादपि जाग्रत्या प्रभावत्या महीपतेः । कथयामासिरे प्रातर्यथादृष्टमनुक्रमम् ॥ ४४ ॥
ऋजुना मनसा स्वप्नान् विचार्य क्षोणिनायकः । आचख्याविति ते देव्यपत्यस्त्वं भविष्यति ॥ ४५ ॥
विशेषतस्त्वमीषां तु फलं ज्ञातुं परेश्वरः । आजूहवत् प्रतीहारैः स्वप्नशास्त्रविशारदान् ॥ ४६ ॥
परीधानकृताऽऽनन्दस्मरणादनकृताऽऽगमाः । चन्दनगोरोचनापुण्ड्रा आजग्मुः स्वप्नपाठकाः ॥४७॥
आशीर्वादकृतान् मन्त्रानुच्चार्योच्चया गिरा । उपाविशन्नासनेषु मराला नलिनेष्विव ॥ ४८ ॥
आसयामास भूपालो जायां जवनिकान्तरे । अथैषा न्यगदत् स्वप्नानाऽऽप्ततत्त्वगुणा गिरा ॥४९॥

स्वप्नान् द्वासप्ततिं राजन् ! प्रशस्तान् कोविदा विदुः । तन्मध्यात् त्रिंशतं तेषु महास्वप्नांश्चतुर्दश ॥ ५० ॥
अर्हतां चक्रिणां माता चतुर्दशैव पश्यति । हरेर्माता तथा सप्त चतुरः सीरिणोऽपि च ॥ ५१ ॥
अमुत्र भरतक्षेत्रे जिना अष्टादशाऽभवन् । चक्रिणोऽष्टौ भरताद्याः षट्खण्डभरतेश्वराः ॥ ५२ ॥
एकोनविंशतीर्थेशजनिरुद्भाव्यतेऽधुना । अथवा चक्रिणो राजन् ! नवमस्य हि साम्प्रतम् ॥ ५३ ॥
परितुष्टोऽथ भूनाथस्तद्वचःश्रवणादसौ । ददौ ग्रामाकरानुच्चैर्वासोऽलङ्करणादि च ॥ ५४ ॥
वस्त्रालङ्करणैरेते कल्पद्रुमदलैरिव । राजमाना ययुर्गेहं श्रिया श्रीदविडम्बिकाः ॥ ५५ ॥
देवानुभावसम्पूर्णमनोरथतया भृशम् । मुदितायाः सुखेनैव गर्भो देव्या व्यवर्धत ॥ ५६ ॥
सार्धाष्टमदिने मासनवके गतवत्यथ । मार्गविशुद्धैकादश्यामश्विन्यां च निशाकरे ॥ ५७ ॥
ग्रहेषूच्चस्थितेषूच्चैस्तज्जन्मौको दिदृक्षया । एकोनविंशमर्हन्तं नीलाभं कुम्भलाञ्छनम् ॥ ५८ ॥
प्राग्जन्ममाययोपात्तस्त्रीकर्मत्वेन कन्यकाम् । प्रभावती प्रसूते स्म गङ्गेव स्वर्णपद्मिनीम् ॥ ५९ ॥
(त्रिभिर्विशेषकम्)
अनुकूला ववुर्वातास्तज्जन्मसुखिता इव । सुप्रसन्ना दिशोऽभूवन् कृतकृत्या इव प्रजाः ॥ ६० ॥
अरिष्टानि क्षयं जग्मुः शुभशस्यमभूद् जगत् । नारकाणामपि सुखमाकस्मिकमभूत् क्षणम् ॥ ६१ ॥
दिक्कुमार्यो विदित्वाऽथ तज्जन्मासनकम्पतः । अधोलोकात् समाजग्मुरष्टौ देव्यः ससंभ्रमम् ॥६२॥

नाम्ना:—

भोगंकरा भोगवती सुभोगा भोगमालिनी । सुवत्सा वत्समित्रा च पुष्पमाला त्वनिन्दिता ॥ ६३ ॥

एकोनविंशतमैशमस्तां च जगतां पतेः । अनुप्रदक्षिणीकृत्य नत्वा भक्त्येत्यमूचिरे ॥ ६४ ॥

गर्भधारिणि त्रिभुवने ! जगन्नायकजन्मना । जगद्वन्द्यगुणाधारे ! जगन्मातर्नमोऽस्तु ते ॥ ६५ ॥

अधोलोकनिवासिन्यो वयमष्टौ जगन्नते ! । तीर्थकृज्जन्ममहिमां कर्तुकामा इहागताः ॥ ६६ ॥

अस्मात्त्वया न भेतव्यमुक्त्वा पूर्वोत्तरस्थिताः । प्राङ्मुखं सूतिकागेहं ताश्चक्रुः स्तम्भसहस्रयुक् ॥ ६७ ॥

अभितः सूतिकाधाम ततः संवर्तवायुना । कण्टकतृणकाष्ठादिमायोजनमपाहरन् ॥ ६८ ॥

अथ संहृत्य पवनं प्रणम्य जिननायकम् । आसन्नाऽऽसनमासीना गायन्त्योऽस्थुर्यथाविधि ॥६९॥

सुरगाद्रिकृतावासास्तदासनकम्पतः । ऊर्ध्वलोकात् समाजग्मुरष्टौ देव्यस्तथाऽपराः ॥ ७० ॥

मेघंकरा मेघवती सुमेघा मेघमालिनी । तोयधारा विचित्रा च वारिषेणा बलाहिका ॥ ७१ ॥

विकृत्य जलदं कृत्वा प्रशान्तरजसं महीम् । विधाय पुष्पवृष्टिं च ता गायन्त्योऽवतस्थिरे ॥ ७२ ॥

पौरस्त्यरुचकादष्टौ प्राच्या दिश आगताः । हस्तस्थदर्पणा देव्यो जगुस्तत्रार्हतो गुणान् ॥ ७३ ॥

नाम्ना नन्दोत्तरानन्दे सुनन्दानन्दिवर्द्धने । विजया वैजयन्ती च जयन्ती चाऽपराजिता ॥ ७४ ॥

अपाच्यरुचकाद्रिस्था दक्षिणस्या दिशोऽपराः । अष्टावेत्य स्वादिग्भागेऽगायन् भृङ्गारपाणयः ॥ ७५ ॥
ताश्चेमाः—
समाहारा सुप्रदत्ता सुप्रबुद्धा यशोधरा । लक्ष्मीवती शेषवती चित्रगुप्ता वसुन्धरा ॥ ७६ ॥
ततस्तस्य गिरेरेव प्रहृष्टा वारुणीदिशः । संस्थानं तत्र देव्योऽष्टौ चक्रुर्व्यजनपाणयः ॥ ७७ ॥
ताश्चेमाः—
इलादेवी सुरादेवी पृथिवी पद्मवत्यथ । एकनासाऽनवमिका भद्रशोकेति नामतः ॥ ७८ ॥
एवमुत्तरदिग्भागादपि रुचकवर्तिनः । समेत्याष्टौ स्थितिं चक्रुस्तत्र चामरपाणयः ॥ ७९ ॥
ताश्चेमाः—
अलम्बुशा मिश्रकेशी पुण्डरीका च वारुणी । हासा सर्वप्रभा चैव श्रीर्ह्रीरित्यभिधानतः ॥ ८० ॥
चतस्रो विदिग्रुचकात् सदीपा दिक्कुमारिकाः । चित्रा चित्रकनका सुतारा सौत्रामणी तथा ॥ ८१ ॥
प्रणिपत्य जगन्नाथं जगन्नाथस्य मातरम् । ईशान्यादिविदिक्संस्था बभूवुर्दीपपाणयः ॥ ८२ ॥
देव्योऽन्या मध्यरुचकात् चतस्रः समुपस्थिताः । रूपा रूपाञ्चिका चाऽपि सुरूपा रूपकावती ॥ ८३ ॥
ताश्चतुरङ्गुलीवर्जं नालं छित्त्वा भुवोऽन्तरे । क्षिप्त्वा रत्नमयं रत्नदूर्वापीठं विचक्रिरे ॥ ८४ ॥
विहाय पश्चिमां जन्मगृहाद् दिक्षु तिसृष्वपि । रम्भागृहाणि चत्वारि देव्यस्ताश्च विचक्रिरे ॥ ८५ ॥

तेषां मध्ये चतुःशालं विशालं निजचित्तवत् । प्रत्येकं रचयामासुः सिंहासनविकल्पनम् ॥ ८६ ॥
दाक्षिणात्ये चतुःशाले नीत्वाऽमुं विनिवेश्य च । सिंहासने सुतैलेनाभ्यानञ्जुर्मृदु मर्दनम् ॥ ८७ ॥
जनन्या सममभ्यर्च्य शीघ्रमुद्वर्त्य च प्रभुम् । निन्यिरे निभृतं देव्यः पौरस्त्ये कदलीगृहे ॥ ८८ ॥
तत्र गन्धाम्बुभिः पुष्पाम्बुभिः शुद्धाम्बुभिस्तथा । द्वावपि स्नपयित्वाथ भूषयन्ति विभूषणैः ॥ ८९ ॥
नीत्वोत्तरस्या रम्भायाः सदने हरिचन्दनैः । प्रज्वाल्याऽरणिना वह्निं तत्र भूतिं वितेनिरे ॥ ९० ॥
रक्षाबन्धं व्यधुस्ताश्च जननीस्नापितोः करे । रक्षा दुरितभिद्वां लभते सर्ववस्तुषु ॥ ९१ ॥
पर्वतायुर्भवेत्युक्त्वा कर्णान्तिके प्रभोः । अवादयंस्ततो रत्नपाषाणौ कांस्यतालवत् ॥ ९२ ॥
सूतिकागारं ता निन्युर्जननीं जिनमप्यथ । पर्यङ्कशायिकुमार्यस्ता गायन्त्योऽतस्थिरे ॥ ९३ ॥
इतश्च—
सौधर्मे प्रथमे कल्पे कल्पेशोऽनल्पवैभवः । अनेकदेवदेवीनां कोटीभिः परिवारितः ॥ ९४ ॥
गीयमानगुणग्रामो गन्धर्वैः कोमलस्वनैः । स्तूयमानयशोराशिः चारणैर्विरुदावलिभिः ॥ ९५ ॥
क्रीडापानसमये देवनारीभिरादरात् । यावदास्ते हरिस्तावदासनं कम्पमासदत् ॥ ९६ ॥

(त्रिभिर्विशेषकम्)

तत्कम्पादसौ स्वस्थाशङ्कितः स्वोर्युगम् । अवधिज्ञानोपयोगात्ततः प्रकटयन्नित ॥ ९७ ॥

वक्रीकुर्वन् भ्रुवोर्युग्मं कोदण्डमिव भीषणम्। ज्वलज्ज्वालाकुलं पाणौ वज्रं वज्रधरोऽधरत्॥ ९८ ॥
तत्कोपाटोपमुद्वीक्ष्य नम्रमौलिः कृताञ्जलिः। प्राचीनबर्हिषं प्रोचे नैगमेषी चमूपतिः ॥ ९९ ॥
कथङ्कारं प्रभो! कोपो मयि सत्यपि तन्यते। शृणु स्वाऽऽसनकम्पस्य कारणं श्रोत्रपारणम् ॥१००॥
द्वीपाद्ये जम्बूद्वीपेऽस्मिन् वर्षे दाक्षिणभारते। मिथिलायां महापुर्यां श्रीमत्कुम्भमहीपतेः ॥ १०१ ॥
पट्टदेव्याः प्रभावत्या अद्यैव त्रिजगत्पतिः। एकोनविंशतीर्थेशो भगवान् समजायत ॥१०२॥ (युग्मम्)
तेनासनप्रकम्पोऽयं तीर्थकृज्जन्मसूचकः। दिव्यसौख्यप्रमत्तानां कथं वोऽवधिरन्यथा ॥१०३॥
श्रुत्वेदं त्रिदशाधीशस्तास्मिन् दुश्चिन्तिते निजे। मिथ्यादुष्कृतमवदन् निन्दन्नात्मप्रमादिताम् ॥ १०४ ॥
अथोत्थायाऽऽसनादिन्द्रः सप्ताष्टौ च पदान्यऽदात्। संमुखं जिननाथस्य तत स्तोतुं प्रचक्रमे ॥ १०५ ॥
सम्पूर्णस्त्वं त्रिभिर्ज्ञानैर्गर्भवासादपि प्रभो!। अतोऽपि यो गुणोच्छ्रायः स भवेत् कस्य गोचरः ॥१०६॥
एवं जिनस्तुतिं कृत्वा सेनान्यं हरिणाननम्। आदिदेशेति सुत्रामा गिरा धीरप्रशान्तया ॥ १०७ ॥
जम्बूद्वीपे मिथिलायां श्रीमत्कुम्भस्य भूपतेः। एकोनविंशस्तीर्थेशः प्रभावत्यामजायत ॥ १०८ ॥
कर्तुं तस्या जनिस्त्वात्रमाहूयन्तां दिवौकसः। कल्याणिकोत्सवविधेरधिकारो यतोऽस्ति नः ॥१०९॥
अवादयदसौ घण्टां परिमण्डलयोजनाम्। सुघोषां तन्निनादेन घोषः सर्वास्वजायत ॥ ११० ॥
द्वात्रिंशतीविमानानां घण्टालक्षेष्वथ स्वनः। समकालं समुत्तस्थे शब्दाद्वैतमभूत् तदा ॥ १११ ॥

संभ्रान्तान् रणनैस्तासां दृष्ट्वा तानिति सोऽवदत् । जन्मस्नात्रे जिनेन्द्रस्य सहेन्द्रेण प्रसर्पताम् ॥ ११२ ॥
केऽपि शक्राज्ञया चेलुः केचिद् भक्त्या जिनं प्रति । विचित्रैर्वाहनै रूढास्त्रिदशाः शक्रसन्निधौ ॥ ११३ ॥
पालको द्युसदीशेनाऽऽभियोगिकशिरोमणिः । आदिष्टो विदधे वेगाद्विमानं बहुमानतः ॥ ११४ ॥
भुजैरिव ध्वजैर्नृत्यच्छत्रैर्हसदिवोज्ज्वलैः । वीक्ष्यमाणं यदुत्तुङ्गैर्गवाक्षैर्नयनैरिव ॥ ११५ ॥
ततः प्रदक्षिणीकृत्य प्राच्यसोपानवर्त्मना । द्युसन्नाथो विमानं तदारुरोह समं सुरैः ॥११६॥ (युग्मम्)
गन्धर्वनाट्यानीकाभ्यां कौतुकाक्षिप्तमानसः । अभिस्वयम्भूरमणं तेनाचालीत् पुरन्दरः ॥ ११७ ॥
हस्तिवाहन ! मा गास्त्वं पुरः सिंहभृतो मम । अश्वसादिन्नितो याहि महिषो मम वाहनम् ॥११८॥
सर्पगामिन्नितो याहि न मे तार्क्ष्यः सहिष्यते । मद्विमानं विमानाग्रैः किं घट्टसि सुधाशन !! ॥११९॥
इत्थं सौधर्मकल्पस्य देवानां परिसर्पताम् । कोलाहलैर्नभो व्यापि सरिद्घोषैरिवाम्बुधिः ॥१२०॥
अथाऽसंख्यातद्वीपाब्धीनतिक्रम्य क्षणादपि । संक्षिपन् संक्षिपन्नुच्चैस्तद्ग्रन्थवत् पुरन्दरः ॥ १२१ ॥
भारते दक्षिणे पुर्यां मघवा समुपागतः । तस्मादुत्तीर्य तीर्थेशं तदम्बां चाऽनमत्तराम् ॥१२२॥
प्रभावति ! प्रभायुक्ते ! जिनकल्पद्रुमप्रदे ! । नमो दत्तजगद्दीपे ! नमश्चिन्तामणिप्रदे ! ॥ १२३ ॥
इति प्रभावतीं स्तुत्वा दत्त्वा च स्वापिनीं हरिः । प्रतिरूपं प्रभोर्मुक्त्वा चलितोऽभिसुराऽचलम् ॥१२४॥
वज्रं छत्रं जिनं बिभ्रच्चामरे च पृथक् पृथक् । इतीन्द्रः पञ्च रूपोऽभूद् मार्गे मेरुं प्रति व्रजन् ॥१२५॥

ततो देवाङ्गनादेवकोटिलक्षसमन्वितः । पूरयन् गगनं तूर्यघोषैर्हर्षमयैरिव ॥ १२६ ॥
निमेषार्धेन गत्वाऽसौ सुवर्णाचलचूलिकाम् । अतिपाण्डुकम्बलायां शिलायां प्राङ्मुखः स्थितः ॥१२७॥
एवमीशानकल्पेशः सनत्कुमारसंज्ञिकः । माहेन्द्रो ब्रह्मलोकेशो लान्तकस्त्रिदशाधिपः ॥ १२८ ॥
शुक्रशक्रः सहस्रार आनतः प्राणतेश्वरः । आरणाच्युतराजोऽपि दशेत्थं कल्पवासवाः ॥ १२९ ॥
श्रेणिद्वयनिकायेषु दशसूभयतः क्रमात् । अमी विंशतिरिन्द्राः स्युर्भवनानामधीश्वराः ॥१३०॥
पुर्यां चमरचञ्चायां चमरेन्द्रो बलिस्तथा । धरणेन्द्रो भूतानन्दो हरिस्सहहरिस्त्वमौ ॥ १३१ ॥
वेणुदेवो वेणुदारी त्वग्निशिखाग्निमाणवौ । वेलम्बप्रभञ्जनाख्यौ सुघोषो भवनेश्वरः ॥ १३२ ॥
महाघोषो जलकान्तो जलप्रभ इति स्मृतः । पूर्णो विशिष्टशक्रश्च त्वमितामितवाहनौ ॥ १३३ ॥
एवं च व्यन्तरश्रेण्योर्दक्षिणोत्तरकोणयोः । अष्टावष्टनिकायाः स्युस्तेष्विन्द्राः षोडश क्रमात् ॥१३४॥
कालशक्रो महाकालः सुरूपः प्रतिरूपकः । पूर्णभद्रो माणिभद्रो भीमो यक्षगणेश्वरः ॥ १३५ ॥
महाभीमः किन्नरश्च किंपुरुषस्ततः परम् । तथा सत्पुरुषमहापुरुषौ वासवाविमौ ॥ १३६ ॥
अतिकायमहाकायौ महोरगप्रभाविमौ । गीतरतिर्गीतयशा गन्धर्वाणामधीश्वराः ॥ १३७ ॥
तद्वदामज्ञप्तिपश्चज्ञप्त्यादीनां तु षोडश । व्यन्तराष्टनिकायाणां वासवाः समुपागताः ॥१३८॥
तथाप्रज्ञप्तीनां शक्रः संनिहितः समानकः । धाता विधाता च हरी ऋषिश्च ऋषिपालकः ॥१३९॥

ईश्वरो महेश्वरश्च सुवत्सकविशालकौ । हासहासरती श्वेतमहाश्वेतौ पुरन्दरौ ॥ १४० ॥
पवकपावकपती पवकानां तु वज्रिणौ । एवं षोडश देवेन्द्रा आययुर्मेरुमूर्द्धनि ॥ १४१ ॥
ज्योतिष्काणामशेषाणां चन्द्रादित्यावधीश्वरौ । चतुःषष्टिरितीन्द्राणां मेरुमूर्द्धानमाययौ ॥ १४२ ॥
आदिदेशाऽच्युतेन्द्रोऽथाऽऽभियोगिकादिवौकसः । क्षीरोदादि समानेतुं जिनस्नपनहेतवे ॥ १४३ ॥
क्षीरोदादिसमुद्रेषु गङ्गादिषु नदीषु च । तीर्थेषु मागधाद्येषु ते गत्वा जगृहुर्जलम् ॥ १४४ ॥
तद्वन्मृत्स्नापयोजादि लात्वा क्षीरोदवार्द्धितः । गोशीर्षचन्दनादीनि ते शक्रेभ्यो ढुढौकिरे ॥ १४५ ॥
सौवर्णान् राजतान् रात्नान् स्वर्णरूप्यविनिर्मितान् । रत्नस्वर्णमयान् दिव्यान् रजतस्वर्णरत्नजान् ॥१४६॥
रूप्यरत्नमयान् भौमान् विचक्रुः कलशांश्च ते । अष्टोत्तरं सहस्रं स्यात्तेषां प्रत्येकमेव च ॥१४७॥ (युग्मम्)
अतिपाण्डुशिलापीठरत्नसिंहासने स्वयम् । सौधर्मेन्द्रो निषद्याऽङ्के दधौ त्रिजगतां पतिम् ॥ १४८ ॥
अच्युतेन्द्रस्ततो भक्त्या कर्पूरागरुधूपितम् । मुमोच विश्वनाथस्य पुरतः कुसुमाञ्जलिम् ॥ १४९ ॥
ताड्यमानासु भेरीषु मृदङ्गेषु स्वनत्स्वथ । मुहुरास्फाल्यमानासु कांस्यतालासु निर्दयम् ॥ १५० ॥
स्मयमानैरिव न्यस्तविस्मेरकुसुमोत्करैः । अधीयानैरिव स्नात्रश्लोकान् गुञ्जदलिच्छलात् ॥ १५१ ॥
अच्युतेन्द्रेण तैः कुम्भैर्योजनाऽऽस्यैर्जगद्गुरोः । स्नात्रं चक्रे महानन्दात् सुधाभुग्भिः समं निजैः ॥१५२॥

(त्रिभिर्विशेषकम्)

एवं द्वाषष्टिरन्येऽपि स्नात्रं चक्रुर्जगत्पतेः । भक्त्या महत्याऽनुज्येष्ठं सोदर्या इव हर्षतः ॥ १५३ ॥
यदैकः कुरुते स्नात्रं शक्रोऽन्ये हरयस्तदा । सर्वेऽर्हतः पुरः सन्ति धृतचामरपाणयः ॥ १५४ ॥
विकृत्य पञ्च रूपाणि तद्वदीशानवासवः । सौधर्मेन्द्राधिपस्थाने दधन्नाथमवस्थितः ॥ १५५ ॥
अथ सौधर्मनाथोऽपि चतुर्दिक्षु व्यधात् क्रमात् । वृषभांश्चतुरः स्फारस्फाटिकोपलनिर्मितान् ॥ १५६ ॥
तेषामुत्तुङ्गशृङ्गाग्रप्रसृता गगनाङ्गणे । प्रसस्रुरम्भसामष्टौ धाराश्चन्द्रकलोज्ज्वलाः ॥ १५७ ॥
एकीभूय पतन्त्यस्ताश्चन्द्रकान्तसमुज्ज्वलाः । निम्नगा इव पाथोधौ निपेतुः प्रभुमूर्द्धनि ॥ १५८ ॥
स्नपयित्वेति तीर्थेशं भाविनं त्रिदशाधिपः[1] । रत्नदर्पणवद्वेगाद् ममार्जाङ्गं विभोरथ ॥ १५९ ॥
ततो रत्नमये पट्टे स लिलेखाऽष्टमङ्गलीम् । निजपुण्यैरिवाखण्डैस्तण्डुलै रूप्यनिर्मितैः ॥ १६० ॥
ततो विलेपयामास वासवोऽङ्गं जगत्पतेः । भूषणानि च प्रत्यङ्गं वासवः पर्यदीधपत्[2] ॥ १६१ ॥
विनिद्रपारिजाताद्यैः कुसुमैः परमेश्वरम् । मुखकोशमनोहारि पूजयामास वृत्रहा ॥ १६२ ॥
उत्तार्य लवणं त्रिश्च सर्वदोषविभेदकृत् । आरात्रिकमुपादत्त पुरोभूय हरिर्विभोः ॥ १६३ ॥
इतश्च विस्मिताः केचिद् मञ्जु[3] गुञ्जन्ति भृङ्गवत् । केचिच्च बृंहितं चक्रुः कुञ्जरा इव निर्जराः ॥१६४॥
केचित्तकारधौङ्कारं वाद्यैरिव मुखैर्व्यधुः । सिंहनादं मुहुः केचिद् नटा इव वितेनिरे ॥ १६५ ॥

---

१ 'त्रिदिवाधिपः' इत्यपि । २ 'दीप्राणि' इति च । ३ 'संजगुर्जातिभृङ्गवत्' अयमपि पाठ. ।

केचित् कोलाहलं चक्रुर्जितद्यूतपणा इव । अहासयन् सुरान् केचिद् विटवद् नर्मभाषणैः ॥ १६६ ॥
एवं जन्मोत्सवे कोऽपि हर्षो जज्ञे दिवौकसाम् । वागीशोऽपि गिरां गुम्फैर्यं वर्णयितुमक्षमः ॥ १६७ ॥
वामं जानुमथाऽऽकुञ्च्य शिरोन्यस्तकरो हरिः । परमानन्दनिर्मग्नः शक्रस्तवनमुज्जगौ ॥ १६८ ॥
नमोऽर्हते भगवते आदितीर्थकृते नमः । स्वयंसंबुद्धतत्त्वाय नराणामुत्तमाय च ॥ १६९ ॥
नरसिंहाय पुरुषपुण्डरीकाय ते नमः । नृवरगन्धकरिणे नमो लोकोत्तमाय च ॥ १७० ॥
लोकनाथाय लोकानां कृतोत्तमहिताय च । लोकानां तु प्रदीपाय लोकप्रद्योतकारिणे ॥ १७१ ॥
नमोऽस्त्वभयदात्रे च चक्षुर्दात्रे च सर्वदा । मार्गदाय शरण्याय बोधिदात्रे नमो नमः ॥ १७२ ॥
धर्मदात्रे धर्मदेष्ट्रे धर्माधिपतये नमः । धर्मसारथये धर्मचतुरन्तैकचक्रिणे ॥ १७३ ॥
नमः सदाऽप्रतिहतज्ञानदर्शनधारिणे । विगतच्छद्मने नित्यं जिनाय जापकाय च ॥ १७४ ॥
तीर्णाय तारकायोच्चैर्बुद्धाय बोधकाय च । मुक्ताय मोचकाय सर्वज्ञाय सर्वदर्शिने ॥ १७५ ॥
शिवाऽचलाऽरुजाऽनन्ताऽक्षयाऽव्याबाधनिर्वृतौ । सम्प्राप्ताय नमस्तुभ्यमिति शक्रः स्तवं व्यधात् ॥१७६॥
कृतकृत्यमिवात्मानं मन्यमानोऽर्हतो नतौ । रोमाञ्चितवपुः शक्र इति स्तोतुं प्रचक्रमे ॥ १७७ ॥
नमस्तुभ्यं जिनाधीश ! परमानन्ददायिने । उल्लसत्करुणाक्षीरपाथोधिशशलक्ष्मणे ॥ १७८ ॥
त्वया त्रिजगतां नाथ ! फलिनीदलकान्तिना । बद्धेन्द्रनीलमुकुट इवाऽऽभाति सुराऽचलः ॥ १७९ ॥

स्तुत्वेति मिथिलां गत्वा हृत्वा च स्वापिनीमपि । भूत्वा मातुर्जिनं पार्श्वे मुक्त्वा शक्रोऽभ्यधादिदम्॥१८०॥
अस्मिन् स्वामिन्यकल्याणं योऽधमश्चिन्तयिष्यति । तस्यार्जमञ्जरीवाऽऽशु स्फुटिष्यति शिरः स्वयम्॥१८१॥
पूरयित्वा विभोर्वेश्म रत्नस्वर्णादिभिः स च । यात्रां नन्दीश्वरे कृत्वा स्वं स्थानं हरयो ययुः ॥१८२॥
प्रभावतीमथ ज्ञात्वा प्रसूतां सम्भ्रमान्विताः । स्त्रियः श्रीकुम्भभूपस्य सुतोत्पत्तिं बभाषिरे ॥ १८३ ॥
स्वकिरीटं विना ताभ्यः स्वाङ्गिकं भूषणं ददौ । वृत्तिं च चक्रिरे यावद् वेणिकामपि सप्तमीम् ॥१८४॥
रत्नस्वर्णादिभिः पूर्णं गृहं वीक्ष्य नरेश्वरः । अज्ञासीत् तनयोत्पत्तौ देवेन्द्राणां समागमम् ॥ १८५॥
ततो मुमुचिरे राज्ञा कारागाराद् द्विषन्नृपाः । कारयाञ्चक्रिरे पूजा जैनचैत्येषु सर्वदा ॥ १८६ ॥
समाजग्मुरुपाध्यायाः पठन्तः सुतमातृकाम् । उच्चावचपदैश्छात्रैर्वल्गद्भिर्मर्कटैरिव ॥ १८७ ॥
चन्द्रार्कदर्शनं भर्तुस्तृतीयेऽह्नि प्रमोदतः । षष्ठीजागरणं षष्ठे पितृभ्यां च व्यरच्यत ॥ १८८ ॥
गर्भस्थेऽस्मिन् प्रभौ मातुर्माल्यशयनदोहदम् । बभूव तन्मल्लिरिति प्रभोर्नाम प्रतिष्ठितम् ॥ १८९ ॥
अङ्गुष्ठस्थां पपौ स्वामी शक्रसंक्रामितां सुधाम् । उदयेऽपि क्षुधः स्तन्यं न पिबन्ति जिनेश्वराः ॥ १९० ॥
रेजे देहः शुचिर्भर्तुरप्रक्षालितनिर्मलः । निरामयः सुगन्धिश्च पूर्णकर्पूरपात्रवत् ॥ १९१ ॥
पद्मकिञ्जल्कसुरभिर्बभौ श्वासो जगत्पतेः । गोक्षीरधारागौरे च रेजाते रुधिरामिषे ॥ १९२ ॥
विभोराहारनीहारौ चर्मचक्षुरगोचरौ । चत्वारोऽतिशया एते सहजोत्था गुणा इव ॥ १९३ ॥

मज्जनस्तन्यनेपथ्यक्रीडालालनकर्मसु । कर्मठाः पञ्च धात्र्योऽथ शक्रेण विनियोजिताः ॥ १९४ ॥
लाल्यमानः प्रभुस्ताभिर्देहोपचयमागमत् । क्रमेण यौवनं प्राप त्रैलोक्यश्रीदृगौषधम् ॥ १९५ ॥
पञ्चविंशतिधन्वोच्चो नीलोत्पलदलच्छविः । वज्रर्षभसंहननधारी कलशलाञ्छनः ॥ १९६ ॥
मल्लीसुरभिनिःश्वासो निवासः सर्वसम्पदाम् । पाशो रतिप्रियन्यङ्क्वोः श्रीमन्मल्लिरभात्तराम् ॥ १९७ ॥
(युग्मम्)
नमन्नृपतिशीर्षेषु कुन्दकान्तनखेन्दवः । विस्मेरकेतकीपत्रशोभां भेजुर्जगत्पतेः ॥ १९८ ॥
एणीजङ्घोपमं जङ्घायुग्मं भाति जगत्पतेः । नाभिश्च सरितां भर्तृकल्पो लवणिमाश्रयः ॥ १९९ ॥
प्रभोर्वक्त्रश्रियं प्राप्तुं मग्नमाकण्ठमम्बुजम् । रोलम्बरवजव्याजाद् मन्त्रजापं तनोत्यलम् ॥ २०० ॥
प्रभोर्नेत्राब्जयोर्लक्ष्मीर्वाचि देवी सरस्वती । कलङ्कमिव संमार्ष्टुं स्नेहादेकत्र तिष्ठतः ॥ २०१ ॥
नव्यः श्रियः पतिः स्वामी हिरण्यकशिपुप्रदः । यस्य वक्षःस्थिता लक्ष्मीर्जगत्काम्या विराजते ॥ २०२ ॥
विद्रुमैरिव किंकिल्लिपल्लवैः कोमलैरिव । कुरुविन्दैरिवालिप्तं प्रभोः पाणितलं बभौ ॥ २०३ ॥
अलीकत्वं प्रभोः केशे वक्रत्वं लटभभ्रुवोः । तुच्छत्वं मध्यदेशेऽपि नान्यत्र स्वामिनि स्थितम् ॥ २०४ ॥
अहंपूर्विकया सर्वैर्लक्षणैः पर्यलङ्कृतः । बभौ देहो जगद्भर्तुर्नद्योघैरिव वारिधिः ॥ २०५ ॥

१ 'तुमुल' इत्यपि ।

को भवेद् जिनरूपस्य निपुणो वर्णनं प्रति । देवदेहा अपि बभुर्यत्पुरोऽङ्गारका इव ॥ २०६ ॥

आलिककलितपाणिद्वन्द्वविभ्राजमानो भवजलधिनिमज्जज्जन्तुपोतोपमस्य ।
जिनपरिवृढमल्लेः पुण्यवल्लेः स्वरूपं विनयाविनतमूर्तिर्वर्णयामास रूपम् ॥ २०७ ॥

इत्याचार्यश्रीविनयचन्द्रसूरिविरचिते श्रीमल्लिस्वामिचरिते महाकाव्ये विनयाङ्के च्यवनजन्मकल्याणिक-द्वितयव्यावर्णनो नाम चतुर्थः सर्गः ॥

अर्हम्

अथ पञ्चमः सर्गः ।

इतश्च वैजयन्ताख्यविमानात् स परिच्युतः । जीवोऽचलस्य साकेते प्रतिबुद्धिर्नृपोऽजनि ॥ १ ॥
कामो वयसि पीयूषं यो वचासि महीयासि । गीष्पतिः सदसि त्वष्टा महसि क्षात्रसम्भवे ॥ २ ॥
देवी पद्मावती तस्य पद्मा पद्मापतेरिव । निश्छद्मसद्म निःशेषगुणानामनणीयसाम् ॥ ३ ॥
इतश्च तस्मिन्नगरे गरीयो नागवेश्मनि । ईशान्यां दिशि नागानां प्रतिमाश्चिन्तितप्रदाः ॥ ४ ॥
आनर्चुस्ताः प्रतिदिनं नागरा भक्तिसागराः । उपयाचितसन्ताने सम्पूर्णे सति सर्वदा ॥ ५ ॥
आपृच्छ्य क्षितिपं तासां यात्रायै हर्षिताशया । अगात् पद्मावती देवी नागदैवतवेश्मनि ॥ ६ ॥

प्रतिबुद्धिर्महीपालः सम्भृङ्गारोऽसमः श्रिया । इमामन्वगमद् देवीं केतकीमिव षट्पदः ॥ ७ ॥
पुष्पमण्डपिकां नागप्रतिमामनुनिर्मिताम् । विलोक्य मुद्गरं पौष्पं चाऽवदद् नृपपुङ्गवः ॥ ८ ॥
सुबुद्धे ! सचिवाधीश ! त्वमस्मत्प्रेषणोत्सवैः । ईदृक्स्वरूपं स्त्रीरत्नं जात्यरत्नमिवोज्ज्वलम् ॥ ९ ॥
राज्ञां वेश्मनि कुत्रापि दक्ष ! वीक्षितवानसि । कौसुमं मुद्गरं बिभ्रद्भ्रमद्भ्रमरधोरणीम् ॥१०॥ (युग्मम्)
विहस्य सचिवाधीशः सुबुद्धिर्न्यगदद् नृपम् । त्वदादेशेन भूमीश ! गतोऽहं मिथिलां पुरीम् ॥ ११ ॥
कन्यकां कुम्भभूपस्य नेत्रसारङ्गवागुराम् । मनोऽध्वनीनविश्रामद्रुमच्छायासहोदरीम् ॥ १२ ॥
अनेकैर्लक्षणैः पुण्यैः पुण्यैरिव समन्विताम् । मल्लीमित्यहमद्राक्षमस्राक्षमपि संमदम् ॥ १३ ॥
तस्याः स्त्रीरत्नमुख्याया आयुर्ग्रन्थौ महीपते !। विधीयते सकोऽप्युच्चैर्निस्सीमः पुष्पमुद्गरः ॥ १४ ॥
तवैष पुरतो यस्य लक्षांशेनापि सर्वथा । न भाति किन्तु विच्छायदर्पणत्वं दधात्यहो ! ॥ १५ ॥
यद्येकदापि श्रीमल्लेर्ददृशे रूपवैभवम् । तदा भूमिस्थितेनापि प्राप्यतेऽनिमिषास्थितिः ॥ १६ ॥
मल्लेः प्रतिकृतिः स्वामिन् ! दर्पणेष्वेव दृश्यते । उपमानं महाम्भोधेर्महाम्भोधिर्निगद्यते ॥ १७ ॥
न मेरोरधिकः शैलो मानसाद् न परं सरः । नाकाशादधिकं किञ्चित् तद्रूपादधिकं नु किम् ? ॥ १८ ॥
मल्लीरूपं न दृष्टं यैः स्फारतारैर्विलोचनैः । स मन्ये नररूपेण कूपमण्डूकसन्निभः ॥ १९ ॥
सकर्णकर्णपीयूषं श्रुत्वेति प्रतिबुद्धिराट् । रोमाञ्चैरञ्चितो देहे कदम्बः कुसुमैरिव ॥ २० ॥

स पूर्वजन्मनः स्नेहाद् वरीतुमथ कन्यकाम् । दूतं प्रैषीद् निसृष्टार्थं कुम्भभूपान्तिके निजम् ॥ २१ ॥

इति मल्लिस्वामिपूर्वभवाचलप्रथमपरममित्रोत्पत्तिः ।

इतश्च—

च्युत्वा धरणजीवोऽपि वैजयन्तविमानतः । अभूत् चम्पामहापुर्यां चन्द्रच्छायाभिधो नृपः ॥ २२ ॥
विज्ञातजीवाऽजीवादितत्त्वः सत्त्वकृपापरः । चतुःपर्व्यां कृततपाः समाधिश्रितपौषधः ॥ २३ ॥
लब्धगृहीतपृष्टार्थो पिहितद्वारबन्धुरः । वस्त्रपात्राऽऽसनावासप्रदः साधुजनेष्वलम् ॥ २४ ॥
कृतज्ञो विनयी धीरः परनारीसहोदरः । तस्यामेव महापुर्यां श्रावकोऽर्हन्नयाह्वयः ॥ २५ ॥
(त्रिभिर्विशेषकम्)

सोऽन्यदा वार्द्धियात्रायै मनश्चक्रे महामतिः । क्षणमात्राद् दरिद्रघ्नं सामुद्रं पर्युपासनम् ॥ २६ ॥

यतः—

इक्षुक्षेत्रं समुद्रश्च योनिपोपणमेव च । प्रसादो भूभुजां चेति क्षणाद् घ्नन्ति दरिद्रताम् ॥ २७ ॥
विविधं वित्तमादाय समेतः सुहृदां गणैः । असौ वारांनिधेस्तीरमचालीदचलाशयः ॥ २८ ॥
चारुवस्त्रपरीधानां गृहीताक्षतभाजनाम् । अर्थसिद्धिमिवाद्राक्षीदायान्तीं पुरतः स्त्रियम् ॥ २९ ॥
शकुनैः प्रेरितः पुण्यैरिव श्रेष्ठितनूद्भवः । प्राप वारांनिधेः कूलं मूलं वाणिज्यशाखिनः ॥ ३० ॥

नीलीगुग्गुललाक्षाश्च निम्बचीवरसंहतीः । असौ संग्राहयामास हरिद्रादि विशेषतः ॥ ३२ ॥
शुक्रवारेऽथ विस्फूर्जज्जैत्रवादित्रसुन्दरम् । पोतं प्रपूरयामास समुद्रार्चापुरस्सरम् ॥ ३३ ॥
ध्रुवचक्रप्रमाणेन सिद्धान्तेनाऽथ साधुवत् । संचेरे सरितां नाथे पोतो वेगेन वायुवत् ॥ ३४ ॥
शक्रः सभामुपासीन उपार्हन्नयमार्हताः । त्रिदशानां पुरश्चक्रे वर्णनं कलया गिरा ॥ ३५ ॥
मनुष्यकीटको धर्मादचाल्यस्त्रिदशैरपि । अत्रोचद् यद्वचः शक्रस्तद्ध्याऽलीकयाम्यहम् ॥ ३६ ॥
इति ध्यात्वा सुरः कश्चिद् मत्सराध्मातमानसः । आधिवाधिं महामेघं विचक्रे व्योममण्डले ॥ ३७ ॥
नीलीरक्तेव सर्वत्र जजृम्भे घनमण्डली । पोतस्थजनजीवानां ग्रसने राक्षसीयिता ॥ ३८ ॥
सत्त्वहेम्नः परीक्षायां शाणायन्ते चिरद्युतः । गर्जितान्यपि जीवानां ठात्कारा इव निग्रहे ॥ ३९ ॥
यथा यथा प्रवहणं कम्पते चैत्यकेतुवत् । तथा तथाऽङ्गिनां भीतिग्रहिलानि मनांस्यपि ॥ ४० ॥
कम्पमाने प्रवहणे वीचिभिः पूरिताम्बरे । स्पर्धया धीवरा वारि चिक्षिपुश्चटसैर्वहिः ॥ ४१ ॥
विचक्रेऽथानिलं स्वर्गी झञ्झावातभयङ्करम् । येनेक्षणानि पोतस्था मिमीलुः स्वाधिया समम् ॥ ४२ ॥
हा मातस्तात ! हा भ्रातर्हा बन्धो ! कुलदेवताः ! । अस्माकं कुरुताऽमुत्र साहाय्यं महदापदि ॥ ४३ ॥
इत्यादिलोकसंलापैः कर्णाय सूचिकोपमैः । व्यानशे रोदसीकूपो निर्भीमैर्गर्जितैः समम् ॥ ४४ ॥
कुम्भलक्षैः करिष्यामि स्नात्रं कुङ्कुमवाहिभिः । अमुष्माद् विधुरादाशु देवि ! तारय तारय ॥ ४५ ॥

एवंरूपा विदधिरे उपयाचितसंहृतीः । आर्ता हि देवतापादभक्तिं विदधतेतराम् ॥ ४६ ॥
इत्युपद्रवमालोक्य स्मृतपञ्चनमस्कृतिः । पवित्रासनमासीनः प्रत्याख्यानसमाहितः ॥ ४७ ॥
वीतरागं मनोऽम्भोजे विदधानः शुभाशयः । श्रावकोऽर्हन्नयोऽस्थार्षीदनित्यादिकभावनाम् ॥ ४८ ॥
(युग्मम्)

अमुमीदृग्विधं वीक्ष्य क्षोभाय सुरपांसनः । विचक्रे रक्षसो रूपं कालरात्रिसहोदरम् ॥ ४९ ॥
मुखज्वालास्फुलिङ्गोघैर्द्यां खद्योतमयीमिव । कुर्वन् हास्यच्छटापातैः क्ष्मां फेनमयीमिव ॥ ५० ॥
पाददर्दुरिकाघातैरधः क्षोणीं क्षिपन्निव । उच्चैः कलकलारावं तन्वन् प्रलयरुद्रवत् ॥ ५१ ॥
उद्वहन् कर्तिकां पाणौ प्रेतभर्तुः प्रियामिव । ऊचे नक्तंचरः क्रूरो रे रे श्रावकपांसन ! ॥ ५२ ॥
मुञ्च धर्ममिमं मुञ्च नो चेत् कर्तिकयाऽमुया । पातयिष्यामि ते मुण्डमखण्डं फलवत्तरोः ॥ ५३ ॥
वलाद् वलिं करिष्यामि यादसां त्वां दुराशय ! । नाऽयं धर्मोऽर्गलो भावी पततोऽम्भोधिपाथसि॥५४॥
आत्मानं श्रावकत्वेन भाषमाणः पदे पदे । कुरुषेऽम्बुनिधौ यात्रामहो ! निर्घृणधूर्वर ! ॥ ५५ ॥
एवं विभाषमाणेऽस्मिन्नर्हन्नय उपासकः । स्वध्यानाद् नाऽचलच्छैलः किं वातेन प्रकम्पते? ॥ ५६ ॥
भद्र ! सौधर्मशक्रेण संस्तुतोऽसीति पर्षदि । त्रिदशैरपि स्वधर्मादचाल्योऽर्हन्नयः सुधीः ॥ ५७ ॥
तत्प्रशंसामिमां श्रुत्वा परीक्षार्थमिहाऽऽगमम् । ममेदृक् चेष्टितं सर्वं क्षमस्व करुणानिधे ! ॥ ५८ ॥

शिलोच्चय इवासि त्वं मनागपि न कम्पितः। मत्तस्य दन्तिनो दन्तघातेनेव मया ननु ॥ ५९ ॥
दिव्यं कुण्डलयोर्द्वन्द्वं तस्मै दत्त्वा स नाकसद् । संहृत्य मेघवातादि तिरोऽभूदभ्रगेन्दुवत् ॥ ६० ॥
क्षेमेणाऽर्हन्नयो वार्धिं तीर्त्वा गोष्पदवत् क्रमात् । गृहीताऽशेषभाण्डौघो नगरीं मिथिलां गतः ॥६१॥
एकं श्रीकुम्भभूपस्य प्राभृते कुण्डलद्वयम् । ददर्देऽर्हन्नयः पोतवाहकः सादराशयः ॥ ६२ ॥
तदेवं पृथिवीनाथस्तां दिव्यां कुण्डलद्वयीम् । दुहित्रे नेत्रमित्रायै श्रीमत्यै मल्लये ददौ ॥ ६३ ॥
अर्हन्नयाय पात्रज्ञो दत्त्वोच्चैः पारितोषिकम् । विससर्ज महीपेन्दुर्यथाऽम्बु जलधिर्घनम् ॥ ६४ ॥
क्रीतविक्रीतनिःशेषभाण्डश्चम्पामुपागतः । चन्द्रच्छायनरेन्द्रस्य सभामण्डपमभ्यगात् ॥ ६५ ॥
चकार प्राभृते श्रेष्ठी द्वितीयां कुण्डलद्वयीम् । पदार्थाः खलु युज्यन्त उत्तमानामिहोत्तमाः ॥ ६६ ॥
राजोचेऽर्हन्नय ! श्रेष्ठिन् ! कुतोऽदः प्राप्तमीदृशम् ? । नेदृग् मर्त्यतले भावि कान्त्या जितदिवाकरम् ॥६७॥
आदौ समुद्रवृत्तान्तं विधाय श्रेष्ठिनन्दनः । अन्ते वितत्य चम्पाया आगमं सर्वमब्रवीत् ॥ ६८ ॥
केयं मल्लीति पप्रच्छ चन्द्रच्छायक्षितीश्वरः । अपूर्वश्रवणे यत्नः किं सकर्णस्य नो भवेत् ? ॥ ६९ ॥
अथाऽसौ न्यगदच्छ्रेष्ठी देव ! श्रीमिथिलापुरि । विजयी श्रीकुम्भभूपाल इक्ष्वाकुकुलभूषणम् ॥ ७० ॥
तत्सुता जननेत्राणामध्वगानामिव प्रपा । मल्लिर्मल्लिस्मिता चारुगुणवल्लीव जङ्गमा ॥ ७१ ॥
पुरो यस्या मुखस्योच्चैर्निर्माल्यमिव चन्द्रमाः । यस्याश्च नेत्रयोर्लक्ष्मीरलक्ष्मीरम्बुजव्रजे ॥ ७२ ॥

इत्थमाकर्ण्य चन्द्रेशः प्राग्जन्मस्नेहमोहितः । मल्लीं वरीतुं प्राहैषीद् दूतं कुम्भमहीपतेः ॥ ७३ ॥

॥ इति श्रीमल्लिस्वामिपूर्वभवद्वितीयमित्रोत्पत्तिः ॥

इतश्च पूरणप्राणी वैजयन्तं विहाय सः । श्रावस्त्यामभवत् पुर्यां रुक्मी नाम क्षितीश्वरः ॥७४॥
तस्याऽभूद्धारिणी नाम स्वर्देवीव महीचरी । रूपातिशायिनी शान्ता कान्ताकारा सुलक्षणा ॥७५॥
अजनिष्ट तयोः सौम्या सुबाहुर्नाम कन्यका । लक्ष्मीरिव सुरेन्द्रस्य समुद्रस्येव वार्धिजा ॥ ७६ ॥
साऽतीव धरणीभर्तुः स्वप्राणेभ्योऽपि वल्लभा । इतरेभ्योऽप्यपत्यानि किं पुनः पृथिवीभुजाम् ? ॥७७॥
साऽन्येद्युः परिवारेण चतुर्मास्यां विशेषतः । अकार्यततरां स्नानक्षणं मङ्गलपूर्वकम् ॥ ७८ ॥
अन्तःपुरवधूलोकैर्मुदितैः स्नपिताऽसकौ । लवणोत्तारणायुक्तवस्त्रालङ्कारपूर्वकम् ॥ ७९ ॥
अङ्गीचङ्गीप्रभृतिभिश्चेटीभिः परिवारिता । प्रणन्तुं जनकं प्राप सभामण्डपमुत्तमम् ॥८०॥ (युग्मम्)
तामुत्सङ्गे समारोप्य वल्लकीमिव सद्गुणाम् । सौविदल्लमभाषिष्ट नृपः प्रेमतराङ्गितम् ॥ ८१ ॥
कन्यायात्रोत्सवो भद्रमुखेदृग्वीक्षितः क्वचित् । अथ स्मित्वाऽनददसौ राजन् ! शृणु गिरं मम ॥ ८२ ॥
त्वदादेशेन भूमीश ! गतोऽहं मिथिलापुरीम् । श्रीकुम्भस्वामिनः पुत्र्याः श्रीमल्लेः प्रवरद्युतेः ॥ ८३ ॥
आयुर्ग्रन्थौ भवत्युच्चैः स कोऽपि स्नपनक्षणः । यः स्वर्गेऽपि न संभाव्यः किं पुनः पृथिवीतले ? ॥ ८४ ॥

१ ' कलाकलापकालता भाग्यभङ्गया सहात्पलम् ' इत्यपि पाठः ।

जलधेर्जलधिर्यद्वत् सुधायाश्च सुधा यथा । मल्लिरूपस्य ताद्रूप्यं मल्ले रूपे व्यवस्थितम् ॥ ८५ ॥
मर्त्यमण्डलपाथोधेः स्त्रीरत्नं पृथिवीतले । तदेवोत्पन्नमाभाति जगन्नयनकार्मणम् ॥ ८६ ॥
श्रुत्वेति प्राग्भवस्नेहाद् भूमिनाथेन रुक्मिणा । अप्रेष्यततरां दूतो निसृष्टार्थो धियां निधिः ॥ ८७ ॥

॥ इति श्रीमल्लिस्वामिपूर्वभवतृतीयमित्रपूरणोत्पत्तिः ॥

इतश्च वसुजीवोऽपि वैजयन्तविमानतः । च्युत्वा वाणारसीपुर्यां शङ्खो नाम नृपोऽजनि ॥ ८८ ॥
श्रीमल्लेः कुण्डलद्वन्द्वं तद्दिव्यं दैवयोगतः । तदा विजघटे कामं रामणीयकमन्दिरम् ॥ ८९ ॥
राज्ञा संघट्टनायाऽस्य मीलिताः स्वर्णकारकाः । तद्वीक्ष्य शून्यमनसोऽभूवन् संज्ञीतरा इव ॥ ९० ॥
देव ! दिव्यमिदं दीप्यद् नो संघट्टयितुं क्षमाः । दिव्यानां हि पदार्थानां दिव्या एव विधायिनः॥९१॥
ततो निर्वासिता राज्ञा रुष्टेन स्वर्णकारकाः । नृपाऽप्रसादादीदृक्षं न दूरे पुरवासिनाम् ॥ ९२ ॥
ते च वाराणसीं गत्वा प्रणेमुः शङ्खभूभुजम् । कौतस्कुता इति क्ष्मापः पप्रच्छ मधुराक्षरम् ॥ ९३ ॥
देवाऽमी मिथिलापुर्यां वासिनः स्वर्णशिल्पिनः । विज्ञानवल्लरीजालप्रावृट्कालघनाघनाः ॥ ९४ ॥
वसतां तत्र चास्माकं पूर्वजानां महीपते ! । वेणयः सप्त संभूताः स्वर्णताडनभाजिनाम् ॥ ९५ ॥
मिथिलास्वामिना कुम्भराज्ञा कुण्डलयोजने । अनीशा ईश ! सर्वेऽमी पूर्या निर्वासिता हठात् ॥ ९६ ॥
कुण्डलप्रक्रमप्राप्तं श्रीमल्ले रूपमुत्तमम् । सद्गुणैर्वर्णयामासुर्हर्षोत्कर्षमुपागताः ॥ ९७ ॥

आस्यस्य पुरतो यस्याः शङ्के दासायते शशी । एतावतैव तद्रूपमसरूपं निरूप्यते ॥ ९८ ॥
पूर्वस्नेहातिरेकेण तद्रूपश्रवणादपि । श्रुत्वेति तां वरीतुं तु विशिष्टं विससर्ज सः ॥ ९९ ॥

॥ इति श्रीमल्लिस्वामिपूर्वभवचतुर्थवसुमित्रोत्पत्तिः ॥

जीवो वैश्रमणस्याऽथ वैजयन्तात् परिच्युतः । अदीनशत्रुनामाऽभूद् भूपालो हस्तिनापुरे ॥ १०० ॥
इतश्च—
श्रीमल्लेरनुजो मल्लो नाम्ना यौवनमागतः । आजूहवच्चित्रकरान् लेप्यकर्मविशारदान् ॥ १०१ ॥
भित्तिर्विभज्य तेभ्योऽसौ गोत्रिभ्य इव सम्पदः । सचित्रं कारयामासोन्मीलितं भागवर्तनैः ॥ १०२ ॥
तेष्वेकश्चित्रकृद्वर्यो लब्धदैवतसद्वरः । एकाङ्गदर्शनेनाऽपि यथावस्थितरूपवित् ॥ १०३ ॥
अन्तर्जवनिकं पादाङ्गुष्ठं मल्लेर्निरीक्ष्य सः । यथावद्रूपमलिखत् सर्वाङ्गोपाङ्गशोभनम् ॥ १०४ ॥
मल्लस्तत्राऽगमत् क्रीडारसिको मित्रसंयुतः । श्रीमल्लिस्वामिनीरूपं चित्रस्थमवलोकयत् ॥ १०५ ॥
साक्षात्स्वसारमूर्ध्वस्थां मन्यमानस्तथा पदैः । लज्जया प्रसरत्कुल्याजलवत् सेतुहेतुना ॥ १०६ ॥
(युग्मम्)
निवृत्तं वेगतो धात्री दृष्टिपात्रीचकार तम् । कथं पुत्र ! निवृत्तोऽसि त्वरितं त्वरितैः पदैः ? ॥ १०७ ॥
कुमारोऽप्यब्रवीदेवं मातर्मे भगिनी पुरः । ऊर्ध्वा समस्ति खेलामि कथं मित्रैरहं वृतः ? ॥ १०८ ॥

सम्यग् निरूप्य धात्र्योचे नेयं मल्ली तव स्वसा। किन्तु चित्रकृता पुत्र ! कृता भ्रान्तिप्रदा मुदा ॥१०९॥
अथ क्रुद्धोऽनुजो मल्लेस्तस्य चित्रकृतो भृशम्। निकृत्य दक्षिणं पाणिं स्वदेशाद् निरवासयत् ॥ ११० ॥
विष्वग् भ्राम्यन् महीपीठं गतवान् हस्तिनापुरे। अदीनशत्रुभूपाय नमश्चक्रे कृताञ्जलिः ॥ १११ ॥
स्ववृत्तान्तं यथाभूतं मूलादारभ्य भूभुजः। श्रीमल्लिस्वामिनीरूपमेवं वर्णितवानथ ॥ ११२ ॥
नदीनां स्वर्धुनी यद्वत्सुमनस्स्वपि मालती। यद्वत् कामगवी गोषु तद्वद् रूपवतीषु सा ॥ ११३ ॥
न दृष्टा येन सा मल्लिर्मनःकेकिघनाघनः। तस्य नेत्रद्वयं डित्थडवित्थयुगमश्नाति ॥ ११४ ॥
यदीयं लिख्यते रूपं लोचनैश्चुलुकैरिव। यदीयं वर्ण्यते चारुचरितं कविकुञ्जरैः ॥ ११५ ॥
एवं तद्वर्णनां कृत्वा चित्रकृच्चित्रसंस्थिताम्। अर्चामदर्शयद् मल्लेर्दृशोरायुष्यकारिणीम् ॥ ११६ ॥
वीक्ष्येमां विस्मितः पूर्वस्नेहमोहितमानसः। तद्याचनाय दूतं स्वं प्रैषीदुपमहीपति ॥ ११७ ॥

॥ इति श्रीमल्लिस्वामिपूर्वभवपरममित्रपञ्चमवैश्रमणोत्पत्तिः ॥

इतश्च जम्बूद्वीपेऽस्मिन् काम्पिल्यनगरे वरे। अभिचन्द्रस्य जीवोऽपि च्युत्वा तस्माद्विमानतः ॥ ११८ ॥
जितशत्रुर्यथार्थाख्यः समभूत्पृथिवीपतिः। यत्प्रतापाद् विलीयन्ते द्विषः स्त्यानाज्यपिण्डवत् ॥११९॥(युग्मम्)
धारिणीप्रमुखास्तस्य सहस्रं प्राणवल्लभाः। अगण्यपुण्यलावण्या भूचर्यो देवता इव ॥ १२० ॥
इतोऽभूद् मिथिलापुर्यां चोक्षा नाम विचक्षणा। मन्त्रकार्मणरत्नानां रोहणाचलचूलिका ॥ १२१ ॥

त्रिदण्डमण्डितकरक्रोडा कापायितामम्वरा । शौचाय दधती दर्भसगर्भां जलकुण्डिकाम् ॥ १२२ ॥

(युग्मम्)

साऽन्यदा कुम्भभूपस्य कन्यान्तःपुरमुत्तमम् । अस्खलितगतिरगात् सा वात्येव निरत्यया ॥ १२३ ॥
श्रीमल्लिस्वामिपादान्ते सोपाविक्षद् यथाविधि । निजं दर्शयितुं धर्मं दम्भसंरम्भया गिरा ॥ १२४ ॥
जलशौचमयो धर्मस्तया ख्यातः सविस्तरः । तस्याः पुरः पुराणस्य वाक्यैर्वाक्यविधिज्ञया ॥ १२५ ॥
अथ प्रोवाच श्रीमल्लिर्धर्मोऽस्ति जलसङ्गमात् । जितं तर्हि झषैर्लोके जलस्थाननिवासिभिः ॥ १२६ ॥
सैवं शैवं निराचक्रे शौचधर्मं सुयुक्तिभिः । मुखमर्कटिकां दत्त्वा तां चेट्यो निरवासयन् ॥ १२७ ॥
भवेद् यथेयं दुःखार्ता सपत्नीजनमध्यगा । तथा वेगात् करिष्यामि सा यान्तीति व्यचिन्तयत् ॥१२८॥
एवं विचिन्त्य दर्पेणाध्माता निर्गत्य पूर्वरात् । काम्पिल्यनगरं प्राप पञ्चालमुखमण्डनम् ॥ १२९ ॥
जितशत्रुः सभाप्राप्तां तां वीक्ष्य स्मितचक्षुषा । विष्टरं दापयामास पूजनीया हि लिङ्गिनी ॥ १३० ॥
महत्या प्रतिपत्त्या सा पूजिता जगतीभुजा । औचित्याचरणं सन्तः शिक्ष्यन्ते किमु तादृशाः? ॥ १३१ ॥
सा प्रोदिताशीर्वचना तदासनमशिश्रियत् । आशीर्मूलधनं यस्मादक्षयं लिङ्गधारिणाम् ॥ १३२ ॥
साऽचाय्यत महीभर्त्रा महाभक्तितरङ्गितम् । नृपप्राणप्रियाभिश्च, पतिमार्गाऽनुगाः स्त्रियः ॥ १३३ ॥
जलशौचपरो धर्मो राजन् ! राजीवलोचने ! । न भूतो न च संभावी प्रेत्याऽमुत्र प्रियङ्करः ॥१३४॥

एवमाख्याय विरतां तामुदीक्ष्य नृपोऽवदत् । भगवत्यखिला दृष्टा मही सागरमेखला ॥ १३५ ॥
ईदृगन्तःपुरं मातः ! क्वापि दृष्टं क्वचिच्छ्रुतम् ? । त्वादृशा दूरदृश्वानो यद्भवन्ति व्रतास्थिताः ॥ १३६॥
विलक्षं विस्मितं कृत्वा चोक्षोचे भूभुजं प्रति । कूपमण्डूकसंकाशो राजन् ! त्वमसि भूतले ॥१३७॥
या श्रीमन्मिथिलापुर्यां कुम्भराजस्य पुत्रिका । श्रीमल्लिस्वामिनी देवललनाललिताकृतिः ॥ १३८ ॥
तस्याः पादद्वयाङ्गुष्ठसंपदः पुरतस्तव । इदमन्तःपुरं सर्वमङ्गारादपि हीयते ॥ १३९ ॥
शरीरलक्ष्मीः सा काऽपि यस्या उपमितिः क्वचित् । न विद्यते त्रिभुवने किमन्यत्परिगद्यते ? ॥ १४० ॥
जितशत्रुरिति श्रुत्वा प्राग्जन्मस्नेहमोहितः । उपकुम्भमयुङ्क्ताऽसौ तत्कृते दूतमग्रिमम् ॥ १४१ ॥

॥ इति श्रीमल्लिस्वामिप्राग्भवषष्ठमित्राऽभिचन्द्रोत्पत्तिः ॥

इत्थं प्राग्जन्ममित्राणां षण्णामपि महाधियाम् । समागुर्युगपद् दूता मिथिलायां महापुरि ॥ १४२ ॥
ज्ञानत्रयधरः स्वामी मल्लिस्तेषु कृपापरः । एवं विनिर्ममौ यस्मात्प्रतिबोधोद्यता जिनाः ॥१४३॥
अशोकवनिकायां तु स्वर्णभित्तिविकस्वरे । सौधमध्यापवरके रत्नपीठमनोहरे ॥ १४४ ॥
आत्मनः सदृशीं हैमीं प्रतिमां सदलङ्कृताम् । इन्द्रनीलदृशं सोमां विद्रुमाधरपल्लवाम् ॥ १४५ ॥
कज्जलश्यामलकचां प्रवालारुणपाणिकाम् । सद्वर्णां कलशाकारशिरसं लटभभ्रुवम् ॥ १४६ ॥

आजानुदोर्युगां मध्यतुच्छां स्वच्छतनुद्युतिम् । गूढगुल्फां वृत्तजङ्घां त्रिवलीभिस्तरङ्गिताम् ॥ १४७ ॥
(पञ्चभिः कुलकम्)

तस्यापवरकस्योच्चैः पुरो भित्तावकारयत् । षड् द्वाराणि कपाटाभ्यां पिहितानि बृहन्ति च॥१४८॥
द्वाराणां पुरतस्तेषां लघ्वपवरिकास्तु षट् । प्रतिमापृष्ठभागेऽपि द्वारमेकमकारयत् ॥ १४९ ॥
आतालुशुपिरोदर्यामर्चायां त्रिजगद्गुरुः । सकलाहारपिण्डीं तु प्रक्षिप्य बुभुजेऽन्वहम् ॥१५०॥
इतश्चैषां समं दूताः श्रीकुम्भनृपवेश्मनि । आगत्य प्रणिपत्येदं क्रमेणाऽथ बभाषिरे ॥ १५१ ॥
देव ! साकेतपूर्नाथशत्रून्माथप्रतापवान् । प्रतिबुद्धिः सुबुद्धीनां रत्नानामिव सेवधिः ॥ १५२ ॥
वीरभोगीणदोर्दण्डो महाबाहुर्महाबलः । रूपन्यक्कृतकन्दर्पः सदर्पपरिविग्रहः ॥ १५३ ॥
स्वेष्टसोदरवद् मेने यो धर्मं धर्मवत्सलः । गुरुवाक्यमिवाऽमंस्त वचनं मन्त्रिणां शुचि ॥१५४॥
असौ मल्लीं तव सुतां परिणेतुं महीपतिः । याचते हि सतां याच्ञा विफलाऽपि न ह्रीकरी॥१५५॥
यस्य कस्याऽपि देयेयं कन्या परधनं यतः । जामाता त्वीदृशः प्राप्यो न कुत्राऽपि गवेषितः॥१५६॥
अथ द्वितीयदूतोऽपि जगाद वदतां वरः । देव ! चम्पापुरीस्वामी पीनस्कन्धो महाभुजः॥१५७॥
कुल्यः कलङ्कविकलः सत्यगीः सत्यसङ्गरः । सङ्गरार्जितसत्कीर्तिः कीर्तनीयगुणोत्करः ॥ १५८ ॥
पूर्णेन्दुवदनच्छायश्चन्द्रच्छायक्षितीश्वरः । मार्गयति तव सुतां मल्लीमुद्वाहपर्वणि ॥ १५९ ॥

तृतीयेनाऽपि त्रभणे श्रावस्तीनगरीश्वरः । अग्रणीर्भटकोटीनां कृतज्ञः प्राज्ञपुङ्गवः ॥ १६० ॥
निकषः शूरताहेम्नः शरण्यः शरणार्थिनाम् । उद्यानं दानदाक्षिण्यस्थैर्यधैर्यमहीरुहाम् ॥ १६१ ॥
रुक्मी नाम महीपालः पालितक्षत्रियव्रतः । परिणेतुं महानन्दात् कन्यकां तव वाञ्छति ॥१६२॥
(त्रिभिर्विशेषकम्)

चतुर्थोऽप्यब्रवीदेवं देव ! काशीपुरीश्वरः । निशाकरोज्ज्वलयशाः कल्पद्रुरनुजीविनाम् ॥ १६३ ॥
नयकन्दलिनीमेघोऽमोघगीरघहानिकृत् । दानशौण्डः प्रतापेन दुर्निरीक्षः खरांशुवत् ॥ १६४ ॥
सदा सदाचारपथप्रवीणः क्षितिनायकः । शङ्खभूमानिमां पाणिगृहीतीं कर्तुमीप्सति ॥ १६५ ॥
(त्रिभिर्विशेषकम्)

इतश्च पञ्चमोऽप्यूचे यद्धास्तिनपुरेश्वरः । स्मररूपोपमः संख्यानिर्व्यूढप्रौढविक्रमः ॥ १६६ ॥
सालप्रांशुर्महास्कन्धो गुणज्ञो गुणिनां वरः । अदीनशत्रुभूपालस्त्वत्कन्यां हन्त ! याचते॥१६७॥(युग्मम्)
षष्ठोऽपीत्थमथोवाच देव ! काम्पील्यभूपतिः । अमेयसेनो निर्मायः शुनासीरपराक्रमः ॥ १६८ ॥
जितान्तरारिषड्वर्गो जितदुर्दान्तशात्रवः । जितशत्रुस्तव सुतां मद्वाचा याचतेतराम् ॥ १६९ ॥(युग्मम्)
श्रुत्वेदं कुम्भराजोऽपि जगादैवं कृतक्रुधः । ईदगाशापराः किं वः स्वामिनो नेह लज्जिताः ?॥१७०॥
त्रैलोक्यजनतारत्नं कन्यारत्नमनुत्तरम् । शक्रैरपि नमस्कार्यं विवाहाय कथं भवेत् ?॥ १७१ ॥

अस्या जन्मनि देवाद्रौ मिमीलुस्त्रिदशेश्वराः । अस्याः शरीरवृद्धिश्च बभूव सुखयाऽन्वहम् ॥ १७२ ॥
येनाऽचिन्ति विरूपं भो एनां प्रति दुराशया । तस्यार्जमञ्जरीवोच्चैरस्फुटत् खण्डशः शिरः ॥१७३॥
वधार्हा अपि भो ! नूनं विमुक्ता दौत्यकर्मणा । स्त्रीबालदूतमूकादीन् न घ्नन्ति न्यायवेदिनः ॥१७४॥
भ्रूसंज्ञाप्रेरिता राजपुरुषाः परुषाक्षरम् । शीघ्रं निष्काशयामासुरेतांस्ताडनपूर्वकम् ॥ १७५ ॥
एवं ते न्यक्कृताः कामं गत्वाऽव्यन् स्वामिनोऽखिलम् । अथैतेषां मनःकुण्डे क्रोधवह्निरदीप्यत ॥ १७६ ॥
प्रयाणभेरीभाङ्कारैर्दूरं दूरं प्रसर्पिभिः । व्यानशे रोदसीकूपो नदीघोषैरिवार्णवः ॥ १७७ ॥
तेषां बलजलैर्लोलैराच्छाद्यत समन्ततः । प्रलयक्षुभिताम्भोधिवीचीभिरिव भूतलम् ॥ १७८ ॥
चेलुः पडपि मानार्ता मूर्ता वर्षधरा इव । विततैर्ध्वजिनीपक्षैः क्षोभयन्तः क्षितेस्तलम् ॥१७९॥
रथै रथमयीवाभूद् गजैर्गजमयीव भूः । अश्वैरश्वमयीवाऽपि भटैर्भटमयीव नु ॥ १८० ॥
धातुमत्तामिव कुथान् विकिरन्तो विकस्वराम् । गण्डशैलश्रियं भेजुर्जङ्गमां गन्धहस्तिनः ॥ १८१ ॥
कुर्वाणाः स्थलवद् धूलीपटलीभिः सरांस्यपि । स्थलान्यपि हयखुरपुटैश्च कमलाकरान् ॥ १८२ ॥
स्फारस्फारस्फटावन्तश्चन्दनद्रुलतामिव । देहयष्टिमिव श्वासानिरोधाद् योगवेदिनः ॥ १८३ ॥
प्रवेशनिर्गमद्वारं निषेधन्तः पदे पदे । अरुन्धन् मिथिलां वार्धिवीचयो द्वारकामिव ॥१८४॥

(त्रिभिर्विशेषकम्)

तेन रोधेन कुम्भोऽपि खिन्नाऽऽखिन्नः कदाचन। चिन्तासन्तानवान् जज्ञे हृतपाणिस्थवित्तवत् ॥१८५॥
उद्विग्ना इव किं तातपादास्तिष्ठन्ति साम्प्रतम् ?। इत्यूचे भगवान् मल्लिर्योजिताञ्जलिकुड्मलः॥ १८६॥
उद्वेगकारणं रोधलक्षणं क्षितिनायकः। सर्वमाख्यत् पुरो मल्लेः सद्‌गुरोरिव भाविकः॥१८७॥
मल्लिरप्यवदत् तात ! युगपद् गूढपूरुषैः। युष्मभ्यं दास्यते मल्लीत्युक्त्वा सर्वान् प्रबोधय॥१८८॥
आकार्या मम ते सर्वे ततोऽपवरकेष्वपि। प्रच्छन्नाः सायमानेयाः स्वल्पलोकपरिच्छदाः ॥१८९॥
तथैव विहिते सायं राजानो मुदिताशयाः। उपागताः पुरो मल्लेः प्रतिमां वीक्ष्य विस्मिताः॥१९०॥
मल्लीति ददृशे दिष्ट्या ध्यायन्त इव चेतसि। कृतकृत्यममन्यन्त स्वात्मानं सिद्धमन्त्रवत् ॥१९१॥
पृष्ठद्वाराविभागेन प्रतिमाया नृपात्मजा। उदघाटयत् प्रतिमान्तःस्थितं तालुचीवरम् ॥ १९२॥
निक्षिप्तक्वथितग्रासगन्धः प्रासरदुच्चकैः। दुःसहो लशुनस्येव सर्वतोऽपसरज्जनः ॥ १९३ ॥
अहिगोश्वानमृतकदुर्गन्धादपि दुःसहः। गन्धः षण्णामपीशानां व्यानशे नासिकापुटीम्॥१९४॥
तद्गन्धाच्छातकुन्ताग्रप्रहारादिव कातराः। अधोमुखा अजायन्त मृतप्रियसुता इव ॥ १९५ ॥
तानवाचो विलोक्योच्चैरूचे मल्लिर्जगद्गुरुः। किं यूयं न्यङ्मुखा जाता भारार्तशिरसो यथा?॥१९६॥
सोढुं न शक्नुमो नूनममुं दुर्गन्धमुच्चकैः। एवं बभाषिरे वस्त्रप्रान्तैः पिहितनासिकाः ॥१९७॥
तान् स्वामी प्रत्युवाचेदं प्रतिबोधपरायणः। सौवर्णी प्रतिमा यद्वद् दृश्यमाना मनोहरा॥ १९८ ॥

तथा वराङ्गनाः स्मेरनीलेन्दीवरलोचनाः । विण्मूत्रश्लेष्ममज्जासृग्मलधातुप्रपूरिताः ॥ १९९॥
अकाम्यानपि रामाणां काम्यानिव शरीरके । शरीरांशान् प्रपश्यन्त्यनुरागहतलोचनाः ॥ २०० ॥
पीतोन्मत्तो यथा लोष्टं सुवर्णं मन्यते जनः । तथा स्त्रीसङ्गजं दुःखं सुखं मोहान्धमानसः ॥२०१॥
जटी मुण्डी शिखी मौनी वल्कली सुतपा अपि । ब्रह्माऽप्यब्रह्मशीलश्चेत्तदा मह्यं न रोचते ॥ २०२॥
कण्डूयन् कच्छुरः कच्छूं यथा दुःखं सुखीयति । दुर्वारमन्मथावेशात्रिवशो रतिजं तथा ॥ २०३ ॥
नार्यो यैरुपमीयन्ते काञ्चनप्रतिमादिभिः । आलिङ्ग्यालिङ्ग्य तान्येव किमु कामी न तृप्यति ?॥२०४॥
यदेवाङ्गं गोपनीयं कुत्सनीयं च योषिताम् । तत्रैव हि जनो रज्यन् केनाऽन्येन विरज्यते? ॥२०५॥
मोहादहह ! नारीणामङ्गैर्मांसास्थिनिर्मितैः । चन्द्रेन्दीवरकुन्दादि सदृक्षीकृत्य दूषितम् ॥ २०६ ॥
एवं संसारकारायां रामाया रूपवर्णनाम् । श्रुत्वा कुर्वन्तु मा रागमङ्गनाङ्गस्य सङ्गमे ॥ २०७ ॥
इतो भवात् तृतीये मे भवन्तः सुहृदोऽभवन् । समानवयसस्तुल्यशुक्तवैपयिकक्षणाः ॥ २०८ ॥
युगपत् तुल्यनिर्मुक्तसावद्यावद्यचेष्टिताः । युगपत् तुल्यविहितचतुर्थादितपःपराः ॥ २०९ ॥
स्मरतेति न किं यूयं प्राक्तनं भवचेष्टितम् ? । अहं वः सप्तमं मित्रं कथाख्यानाद् महाबलः ॥२१०॥
श्रुत्वेदं वचनं वाणीदेवताहस्तपुस्तकम् । जातिस्मरणमेतेषामुत्पेदे कर्मलाघवात् ॥ २११ ॥

अथ जालकपाटानि तीर्थेश उदघाटयत् । एतेऽभ्यागत्य सर्वेऽपि प्रमोदाश्रुजलाविलाः ॥ २१२ ॥
प्रबोधोन्मुक्तकालुष्याः शारदीनघना इव । भगवन्तं प्रणम्येदमाख्यन् षडपि भक्तितः ॥ २१३ ॥
स्मरामः प्राग्भवे पूज्यपादाः ! सप्ताऽपि सत्तपः । अकुष्महि चतुर्थादि कर्मघर्मघनोदयम् ॥ २१४ ॥
बोधिता अधुना स्वामिपादैर्देशनयाऽनया । आदिशन्तु विधेयं यद्भवन्तो गुरवो हि नः ॥२१५॥
अथोवाच जगन्नाथः पाथःपूर्णघनस्वनः । अहं संसारकान्तारं विमुच्याऽनिष्टगेहवत् ॥ २१६ ॥
मुक्तिसंवननं कर्मनिर्नाशनकृतोद्यमम् । सत्तपस्यां ग्रहीष्यामि भविष्यामि च निर्ममः ॥२१७॥ (युग्मम्)
स्वामिन्नमी वयं तावद् युष्मन्मार्गप्रवर्तनम् । करिष्यामो गुरोर्मार्गे प्रवृत्तानां शुभं नृणाम् ॥२१८॥
इत्युदीर्य पुनर्नाथं नमस्कृत्य शुभाशयाः । षडपि क्ष्माभुजोऽगच्छन् स्वां पुरीं स्वबलैः सह ॥२१९॥
इतः पञ्चमकल्पस्य विमानेऽरिष्टनामनि । लोकान्तिकानां देवानामासनानि चकम्पिरे ॥२२०॥
तत्कम्पादवधिज्ञानप्रयोगादपि ते सुराः । सारस्वतादयः सर्वेऽजानन् दीक्षाक्षणं प्रभोः ॥२२१॥
एत्य श्रीमल्लिनाथाग्रे तेऽवोचन्निति भक्तितः । सर्वजगज्जीवहितं स्वामिन् ! तीर्थं प्रवर्तय ॥ २२२ ॥
स्वामी गार्हस्थ्यवासेऽपि वैराग्यैकनिकेतनम् । विज्ञप्तस्तैर्विशेषेण दीक्षायां सत्वरोऽजनि ॥ २२३ ॥
अथ वात्सरिकं दानं समारेभे जगत्पतिः । सर्वे येन महारम्भा दानपूर्वा महात्मनाम् ॥ २२४ ॥

शृङ्गाटकचतुष्कादिस्थानेषु प्रतिवासरम् । आरभ्य सूर्योदयतो घोषणां स्वाम्यकारयत् ॥२२५॥
यो येनार्थी स तद्वस्तु गृह्णातु निजयेच्छया । एवं वर्षावधि प्रातः प्रातरुद्घोष्यते जनैः ॥ २२६ ॥
धनानि धनदो यक्षः शक्रादेशाद् दिने दिने । आहृत्य भ्रष्टनष्टानि पूरयत्यम्बुवद् घनः ॥ २२७ ॥
सर्वत्रेच्छानुमानेन दीयन्ते कुञ्जरा हयाः । रथाभरणवस्त्राणि रत्नानां राशयस्तथा ॥ २२८ ॥
करभा वेसराश्चापि नगराणि गुरूण्यपि । ग्रामग्रामा धराऽऽरामा यथाकामं धनादयः ॥२२९॥
(युग्मम्)

स्वेच्छया याचमानेभ्यो यद् गृहाद्वस्तु दीयते । पल्यङ्कासनयानादि संख्यातुं शक्यते न तत् ॥२३०॥
कोटीमेकां सुवर्णस्य लक्षाण्यष्टौ दिने दिने । सूर्योदयात्प्रातराशकालं यावद् ददौ विभुः ॥ २३१ ॥
सर्वाङ्के दत्तवान् स्वामी हेमकोटित्रयीशतम् । अष्टाशीतिं च कोटीनां लक्षाशीतिं च सर्वतः॥२३२॥
सांवत्सरिकदानान्ते सौधर्माधिपतिः स्वयम् । दीक्षोत्सवं विधित्सुः सन् समागाच्चलितासनः॥२३३॥
सलिलापूर्णसौवर्णकुम्भसम्भृतपाणिभिः । सुरैः शक्रः समं दीक्षाभिषेकं कृतवान् प्रभोः ॥२३४॥
विलिलेप प्रभोरङ्गं दिव्यैर्गोशीर्षचन्दनैः । मौलौ सन्तानपुष्पैश्चाऽवध्नाद् धम्मिलमद्रिभित् ॥२३५॥
वासांस्यलङ्कृतीः शक्रः स्वामिनं पर्यधापयत् । जयन्तीनामशिबिकां रचयामास च स्वयम् ॥२३६॥
दत्तहस्तसुरेन्द्रेणारुरोहैनां जगद्गुरुः । पश्चादमर्त्यैर्मर्त्यैश्चाग्रभागे सा समुद्धृता ॥ २३७ ॥

पार्श्वतो मल्लिनाथस्य चकाशे चामरद्वयम् । धर्मशुक्लाभिधध्यानयुग्मं मूर्तमिवाऽमलम् ॥ २३८ ॥
वादित्राणां महाघोषैर्व्यानशे सकला दिशः । अधर्मवार्तां सर्वत्र सर्वतस्तिरयन्निव ॥ २३९ ॥
वृन्दारकाणां वृन्देभ्यः स्पष्टो जयजयारवः । उत्तस्थे मोहराजस्य प्रवासपटहोपमः ॥ २४० ॥
क्षणमग्रे क्षणं पृष्ठे पौरास्तस्थुः प्रमोदतः । स्वामिनो विरहं सोढुमप्रौढा इव सर्वतः ॥ २४१ ॥
केऽप्यारुरुहुरट्टाग्रं सौधाग्राणि च केचन । सन्मञ्चाग्राणि केचिच्च प्रभोर्दर्शनकाम्यया ॥ २४२ ॥
हस्त्यश्वरथपादातपौरवृन्दपरावृतः । श्रीमत्कुम्भमहीपालश्चचाल जिनपृष्ठतः ॥ २४३ ॥
करिणीपृष्ठविन्यस्तमञ्चिकासनमासिता । प्रभावत्यपि गोत्रस्त्रीसंहत्या पर्यलङ्कृता ॥ २४४ ॥
स्वामिदीक्षाश्रुतेरुत्कैः प्रविव्रजिषुभिः समम् । राजभिस्त्रिशतीसंख्यैः सहर्षैरग्रतः स्थितैः ॥ २४५ ॥
स्त्रीणामप्यान्तरपरीवाराणां च त्रिभिः शतैः । दिदृक्षुभिः परं पौरैरुत्सवं समुपागतैः ॥ २४६ ॥
पूर्णपार्श्वो जगन्नाथो मिथिलामध्यवर्त्मना । वधूपाणिमिवादातुं दीक्षामुत्को वरो यथा ॥ २४७ ॥
शिविकावाहिनस्तत्र दिव्याभरणभासुराः । अदधुर्भूगतानेकाश्विनीनन्दनवैभवम् ॥ २४८ ॥
तदा श्रीमल्लिनाथस्य तस्मिन्निष्क्रमणोत्सवे । गतक्षूणो दिदृक्षूणां क्षोभः स्त्रीणां क्षणादभूत् ॥२४९॥
अर्धप्रोतस्फुरत्काञ्च्या प्रस्खलन्त्यः पदे पदे । तुङ्गजालकमध्यासुः काश्चित् स्वामिदिदृक्षया ॥२५०॥
काश्चिद् देशान्तरप्रयातप्रियवार्ता अपास्य ताः । स्वामिदीक्षोत्सवं द्रष्टुं चेलुश्चपललोचनाः ॥ २५१ ॥

काश्चिदिभ्याङ्गनाः पौत्रजन्म श्रुत्वाऽपि पावनम् । न दत्त्वा हर्षदानान्यधावन्तोद्दामवल्गितम् ॥२५२॥
चेलाञ्चलांश्चलद्दृशश्चचामरवैभवात् । काश्चिच्च चालयामासुश्चलहावलवपुर्लताः ॥ २५३ ॥
पुण्याङ्कुरानिवाऽमोघान् लाजान् काश्चन चिक्षिपुः । काश्चन तन्दुलान्मौलौ शुक्लध्यानलवानिव ॥२५४॥
शीतांशुकरमित्राणि पूर्णपात्राणि काश्चन । विदधुः करराजीवे यशांसीव जगद्गुरोः ॥ २५५ ॥
स्वाम्यङ्कपूर्णकुम्भस्य स्पर्धिनः काश्चिदङ्गनाः । पूर्णकुम्भान् करक्रोडे दधुः श्रेयःफलोपमान् ॥२५६॥
तत्र काश्चित् प्रनृत्यन्ति जातपुत्रोत्सवा इव । गोत्रवृद्धा इव जगुर्मङ्गलान्यपि काश्चन ॥ २५७ ॥
सुरेन्द्राणां चतुःषष्टिनाट्यानीकैः प्रभोः पुरः । नाट्यानि चक्रिरे व्योम्नि गन्धर्वनगराणि वा ॥२५८॥
मर्त्यैरमर्त्यैः पातालवासिभिस्तैरुपागतैः । एकत्रैव कृतवती त्रिलोकी कौतुकादिव ॥ २५९ ॥
मिथिलामण्डनं राजगन्धर्वा नवगीतिभिः । अगायंस्त्रिजगन्नाथगुणग्रामाननेकधा ॥ २६० ॥
इभ्यसामन्तवर्गाणां संमर्दाद् गलितच्युतैः । हारै रचितपूजेव पूरभूत् सर्वतोमुखी ॥ २६१ ॥
निर्ममोऽपि जगन्नाथो मङ्गलानि पदे पदे । प्रतीयेषाऽनुचराणां सेवास्थितिविदो जिनाः ॥२६२॥
कांश्चिन्नमस्यतो देवानाकाशे भुवनाधिपः । कृतार्थान् विदधे स्मेरनयनाम्भोजवीक्षणैः ॥ २६३ ॥
एवं सुरासुरनरैः क्रियमाणमहोत्सवः । पुरीगोपुरमुल्लङ्घ्य भववासनिवासवत् ॥ २६४ ॥
कुमुदामोदसंमत्तरोलम्बरवडम्बरैः । अर्थैरिव महाकाव्यं सूचितस्मरकेतकैः ॥ २६५ ॥

एलालवङ्गकक्कोलनागरङ्गादिभूरुहैः । सदाशापस्तैः पूर्णमिव साधुमनोरथैः ॥ २६६ ॥
अभ्रंलिहानोकहेषु बद्धदोलं कुमारकैः । मुखासवाद्यैः पौरीभिः पूर्यमाणद्रुदोहदम् ॥ २६७ ॥
चाल्यमानलताचक्रं क्रीडया पौरबालकैः । उच्चीयमानसुमनोमालिनीभिः कराम्बुजैः ॥ २६८ ॥
मञ्जुगुञ्जत्पिकीनादैराह्वादिव जगद्गुरुम् । महोद्यानमथ प्राप श्रीमन्मल्लिजिनेश्वरः ॥ २६९ ॥
अथाग्र्याच्छिबिकारत्नात्पोतादिव महाभुजः । उत्ततार स्वबाहुभ्यां तरीतुं भववारिधिम् ॥ २७० ॥
उज्झाञ्चकार निःशेषं नेपथ्यादि जगद्गुरुः । निर्मोकमिव नागेन्द्रो मिथ्यात्वमिव तत्त्ववित् ॥२७१॥
अदूष्यं देवदूष्यं स्वाराजस्त्रिजगदीशितुः । स्कन्धे चिक्षेप सुज्ञानाऽग्रयानमिव मूर्तिमत् ॥२७२॥
पञ्चविंशतिधन्वोच्चः कृतषष्ठमहातपाः । मार्गशुक्लस्यैकादश्याः पूर्वाह्णे भेऽश्वयुज्यथ ॥ २७३ ॥
श्रीमन्मल्लिजिनाधीशः पञ्चभिर्मुष्टिभिः स्वयम् । केशानुत्पाटयामास मूर्तिमद्विषयानिव ॥ २७४ ॥
प्रत्यैच्छत् त्रिदशाधीशः स्वामिदत्तप्रसादवत् । अब्दमुक्तोम्बुवत् पृथ्वी निजचेलाञ्चलेन सः ॥२७५॥
अद्रिभित्स्वामिनः केशान् कज्जलश्यामलश्रियः । प्राक्षिपत् क्षीरपाथोधौ निर्मलीकरणाय वा ॥२७६॥
वेगात् तत्रैत्य सद्भक्तिरूर्ध्वीकृतकरद्वयः । तुमुलं वारयामास वासवो नटवद् नृणाम् ॥२७७॥
उक्त्वा सिद्धनमस्कारं सामायिकमथोच्चरन् । चारित्रं जगृहे स्वामी मुक्तिसंवननौषधम् ॥२७८॥

मनःपर्यायसंज्ञं च ज्ञानं भर्तुरभूत् तदा । केवलज्ञानलाभस्य सत्यङ्कार इवानघः ॥ २७९ ॥
नारकाणामपि सुखमाकस्मिकमजायत । सौदामिन्या इव द्योतः क्षणं च नरकेऽजनि ॥२८०॥
त्रिशतीप्रमिता भूपास्त्रिशतीप्रमिताः स्त्रियः । संवेगाम्भःकृतस्नानाः प्राव्रजन्ननु तीर्थपम् ॥२८१॥
ततः प्रदक्षिणीकृत्य श्रीमल्लिस्वामिनं जिनम् । वाचा पीयूषहारिण्याऽऽरेभे स्तोतुं पुरन्दरः ॥२८२॥
नमो मल्लिजिनेशाय कुमारब्रह्मचारिणे । वैराग्यद्रुपयोदाय क्लेशावेशाग्निवारिणे ॥२८३॥
कर्मभिस्त्वमसंस्पृष्टः पद्मपत्रमिवोदकैः । तव संसारवासोऽपि मुक्तिवास इवाऽजनि ॥ २८४ ॥
मैत्र्यादिवासनापूतं पूतं शाश्वतशर्मणि । नाऽभिभूतं मदेनापि स्मरामि तव शासनम् ॥२८५॥
स्वामिन् ! विश्वोपकाराय तपस्यां प्राप्तवानसि । मार्गद्रुः पान्थसार्थाय फलैः फलति पेशलैः ॥२८६॥
त्वज्जितस्त्रिजगन्नाथाऽनङ्गत्वं दधते स्मरः । दग्धो दुग्धेन यो लोके स फूत्कृत्य पयः पिबेत् ॥२८७॥
इत्थं जगत्पतिं स्तुत्वा भक्तिप्रह्वः पुरन्दरः । अनुनाथं धरापीठं त्रिर्नमो विदधेतराम् ॥ २८८ ॥
अथ च्छत्रायमाणस्याऽशोकद्रोः प्रवरे तले । अतिष्ठत् प्रतिमायां श्रीजिनो लम्बिभुजद्वयः ॥२८९॥
अप्रमत्तः संयतादिगुणस्थानानि तत्क्षणम् । आश्रित्य घातिकर्माणि पुप्लोष ध्यानपावके ॥२९०॥
तस्मिन्नेव क्षणे विश्वभर्तुर्विश्वप्रकाशकम् । उत्पेदे केवलज्ञानं सर्वपर्यायतत्त्ववित् ॥ २९१ ॥

अथ क्षणात् सहस्राक्षः प्रयुक्तावधिना स्वयम् । उत्पन्नं केवलज्ञानमज्ञासीदुक्तवत् तदा ॥ २९२ ॥
अपनिन्युर्हरेराज्ञाविधेर्वायुकुमारकाः । योजनप्रमिते क्षेत्रे तृणकाष्ठादि विस्तृतम् ॥ २९३ ॥
तत्र गन्धाम्बुभिः शुद्धस्यातिज्योतिर्भवामिव । रजःपुञ्जप्रशमनीं वृष्टिं चक्रुर्दिवौकसः ॥ २९४ ॥
स्वर्णरत्नशिलाजालैस्तूद्बन्धुर्महीतलम् । सुरास्तत्र भृतैश्चैत्यमध्यवद् मेध्यबुद्धयः ॥ २९५ ॥
जानुदघ्नीं पञ्चवर्णामामोदाद् मत्तषट्पदाम् । विकूणिकां कूणयन्तीं वृष्टिं पौष्पीं व्यधुः सुराः ॥२९६॥
कृत्वाऽन्तर्मणिमयस्तूपमभितस्तमधः सुराः । रैकपिशीर्षकं वप्रं व्यधुर्भुवनवासिनः ॥ २९७ ॥
ज्योतिष्कास्तद् द्वितीयं तु सद्रत्नकपिशीर्षकम् । चक्रिरे काञ्चनैः सूर्यरश्मिभिरिव पिण्डितम् ॥२९८॥
रत्नैः प्राकारमुत्तुङ्गं रोहणाद्रेर्हृतैरिव । सुरा वैमानिकाश्चक्रुर्माणिक्यकपिशीर्षकम् ॥२९९॥
वप्रं वप्रं प्रति कृता प्रतोलीनां चतुष्टयी । चतुर्दिगन्तलोकानामाह्वातुमिव दूतिकाः ॥३००॥
उपरिष्टात् प्रतोलीनां तोरणानि चकाशिरे । विलोकितुं दिगन्तानि स्थितानीवोर्ध्वमम्बरे ॥३०१॥
मुखन्यस्ताम्बुजाः पूर्णकलशास्तोरणास्थिताः । रेजिरे मोहसंतप्तान् भव्यान् सेक्तुमिवोद्यताः ॥३०२॥
प्रतोलीनां पुरो दिव्या वाप्यः सौवर्णपङ्कजाः । क्रीडार्थमिव कैवल्यलक्ष्म्या इव सुदीर्घिकाः ॥३०३॥
प्रतिद्वारं धूपघट्यः स्फुरद्धूपाः पदे पदे । विपद्दंशविनाशाय निर्मितास्त्रिदशेश्वरैः ॥३०४॥
देवच्छन्दं जगद्भर्तुर्विश्रामाय दिवौकसः । प्राकारे मध्यमे चक्रुः पूर्वोदीच्यां यथास्थिति ॥३०५॥

धनुःशतत्रयं प्रांशुं चैत्यद्रुं पत्रलं ततम् । तृतीयशालमध्योर्व्यां विदधुर्व्यन्तरामराः ॥३०६॥ (युग्मम्)
ततः सिंहासनं दिव्यं चारुणी चामरे अपि । त्रैलोक्यविश्रुताशंसि शुभ्रं छत्रत्रयं सुराः ॥३०७॥
सर्वाश्चर्यैरिव कृतं निर्मितं मङ्गलैरिव । संकीर्णमिव लक्ष्मीभिर्हर्षैर्मूर्तैरिवावृतम् ॥ ३०८ ॥
जगच्चित्रैरिव व्याप्तं निधानैरिव सेवितुम् । चक्रे समवसरणं शरणं पर्वणामिव ॥३०९॥
एकत्र दिव्यरम्भोरुकरताडितदुन्दुभीः । एकत्र पञ्चसुग्रामप्रपञ्चस्थिरकिन्नरम् ॥ ३१० ॥
एकत्र लेप्यललनाकरकुम्भगलज्जलम् । एकत्र रममाणस्वःकुमारकृतहुंकृति ॥ ३११ ॥
एकत्र स्वर्वधूलोकहल्लीसककृतोत्सवम् । एकत्र किन्नरीगानदत्तश्रवणकिन्नरम् ॥ ३१२ ॥

(पञ्चभिर्द्वितीयश्लोकमध्यक्रियाकुलकम्)

मुहुः संचार्यमाणेषु लक्ष्मीलीलागृहेष्विव । स्वर्णमयेषु पद्मेषु न्यस्य पादौ सुकोमलौ ॥ ३१३ ॥
पुरस्ताद् वन्दिभिरिव त्रिर्जयेति विभापकैः । अमरैर्दर्श्यमानाऽध्वा देवीभिर्गीतमङ्गलः ॥ ३१४ ॥
पूर्वद्वारात् प्रविश्योच्चैश्चैत्यद्रोश्च प्रदक्षिणाम् । विदधेऽवश्यकार्याणि जिना अपि वितन्वते ॥ ३१५ ॥
नमस्तीर्थायेति वचो धीरधीरमुदीरयन् । दिव्यसिंहासने तस्थौ कुम्भाङ्कः कुम्भभूर्जिनः॥३१६॥
कन्दर्पजयनं नाथ ! त्वां दृष्ट्वाऽशोकपादपः । प्रनृत्यति चलैः पत्रैः सलीलमिव पाणिभिः ॥३१७॥
दिव्यध्वनिरसास्वादलुब्धास्त्वत्पादपङ्कजम् । तदेकतानहृदयाः सेवन्ते सततं मृगाः ॥ ३१८ ॥

स्यूते इव करैरिन्दोः फेनैरिव करम्बिते । तव पार्श्वे जगन्नाथ ! रेजाते चामरे इमे ॥ ३१९ ॥
तव सिंहासनं नाथ ! धत्ते सुरगिरिश्रियम् । अप्रकम्प्यं परैः कामं चारुकल्याणभाजनम् ॥ ३२० ॥
भाति भामण्डलं पृष्ठे पिण्डीकृतमहः सुरैः । उदयद्द्वादशादित्यतेजःस्तोमविडम्बकम् ॥ ३२१ ॥
श्रीमल्लेर्भुवनाधीशादिवि दुन्दुभिवादनम् । विधत्ते मोहनीयादिमलिम्लुचपराभवम् ॥ ३२२ ॥
त्रये स्युस्त्रिजगन्नाथ ! जम्बूद्वीपे यदीन्दवः । तेनोपमीयते छत्रत्रितयं मूर्ध्नि भासुरम् ॥ ३२३ ॥
स्तुत्वेति विरते शक्रे श्रीकुम्भः पृथिवीपतिः । विरचय्याञ्जलीवन्धं स्तुतवानिति भक्तिभाक् ॥३२४॥
धन्य ईक्ष्वाकुवंशोऽयं प्रसिद्धोऽजनि भारते । यस्मिन् भवादृशा जाताः सुवृत्ता मौक्तिकोपमाः॥३२५॥
येन स्मरेण तीर्थेश ! कुम्भदासीकृतं जगत् । स त्वयोन्मूलितो जीर्णपादप इव वात्यया ॥३२६॥
स्तुत्वेति सत्यमर्हन्तं श्रीकुम्भो मुदिताशयः । अतृप्त इव तीर्थेशवक्त्रराजीवमैक्षत ॥३२७॥
सांवत्सरिकदानान्तं विज्ञाय स्वपुरीं तदा । विहाय षडपि प्राप्ता भूभुजस्ते शमादृताः ॥ ३२८ ॥
स्पृष्ट्वा भूमीतटं मूर्ध्ना योजिताञ्जलयोऽखिलाः । एवमारेभिरे स्तोतुं गिरा धीरप्रशान्तया ॥ ३२९ ॥
पूर्वस्मिन् जन्मनि स्वामिन् ! तारकोऽसि यथा भृशम् । तदेदानीं विवाहस्य क्षणं देशनयाऽनया ॥३३०॥
भवप्रातिभयं नष्टं तव मूर्तिविलोकनात् । खेलन्ति कौशिकास्तावद् यावन्नोदेत्यहर्पतिः॥३३१॥
इति विनयविनम्रा भक्तिभाजो नरेन्द्रास्त्रिभुवनगुरुमेनं मल्लिनाथं प्रणम्य ।

मरुदधिपतिपृष्ठे पृष्ठतामादधाना जिनवचनवितानं श्रोतुमुत्का न्यषीदन् ॥ ३३२ ॥

इत्याचार्यश्रीविनयचन्द्रविरचिते श्रीमल्लिस्वामिचरिते महाकाव्ये विनयाङ्के दीक्षाकेवलज्ञानोत्पत्तिसंकीर्तनो नाम पञ्चमः सर्गः ।

अर्हम्

अथ षष्ठः सर्गः ।

यो-लङ्केशविलोपनव्रतधरो-रौद्रं च धर्मं भजन् संप्राप्तः सकलत्र एव तपसे तातानुमत्या-वने ।
राज्यप्राज्यसुखोत्सवस्य विमुखो रामावतारो जिनः स श्रीमल्लिरपौरुषेयचरितः पायादपायाज्जगत् ॥१॥
अथारभत विश्वेशः क्लेशनाशाय देशनाम् । गिरा संदेहहारिण्या पञ्चत्रिंशद्गुणस्पृशा ॥ २ ॥
भो भो भव्याः ! भवाम्भोधौ भ्रमद्भिर्नित्यमङ्गिभिः । दुष्प्रापमेव मानुष्यं समिलायुगयोगवत् ॥ ३ ॥
कथञ्चित् तत्र लब्धेऽपि सम्यक् तत्त्वं सुदुर्लभम् । देवतत्त्व-गुरुतत्त्व-सम्यक्तत्त्वस्वरूपभृत् ॥ ४ ॥
एवंस्वरूपं सम्यक्त्वं ये रक्षन्ति दिशन्ति च । परेषां, देवदन्तीव लभन्ते परमं पदम् ॥ ५ ॥
उपाष्टापदमस्त्यत्र भारते सङ्गरं पुरम् । मम्मणस्तत्र भूपोऽभूद् वीरमत्यस्य वल्लभा ॥ ६ ॥

प्रापद्व्यै सोऽन्यदाऽचालीत्सकलत्रः पुराद् बहिः । मुनिं वीक्ष्य समायान्तमशकुनममन्यत ॥ ७ ॥
पृथक्कृत्य द्रुतं सार्थाद् नीत्वा राजकुले ततः । घटिका द्वादश द्वाभ्यां ताभ्यामृषिरखेदि सः ॥ ८ ॥
ताभ्यां कृपावशात् पृष्टः कुत आगाः क यास्यसि ? । तेनोक्तमष्टापदाद्रौ याता बिम्बानि वन्दितुम् ॥९॥
वियोजितो भवद्भ्यां च सार्थादस्मि शुभाशयौ ! । श्रुत्वेति लघुकर्मत्वात् तौ कोपं जहतुः क्षणात् ॥१०॥
ततो जीवदयामूलं धर्ममाख्यद् महामुनिः । धर्माभिमुख्यं तौ प्राप्तौ प्रत्यलाभयतां च तम् ॥११॥
ताभ्यामनुमतः सोऽष्टापदं प्राप ततो मुनिः । आर्हतं तौ पुनर्धर्मं पालयामासतुश्चिरम् ॥ १२ ॥
निन्येऽन्यदा वीरमती धर्मस्थैर्यप्रवृद्धये । देव्या शासनवाहिन्याऽष्टापदे पुण्यसंपदे ॥ १३ ॥
प्रतिमां पूजयन्ती सा परमानन्दमाप च । वन्दित्वा पुनरप्यागात् स्वपुरे देवतावशात् ॥ १४ ॥
सा विंशतिमाचाम्लानि चक्रे जिनं जिनं प्रति । चतुर्विंशतिसंख्यानि तिलकान्यप्यकारयत् ॥ १५ ॥
अन्यदाऽष्टापदे गत्वा स्नात्रपूजापुरस्सरम् । प्रतिमानां ललाटेषु तिलकानि व्यधत्त सा ॥ १६ ॥
दत्त्वा दानं च साधूनां तपस्तदुददीपयत् । कृतार्थाऽथ प्रनृत्यन्ती चेतसाऽगाद् निजं पुरम् ॥१७॥
पालयित्वाऽऽर्हतं धर्मं समाधिमरणेन तौ । पूर्णकाले देवलोके दाम्पत्येन बभूवतुः ॥ १८ ॥
प्रच्युत्य मम्मुणो जम्बूद्वीपे भरतमण्डने । वहलीसंज्ञके देशे पुरे पोतननामनि ॥ १९ ॥
धम्मिलाभाऽभीरपत्नीरेणुकाकुक्षिसम्भवः । धन्यो नाम सुतो जज्ञे धन्यंमन्यः पिता यतः ॥२०॥ (युग्मम्)

क्षीरमत्या अपि प्राणी प्रच्युत्य विबुधालयात् । धन्यस्य गृहिणी जज्ञे धूसरी नामधेयतः ॥ २१ ॥
धन्योऽथ चारयाञ्चक्रे महिषीरनुवासरम् । वर्षाकालोऽन्यदा कालः प्रोषितानां समाययौ ॥२२॥
वर्षत्यपि घने हर्षाद् महिषीचारणोद्यतः । बिभ्राणश्छत्रकं मूर्ध्नि धन्यो वन्यामथाऽभ्रमत् ॥२३॥
कायोत्सर्गस्थितं साधुमेकमेकपदे स्थितम् । वृष्टिशैत्येन सर्वाङ्गं कम्पमानं ददर्श सः ॥ २४ ॥
तं दृष्ट्वा सकृपश्छत्रं तस्य मूर्धन्यधारयत् । वृष्टिकष्टमजानानः सुखेन स मुनिः स्थितः ॥ २५ ॥
वृष्टेर्न व्यरमद् मेघः कायोत्सर्गाद् मुनिर्न च । छत्रधारणतो धन्यो, बद्धस्पर्धा इवाऽत्र ते ॥ २६ ॥
मेघेऽथ विरते साधुः कायोत्सर्गमपारयत् । प्रणम्य चांह्रिसंवाहपूर्वकं तमुवाच सः ॥ २७ ॥
महर्षे ! कुत आयासीः किल कालेऽत्र पङ्किले ? । पाण्डुदेशादिहायातो यास्यामि च गुरुं प्रति ॥ २८ ॥
प्रोचे धन्यो मुनिं नत्वाऽध्यारोह महिषं मम । मुनिराह न जीवेषु समारोहन्ति साधवः ॥ २९ ॥
धन्योऽथ महिषीं दुग्ध्वा दुग्धकुम्भमुपानयत् । पारणं कारयाञ्चक्रे वक्रेतरमना मुनिः ॥ ३० ॥
वर्षाकालमतिक्रम्य पोतनात् स मुनिर्ययौ । धन्योऽपि सह धूसर्या विशिष्टश्रावकोऽभवत् ॥३१॥
दीक्षां गृहीत्वा सप्ताब्दीं पालयित्वा समाहितौ । विपद्य युग्मधर्माणौ जातौ हैमवतेऽथ तौ ॥ ३२॥
ततो मृत्वाऽनार्तरौद्रध्यानसन्धानबन्धुरौ । अभूतां दम्पतीत्वेन क्षीराडिण्डीरनामकौ ॥ ३३ ॥

देवश्च्युत्वाऽत्र भरते देशे कोशलनामनि । कोशलायां महापुर्यां निषधस्य महीभुजः ॥ ३४ ॥
सुन्दरायां महादेव्यां नलो नामाऽभवत् सुतः । सात्त्विको विपरीतस्तु तल्लघुः कूबराभिधः ॥ ३५ ॥
(युग्मम्)

इतो विदर्भदेशेषु नगरे कुण्डिनाभिधे । अभूद् भीमरथो राजा पुष्पदन्तीति तत्प्रिया ॥ ३६ ॥
अन्यदा क्षीरडिण्डीरा देवी प्रच्युत्य नाकतः । सुतात्वेनाऽवततार तस्याः कुक्षौ शुभे क्षणे ॥ ३७ ॥
सुखप्रसुप्ता सा स्वप्नं प्रेक्ष्य राज्ञे न्यजिज्ञपत् । जाने हस्ती दवत्रस्तस्तवौकसि समाययौ ॥ ३८ ॥
व्याजहार ततो राजा देवि ! राजश्रियाऽधिकम् । सैन्येषु मुख्यो दन्तीव गर्भस्तव भविष्यति ॥ ३९ ॥
एवं च कुर्वतोर्वार्तां तयोर्दन्ती समागमत् । व्याकर्तुमिव तत्स्वप्नविचारं चारु संचरन् ॥ ४० ॥
सकलत्रं नृपं स्कन्धे समारोप्य परिभ्रमन् । नागरैः पूजितः सौधे तावानीयोदतारयत् ॥ ४१ ॥
आलाने च स्वयं लीनः सिन्धुरो गोत्रवन्धुरः । सुमनोभिः सुमनोभी रत्नैश्च ववृधेऽधिकम् ॥ ४२ ॥
विलिप्य द्विपमर्चित्वा चक्रे नीराजनां नृपः । स्थितः स तत्र गर्भस्य पुण्येनेव स्थिरीकृतः ॥ ४३ ॥
पूर्णे काले राजकान्ताऽजनयत् तनयां च सा । तद्भाले तिलको नित्योऽभवद् रविरिव द्यवि ॥ ४४ ॥
स्वयं तेजस्विनी तेन विशेषात्तिलकेन सा । दिद्युते विद्युतेवोच्चैर्धारा वारिधरोद्भवा ॥ ४५ ॥
प्रभावाज्जन्मनस्तस्या भीमो भीमपराक्रमः । अधृष्यो भूभुजां जज्ञे वाडवेनेव वारिधिः ॥ ४६ ॥

तस्यां स्वमगतं मत्यक्षागतं च मतङ्गजम् । वीक्ष्य भीमरथो नाम दवदन्तीति निर्ममौ ॥ ४७ ॥
पद्मसुन्दरनिःश्वासा पद्मास्या पद्मलोचना । जितपद्मा पाणिपादैर्मूर्ता पद्मेव सा बभौ ॥ ४८ ॥
तामष्टवर्षदेशीयां कलाज्ञापनहेतवे । कलाचार्यस्य धुर्यस्यार्पयामास शुभे दिने ॥ ४९ ॥
तस्याः प्रज्ञानिशायिन्याः साक्षिमात्रमभूद् गुरुः । स्याद्वादवादवादिन्याः प्रतिवादी न कश्चन ॥ ५० ॥
तां पारदृश्वरीं वागीश्वरीमिव कलाम्बुधेः । राजा निरीक्ष्य दीनारलक्षं तद्गुरवे ददौ ॥ ५१ ॥
तामुवाचाऽन्यदा साक्षाद्भूय निर्वृतिदेवता । भाविनः शान्तिनाथस्य पूज्येयं प्रतिमा त्वया ॥५२॥
देवी तिरोऽभूदित्युक्त्वा प्रतिमां दवदन्त्यथ । अजस्रं पूजयामास निवेश्य सदने निजे ॥ ५३ ॥
समं सखीभिः क्रीडन्ती सा लताभिरिवालिनी । अनङ्गरातिविश्रामोपवनं प्राप यौवनम् ॥ ५४ ॥
दन्तीव दवदन्तीं तामन्यूनकुचकुम्भिनीम् । निरीक्ष्य पितरौ चित्तं चक्रतुस्तद्विवाहने ॥ ५५ ॥
दूयेतां पितरौ चित्ते तद्योग्यवरचिन्तया । दवदन्ती बभूवोच्चैरष्टादशसमासमा ॥ ५६ ॥
योषितां स्यादनूढानां प्रौढानां हि स्वयंवरः । विचिन्त्येत्याऽऽदिशद् राज्ञामाह्वानाय नरान् नृप ॥५७॥
भूपा भूपालपुत्राश्च तत्र लावण्यशालिनः । एकैकशोऽधिका लक्ष्म्या त्वरितास्तत्र चाययुः ॥५८॥
तत्र दूतसमाहूतो निषधोऽपि समाययौ । पुत्रावपि समं तेनाऽऽजग्मतुर्नलकूबरौ ॥ ५९ ॥
सर्वेषामपि भूपानां स्वागतं कुण्डिनेश्वरः । चकार युज्यते ह्येतदागतेऽभ्यागते जने ॥ ६० ॥

अर्चीकरदथो भीमः स्वयंवरणमण्डपे । मञ्चास्तदन्तःसौवर्णसिंहासनमनोहरान् ॥ ६१ ॥
आययुस्तत्र राजानो दिव्यालङ्कारभासुराः । निषेदुरथ मञ्चेषु कुर्वाणाः स्फुटचेष्टितम् ॥ ६२ ॥
कश्चित् करसरोजेन लीलासरसिजं जितम् । लीलयोल्लालयामास निरस्यन्निव दूरतः ॥ ६३ ॥
कश्चिच्च मल्लिकामाल्यमाजघ्रौ भृङ्गवद् युवा । यशसो मल्लिकायाश्च परीक्षितुमिवान्तरम् ॥ ६४ ॥
कश्चिदुल्लालयाञ्चक्रे करात् कुसुमकन्दुकम् । दधानो गोलकाभ्यासं पुष्पायुध इवाधिकम् ॥ ६५ ॥
पस्पर्श पाणिना कश्चिद् मासुरीं स्वामनुक्षणम् । अहमेव पुमानेवमिव शंसितुमादरात् ॥ ६६ ॥
अनर्तयच्छुरीं कश्चिद् मुष्टिरङ्गे मुहुर्मुहुः । क्वणत्कङ्कणतालेन नाट्याचार्य इवोद्भटः ॥ ६७ ॥
दीप्रदीपप्रभेव द्रागाययौ वरमण्डपम् । द्योतयन्ती दवदन्ती पितुरादेशतस्तदा ॥ ६८ ॥
मौक्तिकप्रायसच्छायाऽलङ्कारसमलङ्कृताम् । जङ्गमामजडां स्वच्छां ताम्रपर्णीमिवाऽपराम् ॥ ६९ ॥
रवेरिवाग्रजं भाले तिलकं बिभ्रतीं सतीम् । निर्माजितामिवाऽऽदर्शं भूपालप्रतिबिम्बने ॥ ७० ॥
नीलोत्पलचलन्नेत्रां कज्जलोज्ज्वलकुन्तलाम् । दवदन्तीं नृपाः प्रेक्ष्य विश्रामं चक्षुषोर्व्यधुः ॥७१॥

(त्रिभिर्विशेषकम्)

पुरोभूय प्रतीहारी श्रीभीमरथशासनात् । नामग्राहं महीपालानारेभे शंसितुं ततः ॥ ७२ ॥

मुकुटेशाभिधो भूपः कुसुमायुधनन्दनः । उपेत्र पत्नी भवितुं चेदस्येच्छसि तद् वृणु ॥ ७३ ॥
जयकेशरिपुत्रोऽयं शशलक्ष्मा क्षमापतिः । किमस्य रोहिणीव त्वं पत्नीत्वं प्रतिपद्यसे ? ॥७४॥
चम्पाधिपो भोगवंशो धरणेन्द्रनृपात्मजः । सुबाहुर्बाहुमस्य त्वं गृहाण यदि रोचते ॥ ७५ ॥
दधिपर्णनरेन्द्रोऽयं सुंसुमारपुरेश्वरः । कृशाङ्गि ! स्वदृशा पश्य यद्याकर्षति ते मनः ॥७६॥
कोशलाधिपतिश्चैष निषधोऽरिनिषेधकः । वृषभस्वामिकुलभूर्वृषभो विदितोऽस्ति ते ॥ ७७ ॥
तनयः सनयश्चास्य नलः प्रबलदोर्बलः । उन्नतोऽपि विनीतात्मा तवास्त्वभिमतः शुभे ! ॥७८॥
दवदन्त्यपि तत्कालं मालां नलगलेऽक्षिपत् । अहो ! सुष्ठु वृतं सुष्ठु वृतमित्यभवद् ध्वनिः ॥७९॥
कृष्णराजः समाकृष्टखड्गोऽथ नलमाक्षिपत् । तं नलोऽपि तथाऽवादीदुचितं क्षत्रियेष्वदः ॥ ८० ॥
द्वयोरपि ततोऽनीकं संवर्मितमभूत् तदा । दवदन्ती ततः सत्यश्रावणामीदृशीं व्यधात् ॥ ८१ ॥
अर्हन् देवो गुरुः साधुश्चेद् मे, तत्सैन्ययोर्द्वयोः । क्षेमोऽस्तु विजयी चास्तु नलः परबलं द्विषन् ॥८२॥
तद्वाक्यात् कृष्णराजस्य करात् खड्गमथाऽपतत् । स ननाम नलं मूर्ध्ना चिरेणाऽऽगतभृत्यवत् ॥८३॥
उवाच च विनीताङ्गो मन्तुमेकं क्षमस्व मे । तं संभाव्य नलोऽमुञ्चद् भीमोऽपि मुदितोऽजनि॥८४॥
अन्यान् संभाव्य भूमीशान् भीमो न्यसृजदञ्जसा । पाणिग्रहोत्सवं चक्रे दवदन्त्या नलस्य च ॥ ८५ ॥
तद्विवाहोत्सवे वृत्ते हस्तमोचनपर्वणि । ददौ नैषधये भीमभूमीशः सिन्धुरादिकम् ॥ ८६ ॥

वधूवरौ नवोढौ तौ सकङ्कणकराम्बुजौ । गृहबिम्बान्यवन्देतां भवद्धवलमङ्गलौ ॥ ८७ ॥
भीमः सपुत्रं निषधं संमान्याऽथ विसृष्टवान् । प्रयाणकानि कतिचित् समागत्य स्थितः स्वयम् ॥८८॥
यान्तीमनुनलं भैमीं पुष्पदन्त्यन्वशादिति । ध्वजेव वंशं हे वत्से ! मा त्याक्षीर्व्यसने पतिम् ॥८९॥
मातृशिक्षां गृहीत्वेति दवदन्तीमुपागताम् । न्यवेशयद् रथक्रोडे नलः क्रोडेऽपि च प्रियाम् ॥९०॥
ततश्च कोशलाधीशो मार्गेऽखण्डप्रयाणकैः । नव्यैः काव्यैरिव कविः शास्त्रवर्त्माऽतिगच्छति ॥९१॥
प्रयाणं कुर्वतस्तस्य ततोऽस्तमगमद् रविः । ब्रह्माण्डं तमसाऽपूरि तद् दृष्ट्वोचे नलः प्रियाम् ॥९२॥
क्षणं देवि प्रबुध्य त्वं तिलकं प्रकटीकुरु । परिमार्ज्य ललाटं सा दीपवत् तमदीपयत् ॥ ९३ ॥
निर्विघ्नं तेजसा तेन चचाल सकलं बलम् । नलः पुरःस्थितं कायोत्सर्गिणं मुनिमैक्षत ॥ ९४ ॥
उवाच निषधं नाथ ! दृश्यतां वन्द्यतां मुनिः । अयं च घृष्टो मत्तेनेभेन यत्कालितोऽलिभिः ॥ ९५ ॥
न चालितः परं ध्यानात् तेन मत्तेन दन्तिना ।ततः सपुत्रो निषधः श्रद्धया तं न्यसेवत ॥ ९६ ॥
नलश्च दवदन्ती च निषधः कूबरोऽपि च । नत्वा नत्वा च निरुपद्रवं कृत्वा मुनिं ययुः ॥ ९७ ॥
कोशलायां समाजग्मुर्महेन च महीयसा । दवदन्त्यालोक्यमानचैत्यायां हृष्टचेतसा ॥ ९८ ॥
कदाचिद् गीतनृत्ताभ्यां जलकेल्या कदाचन । कदापि दोलाखेलाभिः कदाचिद् द्यूतकर्मणा ॥९९॥

नलश्च दवदन्ती च स्वेच्छयोद्यानवीथिषु । गतं कालं न जानाति, स्वर्गिणाविव दम्पती ॥१००॥(युग्मम्)
अन्यदा निषधो राज्ये स्थापयित्वा नलं सुतम् । यौवराज्ये कूबरं च स्वयं दीक्षामुपाददे ॥ १०१ ॥
न्यायधर्ममयं राज्यं नलः प्रबलविक्रमः । पालयन्नन्यदाऽपृच्छदमात्यादीन् क्रमागतान् ॥१०२॥
पित्रादीनां भुवं शास्म्यधिकां वा ते ततोऽवदन् । त्र्यंशोनं भरतं भुक्तं त्वत्पित्रा, सकलं त्वया ॥१०३॥
किन्तु तक्षशिला नाम पूर्योजनशतद्वये । तत्र राजा कदम्बोऽस्ति त्वदाज्ञां स न मन्यते॥१०४॥
तच्छ्रुत्वा नलभूपालः कोपाटोपसमुद्भटः । दूतं व्यसृजदेतस्य स गत्वा तमवोचत ॥ १०५ ॥
मत्स्वामिनोऽनलस्फूर्तितेजसो नलभूपतेः । आत्मानं यमपूर्मध्ये आज्ञां मा नय मानय ॥१०६॥
कदम्बराजस्तच्छ्रुत्वा भृकुटीभीषणाननः । तमर्धचन्द्रयाञ्चक्रे स्वकीयमिव जीवितम् ॥ १०७ ॥
दूतोऽपि गत्वा तत्सर्वं नलायाऽकथयत्तराम् । तं चाऽभिषेणयाञ्चक्रे नलः सबलवाहनः ॥ १०८ ॥
सैन्येन वेष्टयामास नलस्तक्षशिलां पुरीम् । कदम्बः सह सैन्येन संमुखस्तस्य चाभवत् ॥१०९॥
मिथः समरसंरम्भसमारम्भे तयोर्भृशम् । नलः कदम्बं निर्द्वन्द्वो द्वन्द्वयुद्धमयाचत ॥ ११० ॥
तौ द्वावपि ततो द्वन्द्वैर्युद्धैरुद्धतदोर्युगौ । अयुध्येतां चिरं तत्र जङ्गमौ पर्वताविव ॥ १११ ॥
सर्वेष्वपि हि युद्धेषु कदम्बमजयद् नलः । अपसृत्य स जग्राह व्रतं वैराग्यवासितः ॥ ११२ ॥

नलस्तमूचे धन्योऽसि भ्राज्यं राज्यं यदत्यजः । स नोत्तरमदात्तस्मै निरीहस्य नलो नलः ॥११३॥
जयशक्तिं च तत्सूनुं नलो राज्ये न्यवेशयत् । नलस्य भरतार्धोऽभिषेकश्चक्रे च पार्थिवैः ॥११४॥
कोशलायामथायातो नगर्यां कोशलेश्वरः । महेन महता भैम्या सहाऽस्थात्पालयन् भुवम् ॥११५॥
कूबरो राज्यलुब्धस्तु नलच्छलगवेषणम् । कुरुते प्रत्यहं दुष्टव्यन्तरः शुभपात्रवत् ॥११६॥
नलश्च कूबरश्चापि द्यूतासक्तिजुषावुभौ । जयं पराजयं चापि लेभाते पाशपातनात् ॥११७॥
अन्यदा न नलस्याऽनुकूलोऽक्षः काङ्क्षितोऽपतत् । कूबरोऽमारयत् शारांस्ततस्तस्य मुहुर्मुहुः ॥ ११८ ॥
कूबरेण पराजिग्ये पुरग्रामादिकं नलः । विषण्णो राजलोकोऽथ कूबरो हर्षमाययौ ॥ ११९ ॥
दवदन्त्यवदद् द्यूतव्यसनाऽनलसं नलम् । स्वामिंस्ते बन्धनायैतौ पाशकौ पाशकाविव ॥१२०॥
कूबराय वरं राज्यं स्वयं दत्तं त्वया शुभम् । आत्तं द्यूते पराजित्य प्रवादोऽयं न सुन्दरः ॥ १२१ ॥
पश्यति स्म शृणोति स्म तां तद्वाचं च नो नलः । अवज्ञाता ततः पत्या सुदती रुदती ययौ ॥१२२॥
कुलामात्यैरपि द्यूताद् निषिद्धो नैषधिस्ततः । तद्वचो नहि शुश्राव सद्यो भूताभिभूतवत् ॥१२३॥
पृथिवीं हारयामास सान्तःपुरपरिच्छदाम् । नलो मुमोचाऽथ सर्वं गात्रादाभरणादिकम् ॥१२४॥
कूबरो नलमूचे च नल ! राज्यं परित्यज । राज्यं ममेदमभवत् पाशैर्बद्धमिवाधिकम् ॥ १२५ ॥
न दूरे दोषमतां राज्यामिति जल्पन्नलोऽथ तम् । संव्यानमात्रद्रविणः प्रचचाल कलानिधिः ॥१२६॥

अनुयान्तीं नलं भैमीं कूबरस्त्ववराशयः । उवाच त्वं जिता द्यूते मेऽन्तःपुरमलंकुरु ॥१२७॥

इतश्च—

अमात्याः कूबरं प्रोचुर्मा कोपय सतीमिमाम् । ज्येष्ठो भ्राता पितेव स्यात् तादियं जननी तव ॥१२८॥
बलादपि नलादेतां यद्याच्छिद्य ग्रहीष्यसि । त्वां कोपज्वलनेनेयं ततो भस्मीकरिष्यति ॥१२९॥
अनुयान्ती नलं तस्मादियं प्रोत्साह्यतां त्वया । नलं विसृज तद्भैम्या सरथ्यरथसारथिम् ॥ १३० ॥
इत्युक्तः कूबरश्चक्रे तत्तथाऽमात्यभाषितम् । निषेधं नैषधिश्चक्रे कूबरस्य रथार्पणे ॥ १३१ ॥
प्रधानपुरुषाः प्रोचुर्नलं नाथ ! त्वया समम् । कथं नु वयमायामः सेव्यः पट्टो यतोऽस्ति नः ? ॥१३२॥
तेनाद्य जगतीनाथ ! नागच्छामस्त्वया सह । तेऽधुना दवदन्ती च मित्रं मन्त्री प्रिया सखा ॥१३३॥
तादियं पादचारेण कथं यास्यति वर्त्मनि ? । गृहाण तद्रथं नाथाऽनुगृह्णाण जनानमून् ॥१३४॥
अभ्यर्थनां प्रधानानामङ्गीकृत्य स कृत्यवित् । दवदन्त्या सहाऽऽरुह्य रथं राजपथेऽचलत् ॥१३५॥
नार्यो भैमीमेकवस्त्रां वीक्ष्याभ्यङ्गोद्यतामिव । वप्रुर्दुःखतश्चेलक्नोपमश्रान्तमश्रुभिः ॥१३६॥
गच्छन् नगरमध्येन पञ्चहस्तशतीमितम् । नलः स्तम्भं समुन्मूल्य पुनरारोपयत्तदा ॥ १३७ ॥
तद् दृष्ट्वा प्रोचिरे पौरा अहो ! सत्त्वमहो ! बलम् । नलस्य बलिनोऽप्यस्य व्यसनं दैवतोऽभवत् ॥१३८॥
ज्ञानिना मुनिनैकेन पुराऽस्ति कथितं किल । भाव्ययं भरतार्धेशः क्षीरदानवशाद् मुनौ ॥१३९॥

स्तम्भमुन्मूल्य चारोप्य भाव्यर्धभरताधिपः । मिलितं तदिदं किन्तु राज्यभ्रंशोऽस्य दुःखकृत् ॥१४०॥
अस्यां पुर्यां पुना राजा भवेद्यदि पुनर्नलः । स्वबान्धवं प्रति क्रूरो नान्दिष्यति न कूबरः ॥१४१॥
इत्थं पौरवचः शृण्वन्नत्याक्षीत् कोशलां नलः । दवदन्त्या समं बाष्पैः कृतहारावतारया ॥१४२॥
दवदन्तीं नलोऽवादीद् देवि! यामः क सम्प्रति । भैमी बभाषे मे तातोऽतिथीभूय पवित्र्यताम् ॥१४३॥
हयान् प्रेरयामास सारथिः कुण्डिनं प्रति । कर्मावलीमिवाऽलङ्घ्यां पर्याटदटवीं नलः ॥१४४॥
भल्लीहताच्छभल्लादीन् भिल्लांस्तत्र ददर्श सः । दधाविरे नलं दृष्ट्वा ते शरासारवर्षिणः ॥ १४५ ॥
नलोऽप्याकृष्टखड्गः सन् दधावे नाहलान् प्रति । सत्त्वशुद्धौ तदाकृष्टघटसर्प इवाऽधिकन् ॥ १४६ ॥
भैमी भुजे नलं धृत्वा बभाषे नाथ! कीदृशः ?। ईदृशेषु तवाक्षेपो गजस्य मशकेष्विव ॥ १४७ ॥
भरतार्धजयोत्सिक्तो निस्त्रिंशस्त्वपते ह्ययम् । सुनियोगी कुनियोगे योजितः स्वामिना यथा ॥१४८॥
भैमी तानभि हुंकारान् मुमोच शरदारुणान् । तेषां प्रभावात् ते काकनाशं नेशुर्जनंगमाः ॥१४९॥
बभूवतू रथाद् दूरे तौ तु तानभिगामुकौ । तयोरथ रथो भिल्लैरपरैरपहारितः ॥१५०॥
करे भीमसुतां कृत्वा पर्याटीदटवीं नलः । तस्या विश्वासनायेव ददानो दक्षिणं करम् ॥१५१॥
वैदर्भी दर्भसंदर्भगर्भक्रामत्पदद्वयी । सानुरागामिवारण्यं चक्रे रुधिरविन्दुभिः ॥१५२॥

पट्टबन्धं तदा पादद्वन्द्वे तस्या नलो व्यधात् । मार्गस्तावानतिक्रम्यो यतस्तस्य प्रभावतः ॥१५३॥
तरुमूलसमासीनां भीमजां निरवापयत् । स्वकीयपरिधानस्य चालयन्नञ्चलं नलः ॥१५४॥
त्रिपत्रपत्राण्यादाय पुटीकृत्य जलं नलः । समानीयाऽपाययत् तां मद्वद्धं नेत्रवारिभिः ॥१५५॥
विनयाद् भीमतनयाऽपृच्छदेतद् कियद्वनम् । नलोऽवादीदिदं देवि ! गव्यूतीनां चतुःशती ॥१५६॥
क्रोशानां विंशतिश्चैकाऽऽवाभ्यामुल्लङ्घिताऽस्य तु । एवं वार्तयतोः सूर्योऽस्तमापाऽनित्यतां वदन् ॥१५७॥
अशोकपत्राण्युच्चित्य दवदन्त्याः कृते नलः । अनल्पं कल्पयाञ्चक्रे तल्पमल्पेतराशयः ॥१५८॥
उवाच दयितां देवि ! तल्पे निद्रासखी भव । स्थास्यामि जागरूकोऽहं यामिन्यां यामिको यथा ॥१५९॥
संव्यानार्धं नलस्तल्पे निक्षिप्य प्रेयसीं ततः । अस्वापयत्, सा सुष्वाप स्मृत्वा पञ्चनमस्कृतिम् ॥१६०॥
निद्राजुषि दवदन्त्यां ध्यायति स्माथ नैषधिः । व्यसने श्वशुरस्याथ धिग् मां शरणयायिनम् ॥१६१॥
तद्वल्लभामपि त्यक्त्वा विधाय हृदयं दृढम् । आत्मानमेकमादाय गच्छाम्यूर्ध्वमुखो वरम् ॥१६२॥
मन्ये न हि स्यादेतस्याः सुशीलाया उपद्रवः । सतीनामङ्गरक्षाकृच्छीलमेकं यतो मतम् ॥ १६३ ॥
क्षुर्या चिच्छेद संव्यानं भैम्याः प्रेम्णा समं नलः । स्वरक्तेनाऽलिखद्भीमसुतावस्त्रेऽक्षराणि च ॥१६४॥
अयमध्वा विदर्भेषु याति न्यग्रोधरोधसा । कोशलेषु तु तद्वामस्तद्गच्छेस्त्वं यथारुचि ॥१६५॥
लिखित्वेति नलः क्रोशन्निभृतं निभृतक्रमः । पश्यन् विवलितग्रीवं ततो गन्तुं समुद्यतः ॥१६६॥

तावद् ययौ नलो यावदृदृश्या दवदन्त्यभूत् । वलित्वा पुनरप्यागात् पतितद्राविणो यथा ॥ १६७ ॥
दध्याविति नलो दृष्ट्वा भैमीं भूतलशायिनीम् । अधिशेतेऽध्वनि श्रान्तं शुद्धान्तं नैषधेरहो ! ॥१६८॥
हहा ! मर्माविधा दुष्टकर्मणा मे कुकर्मणः । दशामेतादृशीं प्राप्ता कुलीनेयं कलानिधिः ॥ १६९ ॥
धिग् मामधर्मकर्माणं मर्मभाषकवद् भृशम् । शुद्धशीला धर्मशीला यदेवं प्रापिता दशाम् ॥ १७० ॥
निर्नायका समीपस्थे मयि सत्यपि ही ! नले । भूमौ नितम्बिनी शेते क्षेत्रस्थेव कुटुम्बिनी ॥१७१॥
एतामेकाकिनीं मुक्त्वाऽन्यतो यास्याम्यहं यदि । मन्ये जीवितमेतस्या भविता मे पुरस्सरम् ॥१७२॥
रक्ता भक्ता परित्यक्तुं युक्ता नेयं ततो मम । दुःखं वापि सुखं वापि तत् सहिष्ये सहैतया ॥१७३॥
अथवा स्वपितुर्गेहं बलाद् नेष्यति मामियम् । वरं पितृपतेर्गेहं न तु पत्नीपितुर्गृहम् ॥ १७४ ॥
तस्मादहं गमिष्यामि गृहीत्वा जठरं निजम् । मान्यां ममाज्ञां बिभ्राणा यात्वसौ सुजनालये ॥१७५॥
निश्चित्येति नलश्चित्ते तामुल्लङ्घ्य विभावरीम् । प्रबोधकाले वैदर्भ्यास्त्वरितस्त्वरितं ययौ ॥१७६॥
प्रभाते मारुते वाति कमलामोदमेदुरे । भीमपुत्री निशाशेषे स्वप्नमीदृशमैक्षत ॥ १७७ ॥
यदहं सहकाराधिरूढाऽस्मि वनदन्तिना । भग्नः स तु समागत्य भ्रष्टा तस्मादहं ततः ॥१७८॥
प्रबुद्धा भीमतनया नाऽपश्यद् नलमग्रतः । समालुलोके ककुभः सा विक्रीता च शिष्टवत् ॥ १७९ ॥

अकारुण्यादरण्यान्तः कथं मां वल्लभोऽमुचत् । भविष्यति गतो मन्ये क्षालनाय मुखस्य वा ॥१८०॥
यद्वा पल्लाशपालाशैरानेतुं विमलं जलम् । मन्मुखक्षालनायाऽप्यमुष्यतो नैति यद् नलः ॥ १८१ ॥
तदेव हि सरोऽरण्यसरिद्गिरिगुहादिकम् । नलं विनाऽखिलं युक्तमनलं तनुते दृशोः ॥ १८२ ॥
एवं चिन्ताचान्तचेतोवृत्तिर्दिगवलोकिनी । स्वप्राणेशमपश्यन्ती स्वप्नस्याऽर्थं व्यचारयत् ॥ १८३ ॥
सहकारो नलो राज्यं फलं परिजनो लयः । दवदन्ती परिभ्रष्टाऽस्म्यहं तद् दुर्लभो नलः ॥१८४॥
स्वप्नार्थनिश्चयादेवं दध्यौ भीमसुता हृदि । न भर्ता न च राज्यं मे दैवाद् भ्रष्टा द्वयोरपि ॥१८५॥
तारतारस्वरं तारलोचना विललाप सा । दुर्दशापतितानां ह्यबलानां रुदितं बलम् ॥ १८६ ॥
प्राणनाथ ! किमु त्यक्ता भक्तचित्ताऽपि हि त्वया । कथं भारं तवाऽकार्षं यद्वा चरणबन्धनम् ? ॥१८७॥
तिरोहितोऽथ वल्लीभिः परिहासेन यद्यासि । तदेहि दर्शनं स्थातुं न चिरं रुचिरं यतः ॥ १८८ ॥
याचते देवदन्त्येषा वनदेव्यः ! प्रसीदत । प्रियं प्रियस्य मार्गं वा मह्यं दर्शयताऽनघाः ! ॥ १८९ ॥
त्वं धरित्रि ! भव द्वैधं पवन ! त्वं गृहाण माम् । दूरं जीवित ! गच्छ त्वं प्राणास्त्यजत मां लघु॥१९०॥
इति भीमसुता वृक्षान् सिञ्चन्ती नयनोदकैः । स्वयं तेनेऽश्रुपुष्पाणि दुःखमेकं फलं परम् ॥१९१॥
न जले न स्थले नैव च्छायायामातपे न च । लवोऽपि हि सुखस्याऽभूच्चिन्तयन्त्या नलं नलम्॥१९२॥

स्वं संस्थाप्य स्वयं वस्त्रान्तेन वक्त्रममार्जयत् । तत्राक्षराणि संवीक्ष्य मुदिताऽवाचयत् ततः ॥१९३॥
अचिन्तयच्च तच्चेतोगगनाङ्गणचन्द्रिका । ध्रुवमस्म्यन्यथाऽऽदेशमसौ दोऽयं कथं मम ॥ १९४ ॥
ततः स्वभर्तुरादेशं दधाना हृदयेऽधिकम् । व्रजामि स्वपितुर्धाम पत्युर्न तु पतिं विना ॥ १९५ ॥
मया सह प्रियेणाऽपि गन्तव्यं वाञ्छितं पुरा । विशेषेणाद्य तद् यामि पत्यादेशात् पितुर्गृहम्॥१९६॥
ध्यात्वेति गन्तुमारेभे दवदन्ती वटाध्वना । वीक्ष्यमाणाऽक्षराण्युच्चैर्मूर्तं नलमिवाऽग्रतः ॥ १९७ ॥
व्याघ्रा व्यात्तमुखाः सर्पाः सदर्पा नगजा गजाः । ज्वाला जाङ्गुलिका सिंहीवदस्या दूरतोऽभवन् ॥१९८॥
अन्येऽप्युपद्रवास्तस्या यान्त्या वर्त्मनि नाऽभवन् । पतिव्रताव्रतं स्त्रीणां क्षेमस्थेमावहं यतः ॥ १९९ ॥
सा लोलकुन्तला स्वेदजलाविलवपुर्लता । समुत्सुकपदं यान्ती ह्यभ्रान्ती महाशुचा ॥ २०० ॥
दर्भविद्धपदप्रोद्यद्रक्तसिक्तमहीतला । सार्थमेकमुदैक्षिष्ट विष्टपर्धिनिकेतनम् ॥ २०१ ॥
अचिन्तयच्च सार्थोऽयं मया लब्धस्तरण्डवत् । अरण्यार्णवनिस्तारस्तदनेन भविष्यति ॥ २०२ ॥
यावत् तस्थावसौ स्वस्था दवदन्ती महासती । तावत् तं रुरुधुः सार्थं क्वचिदागत्य दस्यवः ॥२०३॥
आयान्तीमिति च दृष्ट्वा ततश्चौरचमूमसूम् । चकारविभया लोको यतः स्याद् भाजने भयम्॥२०४॥
मा मा यूयं भयं लोकाः ! कुरुध्वं सार्थवासिनः । तदीयगोत्रदेवीवाऽवादीदिति नलप्रिया ॥ २०५ ॥
तस्करानवदद् रे रे ! यात दूरं दुराशयाः ! । अन्यथाऽनर्थसार्थो वः सार्थो यद् रक्ष्यते मया ॥२०६॥

वदन्तीं दवदन्तीं ते समाकर्ण्याऽपि तस्कराः । मन्यन्ते स्म तृणायाऽपि नैते दैवपराहताः ॥ २०७ ॥
ततस्तदीयाहङ्कारतिरस्काराय भीमजा । क्षेमकाराय सार्थस्य हुंकारान् मुमुचे हठान् ॥ २०८ ॥
श्रुत्वा तदीयहुंकारानन्नश्यन्नथ दस्यवः । कोदण्डदण्डटङ्कारात् कान्दिशीका द्विका इव ॥ २०९ ॥
सार्थेशोऽथानदद् नत्वा तां निजां जननीमिव । काऽसि भामिनि ! कस्माच्च परिभ्राम्यसि कानने ? ॥२१०॥
सवाष्पलोचना चास्मै वान्धवायेव भीमजा । यथावस्थं स्ववृत्तान्तं सर्वं कथितवत्यथ ॥ २११ ॥
अवोचत् सार्थनाथस्त्वं स्वामिनी जननी च मे । स्वामिनी नलपत्नीति जननी जीवदानतः ॥ २१२ ॥
तन्निष्कारणबन्धोस्ते किङ्करोऽस्मीति संलपन् । नीत्वा पटगृहे तस्या वरिवस्यापरोऽभवत् ॥२१३॥
स्फूर्जथुध्वनिवद्गर्जन्नूर्जितं तर्जितोष्मकः । वृष्टिं चकार विस्तारिधारं धाराधरस्ततः ॥ २१४ ॥
स्थाने स्थाने परीवाहाः प्रवहन्तो बभुस्तदा । पान्थसार्थस्य रोधाय खातिका इव निर्मिताः ॥२१५॥
तदा निरन्तरं वृष्टिरभवद् दिवसत्रयम् । दवदन्ती पुनस्तस्थौ सुखं सार्थेशमन्दिरे ॥२१६॥
विरते वारिदे वृष्टेर्दवदन्ती सती तदा । विहाय सार्थमेकाकिन्यपि यातवती ततः ॥ २१७ ॥
प्रयान्ती पथि भैमी च कज्जलश्यामलद्युतिम् । कर्तिकानर्तनव्यग्रकरं पिङ्गलकुन्तलम् ॥ २१८ ॥
ज्वालाकरालवदनं भयङ्करभयङ्करम् । मूर्तं यममिवाद्राक्षीद् राक्षसं क्षुद्रमानसम् ॥ २१९ ॥
(युग्मम्)

उवाच भक्षयिष्यामि त्वामेवं राक्षसोऽवदत् । अभीता साऽवदद् धैर्याद् मदीयं वचनं शृणु ॥२२०॥
मृत्युभीरकृतार्थानां कृतार्थाया न मे भयम् । मा मां संस्पृश, शापेन संस्पृशन् न हि नन्दसि ॥ २२१ ॥
धीरां वाचमिति श्रुत्वा तस्याः स रजनीचरः । उवाच तुभ्यं तुष्टोऽस्मि किं करोमि ददामि किम्? ॥२२२॥
सोचे तुष्टस्तदाऽऽख्याहि कदा मे पतिसङ्गमः ? । रक्षोऽवादीद् द्वादशाब्दे प्रवासदिवसाऽऽदितः ॥२२३॥
समायातः स्वयं वेश्म पितुस्तव नलः किल । मिलिष्यति ततः खेदं हृदये मा कृथा वृथा ॥ २२४ ॥

(युग्मम्)

त्वंचेद् भणसि त्वत्तातसदनेऽथ नयाम्यहम् । सोचे सहाऽन्यपुंसाऽहं न यामि स्वस्ति तेऽस्तु तत् २२५
आविष्कृत्य निजं रूपं यथागतमथागमत् । जग्राहाऽभिग्रहानित्थं भैमी द्वादशहायनीम् ॥२२६॥
विकृती रक्तवासांसि ताम्बूलं च विलेपनम् । भूषां च न ग्रहीष्यामि नलस्य मिलनावधेः ॥२२७॥
गिरिदर्यां तदाऽत्येतुं प्रावृषं भैम्यवास्थित । बिम्बं श्रीशान्तिनाथस्य निर्ममे मृण्मयं स्वयम् ॥२२८॥
स्वयमानीय पुष्पाणि तत्पूजयति भीमजा । तपःप्रान्ते च कुरुते पारणं प्रासुकैः फलैः ॥२२९॥
भैमीमपश्यन् सार्थेशोऽप्यागादनुपदं तदा । अर्हद्बिम्बं पूजयन्तीं तां दृष्ट्वा मुमुदे हृदि ॥ २३० ॥
तां नत्वा धरणीपृष्ठे निविष्टो भीमजाऽपि तम् । विधाय स्वागतप्रश्नं सार्थनाथमवार्तयत् ॥२३१॥
तापसास्तत्र चाऽऽजग्मुः केऽपि चासन्नवासिनः । तस्थुस्तथोन्मुखा अब्दशब्दं श्रुत्वेव केकिनः ॥२३२॥

अनवच्छिन्नमम्भोभिरम्भोऽम्भोदस्तथाऽमुचत् । तापसाश्च मिथः प्रोचुः क वृष्टिर्विच्यतामसौ ॥ २३३ ॥
त्रस्तांस्तान् वीक्ष्य भैम्यूचे हंहो! मा भैष्ट तापसाः! । कुण्डं तत्परितो कृत्वेत्युवाच च सतीतमा ॥२३४॥
सती यद्यस्मि तत्कुण्डादन्यतोऽब्दः प्रवर्षतु । तयेत्युक्ते तृणच्छन्न इव कुण्डेऽम्बु नाऽपतत् ॥ २३५ ॥
वेपत्यब्दे तथा शैलः सर्वतो निर्झरोऽभवन् । उपत्यका गिरेर्नीरपूरेणेव च निर्मिता ॥ २३६ ॥
तेऽध्यायन् रूपशक्तिभ्यां भात्यसौ देवतेव नः । पप्रच्छ सार्थवाहस्तां को देवः पूज्यते त्वया ?॥२३७॥
तस्मै भैम्याऽऽख्यदर्हन्तं सर्वज्ञं त्रिजगद्गुरुम् । पूजयन्त्यहमस्यत्र श्वापदेभ्यो बिभेमि न ॥२३८॥
स्वरूपमर्हतो धर्ममार्हतं च दयापरम् । सार्थवाहाय साऽऽचख्यौ स च तं प्रत्यपद्यत ॥ २३९ ॥
निजधर्मविरागेण तं धर्मं तापसा अपि । प्रत्यपद्यन्त, को रत्नलाभे काचं न हि त्यजेत् ? ॥२४०॥
सार्थवाहः पुरं तत्र तापसानां प्रबोधतः । आख्यया तापसपुरमिति ख्यातं विनिर्ममौ ॥ २४१ ॥
कृतार्थीकर्तुमर्थं स्वं स सार्थेशः समर्थधीः । अर्हतः शान्तिनाथस्य तत्र चैत्यमचीकरत् ॥ २४२ ॥
सार्थतापसलोकोऽस्थात् तत्राऽर्हद्धर्मकर्मठः । निशीथे त्वन्यदा भैमी तेजोऽपश्यच्छिलोच्चये ॥२४३॥
आगच्छतो गच्छतश्चाऽद्राक्षीद् देवाऽसुरानपि । तत्तथाऽपश्यदुत्पश्यः पुरलोकोऽपि विस्मितः ॥२४४॥
सवणिक्तापसा भैमी समारूढाऽथ पर्वतम् । मुनिं केवलिनं तत्राऽपश्यच्च सुरसेवितम् ॥ २४५ ॥
तं वन्दित्वा तदीयांऽह्रिमूले न्यषददादरात् । यशोभद्रगुरुस्तस्य तं नत्वा स्थितवान् पुरः ॥ २४६ ॥

सिंहकेसर्यपि ज्ञानी कारुण्यक्षीरसागरः । चकार देशनां क्लेशनिर्नाशनमहौषधीम् ॥ २४७ ॥
दुष्प्रापं प्राप्य मानुष्यं कार्यं सफलमादरात् । देवपूजादयादानधर्मकर्मविधानतः ॥ २४८ ॥
धर्ममाख्याय स ज्ञानी प्रोचे कुलपतिं ततः । भैम्या यः कथितो धर्मः स विधेयः सदा हृदि ॥ २४९ ॥
अनया हि तदा रेखाकुण्डे वारिधरो धृतः । अस्याः सतीत्वात् सांनिध्यं कुर्वते देवता अपि ॥ २५० ॥
सार्थेशस्याऽस्य सार्थश्च स्तेनेभ्यो रक्षितोऽनया । तदियं नान्यथा ब्रूते दवदन्ती महासती ॥ २५१ ॥
तदा च कश्चिदागत्य ततः केवलिनं नतः । भैमीमुवाच भद्रेऽस्मिन् वनेऽहं तापसोऽभवम् ॥ २५२ ॥
कर्परो नामतः सोऽहं पञ्चाग्नितपसोत्कटः । वचसाऽपि न सानन्दं तापसाः किं नु मां व्यधुः? ॥ २५३॥
निर्गतोऽहमहंकारात् तत्संत्यज्य तपोवनम् । गच्छन् समुत्सुको रात्रौ पतितोऽस्म्यद्रिकन्दरे ॥ २५४ ॥
गिरिदन्तास्फालितस्य दन्ताः सर्वेऽपि मेऽपतन् । सप्तरात्रं स्थितो वार्तामपि चक्रुर्न तापसाः ॥२५५॥
गते मय्यभवत् तेषां सुखं प्रत्युत मे ततः । तेषामुपरि कोपोऽभूद् गिरिदाहसहोदरः ॥२५६॥
ज्वलत्कोपेन मृत्वाऽहमिहारण्येऽभवं फणी । त्वां दंष्टुं धावितोऽपाठि नमस्कारस्त्वयाऽनघे ! ॥२५७॥
कर्णाऽऽगतेन तेनाऽहं जाङ्गुल्येवान्यतोऽगमम् । भेकादिजीवाहारेण जीवामि च बिले स्थितः ॥२५८॥
अन्यदेत्थं कथ्यमानं त्वयाऽश्रौषमहं शुभे ! । जीवहिंसाकराः पापा जायन्ते दुःखभाजनम् ॥ २५९ ॥

तदाकर्ण्याऽहमध्यायं सर्वदा जीवघातकः । पापाऽस्माद्दं द्विजिह्वोऽस्मि का गतिर्भविता मम ? ॥ २६० ॥
एवं च ध्यायतो मेऽभूत्क्षान्तिरुद्वीक्ष्य तापसान् । जातिस्मरणतोऽस्मार्षं भवं प्राक्कृतकार्यवत् ॥ २६१ ॥
ततो वैराग्यकल्लोलपरिप्लावितमानसः । आहारस्य परीहारमात्मना कृतवानहम् ॥ २६२ ॥
सोऽहं त्रिपथ्याऽऽद्यकल्पे देवोऽस्मि कुसुमप्रभः । नाम्ना विमाने कुसुमसमृद्धे त्वत्प्रसादतः ॥ २६३ ॥
अभविष्यद् न ते धर्मवचनं चेच्छ्रुवोऽतिथिः । कुत्राऽगमिष्यं पापात्मा तदाऽहं दुर्गतौ गतौ ॥ २६४ ॥
अवधिज्ञानतो देवि ! ज्ञात्वा त्वामुपकारिणीम् । समागमं धर्मशीले ! धर्मपुत्रोऽस्म्यहं तव ॥ २६५ ॥
इत्युक्त्वा तापसानूचे स तापसवरः सुरः । मदीयकोपाऽऽचरणं क्षमध्वं परमार्हताः ! ॥ २६६ ॥
मोच्येति तद्देहवर्ष्म कृष्ट्वा गिरिगुहागृहात् । उल्लम्ब्योवाच कोपी स्यात् सर्पोऽहं कर्परो यथा ॥ २६७ ॥
तदा परमवैराग्याद् नत्वा केवलिनं मुनिम् । तापसानामधिपतिर्ययाचे व्रतमादरात् ॥ २६८ ॥
केवल्याख्यद् यशोभद्रसूरिर्दास्यति ते व्रतम् । गुरुर्मप्राप्यपृच्छच्च ज्ञानिनं कुलपः पुनः ॥ २६९ ॥
किं तारुण्यभरे दीक्षा गृहीता भावतः प्रभो ! ? । केवल्यूचे कौशलेशः कूबरोऽस्ति नलानुजः ॥२७०॥
तस्याऽस्म्यहं सुतः सङ्गनगरीशश्च केशरी । अदाद् मह्यं निजां पुत्रीं बन्धुमत्यभिधानिकाम् ॥२७१॥
पित्राऽऽदेशादहं तत्र गतस्तां परिणीय च । अध्वन्यागच्छता सूरिर्दृष्टोऽयं मूर्तिमान् शमः ॥ २७२ ॥

देशनान्ते मया पृष्टः प्रमाणं निजकाऽऽयुषः। पञ्चैव दिवसा इत्याचख्यौ च गुरुरेष मे ॥ २७३ ॥
श्रुत्वेति मां विषण्णाऽऽस्यं प्रेक्ष्य प्राह गुरुः पुनः। नाऽभैर्गृहाण दीक्षां त्वं सैकाहमपि मुक्तिदा ॥२७४॥
प्रव्रज्याऽस्मादिहाऽऽयातः पर्वतऽस्य निदेशतः। घातिकर्मक्षयादेव केवलज्ञानमासदम् ॥ २७५ ॥
एवं वदन्नयोगिस्थः केवली सिंहकेसरी। हत्वा चत्वारि कर्माणि जगाम परमं पदम् ॥ २७६ ॥
चक्रे शरीरसंस्कारः सुरैस्तस्य शुभाशयैः। यशोभद्रान्तिके दीक्षामग्रहीत् तापसाधिपः ॥ २७७ ॥
दवदन्त्यप्युवाचैवं स्वामिन्! दीक्षां प्रदेहि मे। अवदच्छ्रीयशोभद्रो भोग्यं कर्माऽस्ति भैमि! ते ॥ २७८ ॥
उत्तीर्य पर्वतात् तत्र नगरे पुरवासिनाम्। सम्यक्त्वाऽऽरोपणं चक्रे गुरुः श्रीशान्तिमन्दिरे ॥ २७९ ॥
धर्मध्यानपरा वस्त्रगात्रमालिन्यधारिणी। गुहागृहान्तरे निन्ये सप्ताब्दीं भीमनन्दिनी ॥ २८० ॥
कश्चित् पान्थोऽन्यदा तस्यै कथयामास ते पतिः। मया दृष्टस्तदाऽऽकर्ण्य साऽभूद् रोमाञ्चदन्तुरा ॥२८१॥
कर्णयोरमृतं कोऽयं निषिञ्चति वदन्त्यदः ?। भैमी तमन्वधाविष्ट स तु क्वापि तिरोदधे ॥ २८२ ॥
पान्थस्य च गुहायाश्च सा भ्रष्टा कष्टपूरिता। खिन्ना खिन्ना महारण्ये निपपात नलप्रिया ॥ २८३ ॥
वने निपतिता तस्थौ ययौ भूयो रुरोद च। किं करोमि क्व यामीति विमृश्य चलिता गुहाम् ॥ २८४ ॥
दृष्ट्वा यान्ती च राक्षस्या मृगी सिंहिकयेव सा। प्रसारितवदनया ग्रसिष्य इति चोच्यत ॥ २८५ ॥
भैम्यूचे भव भग्नाशा त्वं राक्षसि! ममास्ति चेत्। अर्हन् देवो गुरुः साधुर्जैनो धर्मो नलः पतिः ॥२८६॥

तच्छ्रुत्वाऽस्या महासत्या वचनं तां प्रणम्य च । क्षणादन्तर्दधे स्वमसमायातेव राक्षसी ॥ २८७ ॥
यान्त्यग्रे निर्जलामेकां नदीमैक्षत भीमजा । तृषासंशुष्यत्ताल्वोष्ठी गतनिष्ठीवनाऽवदत् ॥ २८८ ॥
मम चेद् मानसं सम्यक् सम्यग्दर्शनवासितम् । तदत्र लोलकल्लोलविमलं जलमस्त्विति ॥ २८९ ॥
इत्युक्त्वा पार्ष्णिना हत्वा भूतलं तत्क्षणाज्जलम् । आचकर्ष पपौ तच्च पीयूषपरिपेशलम् ॥ २९० ॥
ततो यान्ती परिश्रान्ता न्यग्रोधाऽधो न्यविक्षत । पान्थाः सार्थाऽऽगता दृष्ट्वा तामूचुः काऽसि सुन्दरि !?॥२९१॥
सोचे सार्थात् परिभ्रष्टा निवसामि वने ननु । यास्यामि तापसपुरं तद्वर्त्म मम कथ्यताम् ॥ २९२ ॥
ते प्रोचुः शक्नुमो नैव मार्गं दर्शयितुं वयम् । आयान्तीं सह गृह्णीमस्त्वां क्वापि हि पुरे पुनः ॥ २९३ ॥
तां तैः सह गतां सार्थे सार्थेशः करुणाम्बुधिः । धनदेवाधिपोऽपृच्छत् काऽसि किं वनवासिनी? ॥ २९४ ॥
भैम्याऽऽख्यद् वणिजः पुत्री पत्या सह पितुर्गृहे । चलिता शयिता रात्रौ त्यक्ता तेनाऽस्मि दैवतः॥२९५॥
स्वबन्धुभिरिवैभिश्च त्वदीयपुरुषैः समम् । समायातास्मि तत्क्वापि स्थाने वसति मां नय ॥ २९६ ॥
सार्थनाथोऽवददहं गन्ताऽचलपुरे वरे । वत्से ! सह मया गच्छ जनकेनेव निर्भया ॥ २९७ ॥
इत्युक्त्वा तां सार्थनाथो यानस्थामनयत्पथि । एकस्मिन्नद्रिकुञ्जे च संनिवेशं न्यवीविशत् ॥ २९८ ॥
भैमी तत्र स्थिता सुप्ता निशि शुश्राव केनचित् । पठ्यमानं नमस्कारं सार्थवाहमुवाच तु ॥ २९९ ॥
नमस्कारं पठन् कश्चिच्छ्राद्धः साधर्मिको मम । पार्श्वेऽस्य सोदरस्येव गच्छामि भवदाज्ञया ॥ ३०० ॥

सार्थेशेन स्वपित्रेव सह भैमी तदाश्रयम् । ययौ श्राद्धमपश्यच्च कुर्वाणं चैत्यवन्दनम् ॥ ३०१ ॥
आचैत्यवन्दनं तत्र तस्थुषी नलवल्लभा । ददर्श च ववन्दे च विनीलं बिम्बमर्हतः ॥ ३०२ ॥
अपृच्छद् भीमजा भ्रातर्बिम्बं कस्यैतदर्हतः ?। स आख्यद् यामे ! श्रीमल्लेस्तीर्थपस्य भविष्यतः ॥३०३॥
एतद्बिम्बं पूजयामि यतस्तत्कारणं शृणु । काञ्चीपुर्यां वणिगस्मि ज्ञानी तत्रैकदाऽऽगमत् ॥ ३०४ ॥
धर्मगुप्ताभिधस्तत्रोद्याने स समवासरत् । नत्वाऽप्रच्छि मया कस्मिंस्तीर्थे मे निर्वृतिर्विभो ! ?॥ ३०५ ॥
सोचे च त्वं दिवश्च्युत्वा मिथिलानगरीश्वरः । प्रसन्नचन्द्रो भूत्वा श्रीमल्लितीर्थे हि सेत्स्यसि ॥ ३०६ ॥
ततः प्रभृत्यहं मल्लिनाथे भक्तिभरोद्धुरः । पटस्थं पूजयाम्येतद्बिम्बं धार्मिकसत्तमे ! ॥ ३०७ ॥
इत्याऽऽख्यायाऽवदद् भैमीं स्वसः ! का त्वं कुतोऽसि वा? । तस्मै श्राद्धाय वृत्तान्तमस्याः सार्थाधिपोऽवदत् ॥३०८॥
श्रावकोऽपि हि तद्दुःखदुःख्यूचे मा कृथाः शुचम् । सार्थेशस्ते पिता भ्राता चाहं तिष्ठ सुखेन तत् ॥३०९॥
सार्थनाथोऽपि हि तत्प्रातः प्राप्तोऽचलपुरे पुरे । मुक्त्वा भीमसुतां तत्र जगाम स्वयमन्यतः ॥ ३१० ॥
तृषातुरा पुरद्वारवापीमध्यं विवेश च । लक्ष्यमाणाऽम्बुहर्त्रीभिः सा साक्षादिव देवता ॥ ३११ ॥
वामं तस्याः क्रमं गोधा जग्राह जलमध्यगम् । त्रिर्नमस्कारपठनप्रभावेण मुमोच च ॥ ३१२ ॥
प्रक्षाल्याऽऽस्यक्रमकरं वारि हारि निपीय च । निर्गत्य वाप्यास्तत्प्रान्तवलभ्यां सा न्यविक्षत ॥ ३१३ ॥

तत्र राड् ऋतुपर्णोऽस्ति तस्य चन्द्रयशाः प्रिया । तत्कुम्भदास्य आनेतुं वारि वाप्यां समागमन् ॥३१४॥
मिथो हसन्त्यो विभ्रत्यः स्वमूर्धमुकुटान् कुटान् । तास्तां निरूपयामासु रूपतो देवतामिव ॥ ३१५ ॥
असरूपं च रूपं च वीक्षमाणाः शनैः शनैः । विविशुश्च निरीयुश्च निर्निमेषविलोचनाः ॥ ३१६ ॥
चेट्योऽथ कथयाञ्चक्रुर्गत्वा परमया मुदा । तां देव्यै चन्द्रयशसे प्राप्तां कल्पलतामिव ॥ ३१७ ॥
ऊचे चन्द्रयशाश्चेटीः समानयत तामिह । चन्द्रवत्याः सुताया मे भविता भगिनीव सा ॥ ३१८ ॥
वापीसमीपे यातास्ता नगराभिमुखीं ततः । वीक्षामासुर्भीमसुतां मूर्तामब्धिसुतामिव ॥ ३१९ ॥
ऊचुश्च, ऋतुपर्णस्य देवी चन्द्रयशोऽभिधा । त्वामाह्वयति पुत्रीत्वस्नेहमादधती हृदि ॥ ३२० ॥
तद् देहि दुःखं दुःखेभ्यः स्वामिनीसविधे चल । छलं ते शून्यचित्ताया भूतादिभ्योऽन्यथा भवेत् ॥३२१॥
इति तद्वचसाऽचालीदालीढा स्नेहतन्तुभिः । ताभिर्विनीतवाक्याभिर्भूपावासमनीयत ॥ ३२२ ॥
न चन्द्रयशसं मातृष्वसारं वेत्ति भीमजा । बाल्यदृष्टां भागिनेयीं देवी चन्द्रयशा अपि ॥ ३२३ ॥
दूरतोऽपि परं धर्मपुत्रीप्रेम्णा ददर्श ताम् । इष्टेऽनिष्टे च यद् रागविरागौ तनुते मनः ॥ ३२४ ॥
गाढं चन्द्रयशोदेव्या सस्वजे नलवल्लभा । वैदर्भी तु ववन्दे तत्पादौ विनयवामना ॥ ३२५ ॥
पृष्टा देव्या च काऽसि त्वं कथयामास भीमजा ?। यत्पुरा सार्थनाथाय तदेव ह्री सबाष्पदृक् ॥ ३२६ ॥

देवी भैमीमुवाचाऽथ भद्रे! मम निकेतने । पुत्री चन्द्रवतीव त्वं सुखं तिष्ठ शुभाशये[1]! ॥३२७॥
देवी चन्द्रवतीमूचेऽन्यदा भैमीव भात्यसौ । कथमीदृगवस्था स्यात् तस्याः सा हि नलप्रिया? ॥३२८॥
योजनानां शते सार्धे तस्या आगमनं कुतः?। ततो मदीयजामेयी नेयं, सादृश्यमस्ति तु ॥ ३२९ ॥
सा च राज्ञी चन्द्रयशा ददौ दानं निरन्तरम् । दीनदुःस्थितपात्रेभ्यो नगरस्य बहिर्भुवि ॥ ३३० ॥
राज्ञी व्यज्ञपि वैदर्भ्याऽन्यदा दानं ददाम्यहम् । अत्र सत्रे कुतोऽप्येति पतिर्यदि पुनर्मम ॥ ३३१ ॥
तदाऽऽद्यपि तदादेशाद् दवदन्ती यथास्थिति । ददौ दानं खेदसहा नलाऽऽगमनवाञ्छया ॥ ३३२ ॥
सा प्रत्येकमपृच्छचाऽनुदिनं दानवाञ्छिनम् । ईदृगीदृक् पुमान् कोऽपि भवद्भिः क्वाऽप्यदृश्यत? ॥३३३॥
सत्रस्था सान्यदा चौरमपश्यत् तलरक्षकैः । बद्धं पुरो नीयमानं रसद्विरसडिण्डिमम् ॥३३४॥
तलाध्यक्षानपृच्छच्च भीमजाऽनेन कीदृशः। अपराधोऽत्र विदधे वध एवंविधोऽस्य यत्? ॥३३५॥
चन्द्रवत्या जहारैप पापो रत्नसमुद्गकम् । तेनासौ कर्मणा वध्यभूमिकां देवि! नीयते ॥३३६॥
चौरो भैमीं प्रणम्योचे त्राणं स्वामिनि! मे भव । भैम्यप्यभयदानेनाऽभ्यनन्दत् तं मलिम्लुचम् ॥३३७॥
सतीत्वश्रावणापूर्वं त्रिर्जलाच्छोटनेन सा । तद्बन्धांस्त्रोटयाश्चक्रे तुमुलश्चोत्थितो महान् ॥३३८॥
तच्छ्रुत्वा ऋतुपर्णोऽथ जगाम सपरिच्छदः । विस्मितः सस्मितं भैमीमवदद् वदतां वरः ॥३३९॥

---

१ शुभाशयैरित्यपि ।

सर्वत्र क्षत्रधर्मोऽयं नीतिमार्गप्रवर्तकः । कार्यं यद् भूभुजा दुष्टशिष्टनिग्रहपालने ॥३४०॥
करं हि गृह्णता राज्ञा रक्ष्यः सर्वोऽप्युपद्रवः । अन्यथा तेन पापेन लिप्यते भूपतिः स्वयम् ॥३४१॥
पुत्रि ! चेदस्य चौरस्य निग्रहं न करोम्यहम् । तन्निर्भयो जनः सर्वः सर्वस्वं हरति द्रुतम् ॥३४२॥
भैम्यूचे तात ! मद्दृष्टौ चटितः सन् शरीरभृत् । मार्येत परमार्हत्यास्तन्मे कीदृक् कृपालुता ? ॥३४३॥
तदयं क्षम्यतां मन्तुर्यन्मां शरणमाश्रितः । धर्मपुत्र्या वचनेन तं स्तेनममुचद् नृपः ॥३४४॥
मुक्तमात्रः स तां मेने जननीं नतमस्तकः । प्राणदानोपकारं तं स्मरन्नित्यं नमोऽकरोत् ॥३४५॥
भैमी तमन्यदाऽपृच्छत् कोऽसि त्वं कुत आगतः ? । स ऊचे तापसपुरे वसन्तस्याऽस्मि कर्मकृत् ॥३४६॥
पिङ्गलो नामतः सोऽहं व्यसनस्यैकमन्दिरम् । जग्राह खात्रखननात्तस्य सर्वस्वमन्यदा ॥३४७॥
मार्गे गच्छन् सलोप्त्रश्च लुण्टाकैर्लुण्टितोऽस्म्यहम् । स्वगुरुस्वामिमित्रद्रोहिणं कुशलं कियत् ? ॥३४८॥
अत्राऽऽगत्यर्तुपर्णं च सेवमानः कुधीरहम् । अपश्यमन्यदा रत्नसमुद्गमहरं ततः ॥३४९॥
स्वमाच्छाद्योत्तरीयेण निर्गच्छन् भूभुजा स्वयम् । विज्ञातोऽस्मि न हि प्रज्ञावतामज्ञातमस्ति किम् ॥३५०॥
नृपादेशात्तलाध्यक्षैर्बद्धोऽथ वधहेतवे । नीयमानस्त्वामपश्यं मोचितोऽस्मि त्वयाऽनघे ॥३५१॥
किञ्च तापसनगराद्गतायामीश्वरि ! त्वयि । ज्वरार्त इव तत्याज भोजनं सार्थनायकः ॥३५२॥

१ नास्थितः, इति न ।

संबोधितो यशोभद्रसूरिणा स कथंचन। सप्तरात्रोपवासान्ते बुभुजे सपरिच्छदः ॥ ३५३ ॥
वसन्तश्चान्यदा देवि ! गतः कूबरभूपतिम्। ढौकनस्य ढौकनेन तुष्टोऽस्मै नरानिर्जरः ॥ ३५४ ॥
दत्त्वा छत्रादिकं चक्रे तं तापसपुरेश्वरम्। वसन्तः श्रीशेखर इत्यभिधां चापि भूपतिः ॥३५५॥
विसृष्टो भूभुजा भम्भापिकीस्वरविकस्वरः। वसन्तपुरमायासीज्जनाचित्तद्रुतोषकृत् ॥ ३५६ ॥
भवदीयप्रसादेन दवदन्ति ! महासति !। राज्यं प्रकुरुते प्राज्यं स तापसपुरेश्वरः ॥ ३५७ ॥
भैम्यूचे निजदुष्कर्ममर्मभेदनकर्मठम्। व्रतं गृहाण सोऽप्यूचे करिष्ये तव भाषितम् ॥३५८॥
तत्रायातं साधुयुग्मं प्रतिलम्भ्य च भीमजा। अवादीद्ध्ययं योग्यस्तदस्मै दीयतां व्रतम् ॥ ३५९॥
तेन योग्य इति प्रोक्ते ययाचे पिङ्गलो व्रतम्। सद्यो देवगृहे नीत्वा प्रव्रज्यां ग्राहितश्च सः ॥ ३६० ॥
अन्यदा कुण्डिनेशेनाऽश्रावि यन्नलभूपतिम्। राज्यं द्यूते हारयित्वा कूबरो निरवासयत् ॥ ३६१ ॥
स विवेश महारण्ये दवदन्त्या सहैव हि। मृतो जीवति वा नैवं ज्ञायते क्वाऽप्यसौ गतः ॥३६२॥
पुष्पदन्त्यपि राज्ञी तं श्रुत्वा भीमरथाद् नृपात्। अरोदीद्रोदयन्ती सा रोदसीं प्रगुरुस्वरम् ॥ ३६३ ॥
ततो भीमरथो राजा हरिमित्राभिधं वटुम्। निदिदेश प्रतिदिशं तयोः शुद्धिनिबन्धनम् ॥ ३६४ ॥
सर्वत्र शोधयंस्तौ तु सोऽथाऽचलपुरे ययौ। अपश्यद् भूपतिं चन्द्रयशसाऽप्रच्छि चाऽऽदरात् ॥३६५॥
कच्चित् सपरिवारायाः कुशलं मामकस्वसुः ?। सोऽवोचत्कुशलं देव्या नलभैम्योस्तु चिन्त्यताम् ॥३६६॥

किं ब्रवीषीति भणितो देव्या वाक्यपटुर्वटुः । श्रुतप्रभृतिकां कर्णव्यथिकां न्यगदत् कथाम् ॥३६७॥
ततश्चन्द्रयशा देवी रुदती तत्र संसदि । नेत्रयोः कज्जलमिव प्रमोदं निरवासयत् ॥ ३६८ ॥
तत्सर्वं दुःखितं प्रेक्ष्य बुभुक्षाक्षामकुक्षिकः । वटुः सत्रं ययौ यस्माद् भोज्यं हि प्रथमं फलम् ॥३६९॥
निविष्टस्तत्र भोज्याय भोज्यशालाधिकारिणीम् । निजस्वामिसुतां वीक्ष्य तामुपालक्षयच्च सः ॥३७०॥
ववन्दे चरणौ देव्याः स्फुरद्रोमाञ्चकञ्चुकः । विकासिनयनाम्भोजो निस्मृतक्षुदुवाच च ॥३७१॥
केयं तव दशा देवि ! दवान्तर्वततेरिव ? । यत् सूत्रयसि सत्रेऽत्र कर्म कर्मकरोचितम् ॥३७२॥
दिष्ट्या दृष्टिपथं याता जीवन्तीत्यभिधाय सः । उत्थायाऽवर्धयच्चन्द्रयशोदेवीमवीतधीः ॥ ३७३ ॥
अस्ति स्वास्तिमती दानशालायां देवि ! भीमजा । सत्रेऽकुण्ठसमुत्कण्ठाऽऽयाता चन्द्रयशास्ततः ॥३७४॥
देवी चन्द्रयशा भीमनन्दिनीं नेत्रनन्दिनीम् । आशिश्लेष चिरायाननलिनीमलिनी यथा ॥३७५॥
ऊचे च वत्से ! सुव्यक्तैर्लक्षणैर्लक्षिताऽपि हि । नैवोपलक्षिताऽसि त्वं धिग् मामज्ञानवञ्चिताम्॥३७६॥
त्वयापि हि कथङ्कारं वञ्चितास्मि गतस्मये ! । दुर्दशायामागतायां का लज्जा मातृमन्दिरे ? ॥३७७॥
वत्से ! नलस्त्वया मुक्तस्त्वं मुक्ताऽसि नलेन वा ? । तेन त्यक्ताऽसि, तं तु त्वं महासति ! न मुञ्चसि॥३७८॥
त्वं चेत् त्यजसि दुर्दैवादवस्थापतितं पतिम् । ततः सुधारुचेर्बिम्बात्कृशानुकणवर्षणम् ॥ ३७९ ॥
किमेष नैषधेर्धर्मस्तत्कुले वा कुलीनता ? । महासती प्रिया मार्गे त्यज्यतेऽलज्जचेतसा ॥३८०॥

तव दुःखानि गृह्णामि कुर्यां भ्रामणकं तव । मम मन्तुं क्षमस्वैनं यन्मया नोपलक्षिता ॥ ३८१ ॥
तमोविधुन्तुदच्छेदः कृष्णपक्षनिशास्वपि । क वा विशेषको वाले ! तव भाले सहोद्भवः[1]॥३८२॥
इत्युक्त्वा स्वमुखाम्भोजनिष्ठीवनजलेन सा । भैम्या ललाटं मार्ष्टि स्म जघ्रौ मूर्ध्नि पुनः पुनः॥३८३॥
शशीवाम्भोदनिर्मुक्तः प्रदीप इव बोधितः । विशेषको विशेषेण तत्क्षणं दिद्युते द्युता ॥ ३८४ ॥
ततश्चन्द्रयशा देवी स्वपाणिभ्यां नलप्रियाम् । गन्धोदकैरस्नपयत् तां साक्षादिव देवताम् ॥३८५॥
वसने श्वेतमसृणे चन्द्रिकानिर्मिते इव । देव्या समर्पिते भैमी ततः परिदधे मुदा ॥ ३८६ ॥
देवी करे गृहीत्वा तां निषसाद सदस्यथ । ऋतुपर्णान्तिकेऽप्यासीत् तदा चास्तं गतो रविः ॥३८७॥
तदा च तमसाऽपूरि निःशेषमपि पुष्करम् । वर्षासु वारिपूरेण वामलूर इवाधिकम् ॥३८८॥
सभायां भूपतेर्नैव प्रविवेश तमीतमः । वारितं भीमजापुण्ड्रतेजोभिर्वेत्रिभिर्यथा ॥ ३८९ ॥
उवाच राजा यातेऽस्तं पद्मिनीप्राणवल्लभे । दीपिकाया अभावेऽपि देवि ! कौतस्कुती द्युतिः[2]॥३९०॥
राज्ञी जन्मोद्भवं भैम्यास्तिलकं तददर्शयत् । कौतुकात् तत् प्यधाद्राजा सेदश्च तिमिरं तदा ॥३९१॥
दूरेकृत्य ततः पाणिमृतुपर्णनरेश्वरः । पप्रच्छ पितृवद्राज्यभ्रंशप्रभृतिकां कथाम् ॥३९२॥

---

१ दिवाकर एतदपि । २ सदसि ध्वान्तमप्यभूत्, इदमपि ।

दवदन्त्यपि हि श्रुत्वाऽऽरभ्याऽकथयत्कथाम् । निजनेत्रपयःपूरैस्तन्वन्ती पङ्किलामिलाम् ॥३९३॥
राजा निजोत्तरीयेण तस्याः संमार्ज्य लोचने । उवाच वत्से! मा रोदीः कश्चिद्दैवाद्बली न हि ॥३९४॥
अत्रान्तरे सुरः कश्चित् स्वर्गादागत्य संसदि । तत्रोचे भीमतनयां विनयाद् रचिताञ्जलिः ॥ ३९५ ॥
स्वामिन्यहं तवादेशात्तस्करः पिङ्गलाह्वयः । प्रव्रज्य विहरन् यातः श्रीतापसपुरेऽन्यदा ॥३९६॥
श्मशानमध्ये माध्यस्थ्येनाऽस्थां प्रतिमया ततः । चितानलोऽनिलोद्भूतो मद्देहमदहत् तदा ॥ ३९७ ॥
तथापि धर्मध्यानस्थो विधायाऽऽराधनामहम् । पिङ्गलो नामधेयेनाऽजनि स्वर्गे सुरोत्तमः ॥ ३९८ ॥
त्वां नन्तुमागतो ज्ञात्वाऽवधिज्ञानाद् महासति ! । त्वयाऽस्मि रक्षितः साक्षात् शिक्षितो दीक्षितोऽस्म्यहम् ॥
तव पादप्रसादेनाऽऽसदं स्वर्गसदां पदम् । इत्युक्त्वा स्वर्णकोटीः स सप्त वृष्ट्वा तिरोदधे ॥४००॥
तच्छ्रुत्वा चाद्भुतं भूपः सप्रत्ययप्रत्ययम् । अधर्मप्रमर्मव्यथकं प्रपेदे धर्ममार्हतम् ॥ ४०१ ॥
हरिमित्रोऽन्यदा चन्द्रयशसा सहितं नृपम् । अनुज्ञाप्याऽनयद् भीमतनयां कुण्डिनं प्रति ॥४०२॥
आगच्छन्तीं सुतां श्रुत्वाऽभ्यागमद् भीमभूपतिः। वाजिना वायुवाजेन स्नेहेन च पुरस्कृतः ॥ ४०३ ॥
आयान्तं पितरं वीक्ष्य भैमी चरणचारिणी । तत्पदाम्भोजयोः स्मेरमुखाम्भोजाऽपतत्ततः ॥४०४॥
तयोर्मिलितयोर्नेत्रनीरैः प्रसृमरैस्तदा । भूरिपङ्काऽभवद् भूमिः पयोदसमये यथा ॥ ४०५ ॥
पुष्पदन्ती तदायातां दवदन्तीं निजाङ्गजाम् । आश्लिष्यति स सुदृढं राजहंसीव पद्मिनीम् ॥४०६॥

मुक्तकण्ठं च तत्कण्ठे लगित्वाऽरुददुच्चकैः । नलप्रिया, भवेद् दुःखमिष्टे दृष्टे नवं यतः ॥ ४०७ ॥
प्रक्षाल्य नयनान्युच्चैर्वारिणा विनिवारणम् । चक्रुः परस्परं दुःखसमुद्गिरणपूर्वकम् ॥ ४०८ ॥
पुष्पदन्ती सुतामङ्कमधिरोप्य जगाद च । दिष्ट्या दृष्टाऽद्य जीवन्ती भाग्यं नोऽद्यापि वर्तते[1] ॥ ४०९ ॥
समयं गमयन्त्यास्ते सुखेन न चिरादपि । मिलिष्यति नलः सर्वं जीवो जीवँल्लभेत हि ॥ ४१० ॥
हरिमित्राय भूपालो ग्रामपञ्चशतीं ददौ । पुरे तत्रोत्सवं चक्रे देवगुर्वर्चया समम् ॥ ४११ ॥
विदर्भाधिपतिः प्रोचे वैदर्भीमथ सादरम् । नलो मिलिष्यति यथा तथा वत्से! विधास्यते ॥४१२॥
तदा च भीमजां मुक्त्वा परिभ्राम्यन् वने नलः । कक्षात् समुत्थितं धूममपश्यद् गगनातिगम् ॥४१३॥
धूमो निमेषमात्रेणाप्यभूत् कीलाकरालितः । वने समुद्यत्कुसुमकिंशुकौघभ्रमप्रदः ॥ ४१४ ॥
दह्यमानेषु वंशेषु क्रीडत्सु श्वापदेषु च । शब्दाद्वैतमभूत् तत्र कल्पान्तभ्रान्तिकृत्तदा ॥ ४१५ ॥
नलो दवानले दीप्तेऽथाऽश्रौषीत् पुरुषस्वरम् । रक्ष मां नलभूपालेक्ष्वाकुवंशसमुद्भव! ॥ ४१६ ॥
अकारणोपकर्तारः सन्तो यदि तदाऽपि हि । उपकारं करिष्यामि तुभ्यमभ्यधिकं नृप! ॥ ४१७ ॥
मार्गणः शब्दवेधीव तं शब्दमभिजग्मिवान् । वदन्तं रक्षरक्षेत्यद्राक्षीत् सर्पं तदन्तरे ॥ ४१८ ॥

---

१ विद्यते, इत्यपि ।

नलोऽपृच्छत् कथं वेत्सि मम नामान्वयौ ननु ?। कुतो वा मानुषी भाषा तवेयं नयनश्रवः ! ? ॥४१९॥
स आख्यदवधिज्ञानात्सर्वं विदितमेव मे। प्राग्भवे मनुजोऽभूवं तेन भाषा च मानुषी ॥४२०॥
नलोऽवलोक्य साकम्पं सकृपस्तं सरीसृपम्। समाक्रष्टुं निचिक्षेप निजां वल्लीवने पटीम् ॥ ४२१ ॥
भूलग्नपञ्चलं प्राप्य पन्नगोऽवेष्टयद् भृशम्। पटीलग्नं परसुखोत्कर्षी राजा चकर्ष तम् ॥४२२॥
गत्वा दूरप्रदेशे तं दवस्याऽगोचरेऽमुचत्। मुच्यमानेन दष्टश्च पन्नगेन करे नलः ॥ ४२३ ॥
नलोऽवदत्तमाक्षोप्य भवता स्वोचितं कृतम्। पयः पाययते योऽपि युष्माभिः सोऽपि दश्यते॥४२४॥
नलस्यैवं ब्रुवाणस्य प्रससर्प विषं तनौ। वपुः कुब्जमभूत्तेन वार्धकेनेव बाधितम् ॥ ४२५ ॥
सूक्ष्मक्रमकरग्रीवो लम्बोष्ठः पिङ्गकुन्तलः। अलिञ्जरोदरो मूर्त्या बीभत्सोऽभूद्द्विपाद् नलः॥४२६॥
अचिन्तयच्च रूपेणाऽनेन मे प्राणितं वृथा। तद्गृह्णामि वरं दीक्षामप्यक्षयफलप्रदाम् ॥४२७॥
नलस्य ध्यायतश्चैवं मुक्त्वा सर्पः स सर्पताम्। दिव्यालङ्कारसम्भारधारकोऽभूत् क्षणात् सुरः ॥४२८॥
ऊचे च मा कृथाः खेदं पिताऽस्मि निषधस्तव। दीक्षाग्रहणतो ब्रह्मलोके वृन्दारकोऽभवम् ॥ ४२९ ॥
ज्ञात्वा चावधिनाऽवस्थां तवेमां मायया मया। समस्ताङ्गेषु वैरूप्यं विहितं ते हितं ननु ॥ ४३० ॥
दण्डिताः खण्डिता दासीकृताश्च भवता द्विषः। ते त्वामनुपलक्ष्यत्वात् पीडयिष्यन्ति नाधुना ॥४३१॥
अधुनाऽपि विधेयो न त्वया दीक्षामनोरथः। अद्याऽपि भरतस्यार्धं भोक्तव्यं भवता यथा ॥४३२॥

कूबरोऽथ नलं ज्ञात्वा समायानं भयातुरः । बभूव गतसर्वस्व इव संशून्यमानसः ॥ ५३९ ॥
नलोऽथ कूबरं प्रोचे पाशैः क्रीड मया समम् । द्वयोरपि श्रियोरेकः पतिः कोऽपि भवत्विति ॥ ५४० ॥
मुदितः कूबरो द्यूतं मेने तत्र जिताहवः । क्रीडन् नलेन जिग्ये च भाग्येन विजयः करे ॥ ५४१ ॥
नलेन कूबरः क्रूरो राज्यं जित्वा जितक्रुधा । अलंकृत्य निजं राज्यं यौवराज्यमलम्भ्यत ॥ ५४२ ॥
नलः प्राप्य निजं राज्यं तदा भीमसुतायुतः । मुदा दृग्दत्तसैन्यानि पुरीचैत्यान्यवन्दत ॥ ५४३ ॥
कौशलिकान्युपादाय कुशलप्रश्नपूर्वकम् । सेवायां कुशला भूपाः कोशलाधीशमभ्ययुः ॥ ५४४ ॥
आखण्डल इवाखण्डशासनः खण्डयन् रिपून् । त्रिखण्डं भरतं रक्षन् सहस्राब्दीमलङ्घयत् ॥ ५४५ ॥
स्वर्गादागत्य निषधोऽन्यदा नलमबोधयत् । न युज्यते रतिः कर्तुं विषयेषु विषेष्विव ॥ ५४६ ॥
प्रव्रज्याकालकथनं प्रतिपन्नं पुरा तव । गृहाण तदहो! दीक्षां जीवितव्यतरोः फलम् ॥ ५४७ ॥
भवे भवे भवेद् दुःखं यच्चतुर्गतिके भवे । तद् द्विधाविषयग्रामत्यजनं भज नन्दन! ॥ ५४८ ॥
निषिद्धो निषधेनैष नैषधिर्विषयान् प्रति । इयेष दीक्षामादातुं दातुं पात्रे धनानि च ॥ ५४९ ॥
अथ तत्राऽऽगमत् सूरिर्जिनसेनाऽभिधः सुधीः । चित्रं यः सावधिर्ज्ञानैः परं निरवधिर्गुणैः ॥ ५५० ॥
तत्र भैमीनलौ गत्वाऽवन्दिषातां तमादृतौ । पृष्टः प्राच्यभवावस्थां कथयित्वाऽवदत् पुनः ॥ ५५१ ॥
यशःसुरभि सद्वर्णं स्वादुजन्म क्षपान्तरे । साधुप्रदत्तदुग्धात् ते राज्यमाज्यमिवाभवत् ॥ ५५२ ॥

यत्पुनर्द्वादशघटीं खेदितो मुनिपुङ्गवः । तदेष विरहो जज्ञे युवयोर्द्वादशाब्दिकः ॥ ५५३ ॥
श्रुत्वेति तौ न्यस्य राज्यं तनये पुष्कलाभिधे । गुरोस्तत्प्रसादाद् व्रतं लात्वा पालयांचक्रतुश्चिरम् ॥५५४॥
भोगेच्छुरन्यदा भैम्यां नलोऽत्यज्यत सूरिणा । सुरलोकात् समागत्य निषधेन प्रबोधितः ॥ ५५५ ॥
विदधेऽनशनं कर्तुमसमर्थो व्रतं नलः । नलानुरागतश्चक्रे दवदन्त्यपि तत् तथा ॥ ५५६ ॥
नलो मृत्वा कुबेरोऽभूद् भीमजा दयिताऽस्य च । तत्रापि हि तयोः स्नेहो महानजनि पूर्ववत् ॥५५७॥
च्युत्वाऽथ पेढालपुरे हरिश्चन्द्रनृपौकसि । भैमी लक्ष्मीवतीकुक्षौ सुता कनकवत्यभूत् ॥ ५५८ ॥
स्वयंवरे तां च वरेण्यमूर्तिरथोपयेमे दशमो दशार्हः । सा धार्मिकी धर्मकथासु लीना कलङ्कहीना समयं निनाय ॥
पौत्रे सागरचन्द्रनामनि बलस्योच्चैर्गते स्वर्गितां गेहस्थाऽपि भवस्थितिं सविनया सा चिन्तयन्ती मुहुः ।
ज्ञानं केवलमाप्य नेमिनिकटं संप्राप्य मासं दिनान्याश्रयानशनं च निर्वृतिमथ प्रक्षीणकर्माऽगमत् ॥५६०॥
सम्यक्त्वं परिपाति रक्षति जगद् नैवाऽनृतं भाषते नादत्तेऽन्यधनं त्वदत्तमिह यो ब्रह्मव्रतं सेवते ।
यो शुभ्रं प्रमितं दधाति विनयं धत्ते च साधुव्रजे सिद्ध्यत्येष जनो यथैष दवदन्त्येभिर्गुणैर्भूषिता ॥५६१॥

इत्याचार्यश्रीविनयचन्द्रविरचिते श्रीमल्लिस्वामिचरिते महाकाव्ये विनयाङ्के सम्यक्त्वफले दवदन्ती-
महासतीचरितव्यावर्णनो नाम षष्ठः सर्गः ।

अर्हम्

सप्तमः सर्गः ।



अथ नत्वा जगन्नाथं जगन्नाथपिता नृपः । उवाच नाथ ! सम्यक्त्वदृष्टान्तः संश्रुतो मया ॥ १ ॥
अमुष्माद् नाथ ! दृष्टान्ताद् गतवान् मोहविप्लवः । मनश्च शुद्धिमज्जातं वैराग्यरसभावितम् ॥ २ ॥
इदानीं श्रोतुमिच्छामि श्रावकाणां व्रतावलीम् । अपवर्गसमारोहे दृढां निःश्रेणिकामिव ॥ ३ ॥
श्रीकुम्भभूपते ! मूलं व्रतेषु प्राणिरक्षणम् । यद् विना विफलं सर्वमूषरक्षिप्तबीजवत् ॥ ४ ॥
जटी मुण्डी तपस्वी च दिग्वासा अरुणाम्बरः । शोभते न दयां मुक्त्वा जलहीनं यथा सरः ॥ ५ ॥
अहिंसा सर्वजन्तूनां भीतानामभयप्रदा । अहिंसा भवसंतप्तौत्तराहजलदावली ॥ ६ ॥
हिंसाया लवमात्रेणोपार्यते पातकं महत् । कालकूटकणेनाऽपि नरः किं न विनश्यति ? ॥ ७ ॥
प्राणातिपातविरतिं ये कुर्वन्ति विवेकिनः । प्रेत्य सर्वाश्रियः पात्रं ते भवन्ति सुदत्तवत् ॥ ८ ॥
तथाहि मागधेष्वस्ति स्वस्तिवल्लीघनाघनम् । पुरं राजगृहं नाम गृहं सकलसंपदाम् ॥ ९ ॥
विश्वविश्वम्भराधीशनिषेवितपदद्वयः । विक्रमस्तत्र भूपालस्त्रिविक्रम इव श्रिया ॥ १० ॥
अन्येद्युः सीमभूपालैः प्रान्तो देशः कदर्थितः । वन्दिग्राहं च विधृतास्तत्रत्याः कोटिसंचयाः ॥ ११ ॥

स्वदेशमथनं श्रुत्वा तानभि प्राहिणोद् बलम् । अध्यासामासुरेतेऽपि दुर्गं दुर्ग्रहमाग्रहात् ॥ १२ ॥
विक्रमस्य बलैस्तेषां ग्रामग्रामा उपद्रुताः । अत्युग्रकृतपापानामिह लोकेऽपि यत्फलम् ॥ १३ ॥
सुदत्तग्रामवास्तव्यः सुदत्तो वणिगात्मभूः । सप्तवर्षप्रमाणाङ्गो विधृतः केनचिद् हठात् ॥ १४ ॥
अथाऽऽनीतः पुरे राजगृहे राजभटेन सः । धृतश्च पूलकं दत्त्वा मस्तकेऽसौ चतुष्पथे ॥ १५ ॥
अन्येन केनचित् तत्र सुदत्तस्य जनन्यपि । तदा विक्रेतुमारब्धा पुरस्तात्पुत्रनेत्रयोः ॥ १६ ॥
स तामुद्वीक्ष्य साप्येनं रुरोद करुणस्वरैः । महौषधं हि दुःखार्ते रोदनादपरं नहि ॥ १७ ॥
भङ्गो निजकदेशस्य गोधनस्य परिक्षयः । दत्तलभ्यपरिभ्रंशः स्वजनानां परिच्युतिः ॥ १८ ॥
मत्पुत्रो गतभाग्यांशो विधृतो रोरबालवत् । एवं विचिन्तयामास सुदत्तजननी तदा ॥ १९ ॥
हा ! निर्वीरेव मन्माता धृताऽनेन चतुष्पथे । अचिन्त्या हि गतिः पूर्वकर्मणां हतशर्मणाम् ॥ २० ॥
स्फुटन्त्यूर्वी यदि ततो विशामि क्षितिवेश्मवत् । अहं लभे विषं[1] ग्रसामि ततो मोदकलीलया ॥ २१ ॥
तयोश्चिन्तयतोरेवं सुदत्तस्य जनन्यथ । तत्क्षणं[2] हृदयस्फोटाद् व्यपद्यत चतुष्पथे ॥ २२ ॥
ततो विशेषतस्तारतरं तरललोचनः । सुदत्तो रोदिति स्मोच्चै रोदयन्नपरानपि ॥ २३ ॥
मूर्च्छया न्यपतत् पृथ्व्यां मूलकृत्त इवांह्रिपः । एकं हि जननीमृत्युः परदेशागमः परम् ॥ २४ ॥

---

१ वाऽग्नि, इत्यपि । २ क्षतः, इति च ।

दयया नागरैः सिक्तो घनैः शुष्यद्वनं यथा। लब्धसंज्ञः समुत्तस्थौ सुदत्तो दत्तलोचनः ॥ २५ ॥
राजकीयभटेनाऽपि पृष्टं मूर्च्छानिबन्धनम्। दुःखं जगाद निःशेषं जननीमरणावधि ॥ २६ ॥
इतश्च सूद आगत्य मूल्यमेतस्य पृष्टवान्। सोऽवोचदेनं मूल्येन न विक्रीणामि सन्मते! ॥ २७ ॥
एतस्य मूल्यवित्तेन न कर्तास्मि सुरालयम्। न न्यूनं पूरणं भावि दारिद्र्योपहतस्य मे ॥ २८ ॥
दुःखितस्याऽस्य नो कर्तुं भृतिर्युक्ता स्वपुत्रवत्। परं तुभ्यं प्रयच्छामि स्नेहेनैनं धनं विना ॥ २९ ॥
मुधा संप्राप्य हृष्टः सन् सूदस्तस्माद् न्यवर्तत। अगादपि निजावासं भोजयामास तं स्वयम् ॥ ३० ॥
गृहीतो राजसौधेऽसौ सूदेनौदनपक्तये। कारितश्च समादेशादिन्धनाऽऽनयनादिकम् ॥ ३१ ॥
प्रस्तावे जगदे तेन हंहो बालक! लावकान्। वंशकम्बादिनिष्पन्नपञ्जराद् निरवासय ॥ ३२ ॥
विदधानो दयां चित्ते पञ्जराद् लावकानसौ। अशेषानमुञ्चत् तेऽपि नभसा रभसा ययुः ॥ ३३ ॥
क्षणं स्थित्वा समागत्य पञ्जराद् लावका मया। तात! सर्वे विनिर्मुक्ता यौष्माकीणनिदेशतः ॥ ३४ ॥
इत्युक्तवन्तं तं सूदः कम्बया समताडयत्। मुग्धोऽयमिति तं बालं विततर्क निजे हृदि ॥ ३५ ॥
द्वितीयेऽह्न्यमुनाऽऽदिष्टो लावकान् बालकाऽधुना। वक्रां ग्रीवां विधायाऽऽशु पञ्जरेभ्यः समानय ॥३६॥
अथाऽसौ तत्र तांस्तेभ्य आकृष्य पूर्ववत्क्षणात्। मङ्क्ष्वमुञ्चदशेषांश्च वक्रग्रीवोऽभवत् स्वयम् ॥ ३७ ॥
वक्रग्रीवममुं दृष्ट्वाऽवादीत् सूदः कुतो भवान्। वक्रग्रीवः समायातः सोऽवोचदथ मन्दगीः ? ॥ ३८ ॥

यौष्माकादेशतस्तात ! वक्रग्रीवोऽधुनाऽजनि । तच्छ्रुत्वेदं दधौ चित्ते डिङ्गिरो डिङ्गिरो ह्ययम् ॥ ३९ ॥
वक्रस्ताडनतः शिष्यो लोभी द्रविणदानतः । दुर्दान्तो दारपुत्रश्च मायी त्वावर्जनागुणैः ॥ ४० ॥
विचिन्त्येति कशाघातपातैः शुकलवाजिवत् । ताडितः संयतश्चापि मुहुर्दृढं केशरज्जुना ॥ ४१॥
ताड्यमानममुं राजा गवाक्षस्थो विलोक्य च । कथं मूढ ! वराकोऽयं ताड्यते वनजोक्षवत् ? ॥ ४२ ॥
तद्वृत्तमवदत् मूढः श्रुत्वा राजापि तत्तथा । कोपेन कम्पमानाङ्गो वातकम्पितवृक्षवत् ॥ ४३ ॥
बन्धयित्वा शिशुं राजा गजाग्रे चर्मपुत्रवत् । निर्दयं मोचयांचक्रे कृतान्त इव दारुणः ॥ ४४ ॥
करेणोत्पाटयामास करेणुस्तं च संज्ञिनः । निर्घृणं शिक्षिताः प्राज्ञैस्तिर्यञ्चः किं न कुर्वते ? ॥४५॥
(युग्मम्)
इतश्च पृष्टो भूपेन जिजीविषति चेद्भवान् । जीवितं हर जीवानामन्यथा मरणं तव ॥ ४६ ॥
सुदत्तोऽथाऽगदद् देव ! भूयाद् मृत्युः करीश्वरात् । नाहं प्राणात्ययेऽप्युच्चैः करिष्ये प्राणिनां वधम् ॥४७॥
तद्वचःश्रवणात् तुष्टः पृथ्वीशो वणिगात्मजम् । स्नेहस्मेरमुखाम्भोजोऽपृच्छद् गोत्रादिकं च सः ॥४८॥
सुदत्तग्रामवास्तव्यो देवाऽहं वणिगात्मभूः । सुदत्तः संज्ञया गर्भश्रावको मृतमातृकः ॥ ४९ ॥
देवाऽगलितमर्णश्च पीयते तृषितैर्न हि । अशोधितमिन्धनादि क्षिप्यते नो हुताशने ॥ ५० ॥
निशायां भुज्यते नापि पूज्यते भगवान् जिनः । वन्द्यन्ते गुरवः श्वेताम्बराः क्षान्तिपरायणाः ॥ ५१ ॥

सर्वथा जीवरक्षार्थं यतन्ते कुलजा मम । इत्यतो नाधिकं वेद्मि वाल्यतः पृथिवीपते! ॥ ५२ ॥
निशम्येति नृपोऽवोचद् धन्यं श्राद्धकुलं क्षितौ । यस्मिन् बाला अपि दयामकृष्टाः शिष्टताजुषः ॥५३॥
बालका अपि यत्रेदृग्जीवरक्षापरायणाः । ये पुनर्ज्ञातसिद्धान्तास्ते कीदृक्षाः क्षमातले ? ॥ ५४ ॥
प्रशस्येति श्राद्धकुलं सुदत्तं दत्तशासनम् । अङ्गरक्षकनेतृत्वं चकार क्षोणिनायकः ॥ ५५ ॥
नृपाङ्गरक्षां कुर्वाणस्तीर्थनाथार्चनोद्यतः । कुलीनललनोद्वाही दानशौण्डः प्रशान्तधीः ॥ ५६ ॥
श्रीचन्द्रप्रभतीर्थेशसमीपे श्रावकव्रतम् । आदाय विधिना शुद्धं सम्यक्त्वविधिबन्धुरम् ॥ ५७ ॥
पर्यन्तेऽनशनं कृत्वा परमेष्ठिस्तवं स्मरन् । मृत्वा माहेन्द्रकल्पेऽभूत् तस्माद् निर्वाणमेष्यति ॥ ५८ ॥
सुदत्तस्य यथा जातमिहाऽमुत्र श्रियां पदम् । तथान्येषामपि भवेत्प्राणिनां वधरक्षणात् ॥ ५९ ॥
अथ नत्वा जिनं कुम्भो जगाद रचिताञ्जलिः । धन्यः सुदत्तो भगवान् यो बाल्येऽपि दयापरः ॥६०॥
राजन् ! प्राणातिपातस्य विरतेर्भूषणं सदा । मृषावादं परिहरेत् द्वैतीयीकमणुव्रतम् ॥६१॥
सत्यं कीर्तिलतामूलं सत्यं पुण्यनदीगिरिः । सत्यं विश्वाससौधं च सत्यं लक्ष्मीनिकेतनम् ॥ ६२ ॥
यथा पुण्ड्रेण रामाया वक्त्राम्भोजं विभूष्यते । यथा गङ्गाप्रवाहेण पूयते भुवनत्रयम् ॥ ६३ ॥
यथा च शोभते काव्यं सार्थया पदशय्यया । तथा सत्येन मनुज इहाऽमुत्र विराजते ॥६४॥ (युग्मम्)
प्रतिष्ठाः लोकविश्वासप्रत्ययया अनृतोदितैः । नदीपूरादिव ग्रामाः प्लाव्यन्ते तटवासिनः ॥ ६५ ॥

सत्यंवाक्यप्रमाणेन भूपालैरपि पूज्यते । वसुबन्धुर्यथा श्रेष्ठी धर्मादेव कलौ किल ॥ ६६ ॥
तथाहि धरणीवासाभिधानं पुरमुत्तमम् । तत्रारविन्दभूपालो विशालो निलयं श्रियः ॥ ६७ ॥
वसुबन्ध्वाह्वयः श्रेष्ठी तत्र श्रेष्ठो गुणोत्करैः । यद्वित्तैर्यत्नहर्तुं वा कौवेरीं धनदोऽगमत् ॥ ६८ ॥
वसुभद्रः सुतोऽमुष्य दुर्दान्तसुहृदां गणैः । समेतो नगरीं भ्राम्यन् मदमत्त इव द्विपः ॥ ६९ ॥
न पितुर्मन्यते शिक्षां नाभ्यस्यति कलाः क्वचित् । पर्वण्यपि गुरोः पादौ न ननाम दुराशयः ॥ ७० ॥
अन्येद्युः श्रेष्ठिसूर्वीक्ष्योपक्ष्मापतिनिकेतनम् । गृहस्रोतःस्फुरद्भूरिकृमिमोन्मस्तकर्दमम् ॥ ७१ ॥
देवदूष्यमिवाक्षायोत्तार्य मौलेर्वरां पटीम् । स्रोतोऽन्तः कुण्डलीकृत्य क्षिप्तवान् लेण्डुखण्डवत् ॥७२॥

तस्योपरि क्रमौ न्यस्य विहाय चोत्तरच्छदम् । अग्रतः प्रससाराऽसौ मदोन्मत्तशिरोमणिः ॥ ७३ ॥ (युग्मम्)
कोऽयमेष इति नरं कञ्चित् पप्रच्छ भूपतिः ? । अवादीदेव निःशेषतदीयकुलवेदकः ॥ ७४ ॥
देवाऽयं वसुबन्धोश्च नन्दनो वसुभद्रकः । व्यसनोपहतस्त्यागी दुःशिक्षितमदाऽन्धलः ॥ ७५ ॥
ततः कौतुकितो राजा वसुबन्धुमजूहवत् । श्रेष्ठिंस्तवात्मजः कस्मात्कुलशिक्षाविवर्जितः ? ॥७६ ॥
स्वामिन् ! शिक्षोपदेशांस्तन्नाऽमंस्ताऽयं कथञ्चन । कुलक्षये भवन्त्युच्चैः सुता ईदृग्विचेष्टिताः ॥ ७७ ॥

अधृतिं मा कृथाः श्रेष्ठिन् ! विचारय वचो मम । भविष्यति कृतोद्वाहः शान्तात्मा तव नन्दनः ॥ ७८ ॥
काचिद् वेत्रधराः ! श्रेष्ठिपुत्रयोग्याऽस्ति दिक्करी ? । परिणेतुं यद् भवन्तो नागरान्वयवेदिनः ॥ ७९ ॥
अथाऽऽख्यद् वेत्रभृच्चैकः स्वामिन्नत्र पुरे वरे । आसीत् श्रेष्ठी गुणी शान्तः पद्मः पद्मविलोचनः ॥८०॥
पद्मादेवीति तस्याऽऽसीत् प्रेयसी कटुभाषिणी । मर्मविद्वचसां खानिः जङ्गमः कलिपादपः ॥ ८१ ॥
तयोः शुभङ्करः पुत्रः पवित्राचारभासुरः । अल्पकृदल्पवाही च गुणमाणिक्यरोहणः ॥ ८२ ॥
तस्याऽभूद् धारिणी नाम धरिणीव स्थिरा गिरा । नीरङ्गीसुभगा साध्वी श्वश्रूपादोपजीविनी ॥ ८३ ॥
पद्मातिकर्कशैर्वाक्यैः सर्वलोहमयैरिव । वधूं निरागसमपि ताडयामास दुर्मुखी ॥ ८४ ॥
तन्न स्थापयति स्थाले यत्प्रयाति गलात्परम् । कृतमासोपवासेव शुभङ्करप्रियाऽजनि ॥ ८५ ॥
आदेशैः कर्मभिः प्राज्यै रोगैरिव कलेवरम् । तस्या दग्धमभूत् किं वा जातरोगेव साऽभवत् ॥ ८६ ॥
श्वशुरौकः स्वयं त्यक्त्वा स पित्राऽऽवासमासदत् । अतिपूर्णं स्फुटत्येव सत्यं लोकवचो यतः ॥ ८७ ॥
वत्से ! श्वशुरवेश्माऽऽशु गम्यतां स्थीयतां तु न । तातवेश्मनि पुत्रीणां निवासे वचनीयता ॥ ८८ ॥
यान्यक्षराणि रुष्टाऽपि भाषते श्वशुरप्रिया । तानि मन्त्राक्षराणीव शुभायेति विचिन्त्यताम् ॥ ८९ ॥
इत्यादितातशिक्षां च श्रुत्वा धारिण्युवाच तम् । प्रेतधामेव यत्त्यक्तं श्वाशुरं वेश्म सर्वथा ॥ ९० ॥
वल्लरी दवदग्धाऽपि प्ररोहति मुहुर्मुहुः । वाचा दग्धः पुनस्तात ! प्रादुर्भवति न क्वचित् ॥ ९१ ॥

गृहवासो ममाऽभाग्याद् वनवास इवाजनि। क्लिष्टकर्मोदितैः श्वश्रूर्जज्ञे विषमुखी मम ॥ ९२ ॥
तात ! कूपे पतिष्यामि प्रवेक्ष्यामि हुताशने। न पुनः श्वाशुरं वेश्म गमिष्यामि कदाचन ॥ ९३ ॥
इत्थमाकर्ण्य तद्वाक्यं चक्रे मौनं मुनिर्यथा। अति हि व्याहृतं हन्त ! प्राणात्याय प्रजायते ॥ ९४ ॥
अथ देवरि संप्राप्ते तामाह्वातुं तदोकसि। ऊचेऽथ धारिणी तात ! न गन्तास्मि प्रियौकसि ॥ ९५ ॥
शिरःकण्डूयनं कृत्वा ज्ञात्वा मातुर्विजृम्भितम्। यथागतस्तथाऽऽयातो मौन्यभूच्च गृहे गतः ॥ ९६ ॥

इतश्च—

कस्यचिद् गतचित्तस्य वित्तं दत्त्वा यथारुचि। पद्मदेवी निजं पुत्रं पर्यणाययदञ्जसा ॥ ९७॥
पूर्ववत् ताडयामास तां वधूं कर्कशैः पदैः। स्वभावो यस्य यो लग्नः किं शक्यः कर्तुमन्यथा ? ॥ ९८ ॥
ततो वधूजनैर्देव ! वधूमारिरिति स्फुटम्। अदीयताह्वयस्तस्याः सान्वयं स्वरवत् तदा ॥ ९९ ॥
देव ! तस्याः सुता तद्वत्कलिवल्लीव जङ्गमा। पुत्र्यो हि मातृवद् दृष्टाः पुत्राः पितृसमा यथा ॥ १०० ॥
अङ्गारशकटीत्युच्चैस्तस्या नाम व्यजृम्भत। न कश्चिदुद्वहत्येनां विषकन्यामिवाऽवनौ ॥ १०१ ॥
चेत्तया सह संयोगो वसुभद्रे भविष्यति। एकमेव गृहं स्वामिंस्तद् विनश्यति नापरम् ॥ १०२ ॥
अथ स्वयं महीपालो वसुभद्रं स्वपुत्रवत्। सार्धमङ्गारशकट्या पर्यणाययदञ्जसा ॥ १०३ ॥
भिन्नश्च विहितः श्रेष्ठिगेहादक्षरपत्रकैः। दुर्दान्तानां तनूजानां शिक्षा भवति नान्यथा ॥ १०४ ॥

निष्कलोऽसौ दिनैः स्तोकैरव्ययद् वित्तसंचयम् । निर्धनश्चापि संवृत्तो दुर्वृत्तानां हि तत्कियत् ?॥१०५॥
साक्षात् शूलास्वरूपेण कलत्रेण कदर्थितः । नाऽभुङ्क्त समये नीरमपिबद् नापि सौख्यतः ॥ १०६ ॥
गृहस्यान्तःप्रविष्टोऽसौ न ब्रूते कृतमौनवत् । कलिभीत्या मन्यते च तद्वाक्यं गुरुवाक्यवत् ॥ १०७ ॥
अथ वर्षासु सीरं स वाहयामास दुःखितः । निष्कलानां हि कर्माणि कृष्यादि किल भुक्तये ॥ १०८ ॥
कदन्नमशनं साऽप्यपराह्णे रूक्षशीतलम् । प्रददौ प्रत्यहं पत्यै सोऽप्यभुङ्क्त दिवानिशम् ॥ १०९ ॥
सोऽपरेद्युर्हलक्षेत्रे वाहमानः कृशाङ्गवान् । प्राजनेन बलीवर्दं खञ्जं दुर्बलविग्रहम् ॥ ११० ॥
ताडयन्नित्यभाषिष्ट रे रे वृषभ ! सादरम् । शीघ्रं परिणाययिष्ये शान्तो मद्वद् भवाऽन्यथा ॥ १११ ॥
वाह्यालीविनिवृत्तोऽथ भूपः शुश्राव तद्वचः । हंहो वत्स ! कदा तेऽगाद् दुर्दान्तत्वमनुत्तरम् ॥ ११२ ॥
स प्रोवाच यदा देव ! त्वयाऽस्मि परिणायितः । तदाऽभूद् मम शान्तत्वं तत्त्वं तत्त्वविदो यथा॥११३॥
इतः प्रभृति यत्किञ्चिद् गुरवो गौरवान्वितम् । निर्देक्ष्यन्ति विधास्यामि तदहं निरहंकृतिः ॥ ११४ ॥
ततः सगौरवं राजा जिनचन्द्रसमुद्भवाम् । सुताममृतमुख्याख्यां श्रेष्ठिजं पर्यणाययत् ॥ ११५ ॥
सर्वथा मुक्तदौर्गत्यः सर्वथाकृतसत्क्रियः । सर्वथा रञ्जितजनः सर्वथाऽभूच्छमादृतः ॥ ११६ ॥
विपयान् सेवमानस्य समभूत् तस्य नन्दनः । सोमदेव इति ख्याता तस्याऽऽख्या भूभुजा कृता ॥ ११७ ॥
अन्यदा पोतमारुह्य सोमदेवोऽम्बुधौ गतः । परकूलाद् निवृत्तश्च मन्दिरद्वारमाययौ ॥ ११८ ॥

पौत्रोत्को गतवांस्तत्र वसुबन्धुर्महाधृतिः । पोतस्थमालिलिङ्गाऽऽशु सुतं मूर्ध्नि चुचुम्ब च ॥ ११९ ॥
अप्राच्छि स्वस्थचित्तेन मार्गव्यतिकरोऽखिलः । चिराय मिलितानां स्याद् वार्ताभिर्यद् महाधृतिः ॥१२०॥
पोतेऽत्रैव वणिक्पुत्रं धर्मदेवाभिधाश्रुतम् । पप्रच्छ सोमदेवोऽथ किमिदं दृश्यते पुरः ? ॥ १२१ ॥
देवाऽयं पुरतो मत्स्यः साक्षादद्रिरिवापरः । कुतश्चिद् निश्चलः सम्यग् नायं शैलः शुभाशय ! ॥ १२२ ॥
सोमदेव उवाचाऽथ झषो नायं महामते ! । किन्त्वयं पर्वतः कोऽपि यादस्तुल्यो महोदधौ ॥ १२३ ॥
चेदयं भद्र ! मत्स्यः स्याद् मामकीनं धनं तव । चेदयं पर्वतो भावी तावकीनः पणश्च कः ? ॥ १२४ ॥
अथेत्थं धर्मदेवेन जगदे प्रमिताक्षरम् । मामकीनं शिरस्तेऽस्तु तद्वशे लभ्यभागवत् ॥ १२५ ॥
उभाभ्यां वसुबन्धुश्च साक्षीचक्रे स्वजल्पयोः । ततो धर्मोऽक्षिपत् तत्र प्रज्वलत्तृणपूलकम् ॥ १२६ ॥
तत्पृष्ठं पतता तेन संजातं तापितं तिमेः । ननाश काकनाशं च वराको लगुडादिव ॥ १२७ ॥
धर्मदेवो धनं तस्य याचते पितृदत्तवत् । सोऽपि मौन्यभवत् काममन्यथाक्षिप्तचित्तवत् ॥ १२८ ॥
ततस्तेन महीभर्तुर्गदितं पुरतोऽखिलम् । परिभूतेषु भूपालः पितेव परिपालकः ॥ १२९ ॥
हंहो ! युष्मद्विवादेऽभूत् कः साक्षीत्यगदद् नृपः ? । अनयोरगदद् धर्मः साक्ष्यस्त्यस्य पितामहः ॥१३०॥

१ भागतः, इत्यपि ।

वसुवन्धुं समाहूयाऽपृच्छत् क्षितिपतिश्च तत् । असौ सत्यमभाषिष्ट तं वृत्तान्तं सविस्तरम् ॥ १३१ ॥
अस्य सत्यवचः श्रुत्वाऽभ्यधादथ महीश्वरः । अहो! सूनृतगीः श्रेष्ठी अहो! व्रतविवेचनम् ॥१३२॥
कौस्तुभेन यथा वक्षो भूष्यते केशिशासितुः । तथा सत्येन मनुजो वक्षःस्थेनाऽकलङ्किना ॥ १३३ ॥
जरामरणकल्लोलः प्रत्यूहव्यूहवारिधिः । विष्वक्प्रवहणेनेव सत्यवाक्येन तीर्यते ॥ १३४ ॥
धर्मवानपि विज्ञोऽपि सूनृतेतरभाषणात् । न नन्दति निरानन्दो मन्त्रपाठी यथाऽशुचौ ॥ १३५ ॥
असारे विभवेऽमुष्मिन् सारो सूनृतगीरहो ! । क्षाराम्बुधाविव क्षीरकूपिका तर्पिकाऽधिकम् ॥ १३६ ॥
प्रशस्येत्यवदद् धात्रीपुङ्गवः श्रेष्ठिपुङ्गवम् । पौत्रस्यार्थे कथं नोक्तं भवता सूनृतेतरत् ? ॥१३७॥
स्वामिन् ! श्वेताम्बराचार्यद्रुमघोषपदान्तिके । गृह्णता भावतः सर्वव्रतानि वहुभेदतः ॥१३८॥
विशेषतो व्रतेऽप्यस्मिन् निश्चयो विदधे मया । असावेतर्हि यौष्माकादेशतः परिपालितः ॥ १३९ ॥
अथ सत्कृत्य भूपालस्तद्भाले स्वर्णपट्टकम् । सत्यस्य सूचकं वद्ध्वा गृहे स्वयममोचयत् ॥१४०॥
ततः प्रभृति स श्राद्धव्रतानि परिपालयन् । कल्पं लान्तकमासाद्य भरते मोक्षमेष्यति ॥१४१॥
नृनाथोऽथ जगन्नाथं नत्वा कुम्भोऽभणत्तराम् । वसुवन्धुः कृतार्थोऽयं यः सत्यव्रततत्परः ॥ १४२ ॥
अथाऽप्रकाशयद् नाथस्तार्तीयीकमणुव्रतम् । अदत्तादानविरतिलक्षणं शुभलक्षणम् ॥ १४३ ॥
परद्रव्यमतिः प्रायः प्राणी स्यात् कर्मगौरवात् । पश्य सोमोऽपि पद्मिन्याः श्रियं हरति रात्रिपु॥१४४॥

परद्रव्याऽपहर्तारः कर्तारः कर्मवैभवम् । हन्तारः प्राप्तकीर्तीनां यातारो नरकावनीम् ॥१४५॥
अदत्तादाननिरतास्ते लभन्ते शुभेतरद् । शृणु भव्य ! प्रबोधाय संगमकनिदर्शनम् ॥ १४६ ॥
तथाह्यैरावते क्षेत्रे नगरे सोमपत्तने । अभूद् भूमीश्वरश्चन्द्रकेतुः केतुरिव द्विषाम् ॥ १४७ ॥
क्षत्रियायाः सुतस्तत्र वास्तव्यः संगमाभिधः । पञ्चवत्सरदेशीयः समभूद् घस्मरोऽनिशम् ॥ १४८ ॥
अन्येद्युर्बभणे तेन देहि मातस्तिलान् मम । साऽप्याख्यत् खलतो गत्वा गृहाण निजयेच्छया॥१४९॥
न मे तिलपंतिस्तातो न वन्धुर्न च मातुलः । न पितृव्यः पतिर्वाऽपि कथं दास्यति सोऽवदत् ?॥१५०॥
जनयित्र्या ततः कण्ठस्नानं सैष विधापितः । सोऽप्यार्द्रविग्रहस्तत्र गतवान् प्रमितैः पदैः ॥ १५१ ॥
श्येनपातं पपातोच्चैस्तत्र तेष्वथ संगतः । लुठति स्म तरां श्रान्ततुरङ्गम इवाधिकम् ॥ १५२ ॥
आः पाप ! बालकक्रीडां कथमत्र विधास्यसि ? । जनैस्ताड्यमान इति स मन्दं प्रासरत् ततः ॥ १५३ ॥
धुत्वा धुत्वा शरीरं सोऽपातयद् भुवि तांस्तिलान् । जनन्याऽथ प्रमार्जिन्या ते च पुञ्जीकृताः क्षितौ॥१५४॥
जाता सुखादिका तस्य लब्धोपायस्तदर्जने । एवं दिवानिशं कुर्वन् जातास्वादः प्रगल्भते ॥ १५५ ॥
कालक इति पौरश्च मुच्यमानो दिवानिशम् । क्रमशस्तस्करो जातो दुर्ग्राह्यो भटकोटिभिः ॥ १५६ ॥
गर्तावत्परिखां जानन् सखीमपि महोदधेः । सौधान्यपि क्षणाद्धूलीपुञ्जानीव व्यलङ्घयत् ॥१५७॥

१ मन्वन्, इत्यपि ।

कदाचिद् मौनभागेष कदाचिद् भिक्षुकक्रियः । कदाचिद् धनदः श्रीभिः कदाचिद् नाट्यकारकः ॥१५८॥
सर्वरूपधरः सोऽभूद् विद्यासिद्ध इवावनौ । कृताह्वानोऽम्बया रागात् सूर सूर इति स्फुटम् ॥१५९॥
अन्येद्युर्मातुलस्तस्य यशोनागोऽभिधानतः । एकान्ते शिक्षयामास तं विनेयं गुरुर्यथा ॥ १६० ॥
वत्स ! स्वच्छाशय ! त्यक्तुं चौर्यं साम्प्रतमेव ते । परद्रव्यहरा नूनं छिद्यन्ते ऋजुवृक्षवत् ॥ १६१ ॥
मार्यन्ते विविधैर्मारैः क्रीडायां शारयो यथा । ताड्यन्ते च कशाघातैस्तुरङ्गा इव सादिभिः ॥१६२॥
एतावन्ति दिनान्युच्चैर्यत्कृतं सुन्दरेदृशम् । तद् बालत्वाद् मया क्षान्तं बाला अज्ञा इति श्रुतिः॥१६३॥
एतद्वचांस्यनाकर्ण्य प्रासरद् निजकर्मणि । किं विधत्ते यतोऽन्धानां प्रदीप्ता दीपकोट्यपि?॥१६४॥
तत्रवास्तव्यभद्राख्यसार्थवाहमहौकसि । खात्रं पातयितुं सज्जो न शापौपायनं च सः ॥१६५॥
ऊर्ध्वस्थाः सुभटा विष्वग्भित्तयः फलकाङ्किताः । खात्रदाने कुतो हेतुर्निर्हेतुः सोऽप्यजायत ॥ १६६ ॥
अन्येद्युर्भद्रवित्तेशो विषयं चन्दनं गतः । पदातिरिव तत्पृष्ठे संगमोऽपि हि संगतः ॥ १६७ ॥
तत्र गत्वेदृशीं चक्रे वार्तां कापि महामतिः । भद्रस्य मुषितं गेहं खात्रदानेन केनचित् ॥ १६८ ॥
किंवदन्ती च सा पौरभणाल्या भद्रसन्निधौ । अगादाख्यत सोप्युच्चैर्न ह्येतद् घटते क्वचित् ॥१६९॥
परं कोशस्य कोणोऽस्ति जर्जरो दक्षिणेतरः । तत्र संभाव्यते खात्रसंभवोऽन्यत्र न क्वचित् ॥ १७० ॥

तद्वचो मन्त्रवच्छ्रुत्वा ववले नगरं प्रति । रात्रौ खात्रमदासीच्च तत्र स्मेराम्बुजाकृतिः ॥ १७१ ॥
गृहीतभद्रवित्तोऽसौ तत्राऽस्थाद् निर्भयाशयः । इभ्योऽप्यगाच्च वेगेन तदैवादौ निरैक्षत ॥ १७२ ॥
अद्यैव पातितं खात्रं निशायां नाथ ! केनचित् । इत्यारक्षकवाक्यानि श्रुत्वोचे वणिजां पतिः ॥ १७३ ॥
ह्यस्तनेऽह्नि मयाऽश्रावि यत् खात्रं ते महौकसि । पातितं तदद्य सत्यं जातं भाग्येतरोदयात् ॥ १७४ ॥
तद्धूर्तक्रीडितं किञ्चिच्चिन्त्यते धीविलोकनात् । यद् देवैरपि दुर्जेयं तत्साध्यं बुद्धिवैभवात् ॥ १७५ ॥
अक्षतैरिव रत्नौघैः भृत्वा स्थालं महीपतेः । प्राभृतीकृत्य तत्खात्रवृत्तमाख्यत वित्तवान् ॥ १७६ ॥
तदाकर्ण्य नृपः कोपारुणदारुणलोचनः । समाकार्य तलारक्षं साक्षेपमिदमब्रवीत् ॥ १७७ ॥
रे रे तलाधिपाऽशेषं त्वयि सत्यपि तस्करैः । अनाथमिव मे नूनं पत्तनं परिमोष्यते ॥ १७८ ॥
सोऽवदद् तद्ग्रहे नाथ ! उपाया बहवः कृताः । परं न क्वापि संप्राप्तः समुद्रक्षिप्तचूर्णवत् ॥ १७९ ॥
सप्ताहाद् देवपादानां पुरश्चौरमुपानये । अन्यथा तेन दण्डेन दण्डो मम विधीयताम् ॥१८०॥
ततः प्रभृति सातत्याद् भ्राम्यन् नगररक्षकः । स्थूलाङ्गं पुरुषं कञ्चिद् भ्रमन्तं दृष्टवान् पुरे ॥१८१॥
तं दूरस्थस्तलाध्यक्षो वीक्षमाणः पदे पदे । मध्याह्ने द्विजवेषेण यान्तमिभ्यमहौकसि ॥ १८२ ॥
सन्ध्यायां कृतनेपथ्यं सामन्ततनयायितम् । निरीक्ष्य ज्ञातवानेष चौरबुद्धिर्हि सिद्धिकृत् ॥१८३॥
(युग्मम्)

स बद्धो बह्निबन्धेन ततो नीतो नृपान्तिके । पपात भद्रनामाङ्कमुद्रा तद्वस्त्रमध्यतः ॥ १८४ ॥
नृपाऽऽदेशात् तलाध्यक्षः शूलायामेनमाक्षिपत् । इतश्चाऽजानती तत्राऽऽगमत्तस्याऽम्बिका पुरः ॥१८५॥
शूलाप्रोतं सुतं दृष्ट्वा कालरक्षःकटाक्षितम् । चक्रेपलायां सा भीता पान्थो दुःशकुनादिव ॥१८६॥
हंहो! तलाध्यक्षनराः! इमां रण्डां मदन्तिके । समानयत, वेगेन कथयिष्ये धनं हि वः॥१८७॥
कोकूयमाना खरवत्साऽऽनीताऽजा वृकैरिव । रे रण्डे! तव दुःशिक्षाफलं मम विजृम्भितम् ॥१८८॥
भक्षके यद्यरक्षिष्यस्तिलस्तैन्यपरं हि माम् । तदा नैवंविधोऽनर्थो निरपतस्यत मेऽधुना ॥१८९॥
दुस्त्यजो बाल्यसंस्कारो नीलीराग इवाम्बरे । अहं त्वयोपेक्षितश्च मारितश्च त्वयैव हि ॥१९०॥
इत्युक्त्वा बाहुदण्डाभ्यां विधृत्याम्बां दुराशयः । घ्राणं चिच्छेद दन्ताग्रैः कर्णावपि च मूलतः ॥१९१॥
इति कृत्वा स रौद्रात्मा रौद्रध्यानकदर्थितः । जगाम सङ्गमो धूमप्रभाख्यां नरकावनीम् ॥१९२॥
अदत्तग्रहणे राजन्! फलमीदृग् विलोक्यते । तस्मात्परधनत्यागः कर्तव्यो हितमिच्छुना ॥१९३॥
उवाचाऽथ धरानाथः श्रुत्वाऽमुष्य निदर्शनम् । अस्माकं कम्पते चित्तं वाताऽन्दोलितकेतुवत् ॥१९४॥
केषाञ्चिदाधिपत्येन महेशानां निरागसाम् । सर्वस्वं जगृहेऽस्माभिः खानयित्वा गृहाण्यपि ॥१९५॥
केचिद् बाला अपि च्छिन्नाः केचिदुन्मीलितास्ततः । वृक्षा इव परोलक्षा मया वार्धकिना यथा ॥१९६॥
सर्वस्वं हरता तेषां यत्कर्मोपार्जितं मया । तद्भस्मसात्करिष्यामि त्वत्पादरजसाऽञ्जसा ॥१९७॥

अथ व्याख्यानयद्द् विश्वनाथस्तुर्यमणुव्रतम् । अब्रह्मविरतिर्नाम माहात्म्यद्रुघनाघनः ॥१९८॥
केचिद् नवेऽपि तारुण्ये वृद्धा इव विवेकिनः । अनाचारे न वर्तन्ते शीलमालिन्यशङ्कया ॥१९९॥
वित्तापहारदुःखानि नानाकारकदर्थनाः । अङ्गप्रत्यङ्गविच्छेदाँल्लभन्ते पारदारिकाः ॥२००॥
विश्वासवसतिः शीलं शीलमुन्नतिकारणम् । सर्वसौख्यनिधिः शीलं शीलं कीर्तिनदीगिरिः ॥२०१॥
अहार्यं मण्डनं शीलं शीलं सर्वाङ्गभूषणम् । शीलं सर्वज्ञधर्मद्रोर्मूलं शीलं श्रियः पदम् ॥२०२॥
शीलव्रतगुणाऽऽकृष्टा देवा अपि हि पत्तिवत् । आयान्ति स्मृतिमात्रेण प्रयान्ति च विसर्जनात् ॥२०३॥
स्वकीयदारसंतोषं ये भजन्ति दृढव्रताः । तेषां सुदर्शनस्येव शूला सिंहासनं भवेत् ॥२०४॥
तथाहि भरते वर्षे विषयेऽप्यङ्गनामनि । चम्पानाम पुरी तत्र भूपालो दधिवाहनः ॥२०५॥
देवी तस्याऽभया नाम धाम लावण्यसंपदाम् । धात्री पात्री च बुद्धीनाममुष्याः पण्डिताह्वया ॥२०६॥
श्रेष्ठी वृषभदासाख्यस्तत्रासीद् धाम संपदाम् । अर्हद्दासीति सत्यार्था तस्य पत्नी पतिव्रता ॥२०७॥
अमुष्यर्षभदासस्य सदयः प्रियभाषकः । महिष्या रक्षकः शान्तः सुभगः सुभगाशयः ॥२०८॥
अन्येद्युश्चारयित्वा स महिषीर्वलितस्तदा । अपश्यत् तपसा क्षामं मुनिं शममिवाङ्गिनम् ॥२०९॥
यत्रास्तमितवासत्वात्कायोत्सर्गपरायणम् । सोऽपश्यच्च महासत्त्वं पुरीपरिसरेऽपि हि ॥२१०॥

तं वीक्ष्याचिन्तयदसौ धन्योऽयं पुण्यभागयम् । यः पूः पितृवनेऽत्रात्सीदेकाकी खड्गिशृङ्गवत् ॥२११॥
तपस्तेजोऽस्य वीक्ष्येव दिनान्तेऽप्यविनश्वरम् । ममज्ज भानुमानब्धौ, किं न कुर्वीत लज्जितः ? ॥२१२॥
दृष्टिप्रचारं रुन्धाना लुण्टाकी पदवेः सताम् । कुमहीपतिसेवेव रुरोधाशां तमस्ततिः ॥२१३॥
विकाल इति विज्ञाय गृहीत्वा माहिषं ततः । स्मरन् मुनिपदाम्भोजमगमद् निजमन्दिरम् ॥२१४॥
महिषीदोहनाद्यानि स्वकर्माणि विधाय सः । अस्वाप्सीदुचिते स्थाने पलालालीकरालिते ॥२१५॥
अहो ! करालः शिशिरस्तुषारकणवर्षकः । दहन् कमलिनीखण्डं खण्डीकुँर्वल्लताततीः ॥ २१६ ॥
निर्वातवासवेश्मस्था ऊरीकृतहसन्तिकाः । अमुं शीतमृतुं सौख्याद् गमयन्ति धनेश्वराः ॥२१७॥
अस्मादृशास्तु तैलेन दिग्धाङ्गाः कन्थयाऽन्विताः । पलालशयनस्याऽन्तर्गमयन्ति महानिशाः ॥२१८॥
स यतिः प्रावृतो नैव यथाजात इव स्थितः । सहिष्यते कथं शीतं दुःसहं सहसा कृतम् ? ॥२१९॥
तदाऽहं निजया पट्या प्रावरिष्यं मुनिं यदि । इदं शीतं महासत्त्वोऽलङ्घयिष्यदसंशयम् ॥ २२० ॥
विमृशन्निति कृत्यानि विनिर्माय स सादरम् । मुनिपादरजःपूतं तं प्रदेशमगादथ ॥ २२१ ॥
अत्रान्तरे दिशां चक्रं द्योतयन् संहरंस्तमः । पूर्वभूधरमाणिक्यमुदियाय नभोमणिः ॥ २२२ ॥
नमोऽर्हद्भ्य इति प्रोच्य सोऽपि साधुः खगेन्द्रवत् । अमुष्य वीक्षमाणस्य विहायस्तलमासदत् ॥२२३॥
अहो ! अभाग्यपात्राणामत्र मुख्योऽस्मि निश्चितम् । येनाऽसौ वन्दितो नैव नास्माद्धर्मोऽपि संश्रुतः ॥२२४॥

अथवा येन मन्त्रेण नभोऽगादेष पावनः । स मया शुश्रुवे सम्यक् तस्मादस्मि कृतार्थहृत् ॥२२५॥
ममाप्यम्बरचारित्वं भविता मुनिराजवत् । नमोऽर्हद्भ्य इतीयन्ति पठति स्माक्षराणि सः॥२२६॥
भोजनावसरे रात्रौ शयानो जाग्रदप्यथ । अमुमाघोषयामास प्रकृत्या भद्रकाशयः ॥ २२७ ॥
अन्यदा श्रेष्ठिनः पत्नी भणन्तममुमुच्चकैः । श्रुत्वा रे पाप ! मन्त्रं नो हससीति स्म भाषते॥२२८॥
नाहं मातरमुं मन्त्रं हसामि शपथा मम । किन्त्वस्य लाभमङ्गल्यं प्रसद्य निखिलं शृणु ॥ २२९ ॥
ततस्तापोधनं वृत्तं सुवृत्तस्तमचीकथत् । तत्तथेति तयाऽज्ञायि भाषितं तस्य सत्यतः ॥२३०॥
आद्योऽयं सर्वमन्त्राणां विद्यानां वसुसंपदाम् । मङ्गल्यानामशेषाणां निःश्रेयसश्रियामपि ॥२३१॥
तदहो ! शोभने स्थाने शुचिभूतेन भावतः । ध्यातव्योऽयं महामन्त्रः कल्पद्रुरिव जङ्गमः ॥२३२॥
मातर्मां कलयसंपूर्णममुं शिक्षय सुन्दरम् । तयाऽथ पाठितः पञ्चपरमेष्ठिस्तवोऽखिलः ॥२३३॥
इतश्च ग्रीष्मवेतालसमुच्चाटनयन्त्रवत् । व्यानशे व्योम मेघानां पटलं गवलद्युति ॥ २३४ ॥
श्रूयन्ते केकिनां केकाः कामं कर्णमुदां पदम् । पान्थानां गमनच्छेदकामाज्ञा इव सर्वगाः ॥२३५॥
धाराबाणैरब्दयोधा यदविध्यन् धनुर्भृतः । तदश्रुमिषतः पान्थनेत्रयोर्लक्ष्यते जलम् ॥ २३६ ॥
मृदां गन्धाद् भवन्ति स्म मातङ्गा उन्मदिष्णवः । किं चित्रं यत्प्रमोदन्ते मलिना मलिनोदये ॥२३७॥

विहाय पद्मिनीं भृङ्गा निषेवन्ते स्म मालतीम् । संपूर्णं सेवते सर्वो रिक्तं त्यजति दूरतः ॥ २३८ ॥
मन्दं वर्षति पर्जन्ये स समादाय माहिषम् । अर्वाक् चारयितुं व्यूढं गङ्गायाः कूलमासदत् ॥२३९॥
अथ पाथोधरः पाथोधाराभिर्धरणीं तथा । अपूरयद् यथा निम्नस्थलाद्यं नाप्यलक्ष्यत ॥ २४० ॥
कृकाराकारविद्युद्भिर्दीमदीपायितं ततः । कज्जलश्यामलैः कामं दुर्दिनैः शर्वरीयितम् ॥२४१॥
नीडेषु नीडजा मूकीभूता विद्युद्भयादिव । लपन्ति चातका विष्वक् प्रत्यद्धं याचका इव ॥२४२॥
वाहा अपि नदीयन्ते सरिन्नाथन्ति निम्नगाः । अभूद् भूः पाथसां पात्रमेकं कल्पान्तवत् तदा ॥२४३॥
कम्बलप्रावृततनुः सुभगो नागवेश्मनि । चिरमस्थाद् महिष्यश्च नद्याः कूलं परं ययुः ॥२४४॥
कपिञ्जलकलकलै रात्रिं विज्ञाय भाविनीम् । तस्माद् निर्गत्य ता विष्वग्वीक्षमाणः स सैरभीः ॥२४५॥
बुद्ध्या विज्ञाय गङ्गायाः परकूलं ममाधुना । महिष्यश्चरितुं प्राप्ताः सांप्रतं किं नु सांमतम् ? ॥२४६॥
विमृश्येति स्मरन्मन्त्रं नमोऽर्हद्भ्य इति श्रुतम् । अविक्षत् स्वर्धुनीं वारिस्फारस्फूत्कारदारुणाम् ॥२४७॥
यस्यां वृक्षा महान्तोऽपि मूलोन्मूलितसंपदः । शरारिवत् तरन्त्युच्चैः स्थानभ्रंशे कुतः स्थितिः ? ॥२४८॥
तीरग्रामगृहाण्युच्चैर्बभुर्यत्र तरन्ति च । मुक्तानीव विमानानि मेघदेवैः सहोदकैः ॥ २४९ ॥
पयोभिर्गृह्यमाणानां जनानामार्तनिस्वनाः । श्रूयन्ते दण्डभूचण्डमङ्गलातोद्यनादवत् ॥ २५० ॥
तत्प्राप्तरथप्रायः सुभगस्तारकोत्तमः । विद्धोऽतितीक्ष्णकीलेन शूलाप्रोत इवाजनि ॥२५१॥

स्मरन् पञ्चनमस्कारं सद्व्रतैः शासनोपमम् । सुभगः प्राप पञ्चत्वं दुर्लङ्घ्या भवितव्यता ॥ २५२॥
वृषभश्रेष्ठिभार्याया अर्हद्दास्यास्ततस्तदा । बभूव स सुतत्वेन सुभगः स्वप्नसूचितः ॥२५३॥
जिनानामर्चनां कुर्वे दीने दानं ददामि च । पात्रं वित्ते वितरामि गुरूंश्च नमामि वन्दिनः ॥ २५४ ॥
दोहदमिदमेतस्याः विज्ञाय स्वानुसारतः । अमारिघोषणापूर्वं तत्सर्वं श्रेष्ठ्यपूरयत् ॥२५५॥
अथ जाते सुते श्रेष्ठी महोत्सवमनोरमम् । सुदर्शन इति प्रीत्या सत्यार्थं नाम निर्ममौ ॥२५६॥
देहेन स कलाभिश्च वर्धमानो दिने दिने । नयनानन्दजननो रजनीश इवाजनि ॥२५७॥
पुरन्ध्रीणां मनःपद्मसमुल्लासनभास्करम् । वनं काममहे तस्य स यौवनमुपेयिवान् ॥ २५८ ॥
ततः सागरदत्ताख्यश्रेष्ठिनः कन्यकां शुभाम् । मनोरमाभिधां हर्षाद् गुरुणा परिणायितः ॥२५९॥
अमुना गृह्णता दीक्षां न्यस्तो निजपदे सुतः । सुदर्शनः सतां श्लाघ्यः सर्वदैव सुदर्शनः ॥२६०॥
झषध्वजति रूपेण धिया च धिषणायते । चरित्रेण पवित्रेण गृहस्थोऽपि मुनीयते ॥ २६१ ॥
सत्यवाक्येन यस्यास्यं विवेकेन मनोऽम्बुजम् । रूपं लावण्यपूरेण युक्तं यस्य व्यराजत ॥२६२॥
सर्वज्ञशासने यस्य रागो नैव पुरन्ध्रिषु । यस्याऽभूद् व्यसनं शास्त्रे कामास्त्रे न मनागपि॥२६३॥
असौ द्वादशधा श्राद्धधर्मं सुगुरुसान्निधौ । प्रपद्य परमश्राद्धोऽजनिष्ट सुविशिष्टधीः ॥२६४॥

राजादीनां स मान्योऽभूत् किं पुनः पौरसंहतौ । यस्माद् मनोरमं शीलं यस्य गीश्च मनोरमा ॥ २६५ ॥
वभूव तस्य सन्मित्रं कपिलो नाम सन्मतिः । पुरोधा भूमिपालस्य षट्कर्मप्रगुणाशयः ॥२६६॥
कपिला नाम तत्पत्नी तारुण्यमदविह्वला । चतुःषष्टिकलापात्रं दक्षा पण्डितमानिनी ॥२६७॥
अन्येद्युर्वर्णिता प्रेम्णा कपिलेन तदग्रतः । सुदर्शनगुणग्रामोऽभिरामस्त्रिदशेष्वपि ॥२६८॥
ततो न सा रतिं प्राप विद्धवानङ्गमार्गणैः । ततः प्रभृति तत्रोत्काऽदिदृक्षत सुदर्शनम् ॥२६९॥
अन्येद्युः कपिलो राजकार्याद् ग्रामान्तरं गतः । प्रस्तावविज्ञा कपिला निजधात्रीमवोचत ॥२७०॥
श्रेष्ठिंस्तावकमित्रस्य जातं वपुरपाटवम् । देहवार्तामपि प्रष्टुं कस्माद् नागम्यते त्वया ? ॥२७१॥
इति शिक्षां मुहुर्दत्त्वा प्रेषिता निजधात्रिका । सा तद्गेहं समासाद्य तत्तथाऽवददुच्चकैः ॥२७२॥
तच्छ्रुत्वा वत्सलः श्रेष्ठी तत्रागत्येत्यवोचत । भ्रातृजाये ! मम भ्राता भद्रः कुत्रावतिष्ठते ? ॥२७३॥
तयोचे मन्दिरस्यान्तस्तत्र सुप्तोऽस्ति बान्धवः । भवानपि द्रुतं तत्र यातु यातु सदाशयः ॥ २७४ ॥
गृहस्यान्तः प्रविष्टो न दृष्टवान् सुहृदं निजम् । भ्रातृजाये ! कथं मां तु विप्लावयासि बालवत् ॥२७५॥
हृन्नाभिस्तननेत्राणि कामास्त्राणीव बिभ्रती । प्रकटानि चलन्नेत्रा पुरस्तादस्य संस्थिता ॥२७६॥
यदैवाऽश्रृणवं नाथ ! तव रूपादिवर्णनम् । तदा प्रभृति मे कामतप्तं वपुरजायत ॥ २७७ ॥
संगमामृतरूपेण गात्रं निर्वापय प्रिय ! । यावत्कन्दर्पदहनाद् भस्मसाद् न भवाम्यहम् ॥२७८॥

विहस्योचे ततः श्रेष्ठी मुग्धे! मुग्धासि निश्चितम् । पुंवेषेण भ्रमाम्युच्चैरहमस्मि नपुंसकः ॥ २७९ ॥
एवं कूटप्रयोगेण विमोच्य स्वं शुभाशयः । निरगाच्छ्रेष्ठिपुन्नागो दध्याविति च मानसे ॥२८०॥
परगेहे न गन्तव्यं स्वस्मादपि प्रयोजनात् । परगेहप्रविष्टानां व्यलीकानि भवन्ति यत् ॥२८१॥
मानिनीमानलुण्टाकः स्मरसञ्जीवनौषधम् । लासकः पद्मिनीनां च वसन्तः समवातरत् ॥२८२॥
भृङ्गीणां विरुतैर्यत्र कोकिलानां तु कूजितैः । स्मरः सुप्तो व्यबोधिष्ट राजा वन्दिस्वरैरिव ॥२८३॥
प्रतिवृक्षं विलोक्यन्ते दोलाः शाखासु लम्बिताः । पान्थप्राणाण्डजग्राहे पाशा इव मनोभुवा ॥२८४॥
वसन्तश्रीसनाथानि काननानि निरीक्षितुम् । दधिवाहनभूपालश्चचाल सपरिच्छदः ॥२८५॥
सुदर्शनश्च रूपेण सुदर्शनधरायितः । गतः क्रीडितुमुद्याने नन्दनस्येव सोदरे ॥२८६॥
कपिलश्च द्विजः प्रान्तिकर्मज्ञैर्वेदवेदिभिः । अतिधीराक्षरोच्चारबधिरीकृतपुष्करैः ॥२८७॥
तदनु प्रस्थिता यातुं कपिला ब्राह्मणीवृता । तत्पुरश्चाभया देवी वरयानसमाश्रिता ॥२८८॥
मनोरमाऽपि सश्रीका सर्वालङ्कारशालिनी । सार्कं पुत्रैश्चतुर्भिश्च लक्ष्मीपतिभुजैरिव ॥२८९॥
दृष्ट्वा लीलायितं तस्या देवीनामपि दुर्लभम् । पप्रच्छ कपिला राज्ञीं कस्यैषा वरवर्णिनी? ॥२९०॥
पत्नी सुदर्शनस्येयं नामधेयाद् मनोरमा । एतयोर्नन्दना एते उपाया इव रूपिणः ॥२९१॥

एवं निगदिते देव्या सहासं साऽप्यवोचत । अहो ! वणिक्प्रियाणां हि कीदृशं किल कौशलम् ? ॥२९२॥

यतः—

अस्या नपुंसकं भर्ता परं जाताः सुताः कथम् ? । इत्यन्योन्यविरुद्धार्था वणिक्पत्नी पतिव्रता ॥२९३॥
चेत्पद्मं संभवेद् व्योम्नि ग्रन्थौ चेद्दह्यतेऽनलः । तथाऽपि श्रेष्ठिनोऽमुष्माद् न भवन्ति सुताः खलु ॥२९४॥
अथाऽऽख्यदभया देवी मुग्धे ! ज्ञातमिदं कथम् ? । ततः सा पूर्ववृत्तान्तमवदच्च तदग्रतः ॥ २९५ ॥
सहास्यमभया प्राह कपिले ! मुग्धचेतने ! । अज्ञातकामशास्त्रार्थे ! वृथा पण्डितमानिनि ! ॥ २९६ ॥
असकौ परकीयासु रामासु भगिनीष्विव । सदा नपुंसकं श्रेष्ठी न पुनर्निजयोपिति ॥ २९७ ॥
तद् मुग्धे ! वञ्चिताऽसि त्वं छलात्तेन सुबुद्धिना । अथो कपिलयाऽऽख्यायि सख्यहं तावदीदृशी॥२९८॥
कामशास्त्रेषु नैपुण्यं भवतीषु विराजते । स्वामिन्या यादृशी ज्ञाता तादृश्येवाऽस्म्यहं पुनः ॥ २९९ ॥
ज्ञास्यामि तव दक्षत्वं कामार्थेषु विनिश्चितम् । यद्यमुं राजवद् देवि ! निर्व्रीडं क्रीडयिष्यति ॥ ३०० ॥
निशम्येदं बभाणैषा सख्यमुं रमये न हि । तदा तव सतीर्थ्याऽहं वृथा विज्ञातकौशला ॥ ३०१ ॥
इत्थं विज्ञाय सा देवी प्रतिज्ञां तां गरीयसीम् । गत्वोद्याने यथाकामं क्रीडित्वा सौधमागमत् ॥३०२॥
अस्त्यस्याः पण्डिता नाम धात्री विश्वासभाजनम् । तदग्रे विजने देवी कथयामास सादरम् ॥३०३॥
सुदर्शनेन सार्धं मे यथा भवति सङ्गमः । तथा कुरु वितत्योच्चैः किञ्चित्कैतवनाटकम् ॥ ३०४ ॥

न सुन्दरं-त्वया प्रोक्तमिहाऽमुत्राऽप्रियङ्करम् ॥ ३०५ ॥
उवाच धात्रिका पुत्रि ! धरित्रीधववल्लभे ! । कामयिष्यति कस्मात् त्वां गृहस्थोऽपि महाव्रती ? ॥ ३०६ ॥
यस्मादेष महासत्त्वः परनारीसहोदरः । आनीतोऽपि तव स्वार्थं न कर्तेति विचिन्तय ॥ ३०७ ॥
कथमत्र समानेयः पारीन्द्र इव काननात् । साकं कपिलगेहिन्या सत्या कार्या यथा तथा ॥ ३०८ ॥
अथोवाचाऽभया देवी प्रतिज्ञेयं कृता मया । अतिदुष्करकार्याणां भवत्येव विचक्षणा ॥ ३०९ ॥
नान्यस्य पुरतो मातराख्यातुमपि पार्यते । उपायो लब्ध ईदृक्षः, कीदृक्ष इति साऽगदत् ?॥३१०॥
निःश्वस्याऽथ क्षणं स्थित्वाऽवादीद्धात्री मया सुते ! । चत्वरादिषु मौनेन कायोत्सर्गीव तिष्ठति ॥ ३११ ॥
श्रेष्ठ्येष पौषधं पूर्णं विधत्ते पर्ववासरे । मूकीभावेन तिष्ठन्तं संवेष्ट्य वसनाञ्चलैः ॥ ३१२ ॥
त्वत्कृते तत्र गत्वा तं कायोत्सर्गपरायणम् । द्वित्रिर्वा नयनव्याजादानेष्यामि सुदर्शनम् ॥ ३१३ ॥
कन्दर्पप्रतिमाव्याजाद् व्यामोह्य द्वाररक्षकान् । ढक्का देया ढाक्किकेन नात्र जेयं परं बलम् ॥ ३१४ ॥
एवं कृते त्वया कार्या स्वप्रतिज्ञा यथोदिता । प्रस्तावपण्डिता शश्वद्वीक्षमाणा चिरं स्थिता ॥ ३१५ ॥
एवं राज्ञी धात्रिकया गदिता मुदिताऽभवत् । दृष्टः श्रेष्ठी महासत्त्वः पौषधागारमाश्रितः ॥ ३१६ ॥
अन्येद्युरष्टमीरात्रौ धात्र्या विज्ञातकार्यया । कन्दर्पप्रतिविम्बस्य व्याजादेष प्रवेशितः ॥ ३१७ ॥
पुष्पादिकसपर्याया नयनाऽऽनयनच्छलात् । क्षोभयितुं समारेभे कटाक्षविशिखैः शितैः ॥ ३१८ ॥
अमुं वीक्ष्याऽभयादेवी हृष्टा प्राप्तनिधानवत् ।

निजसङ्गसुधास्वादकलनां ललनाप्रिय ! । दयां विधाय संवेहि स्वर्गसौख्यमहाद्भुतम् ॥ ३१९ ॥
किमिति व्रतकष्टानि कुरुषे मूढमानस ! ? । या श्रैतैरपि दुष्प्रापा सा प्राप्ताऽहं त्वयाऽधुना ॥ ३२० ॥
अनाथामिव मां हन्यमानां मदनमार्गणैः । कस्मादुपेक्षसे नाथ ! सदयोऽस्यबलाजने ॥ ३२१ ॥
त्वां स्मरन्त्या ममाभूवन् दिनाः कल्पशतोपमाः । निशा अपि गुणाधार ! ब्राह्मया मे दिवसा इव॥३२२॥
निशास्वप्नेषु वार्तासु दिगन्तेषु दृशोः पुरः । त्वामेकरूपिणमपि वीक्षे रूपसहस्रगम् ॥ ३२३ ॥
निशम्येत्यथ साकारं प्रत्याख्यानं समाहितः । धर्मध्यानरतः श्रेष्ठी विशेषेण चकार सः ॥ ३२४ ॥
अभयाऽपि यथाबुद्धि भाषमाणा नवा गिरः । मुनीनामपि हि क्षोभकारिणी रूपसंपदा ॥ ३२५ ॥
गायन्ती पञ्चमग्रामबन्धुरां नवगीतिकाम् । क्षोभयामास नैवामुं रजन्याऽपि समग्रया ॥ ३२६ ॥
अमुं स्वदारसंतोषपवित्रमिव वीक्षितुम् । अजनिष्ट प्रभास्फोटस्तिमिरं संहरन् करैः ॥ ३२७ ॥
एतावत्यो मया वाचः सामभिः प्रतिपादिताः । तैः साध्यो यद्भवान्नैव सन्निपात इवोदकैः ॥ ३२८ ॥
इदानीं पाटितं देहं कृत्वाऽहं नखकोटिभिः । पूत्करिष्येतरां पाप ! नेदं भाव्यर्गला व्रतम् ॥ ३२९ ॥
तथाप्यक्षुभ्यति श्रेष्ठिपुङ्गवे नृपवल्लभा । अहो ! वज्रमयो ह्येष न विलीनो मदन्तिके ॥ ३३० ॥
चिन्तयित्वेति पूत्कर्तुं समारेभे महारवैः । सत्यं रक्ता विरक्ताश्च मारयन्ति स्त्रियः खलु ॥ ३३१ ॥
रे रक्षकाः ! बलादेष मां कामयितुमुद्यतः । दारयति नखैस्तीक्ष्णैः शीघ्रं धावत धावत ॥ ३३२ ॥

श्रुत्वेदं सत्वरं तत्र समागात्पृथिवीपतिः । अमुं विश्वासभवनमपश्यच्च स्वचित्तवत् ॥ ३३३ ॥
अपृच्छच्च प्रयत्नेन वृत्तान्तस्तव चैष कः ? । सोऽप्यस्थाद् मौनभाक् कामं विशेषेण समाहितः ॥३३४॥
नाऽदासीदुत्तरं किञ्चिदेष क्रुद्धः क्षितीश्वरः । शूलाप्रोतो विधातव्य एष इत्यादिशन्नरान् ॥ ३३५ ॥
रे ! पारदारिकेत्युग्रैः संदंशैरिव भाषितैः । तस्य श्रोत्रपुटीमन्तर्भेदयामासुराशु ते ॥ ३३६ ॥
न्यस्तोऽसौ रासभे पृष्ठे कण्ठन्यस्तशरावकवान् । निम्बपत्रैः कृतोष्णीषः कज्जलैर्लिप्तविग्रहः ॥ ३३७ ॥
गाढं विडम्बयित्वासौ भ्रामयित्वा महापुरे । नीतः पितृवने श्रेष्ठी स्मरन् पञ्चनमस्कृतिम् ॥ ३३८ ॥
इतश्च श्रेष्ठिनः पत्नी महासती मनोरमा । अशृणोद् दुःश्रवां वार्तां तदीयां वज्रपातवत् ॥ ३३९ ॥
सर्वज्ञशासनाभिज्ञः परदारपराङ्मुखः । पट्टदेवीं महीभर्तुः श्रेष्ठी प्रार्थयते कथम् ?॥ ३४० ॥
किञ्चित्संभावयते देव्याः कूटं कूटनिधिर्हि सा । असंपूर्णे निजार्थे हि किं न कुर्युर्मलीमसाः ? ॥ ३४१ ॥
अन्तःशून्या बहीरम्या नारी वारीव देहिनाम् । लौल्यादास्वाद्यमानोच्चैर्निर्मिमीते गलग्रहम् ॥ ३४२ ॥
लज्जाकोशविनिर्मुक्ता स्त्री शस्त्रीव भयङ्करा । किं न धत्ते महामोहहस्तन्यस्ता विवेकिनाम् ? ॥ ३४३ ॥
विचिन्त्येति कृतस्नाना वसाना श्वेतवाससी । पूजयित्वार्हतो बिम्बं निर्विलम्बं मनोरमा ॥ ३४४ ॥
यद्येष परदारेषु निर्विकारः सुदर्शनः । तदद्य कुरु सांनिध्यं मातः! शासनदेवते! ॥ ३४५ ॥
इति व्याकृत्य नासाग्रन्यस्तनेत्रा सदार्हती । कायोत्सर्गं विधत्ते स्म निश्चलाङ्गी शिला यथा ॥ ३४६ ॥

(त्रिभिर्विशेषकम्)

इतश्चार्हत्प्रवचनदेवी तस्याः प्रभावतः । अगाद् वध्यभुवं तत्र यत्राऽतिष्ठत् सुदर्शनः ॥ ३४७ ॥

इतः सुदर्शनः श्रेष्ठी शूलायां विनिवेशितः । शूला सिंहासनं जज्ञे देवतायाः प्रभावतः ॥ ३४८ ॥

ततश्च कृष्टाः कोशेभ्यो निस्त्रिंशा निस्त्रपैस्तदा । मुक्ताश्च श्रेष्ठिनः कण्ठपीठे नगररक्षकैः ॥ ३४९ ॥

देवतायाः प्रभावेण प्रहारास्ते समन्ततः । स्रग्माल्यरूपिणो जाता भ्रमद्भृङ्गमनोरमाः ॥ ३५० ॥

ततो रक्षानिबद्धोऽसौ कण्ठपीठे तलाधिपैः । हाररूपोऽभवत्सोऽपि चलत्तरलनायकः ॥ ३५१ ॥

उपरिष्टात् ततः पुर्या विचक्रे देवता शिलाम् । पुरीपिधानवत् कालचक्रवद् यमवक्त्रवत् ॥ ३५२ ॥

तामालोक्य भयोद्भ्रान्तः सपौरोऽजनि भूपतिः । सर्वासामेव भीतीनां मरणं हि महाभयम् ॥ ३५३ ॥

सागसं पृथिवीपालं सपौरं सपरिच्छदम् । एषा हन्मि शिलापातादिति शृण्वन्तु मे वचः ॥ ३५४ ॥

स्मरन्तु देवतां पौरा युष्मत्त्रासनवारिणीम् । क्रुद्धाऽहं सर्वथा दोषरहितश्रेष्ठिनो वधात् ॥ ३५५ ॥

रे ! रे ! धरेश ! नो वेत्सि स्वभार्याया विजृम्भितम् । यदस्य चिन्तितं मूढ ! तत्ते पततु मस्तके ॥३५६॥

इति दैवं वचः श्रुत्वा वज्रपातसहोदरम् । मृत्युभीतो नृपः प्राह स्वामिन्यागः सहस्व मे ॥ ३५७ ॥

अविमृश्य विधाताऽस्मि क्षन्तव्यो दुर्नयो मम । विनम्रे सव्यलीकेऽपि महात्मानः कृपापराः ॥ ३५८ ॥

द्विपेन्द्रं चेदमुं मूढ ! स्वयं-धातासि-सन्मतिम् । मौलौ दधासि चेच्छत्रं छत्रधारकवत्स्वयम् ॥ ३५९ ॥

तदा ते जीवितं राज्यं कृतरक्षं भविष्यति । अन्यथा ते शिलापातान्निपातो भविता द्रुतम् ॥ ३६० ॥
श्रुत्वेदं भीतभीतोऽसौ सपौरः पादचारतः । वध्यभूमीमनुप्राप्तो गृहीतप्राभृतोत्करः ॥ ३६१ ॥
श्रेष्ठिन् ! निरपराधोऽपि खेदितो यद्विमानतः । तत् क्षमस्व भवाशेषजीवानां जीवितप्रदः ॥ ३६२ ॥
त्वत्प्रभावादिहाऽऽयान्ति देवता अपि पत्तिवत् । अस्मादृशाः कियन्मात्रा निर्विकारमतल्लिके !! ॥३६३॥
कुम्भिपृष्ठे समारोप्य श्रेष्ठिनं श्रेष्ठतायुतम् । बभार स स्वयं मूर्ध्नि विमलातपवारणम् ॥ ३६४ ॥
पौरैः प्रमुदितैः साकं गायमानावदानभृत् । बन्दिभिः स्तूयमानस्तु वर्ण्यमानः कवीश्वरैः ॥ ३६५ ॥
उद्घोष्यमाणमङ्गल्यो वृद्धस्त्रीभिः पदे पदे । स्वगेहेऽगाद् वणिग्नेता भवरागविरागवान् ॥ ३६६ ॥
(युग्मम्)
भूमीपतिर्निवृत्य स्वमावासमगमत् ततः । मनोरमामनुज्ञाप्य देवताऽपि तिरोदधे ॥ ३६७ ॥
क्षणाद् बन्धः क्षणात् पूजा क्षणाद् दुःखं क्षणात् सुखम् । क्षणिकेऽस्मिन् भवे सर्वं दृश्यते क्षणिकं किल॥३६८॥
स्वातिप्रान्ता यथा मेघा द्विरदान्ता यथा श्रियः । तथा राजप्रसादाश्च विपदन्ता असंशयम् ॥ ३६९ ॥
यकाभ्यामेव कर्णाभ्यां श्रुतं स्वगुणवर्णनम् । रे ! पारदारिक ! इति ताभ्यामेव हि शुश्रुवे ॥ ३७० ॥
यैरेव विनयोत्कर्षात् पादा मे वन्दिताश्चिरम् । तैरेव ताडितः शातैः कृपाणैः निष्कृपाऽऽशयैः ॥ ३७१ ॥
इत्थं निध्यायतस्तस्य समागात्पावनाकृतिः । सूरिः कोऽपि श्रुताम्भोधिसमुल्लासनचन्द्रमाः ॥ ३७२ ॥

राज्ञा स पौरलोकैश्च वार्यमाणोऽपि सन्मतिः । संवेगादाददे दीक्षामन्तिके तस्य भावतः ॥ ३७३ ॥
अभयाऽपि प्रभावं तं प्रभावन्तं निरीक्ष्य तम् । उद्बध्यात्मानमकरोज्जीवितत्यागमञ्जसा ॥ ३७४ ॥
अथ पाटलिपुत्रस्य श्मशाने व्यन्तरामरी । अभूदुद्बन्धनाद्यैर्हि व्यन्तरत्वं प्रजायते ॥ ३७५ ॥

यतः—

उद्बन्धनाद् विषग्रासाद् रज्जुबन्धाद् हुताशनात् । सलिलस्य प्रवेशाच्च व्यन्तरत्वं प्रकीर्तितम् ॥३७६॥
चेद् विशुद्धं भवेच्चेतो निधने कर्मलाघवात् । महादुःखनिधानेषु परथा नरकादिषु ॥ ३७७ ॥

(युग्मम्)

नरनाथभयोद्भ्रान्ता तथा धात्र्यपि पण्डिता । चम्पापुर्या विनिःसृत्य पाटलीपुत्रमास्थिता ॥ ३७८ ॥
देवदत्ताभिधानाया वेश्याया गृहमागता । रूपं सुदर्शनस्योच्चैः सदा व्याख्यातवत्यसौ ॥ ३७९ ॥
तद्गुणश्रवणादेषा जातरागा दिने दिने । कृष्णपक्षेन्दुलेखेव भजते स्म परिक्षयम् ॥ ३८० ॥
ततः सोऽपि महासत्त्वो गीतार्थः श्रुतपारगः । एकाकी प्रतिमां धीमान् भेजे गुरुनिदेशतः ॥ ३८१ ॥
विहरन् मेदिनीपीठे तपःशोषितविग्रहः । समस्तलब्धिसंपूर्णः समागात् पाटलीपथे ॥ ३८२ ॥
सिद्धान्तोक्तविधानेन भिक्षायै पर्यटन्नसौ । निरैक्ष्यत तया धात्र्या देवदत्ताऽसमेतया ॥ ३८३ ॥

ऊचे सा भगवानेष साधुः सुदर्शनाभिधः । यद्वार्त्ताभिः क्षणमिव दिनं निर्गम्यते मया ॥ ३८४ ॥
यद्येष तपसा क्षीणस्तथाऽप्यद्भुतरूपभाक् । भग्नोऽपि कलशो हैमो न तुल्यः कलशैः परैः ॥ ३८५ ॥
तदादेशात् ततः काचिद् गत्वा चेटी तदन्तिके । गर्भश्राद्ध्युपमानेन ववन्दे चरणौ मुनेः ॥ ३८६ ॥
उपोषिता मुनेऽस्माकं स्वामिनी श्वस्तनेऽहनि । इदानीं पारणां कर्त्ता तदायातु भवांस्ततः ॥ ३८७ ॥
ऋजुचेता महासत्त्वस्तया दर्शितवर्त्मना । भ्राम्यन् वेश्यागृहं प्रापदपरिज्ञातचर्यया ॥ ३८८ ॥
यथा यथा मुनिर्गेहमविशन्मुनिचर्यया । तथा तथार्गलां चेटी ददाति स्म दुराशया ॥ ३८९ ॥
चलैर्नेत्राञ्चलैः साधोश्चारित्रं कज्जलध्वजम् । विध्यापयितुमारेभे सा रम्भेव मनोहरा ॥ ३९० ॥
यद्यपि व्रतवानसि तथापि मम विग्रहः । विग्रहो मूर्तिमान् जज्ञे धिग् मे सुन्दरमूर्त्तिताम् ॥ ३९१ ॥
ध्यात्वेति मौनमाधाय कायोत्सर्गं ददौ मुनिः । कायोत्सर्गाद् विलीयन्त उपसर्गपरम्पराः ॥ ३९२ ॥
सकलं वासरं साधुः खेदितः कामजल्पनैः । तथापि ध्यानतोऽचालीत्क्वचिन्नैवाऽश्मपुत्रवत् ॥ ३९३ ॥
देवदत्तानिदेशेन रात्रौ साधुसुदर्शनः । परित्यक्तः पितृवने क्रीडत्कौशिकभीषणे ॥ ३९४ ॥
अथासौ व्यन्तरी तत्र क्रीडन्ती वीक्ष्य तं मुनिम् । पूर्ववैरस्मृतिं प्रापावधिज्ञानप्रयोगतः ॥ ३९५ ॥
विचक्रे शीतलं वातं तुषारकणवर्षिणम् । येनाश्माऽपि विदीर्येत किं पुनस्तादृशां तनुः ? ॥ ३९६ ॥

ततः शकुनिकारूपं विकृत्य व्यन्तरामरी । भूत्वा पक्षौ च नीरेण स्थित्वा तस्योपरि क्रुधा ॥३९७॥
मोचयन्ती जलान्युच्चैः पक्षगाणि शनैः शनैः । विदधे पक्षपातं सा तालवृन्ताऽनिलायितम् ॥३९८॥

(युग्मम्)

तपःक्षामो विवसनः कथं शीतं सहेद् मुनिः ? । तद्गात्रं कम्पितव्याजाच्छीतं दूरेऽकरोदिव ॥ ३९९ ॥
रे ! रे ! जीव ! कियन्मात्रं तव कष्टमुपस्थितम् ? । यत्सोढं नरके तस्य वर्णिकामात्रमीक्ष्यताम् ॥४००॥
पायितं त्रपु संतप्तं कुम्भीपाकेषु पाचितः । तारितः पूयसंपूर्णां वैतरिणीं तरङ्गिणीम् ॥ ४०१ ॥
संछिन्नः कुन्तचक्राद्यैः परमाधार्मिकैः सुरैः । तत्कष्टं जीव ! हृदये दधतः किमिदं तव ? ॥ ४०२ ॥
तवोपकृतिकारिण्याः कर्षयन्त्यास्तनूमिमाम् । एतस्या नालमीशोऽसि कर्तुं प्रत्युपकारिताम् ॥४०३॥
एवं भावयतस्तस्य सहमानस्य तां व्यथाम् । सूर्योदये वरज्ञानमुत्पेदे विश्वदीपकम् ॥ ४०४ ॥
अथ भक्त्या समाकृष्टा आगतास्त्रिदशास्तदा । केवलज्ञानमहिमां चक्रिरे सुमहैः सह ॥ ४०५ ॥
ततो देवकृते पद्मासने मुनिमतङ्गजः । उपाविक्षदथाऽऽनन्तुमापतन् पुरवासिनः ॥ ४०६ ॥
ततो देशनया तस्य प्रबुद्धा व्यन्तरामरी । अन्येऽपि बहवो लोका भेजिरे धर्ममार्हतम् ॥ ४०७ ॥
अथो विहृत्य सुचिरं केवली प्रतिबोधकृत् । निर्वाणसंपदं भेजे सर्वक्लेशप्रणाशकम् ॥ ४०८ ॥
राजन् ! यथाऽमुना चक्रे गृहस्थत्वेऽपि सद्धिया । व्रतं स्वदारसंतोषं तथा कार्यं नरैरपि ॥४०९॥

अथ प्रणम्य तीर्थेशं श्रीकुम्भोऽभिदधे नृपः। धन्यः सुदर्शनः श्रेष्ठी जिनदर्शनविश्रुतः ॥ ४१० ॥
तावत्सर्वो जनो धीमांस्तावत्सर्वोऽपि पण्डितः। तावच्छुचिः कृतज्ञश्च यावद् न स्त्रीकटाक्षितः ॥४११॥
विकारैर्मान्मथैः काम्यैर्यद्घनैरिव ताडितम्। न भिन्नं रत्नवज्जात्यं शीलं तद् निर्वृतेः पदम् ॥ ४१२ ॥
अथ प्राकाशयद्विश्वनाथः पाथोदनिस्वनः। परिग्रहमितिर्नामाणुव्रतं पञ्चमं व्रतम् ॥ ४१३ ॥
पोतो यथाऽतिसंपूर्णो मज्जत्येव महोदधौ। तथा परिमितिभ्रष्टः संसारे दुस्तरे नरः ॥ ४१४ ॥
धनधान्यक्षेत्रवस्तुरजतस्य चतुष्पदाम्। सुवर्णकुप्यद्विपदां प्रमाणं पञ्चमं व्रतम् ॥ ४१५ ॥
सचित्ताचित्तयोर्येन यावती विरतिः कृता। तावती तेन पाल्यैव नोल्लङ्घ्या मूलमार्गवत् ॥ ४१६ ॥
परिग्रहमितिं चक्रुर्ये ज्ञातजिनशासनाः। ते स्युर्भोगपदं शश्वद् भोगदत्तसुदत्तवत् ॥ ४१७ ॥
समस्ति भारतेऽमुत्र पुरं रत्नाकराभिधम्। यद् वेष्टितमिवाम्भोधिवलयैः परिखामिषात् ॥ ४१८ ॥
सत्प्रभस्तत्र भूपालः सप्रतापः परन्तपः। तद्गुणैर्ग्रथिता कीर्तिपटी छादयते दिशः ॥ ४१९ ॥
तस्मिन्नेवास्ति वास्तव्यो भोगदत्ताभिधः सुधीः। इभ्यपुत्रः परं दैवाद् दारिद्र्यस्य निकेतनम् ॥४२०॥
लक्ष्मीः खलु सखी कीर्तेर्लक्ष्मीः कल्याणपारदः। लक्ष्मीर्विपल्लतादात्रं लक्ष्मी रक्षणमङ्गलम् ॥४२१॥
जातिः कुलं विवेकोऽपि सर्वे रूपादयो गुणाः। एकयैव श्रिया हीनास्तृणायन्ते शरीरिणाम् ॥ ४२२ ॥
धनुर्दण्डः सुवंशोऽपि सगुणः पर्ववानपि। सततं लक्षलाभाय यतते कोटिमानपि ॥ ४२३ ॥

लक्ष्म्या मुक्तस्य पाथोधेरपेयं जलमप्यभूत् । शाकीफलानि स्वादूनि भवन्ति श्रीमतो गृहे ॥ ४२४ ॥
गोपमुख्योऽपि कृष्णोऽपि हलिनो बन्धुरप्यहो ! । लक्ष्म्या कक्षीकृतः शश्वद् भण्यते पुरुषोत्तमः ॥४२५॥
एवं विचिन्त्य नगराद् निर्ययौ देवतासखः । अरण्ये योगिनं कंचिद् वीक्षामास च विस्मितः ॥४२६॥
वितन्वता तदादेशं तन्वता शिष्यतां भृशम् । अरञ्जि तेन योगीन्द्रो विनयात्किं न सिध्यति ? ॥४२७॥
हंहो ! नर ! कथं शश्वत्सेवसे मां कृतादरः ? । तद् ब्रूहि चिन्तितं चित्ते पूरये ते समीहितम् ॥४२८॥
योगीन्द्र ! द्रविणार्थ्यस्मि तदुपायं निवेदय । वित्तजातविहीनोऽपि नरो गौरिव गण्यते ॥ ४२९ ॥
वत्साऽत्र कूपिका कान्ता कोटीवेधरसाकुला । अस्यां प्रविश्य वेगेन तमाकृष निमेषतः ॥ ४३० ॥
यथा ते जायते स्वर्णसिद्धिश्चिन्तितपूरदा । अचिन्त्यो हि रसादीनां महिमा कल्पवृक्षवत् ॥४३१॥
ततश्च लघुखल्वायां निवेश्याऽमुं सतुम्बकम् । गुणैः प्रसृमरैः क्षिप्तः कूपिकायां खनाविव ॥४३२॥
उपत्यकास्थितेनाऽथ कण्ठपीठागतासुना । कूपिकार्धं गतो यावत् तावद् दृष्टः स केनचित् ॥४३३॥
हंहो ! नर ! रसं कस्मादाकृष्टुं त्वं समुद्यतः ? । तदवश्यं मृतिस्तेऽत्र न क्षेमो यमसंनिधौ ॥ ४३४ ॥
इत्याकर्ण्य वचस्तस्य भेरीभाङ्कारभासुरम् । ऊचे कस्त्वं कुतोऽप्यत्र संस्थितस्तन्निवेदय ? ॥४३५॥
भ्रातरस्मि धनग्रामवासी व्यवहृतिप्रियः । सुदत्तनामतो दत्तद्रव्यः कौटुम्बिकव्रजे ॥ ४३६ ॥
स ग्रामश्चौरधाटीभिर्भग्नः प्रज्वालितो भृशम् । ततोऽहं काननेऽमुष्मिन् भ्राम्यन् योगीन्द्रमैक्षिषि॥४३७॥

सेवितश्च मया पाणिपादसंवाहनादिभिः । रञ्जितश्च धनोपायमित्यभाषिष्ट दुष्टधीः ॥ ४३८ ॥
अमुष्या रसमाकृष्य कृत्वा हेमशतान्यहो ! । रसेन देह्यनेनैव दारिद्र्यस्य जलाञ्जलिम् ॥ ४३९ ॥
ततोऽहं त्वामिवात्रैव क्षिप्तस्तेन दुरात्मना । मयाऽलाबु भृतं भद्र ! रसेनाऽऽनन्ददायिना ॥४४०॥
कूपिकाकण्ठमानीतस्तेनाकृष्टो गुणोद्धृतः । याचितं तुम्बकं भद्र ! मुग्धबुद्ध्या मयार्पितम् ॥४४१॥
छित्त्वा छित्त्वा गुणं तेन पातितो दुष्टबुद्धिना । पतताऽत्र मया लब्धाऽधित्यका सुखवृत्तिका ॥४४२॥
अस्यां निवसतो भद्र ! दिनाष्टकमजायत । इतश्चागाद् भवानत्र मद्गोत्रज इवाऽपरः ॥४४३॥
द्यूतं वेश्यानुरागश्च धातुवादश्च विभ्रमः । योगिसेवा सदा रुष्टे दैवेऽमी स्युः शरीरिणाम् ॥४४४॥
बहवो द्रविणोपायाः पाशुपाल्यादिकाः क्षितौ । योगिसेवा कथं चक्रे मतिः कर्मानुसारिणी ? ॥४४५॥
एकराशिगतत्वेन योगिनश्च यमस्य च । बिभेमि स्वप्नमध्येऽपि किं पुना रूपदर्शनात् ॥४४६॥
श्रुत्वेति भोगदत्तोऽथ स्थितो भीतस्तदन्तिके । मूकीभूत इवोड्डीनप्राणः प्राणभयं महत् ॥४४७॥
इतश्च योगिनाऽप्यूचे वत्साऽलाबु रसेन मे । संपूर्णीकुरु वेगेन विघ्ननिघ्नः शुभक्षणः ॥ ४४८ ॥
नाऽवदद् भोगदत्तोऽथ भाषितोऽपि मुहुर्मुहुः । शुकवत्पञ्जरान्तस्थो मार्जारस्य निरीक्षणात् ॥४४९॥
क्षणं छित्त्वा विचेतस्को योग्यभूद् योग्यकर्माणि । एतौ तु निर्गमोपायं ध्यायन्तौ गर्भगाविव ॥४५०॥

ऊर्ध्वस्थभोगदत्तेन प्रलम्बीकृतबाहुना । द्वितीयाधित्यका दृष्टा प्रत्याशाबीजभूमिका ॥४५१॥
ततो द्वावपि तौ तत्र वरत्रालम्बिताविव । द्वितीयोत्पत्यकाप्राप्तौ निर्यातौ च बहिस्ततः ॥४५२॥
इतश्च चलितौ तस्मात् प्रेतेशसदनादिव । प्राप्तः शोणेक्षणो योगी मदिरामदमत्तवत् ॥ ४५३ ॥
ततश्च दण्डमादाय डुढौके योगवित् तयोः । तावपि प्रसृतप्राणौ चलतः स्म महाभुजौ ॥४५४॥
भल्लाभल्लि मुष्टामुष्टि दण्डादण्डि भुजाभुजि । अभूत्तेषां महायुद्धं प्रेक्षणीयमिवान्तकम् ॥ ४५५ ॥
बद्धस्ताभ्यां दृढं योगी कन्दलीजालरज्जुभिः । यत्क्रियेताऽस्य तद् न्यूनं, शठे हि शठता मता ॥४५६॥
रे! रे! वत्सौ! कथंकारं हथो मां गलसंग्रहात्? । युवयोर्द्राविणं दास्ये वाञ्छाविच्छेदकोविदम्॥४५७॥
अस्या रसं समाकृष्य कोटीवेधं प्रयच्छ नौ । तदा ते जीवितं भावि नान्यथा स्मर्यतां प्रभुः ॥४५८॥
ओमित्युक्तेऽथ तेनोच्चैः क्षिप्तोऽसौ कूपिकाजले । तेनैव च प्रयोगेण सोऽभूत् संभृततुम्बकः ॥४५९॥
न पूर्वमर्पयिष्यामि भवतस्तुम्बकं करे । पश्चान्मदीयमाचारं भवन्तौ कुरुतो यतः ॥ ४६० ॥
यथा ते योगवित्! प्राणा वल्लभा आवयोस्तथा। अयं न्यायः कथं क्षेपे विस्मृतो भवता भृशम्? ॥४६१॥
ततस्ताभ्यां स योगीन्द्र आकृष्टस्तुम्बपात्रयुक् । एतेन रसकर्माणि कथितानि तयोः पुरः ॥ ४६२ ॥
अथोभौ वलितौ तस्मात् तूर्णं पूर्णमनोरथौ । विभ्रतौ सुचिरं चित्ते योगिनः कूटनाटकम् ॥४६३॥
मार्गे भिल्लैः सहालोच्य गृहीता यद्यमुं कथम्? । तदा प्रसारितदृशोर्हृतं वातेन कज्जलम् ॥ ४६४ ॥

ध्यात्वेति धरिणीपीठे निक्षिप्यालाबु संभृतम् । चेलतुः सत्वरं भीतौ वीक्षमाणौ दिगन्तरान् ॥४६५॥
इतश्च नाहलैर्बद्ध्वा गृहीत्वाऽलाबु चापरम् । कथञ्चिद् विमुमुचाते स्मृताभीप्सितदैवतौ ॥४६६॥
यद्ययं रसः संप्राप्तस्तथापि विधिवलिगतात् । प्रनष्टः किमभाग्यानां करस्थमपि याति न ? ॥४६७॥
उपाया बहवोऽस्माभिर्विहिता दुष्करा अपि । परं भाग्येतरं याति दूरतः पुरतः स्थितम् ॥४६८॥
ध्यात्वेति पर्यटन्तौ च धावित्वा नाहलैः पुनः । धृत्वा धृत्वा पद्मदेव्या निक्षिप्तौ गर्भवेश्मनि ॥४६९॥
ऊचतुर्यामिकानावां कथंकारं धृतौ ननु ? । गृहीतरससर्वस्वौ गृहीतौषधसंचयौ ॥ ४७० ॥
ऊचिरे यामिका भद्रौ ! योगिना नाहलेशितुः । दत्त्वा हेम्नः सहस्रं च धारितौ मारणेच्छया ॥४७१॥
कपाटच्छन्नगर्भौकोवासिनौ गतमानसौ । श्रावं श्रावं गिरो जातौ किंकर्तव्यपरायणौ ॥४७२॥
भोगदत्तेन पाणिभ्यामादायाश्मानमुद्भटम् । अभि भट्टारिकां भङ्क्तुं ढुढौके निर्भयत्वतः ॥४७३॥
रे चौरग्रामवास्तव्ये ! पद्मरक्षाभिधायिनि ! । नेयं भवसि निग्राह्ये ! ततः प्रोवाच देवता ॥ ४७४ ॥
निरागसं कथं भङ्क्तुमुद्यतोऽसि महामते ? । सोप्यूचेऽत्र समाचारो यद्वधो हि निरागसाम् ॥४७५॥
आवाभ्यां हन्त ! पान्थाभ्यां किमागो विहितं क्वचित् ? । येन क्षिप्तौ तवागारद्वारि विन्यस्तयामिके ! ॥४७६॥
यद् यूयं भणिताऽशेषं तत्कुर्वे पितृमातृवत् । सत्त्वेन विहिता अर्थाः संपद्यन्ते क्षणादपि ॥ ४७७ ॥
पद्मदेवि ! परं तुम्बं भूमीमध्यनिवेशितम् । आनीयार्प्य नौ मुञ्च पल्लिदेशस्य दूरतः ॥ ४७८ ॥

तत्तया विहिते देव्या चलितौ मगधानभि। प्रापतुः कुशस्थलाख्यं पुरं प्रवरमंदिरम् ॥ ४७९ ॥
तत्र सूत्रभृतः कुट्यां स्थित्वा मुक्त्वा च तुम्बकम्। रक्षाकृते निवेश्याऽमुं भोगदत्ता बहिर्ययौ ॥४८०॥
सुदत्तेऽप्यथ निद्राणे गलितालावुकच्छटा। तया सूत्रभृतो वंशी संतप्ता हेममय्यभूत् ॥ ७८१ ॥
तं वीक्ष्य सूत्रभृत्तुष्टो गृहीत्वा तुम्बकं करे। विमुच्याऽनलतोऽधाक्षीत्कुटीं पूत्कारपूर्वकम् ॥४८२॥
निद्रायमाणं धृत्वाऽथ सुदत्तं करकैरवे। बहिश्चिक्षेप वेगेन तन्वन् मायादयोदयम् ॥ ४८३ ॥
आखुनाऽलावुकगुणश्चिच्छेदे जीर्णगेहगः। रसश्च पतितो भूमौ निष्फलत्वमजायत ॥ ४८४ ॥

यतः—

येऽर्थाः विश्वस्तघातेन येऽर्था मित्रवधादपि। न तेऽर्थाः सुचिरं सन्ति वह्न्यालीढा गृहा इव ॥४८५॥
इतश्चैतो भोगदत्तो दग्धां सूत्रभृतः कुटीम्। दृष्ट्वा पप्रच्छ सुहृदं तुम्बकं तव संनिधौ? ॥ ४८६ ॥
मित्रौकः संस्थितं तुम्बं भस्मराशिरजायत। अद्यापि भाग्यलेशोऽपि नावयोः क्रियतां कथम्? ॥४८७॥
अथो तौ निर्गतौ तस्मात् प्राप्य वैभारपर्वतम्। स्मृतेष्टदेवतौ यावद् झम्पां दातुं समुद्यतौ ॥ ४८८ ॥
तावन्महीभृतः शृङ्गे कायोत्सर्गस्थितो मुनिः। उभाभ्यां समतां तन्वन् ददृशेऽसौ दृशोः पुरः ॥४८९॥
ततो मृत्युमतिं काञ्चिच्छिथिलीकृत्य तावुभौ। आगत्य प्रणिपत्यर्षिं ववन्दाते शुभाशयौ ॥ ४९० ॥

मुनिर्ध्यानं विमुच्याथ दत्त्वा धर्माशिषं तयोः । अभाषिष्टेति लोभान्धौ विहतौ स्थश्चिरं क्षितौ ॥४९१॥
योगिनस्तुम्बके प्राप्य पद्मदेव्याः प्रभावतः । लब्धायुष्कौ पुनर्ध्यातमरणावत्र पर्वते ॥ ४९२ ॥
लोभक्षोभमहाम्भोधेर्भ्रमकल्लोलमालिनः । इदं फेनायितं भद्रौ ! जानीतां धीविमर्शनात् ॥४९३॥
जनाः पीतमहामोहकनकाः कनकाशया । लभन्ते प्राकृताः प्रायः स्वर्णं प्राकृतभाषया ॥ ४९४ ॥
तृष्णा खानिरगाधेयं दुष्पूरा केन पूर्यते ? । या महद्भिरपि क्षिप्तैर्भूयो भूयो विवर्धते ॥ ४९५ ॥
च्युता दन्ताः सिताः केशा वाग्विरोधः पदे पदे । पातसज्जममुं देहं तृष्णा साध्वी न शाम्यति ॥४९६॥
प्रभूतैरपि संप्राप्तैरर्थैस्तृष्णा न शाम्यति । हविषा कृष्णवर्त्मेव भूयो भूयः प्रवर्धते ॥ ४९७ ॥
पादसंवाहनादीनि वेश्यानामपि कुर्वते । अवन्द्यमपि वन्दन्ते उच्छिष्टमपि भुञ्जते ॥ ४९८ ॥
अकृत्यमपि कुर्वन्ति कृत्यमपि त्यजन्त्यलम् । लोभाभिभूता मनुजाः किं किं नाम न कुर्वते ? ॥४९९॥
परिग्रहस्य प्रमितिं कुर्वतां लोभशान्तये । सेतुबन्धमिवाऽपारमहामोहमहोदधेः ॥ ५०० ॥
अथ तौ द्वादशश्राद्धव्रतान्यप्यविशेषतः । त्रिंशत्कनकसहस्राश्चक्रतुः प्रमितिव्रते ॥ ५०१ ॥
इतो भ्रातृसुतः साधोर्विद्युन्मालीति खेचरः । नभसा विद्यया प्राप वन्दितुं तं महामुनिम् ॥ ५०२ ॥
नत्वा मुनिमिमौ दृष्ट्वा पृच्छति स्म नभश्चरः । काविमौ भद्रकाकारौ त्वन्मुखेक्षणतत्परौ ? ॥ ५०३ ॥

सुधीरिदानीमापन्नद्वादशश्रावकव्रतौ । भोगदत्तसुदत्ताख्यौ भद्रकौ भद्रकोविदौ ॥ ५०४ ॥

मुने ! युक्तं ततः कर्तुं साधु साधर्मिकार्हणम् । विद्यया वित्तदानैर्वा यतो राद्धान्तगीरिति[1] ॥ ५०५ ॥

अन्योन्यदेशजन्मानस्त्वन्यान्याहारवर्द्धिताः । जिनशासनसंपन्नाः सर्वे ते बान्धवा मताः ॥५०६॥

ततः कुष्ठरुजाहन्तृ वलयं सन्महौषधेः । अर्पयामास ताभ्यां स सत्ये मुह्यन्ति नोत्तमाः ॥५०७॥

धन्यौ स्तः कृतपुण्यौ स्तः सुलब्धजन्मजीवितौ । यदयं तीर्थकृद्धर्मः संप्राप्तो दिव्यरत्नवत् ॥ ५०८ ॥

तौ प्रशस्य मुनिं नत्वा विद्युन्माली तिरोदधे । तावप्येनं नमस्कृत्येयतुः पुरं कुशस्थलम् ॥ ५०९ ॥

तत्रत्यभूमिनाथस्य नरदेवस्य सांज्ञिनः । पुत्रः परन्तपो नाम गलकुष्ठरुजान्वितः ॥ ५१० ॥

यः कश्चिदेनमुल्लाघं विदधाति कथंचन । स स्वर्णलक्षं गृह्णातु घोषयामासिवानिति ॥ ५११ ॥

इमामाघोषणां श्रुत्वा डिण्डिमध्वानपूर्वकम् । धारयामासतुर्वाद्यमानं पटहमुद्भटम् ॥ ५१२ ॥

गत्वोपभूपमालोक्य कुमारं वेदनातुरम् । विनष्टनासिकं कुष्ठरोगस्यातिभरादिव ॥ ५१३ ॥

(त्रिभिर्विशेषकम्)

सप्ताहात् कामसंकाशः कुमारो रूपसंपदा । क्रियते स्म ततस्ताभ्यां वैद्याभ्यामिव नाकिनः ॥५१४॥

अथ भूमीपतिस्तुष्टोऽवादीद् विकासिताननः । इदं राज्यमियं लक्ष्मीर्युवयोरिति गृह्यताम् ॥ ५१५ ॥

---

१ सिद्धान्त-इत्यपि ।

हेम्नस्त्रिंशत्सहस्रेभ्यः परं भूमिपते ! हि नौ । मुक्त्वाऽस्ति नियमः साधुपादान्ते विहितो भृशम् ॥५१६॥
तच्छ्रुत्वा विस्मितो राजा प्राह धन्याविमौ नरौ । ययोर्नियम ईदृक्षो लोभान्धः कुम्भसंभवः ॥५१७॥
तावन्मात्रं वरं स्वर्णं गृहीत्वोभौ पुरस्थितौ । पालयामासतुः श्राद्धधर्मं शुद्धं यथाविधि ॥ ५१८ ॥
अस्माकं मागधे देशे विहारं कुर्व्वतां सताम् । गृहीतारौ मुनीन्द्रत्वं यातारौ च परं पदम् ॥ ५१९ ॥
इत्याकर्ण्याऽर्हतो वाक्यमभाषिष्ट क्षमापतिः । तौ धन्यौ यौ प्रभोः पार्श्वे गृहीतारौ महाव्रतम् ॥५२०॥
एकं महाव्रतं तीर्थनाथादधिगतं परम् । कामधेनुपयःसिक्तकल्पद्रोः साम्यमश्नाति ॥ ५२१ ॥
स्वामिन् ! पञ्चाणुव्रतानि श्रुतान्येकाग्रचेतसा । गुणव्रतत्रयीं श्रोतुमुत्कास्तिष्ठामि साम्प्रतम् ॥ ५२२ ॥
तत्राद्यं दिग्व्रतं भोगोपभोगाख्यं द्वितीयकम् । ततश्चानर्थदण्डाख्यं शृणु कुम्भमहीपते ! ॥ ५२३ ॥
कर्मणा गन्धिकेनेव सूक्ष्मीकृत्य प्रवेशितैः । इदं व्याप्तं जगज्जीवैर्वासैरिव समुद्गकः ॥ ५२४ ॥
स्थावरजङ्गमभेदा बादरा अपि जन्तवः । सन्ति तिर्यगधश्चोर्ध्वं तेषां व्यापत्तिभीरुणा ॥ ५२५ ॥
आदाय दिग्व्रतं सम्यक् पालनीयं प्रयत्नतः । अयतोऽयं यतः प्राणी तप्ताऽयोगोलसंनिभः ॥५२६॥
नियन्त्रिते हि देहे स्वे गमनं प्रति देहिना । अभयं सर्वसत्त्वेभ्यो दत्तं पुण्यफलप्रदम् ॥ ५२७ ॥
दिग्व्रतग्रहणात् प्राणी प्रेत्याऽमुत्र श्रियः पदम् । संपद्यतेतरां मित्रानन्द ऐरवते यथा ॥ ५२८ ॥
तथाहि पुष्करद्वीपे क्षेत्रे ऐरावताभिधे । पुरं भोगपुरं तत्र मित्रानन्दक्षितीश्वरः ॥ ५२९ ॥

शृङ्गाररसवापीभिर्वनिताभिर्दिवानिशम् । साकं चिक्रीड राज्यस्य चिन्तां नैव चकार सः ५३०॥
कदाचिच्चषकैर्हैमैरञ्चितैः स्मेरपङ्कजैः । रामाभिः सह मैरेयं पिबति स्म सविस्मयम् ॥५३१॥
कदाचिदुद्यानगतः पुष्पावचयमुच्चकैः । योषिद्भिः सह कुर्वाणो वसन्ते खेलति स्म सः ॥ ५३२ ॥
वर्षासु कृतहर्षासु सौधोत्सङ्गे नराधिपः । मेघरागं स रामाभिरगायत्तुम्बुरूपमः ॥ ५३३ ॥
कदाचित् क्रीडावापिषु शृङ्गीभिर्लोललोचनाः । असिञ्चन् कामतप्ताङ्गीः स करीव करेणुकाः ॥ ५३४ ॥
एवं विषयसेवां स वितन्वानो दिवानिशम् । दिवसान् गमयामास हर्षोत्कर्षमयानिव ॥ ५३५ ॥
अन्येद्युर्मन्त्रिणो भूपमुपरुध्य महाग्रहात् । एवं विज्ञपयामासुर्मृद्वीकारम्यया गिरा ॥ ५३६ ॥
स्वप्नदृष्टं यथा पुंसः क्षणमात्रं सुखायते । प्रबुद्धस्य न तत् किञ्चिदेवं विषयजं सुखम् ॥ ५३७ ॥
शब्दादिविषयाऽऽसक्ता धर्ममार्गपराङ्मुखाः । अजरामरवद् मूढाश्चेष्टन्ते नष्टचेतनाः ॥ ५३८ ॥
विषयेषु निषीदन्तो न जानन्ति हिताऽहितम् । शृण्वन्ति न हितं वाक्यमेडमूका इवानिशम् ॥ ५३९ ॥
आदौ हृद्यरसाऽऽस्वादाः पर्यन्ते परितापिनः । विषया विषवत् त्याज्याः पुंसा स्वहितमिच्छता ॥५४०॥
एकवारं विषं हन्ति भुक्तमेव न चिन्तितम् । विषयाश्चिन्तनादेव बहुधा च विनाशकाः ॥ ५४१ ॥
प्राप्ता अपि नरैः कामा दुःखं ददाति देहिनाम् । क्षणात्तुष्टाः क्षणाद् रुष्टा गन्धर्वनगरोपमाः ॥ ५४२ ॥
विषयेषु प्रसक्तानां कन्दर्पाज्ञाविधायिनाम् । लोकद्वयविघातिन्यो जायन्तेऽनर्थवीथयः ॥ ५४३ ॥

एतेषामबलामूलं शूलं निर्वृतिसंपदः । पश्य धर्मधरो राजा स्त्रियः पञ्चत्वमासदत् ॥ ५४४ ॥
तथाह्यत्रैव स क्षेत्रे नगरे पुण्डवर्द्धने । राजा धर्मधरो नाम दुर्द्धरो वैरिभूभुजाम् ॥ ५४५ ॥
तत्रैव नगरेऽस्ति स्म ब्राह्मणो गोधनाभिधः । सावित्री प्रेयसी तस्य सावित्री ब्रह्मणो यथा ॥ ५४६ ॥
साऽन्यदा भूभुजा दृष्टा निःसमानवपुर्लता । हठादन्तः पुरे क्षिप्ता कामिनां का विवेकता ? ॥ ५४७ ॥
गृहीतां गृहिणीं ज्ञात्वा ब्राह्मणो वेदपारगः । मुष्टो मुष्ट इति चिरं व्याजहार घृणाकरम् ॥ ५४८ ॥
प्रिये ! प्राणप्रिये ! हा ! हा ! स्मेरपङ्करुहानने ! । प्रियेऽहं त्वां विना कस्माद् गताऽसि नृपवेश्मनि ? ॥५४९॥
त्वां विना दिवसा जाता दीर्घा मासोपमा मम । सर्वगां त्वां निरीक्षेऽहं विष्णुमूर्त्तिमिवाऽपराम् ॥५५० ॥
स्वाहा स्वधा कथङ्कारं करिष्ये त्वां विना प्रिये ! । धर्मक्रियाणां मूलं हि गृहिण्यो गृहमेधिनाम् ॥५५१॥
विलपन्निति षट्कर्मा भ्राम्यन् शून्यमनास्ततः । जगौ पञ्चपदीं तस्याः प्रेमपादपसारिणीम् ॥ ५५२ ॥
इतश्च तनयस्तस्य पञ्चवर्षप्रमाणभृत् । वाणिज्यकारकैरात्तो ही दुष्कर्मविजृम्भितम् ॥ ५५३ ॥
कालक्रमेण संपन्ना तस्य तद्व्ययजीविका । व्यतिक्रान्ते हि सप्ताहे दुःखं विस्मरति स्फुटम् ॥ ५५४ ॥
सावित्र्या सह भूपालो बुभुजे विषयान् सदा । साऽपि प्रेयःसुतस्नेहगेहादि व्यस्मरत्ततः ॥ ५५५ ॥
अन्यदा ब्राह्मणो राजसौधाग्रे मधुरस्वरम् । तस्याः पञ्चपदीं गायन् ददृशे जगतीभुजा ॥ ५५६ ॥

प्रियेऽमुं पश्य को न्वेष इति व्याकुरु सत्वरम्[1]। साऽप्यूचे देव ! नैवाऽमुं जानेऽहं कोऽयमित्यपि॥५५७॥
आज्ञाऽत्र राजपादानां यदि जानामि किञ्चन। उवाच भूपतिर्भद्रे ! परिणीतः पतिस्तव ॥ ५५८ ॥
निशम्येति च सा दध्यौ परिणीतः पतिश्च यः। तं न वेद्मि महाभाग ! धिग् मां कामवशंवदाम्॥५५९॥
अनेन भूभुजा शीलं मामकीनं विखण्डितम्। तदेनं खण्डयिष्यामि कृते प्रतिकृतिः शुभा ॥ ५६० ॥
अवहित्थमथाऽऽदृत्य दिनं निर्गम्य दुःखिता। निशायां भूभुजं सुप्तं निजघान घनेर्ष्यया ॥ ५६१ ॥
इतश्च यामिकानां सा वञ्चयित्वा दृशो निशि। स्वकीयाऽऽवासमायासीदपश्यच्च निजं प्रियम् ॥५६२॥
अङ्गुष्ठमोटनाच्चक्रे निद्राच्छेदममुष्य सा। केयं देवीति निध्यायन्नुपविष्टो द्विजोऽभवत् ॥ ५६३ ॥
प्राणप्रिय ! प्रिया तेऽस्मि सावित्रीति विचिन्तय। एतावन्ति दिनान्यस्थामपश्यन्ती छलं क्वचित्॥५६४॥
इदानीं तु छलं प्राप्य समागां तव संनिधौ। त्वत्पादौ शरणं मे स्तां गुरुः स्त्रीणां पतिर्यतः ॥ ५६५ ॥
अकस्माद्दीर्घपृष्ठेन पृष्ठे दष्टोऽथ स द्विजः। भीतैरिव विषावेगात् प्राणैश्च मुमुचे क्षणात् ॥ ५६६ ॥
गतप्राणं प्रियं प्रेक्ष्य विज्ञातनिजचेष्टिता। तस्यामेव निशीथिन्यां चलिता पश्चिमां प्रति ॥ ५६७ ॥
कतिभिर्दिवसैः प्राप नगरं पाटलाभिधम्। देवतामन्दिरं चैकं निरैक्षिष्ट मनोहरम् ॥ ५६८ ॥
इतश्चाऽगात्कामदंष्ट्रा वेश्या वैशिकमन्दिरं। विलोललोचनामेनां विलोक्य ध्यातवत्यसौ ॥ ५६९ ॥

- १ पतिरेव गुरुः स्त्रियामित्यपि।

स्थानभ्रष्टा च रुष्टा च नष्टा कष्टादुपागता । अस्मदावासयोग्याऽसौ योग्या कुसुमधन्विनः ॥ ५७० ॥
ध्यात्वेति पुत्रि ! जामेयि ! कथं नागा गृहे मम ?। दैवादुपागते दुःखे का त्रपा मातृमन्दिरे ? ॥५७१॥
इत्युक्त्वा निजबाहुभ्यामुपगृह्य पणाङ्गना । दृशौ बाष्पाऽश्चिते कृत्वा तां निनाय निजालयम् ॥५७२॥
स्नपयित्वा च तां प्रीत्या विलिप्तां चन्दनद्रवैः । गणिका चन्द्रिकाशुभ्रे वाससी पर्यधापयत् ॥ ५७३ ॥
आगच्छद्भिश्च गच्छद्भिर्नरैः प्राभृतसंभृतैः । देवता सकलेवाऽसौ सेव्यते स्म दिवानिशम् ॥ ५७४ ॥
अन्येद्युर्ग्रहणं दत्वा स्थितः कश्चिद्धनेश्वरः । रमयित्वा निशां सर्व्वां प्रातः पृष्टेति तेन सा ॥ ५७५ ॥
कौतस्कुताऽसि रंभोरु ! किमाख्याऽसि सुलोचने ! ?। त्वां दृष्ट्वा मे मनोजातं प्रेमार्द्रं तत्त्वतो वद॥५७६॥
साऽप्याख्यद् मूलतो वृत्तं नामस्थानपुरस्सरम् । ततः शय्यातलं मुक्त्वा विदूरस्थो जगाद सः॥५७७॥
तव सूनुरहं मातर्हृतो वाणिज्यकारकैः । हा ! अकार्यमिदं वृत्तं चण्डालैरपि वर्ज्जितम् ॥ ५७८ ॥
यद्यहं खण्डशः कृत्वा देहं वह्नौ दहाम्यहो ! । तथाप्यमुष्य पापस्य पारं गच्छामि न क्वचित् ॥ ५७९ ॥
अदृष्टव्येष्वहं नूनमद्रष्टव्यशिरोमणिः । अग्राह्यनामकेभ्योऽपि प्रथमः पृथिवीतले ॥ ५८० ॥
त्वद्भुवनं प्रविष्टोऽहं निषिद्धः शकुनैर्नहि । अथवा तेऽपि भाव्यर्थं विहन्तुं शक्नुवन्ति न ॥ ५८१ ॥
पातकं क्षालयिष्यामि तदहं वह्निसाधनात् । अत्युग्रकृतपापस्य नाऽन्या काचिद् गतिर्मम ॥ ५८२ ॥
अथैनां स नमस्कृत्य गत्वा निजकुटीं प्रगे । दत्त्वा दानानि दीनेभ्यो भस्मसात्समजायत ॥ ५८३ ॥

साऽपि तद् दुष्कृतं प्रोचे वेश्यायाः पुरतो निजम् । मातरग्निं प्रवेक्ष्यामि सुवर्णमिव शुद्धये ॥ ५८४ ॥
पुत्रि ! चान्द्रायणादीनि व्रतानि विविधान्यपि । विधाय दुष्कृतं सर्वं प्रक्षालय शुभाशये ! ॥ ५८५ ॥
दत्त्वा दानानि तीर्थेषु पुत्रि ! पातकमुत्सृज । नेदं तव वपुः सोढा हुताशं स्फुरदर्चिषम् ॥ ५८६ ॥
महातीर्थनमस्कारात् तिलस्वर्णादिदानतः । पुत्रसङ्गादिकं पापं प्रयाति क्षयमञ्जसा ॥ ५८७ ॥
एवं स्मार्त्तानि वाक्यानि श्रावयन्ती द्विजाऽऽननात् । दिनयामत्रयं यावत् खेदिता सा पणाङ्गना॥५८८॥
नवीनैर्दशनैर्मातः! करिष्ये भोजनं स्फुटम् । इति मे निश्चयो धर्म्मकार्ये विघ्नक्रियेति किम् ? ॥५८९॥
इति निश्चयमेतस्याः परिज्ञायाऽथ कुट्टिनी । ऊचे द्रव्यमिदं सर्वं कृतार्थीकुरु दानतः ॥ ५९० ॥
ततः सा विहितस्नाना ददाना दानमद्भुतम् । चितापार्श्वे समागत्य पौरलोकसमाकुला ॥ ५९१ ॥
चितां प्रदक्षिणीकृत्य विवेशाऽग्नौ पणाङ्गना । इतोऽभूद् डामरो वातो महावृष्टिरजायत ॥ ५९२ ॥
तदङ्गस्पर्शभीत्येव ज्वलनो ज्वलितोऽपि सन् । निर्वाणः, नागरो लोकः प्रनष्टो जलताडितः ॥ ५९३ ॥
किंचिद् दग्ध्वा ततो वेश्या निर्गत्य चितिमध्यतः । सरयूसरितस्तीरे पपात चितिदारुवत् ॥ ५९४ ॥
स्तोकाम्भसि शफरीव वेपमाना मुहुर्मुहुः । रोदयन्ती दिशां चक्रं चक्रन्द कुररीव सा ॥ ५९५ ॥
विरते वारिदे वृष्टेः कोऽपि गोपः समापतत् । शुश्राव रुदितं तस्या निशीथे करुणापरः ॥ ५९६ ॥
काचित्पावकदग्धेति ज्ञात्वा गोपाधिपेन सा । गृहीता स्वौकसि प्रीत्या स्पृष्ट्वाऽङ्गानि मृदूनि च ॥५९७॥

एरण्डपत्रजीर्णाग्रैरुत्तार्य ज्वलनं ततः । उल्लाघा विदर्भे कालक्रमेण पणसुन्दरी ॥ ५९८ ॥
(युग्मम्)॥

ततः कलत्रमस्याऽभूदेषा विधिविजृम्भणात् । जन्मान्तरशतानि स्युरेकस्मिन्नपि जन्मनि ॥ ५९९ ॥
स गोपाधिपतिर्भ्राम्यन् दुर्दूरूढपुरेऽगमत् । नैकत्र स्थितिरेतेषां शरत्पाथोमुचामिव ॥ ६०० ॥
सा चूतपल्लवीच्छन्नविग्रहा गोपगेहिनी[1] । मस्तकन्यस्तदध्याऽऽज्यनवनीतादिभाजना ॥ ६०१ ॥
तक्रं गृह्णीत गृह्णीत वदन्ती सुदती भृशम् । इन्द्रकीले स्खलित्वाऽसौ पपात चललोचना ॥ ६०२ ॥
पुस्फुटुस्तत्र भाण्डानि मूर्खनिर्दिष्टमन्त्रवत् । ततोऽन्याभिरियं स्नेहाद् बभणे गोपकामिनी ॥ ६०३ ॥
सखि! भग्नानि भाण्डानि, करिष्यसि किमुत्तरम् ? । निजस्य पुरतः पत्युर्निकेतनगता सती ॥६०४॥
किंचिद् विहस्य साऽप्यूचे सख्यः! शोचामि किं ननु ?। शोचनीयं मया प्राज्यमनृणं हि ऋणं बहु॥६०५॥

हत्वा नृपं पतिमवेक्ष्य भुजङ्गदष्टं देशान्तरे विधिवशाद् गणिकाऽस्मि जाता ।
पुत्रं भुजङ्गमधिगम्य चितां प्रविष्टा शोचामि गोपगृहिणी कथमद्य तक्रम् ? ॥ ६०६ ॥

एवं लोलेक्षणावृत्तं श्रुत्वा भोगपुरेश्वर! । जीवितव्यव्ययकरीं विषयाशां श्लथीकुरु ॥ ६०७ ॥
मित्रानन्दस्ततोऽवोचद् युष्मदुक्तकथाश्रुतेः । विषयेभ्यो निवृत्तोऽपशकुनेभ्य इवाध्वगः ॥ ६०८ ॥

[1] गेहिनीत्यपि ।

प्रसरत् सलिलं यद्वत्सेतुबन्धेन बाध्यते । यद्वत् तुरग उन्मार्गप्रसक्तो वरसादिना ॥ ६०९ ॥
यथा कुलवधूः पत्या स्वैरिणी गणसङ्गिनी । अप्रवृत्तिप्रवृत्तौ राट् तथाऽऽचार्यः सुमन्त्रिभिः ॥ ६१० ॥
(युग्मम्)

भवन्तो गुरवोऽस्माकं भवन्तः सुहृदोऽपि च । भवन्तो नयनप्राया भवन्तश्च विपश्चितः ॥ ६११ ॥
अन्येद्युश्चन्द्रशालायामास्थितः पृथिवीपतिः । अपश्यत् स्फारशृङ्गारं जनं यान्तं पुरो बहिः ॥६१२॥
राजँस्तव वरोद्याने केवली सुव्रताभिधः । समागादित्युवाचोच्चैः कश्चित् पृष्टो महीभुजा ॥६१३॥
मित्रानन्दः कृतानन्दः सचिवैः सह वन्दितुम् । नत्वा गत्वा मुनिं भक्त्या विनिविष्टः कृताञ्जलिः ॥६१४॥
मुनिर्नृपतिमुद्दिश्य व्याजहारेति कोमलम् । आशापिशाची सुदृढा तया व्याप्तं जगत्रयम् ॥६१५॥
चिन्ताचक्रसमारूढो योगदण्डसमाहतः । प्राच्यकर्मकुलालेन भ्राम्यते घटवद् नरः ॥ ६१६ ॥
आतपच्छाययोर्यद्वत् सहाऽवस्थानलक्षणः । विरोधस्तद्वदत्राऽपि विज्ञेयः सुखवाञ्छयोः ॥ ६१७ ॥
वाञ्छा चेन्न सुखं जन्तोस्तदभावे परं सुखम् । न भूतानि न भावीनि सुखानि सह वाञ्छया ॥६१८॥
जीवान्निरागसो घ्नन्ति मृषावादं वदन्ति च । कुर्वन्ति कूटदम्भादि वञ्चयन्ति निजानपि ॥ ६१९ ॥
पूज्येभ्योऽपि हि द्रुह्यन्ति निन्दन्ति स्वगुरूनपि । आरभन्ते महारम्भान् लुम्पन्ति ग्रामनैगमान् ॥६२०॥
गोहत्यां भ्रूणहत्यां च ब्रह्महत्यां च निस्त्रपाः । लोभान्धाः किं न कुर्वन्ति परद्रव्यजिघृक्षवः ? ॥६२१॥

लोभव्यालमहामन्त्रं दिग्प्रमाणाऽभिधं व्रतम् । समाहितैः प्रपन्नं यैस्तैः कृता प्राणिनां कृपा ॥६२२॥
श्रुत्वेति जगतीनाथः काष्ठासु चतसृष्वपि । विशेषतो दिग्विरतौ योजनानां शतं व्यधात् ॥६२३॥
पुनः प्रणम्य निग्रन्थं ग्रन्थवद् वर्णभासुरः[1] । आगत्याऽऽत्रासमुर्वीशः श्राद्धधर्ममपालयत् ॥ ६२४ ॥
समभूदभ्यमित्रीणो मित्रानन्दो नृपोऽन्यदा । देशान्ते शत्रुभिः साकं संग्रामः समजायत ॥ ६२५ ॥
भूपेन निर्जिताः सर्वे बलीयांसोऽपि लीलया । तेषां प्रणश्यतां पृष्ठे गतो दूरं महीपतिः ॥ ६२६ ॥
स दूराऽतिक्रमं ज्ञात्वा राजा पप्रच्छ मन्त्रिणम् । कियन्मानां भुवं भद्र! समायाता वयं पुरात् ॥६२७॥
मन्त्री प्रोवाच नगराद् योजनशतमागताः । ततोऽसौ चिन्तयामास स्मृतादिग्विरतिव्रतः ॥६२८॥
न गन्तव्यं मया क्वापि योजनानां शतात्परम् । ईदृक्षो नियमोऽग्राहि केवलज्ञानिनोऽन्तिके ॥ ६२९ ॥
अथ मौनपरं भूपं दृष्ट्वा मन्त्री व्यजिज्ञपत् । क्रियतां सत्वरं देव ! प्रयाणकमभिद्विषः ॥ ६३० ॥
यस्मात्सन्ति महीपाल ! शत्रवोऽभ्यर्णचारिणः ।अथ प्रोवाच भूपालो नाऽहं गन्तास्म्यऽतः परम्॥६३१॥
दिग्विरतिव्रते मन्त्रिन् ! समास्ति मम[2] निश्चयः । नाऽतः प्रयाणं कर्त्तास्मि श्रेयोनिश्चयपालनम् ॥६३२॥
सुस्थाऽवस्थासु भूपाल ! पाल्यतां नियमस्थितिः। विधुरे प्रोद्गते सर्वं कार्यं कार्यं यथाविधि ॥ ६३३ ॥
विशेषाद् विधुरे मन्त्रिन् ! कार्यं नियमपालनम् । धीराणां कातराणां च व्यसने लभ्यतेऽन्तरम् ॥६३४॥

1 –भासुरमित्यपि । 2 मिति– इति च ।

अथाऽनापृच्छय भूपालं मन्त्री नीतिघटस्ततः । किञ्चित् सैन्यं समादाय प्रतस्थे द्विड्जिगीषया ॥६३५॥
अतिश्रान्तं बलं ज्ञात्वा मन्त्रिणोऽरिमहीभुजः[1] । विजिग्यिरे ततो नीतिघटं जघ्नुश्च लीलया ॥ ६३६ ॥
मन्त्रिणं नृपतिः श्रुत्वा कालधर्ममुपागतम् । आचार्यानेव तुष्टाव भवाम्भोधिघटोद्भवान् ॥ ६३७ ॥
यैर्मे नियमदानेन प्रदत्तमिह जीवितम् । प्रणम्य तत्पदद्वन्द्वं ग्रहीष्यामि महाव्रतम् ॥ ६३८ ॥
इति निश्चयमादाय ववले नगरं प्रति । मार्गस्याऽर्धे च तान् राजा दृष्टवान् मुनिपुङ्गवान् ॥६३९॥
तेषां गुरूणामभ्यर्णे भवार्णवतितीर्षया । अगृह्णाद् भूमिपालोऽथ व्रतं निर्ग्रन्थसेवितम् ॥६४०॥
महाव्रतं परिपाल्य यथोक्तं नृपसंयमी । जगामाऽप्यच्युतं कल्पं तस्मात्सिद्धिमवाप्स्यति ॥६४१॥
कथान्ते न्यगदद् राजा शिरःप्रणतिपूर्वकम् । धन्योऽसौ दिग्मितौ येन विशुद्धो नियमः कृतः ॥६४२॥
भोगोपभोगयोः संख्या क्रियते या महीपते ! । भोगोपभोगनामाऽस्ति तद् द्वितीयं गुणव्रतम् ॥६४३॥
भोज्यभेदात् कर्मभेदादिदं संभवति द्विधा । भोज्येषु बहुबीजानि खरकर्माणि कर्मसु ॥ ६४४ ॥
भोज्यभेदे फलं सर्वमज्ञातं बहुबीजवत् । अनन्तकायमांसानि मद्यपानं निशाऽशनम् ॥ ६४५ ॥
न्यग्रोधोदुम्बरप्लक्षकाष्ठोदुम्बरभूरुहाम् । श्रीवृक्षस्य च नो भोज्यं श्राद्धैर्जीवाऽऽकुलं फलम् ॥६४६॥
अपक्वं गोरसोन्मिश्रपुष्पितं द्विदलं[2] तथा । अहर्द्वयमतिक्रान्तं दध्यन्नं कथितं त्यजेत् ॥ ६४७ ॥

---

१ –पि महीभुज., एवमपि । २ विदलमित्यपि ।

इदं भोजनतः प्रोक्तं कर्मतोऽङ्गारकर्म च । वनच्छेदं शाकटं च भाटकं स्फोटकर्म च ॥ ६४८ ॥
रसकेशविषाणां तु वाणिज्यं दन्तलाक्षयोः । यन्त्रपीडानिर्लाञ्छनदवदानानि कानने ॥ ६४९ ॥
सरःशोषबिडालश्वकुक्कुटादिकपोषणम् । धर्मार्थी वर्जयेन्नित्यं जीवेषु करुणापरः ॥ ६५० ॥
भोगोपभोगविरतिं ये कुर्वन्ति मनीषिणः । ते लभन्ते सुखं भीमभीमसेनौ यथाश्रुतौ ॥६५१॥
संनिवेशे निवेशाख्ये व्रजव्रजविराजिनि । अभूतां भ्रातरौ भीमभीमसेनाऽभिधावुभौ ॥६५२॥
पूर्वाऽपरपयोराशिपयांसीव युगक्षये । सर्वादिग्संभवाः क्रूरा अमिलंस्तस्करास्तयोः ॥६५३॥
धनान्यहरतां सार्द्धं तस्करैर्गोधनान्यपि । बभञ्जतुः पुराण्युच्चैरगृह्णीतां प्रवासिनः ॥६५४॥
अन्येद्युर्विमहासत्त्वाः पावयन्तो महीतलम् । तत्राऽऽचार्याः समाजग्मुः शमश्रीपुरुषोत्तमाः ॥६५५॥
अथाऽऽविरभवद् व्योम्नि प्रचण्डा घनमण्डली । मण्डलीकृतसुत्रामाऽखण्डकोदण्डमण्डना ॥६५६॥
पदव्यस्तटिनीयन्ते वार्द्धीयन्ते सरिद्वराः । सरांसि मानसायन्ते वरीवृषति वारिदे ॥६५७॥
जनानामपि संचारो निषिद्धः प्रसृतैर्जलैः । का पुनर्यमिनां वार्त्ता प्रासुकाध्वविहारिणाम् ? ॥६५८॥
आचार्यैः प्रेषितं साधुयुगलं विपुलं धिया । तत्तयोः पार्श्वमागत्य बभाषे निपुणं वचः ॥६५९॥
आयुष्मन्तौ ! भवत्पार्श्वे प्रेषितौ गुरुणाऽधुना । वर्षाकालः समायातो न गन्तुं युज्यते क्वचित् ॥६६०॥

१ कुथितमपि ।

मुनिवाचमिमां श्रुत्वा बभाषाते इति स्फुटम् । अत्र तिष्ठन्तु निष्ठां स्वां तन्वाना गुरुभिः समम्॥६६१॥
अन्नप्रभृति यत्किञ्चिद् रोचते वो निरन्तरम् । तत्सर्वं भवद्भिर्ग्राह्यं लक्ष्मीर्दानफला ! यतः ॥६६२॥
अवोचतां मुनी भद्रौ ! न निग्रन्थानां कल्पते । एकस्मिन्नपि संस्त्याये ग्रहीतुमशनादिकम् ॥६६३॥
यतः–
यथा द्रुमस्य पुष्पेषु रसं पिबति षट्पदः । न च पुष्पं क्लामयति स स्वं प्रीणाति नित्यशः ॥६६४॥
तथा सुसाधवो धीराः प्रविष्टा गोचरक्षणे । गृहेषु गृह्णते भिक्षामगृद्धा रससंपदि ॥६६५॥
भो ! भो ! भद्रौ ! परं शुद्धं स्त्रीषण्डपशुवर्जितम् । कुलीनजनगेहाऽन्तः संप्रदत्तामुपाश्रयम् ॥६६६॥
यतः–
यो ददात्याऽऽश्रयं ज्ञानशालिनां तत्त्वमालिनाम् । वस्त्रान्नपानशय्यादि सर्वं प्राऽदायि तेन यत् ॥६६७॥
परोपकारः स्वाध्यायो ज्ञानाऽभ्यासश्च संयमः । एतन्निर्मापितं तेन येन दत्त उपाश्रयः ॥६६८॥
प्राप्नोति राज्यचक्रित्वस्वर्गिशक्रश्रियं नरः । उत्पत्तिं सुकुले कीर्त्तिं स्फुर्त्तिं च जनपर्षदि ॥६६९॥
शय्यादानप्रभावेण भवाब्धिं तरति क्षणात् । अतः शय्यातरस्तीर्थकरैः सर्वैरुदाहृतः ॥६७०॥
निशम्येति मुनिप्रोक्तमभ्यधत्तां मुनीन् प्रति । असावुपाश्रयः साधू ! गृह्यतां विधिपूर्वकम् ॥६७१॥
तत्राऽस्थुः सूरयः श्रीमत्सिद्धान्तार्थस्य वाचनाम् । वितन्वानाः समाधानं सावधानस्वमानसाः ॥६७२॥

तावपि शृणुतः स्मोच्चैः सिद्धान्तध्वनिमुत्तमम् । अभ्यूण्वानौ पदव्याख्यां दृष्टान्तस्थितिशालिनीम् ॥६७३॥
वर्षारात्रे व्यतिक्रान्ते शोषमायाति कर्दमे । कूलमध्यप्रवाहासु कूलिनीषु समन्ततः ॥६७४॥
शरत्कालश्रियो हासे कामे पुष्यति सर्व्वतः । विहारं कर्तुमारब्धा आचार्याः साधुचर्यया ॥६७५॥ (युग्मम्)
द्वावपि भ्रातरौ सूरीननुगन्तुं शुभाशयौ । गर्भश्राद्धोपमौ भक्त्या प्रवृत्तौ सपरिच्छदौ ॥६७६॥
उचिते भूमिभागेऽथः सूरिः स्थित्वा प्रशान्तगीः । उवाच भद्रकौ! वाक्यमास्माकीनं निशम्यताम् ॥६७७॥
शुद्धान्नपानदानेन सान्निध्याद् भवतोरिह । सौख्येन संस्थिता वर्षारात्रमेकदिनं यथा ॥६७८॥
आज्ञया जिनराजस्य निर्ग्रन्थभटवेष्टिताः । वयं मोहरिपुं जेतुं चलिताः सैन्यपा इव ॥६७९॥
धर्मश्रवणमस्माकं न जातं भवतोः क्वचित् । परमेकं वचश्चारु विधेयं शुभवृद्धये ॥६८०॥
अभिग्रहाणामन्येषां भवन्तो न सहिष्णवः । रात्रिभुक्तिपरीहारो भावशुद्ध्या विधीयताम् ॥६८१॥

यतः—

भ्रमन्ति सर्वतो भीमा रजन्यां रजनीचराः । अतो निशि न भोक्तव्यं दुष्टवेलेति दूषणात् ॥६८२॥
मक्षिका कुरुते वान्तिं प्रज्ञां हन्ति पिपीलिका । कोलिकः कुष्ठरोगं तु विधत्ते निशि भोजनात् ॥६८३॥
स्वरभङ्गं कचः कुर्यादलिर्विध्यति तालु च । दोषानेवंविधान् ज्ञात्वा रात्रौ कोऽश्नाति कोविदः?॥ ६८४॥
आयुर्वर्षशतं लोके तदर्द्धं स उपोषितः । करोति विरतिं धन्यो यः सदा निशि भोजनात् ॥६८५॥

आचार्योक्तमिति श्रुत्वा संवेगरसरङ्गितौ । प्रापद्येतां व्रतं रात्रिभोजनप्रतिषेधकृत् ॥६८६॥
आचार्या अपि निर्ग्रन्थैः सार्द्धमन्यत्र धीधनाः । विजहुः कोकिला भृङ्गा हंसा न नियता यतः ॥६८७॥
अन्येद्युस्तावपि प्रति ग्रामे धाटीं विधाय च । अगृह्णीतां धनान्युच्चैर्गोधनानि विशेषतः ॥६८८॥
तयोः परिच्छदैः पापैर्निर्वृत्तैः प्रान्तरान्तरे । पीनाङ्गो महिषः कोऽपि हतो धौतैः परश्वधैः ॥६८९॥
कैश्चित् प्रविश्य ग्रामान्तः क्रीतं मैरेयमुच्चकैः । पुंसां पापप्रवृत्तानां सर्वव्यसनसंभवः ॥६९०॥
अनयोः पत्तिभिश्चैवं चिन्तितं दुष्टमानसैः । मारयामो विषं दत्त्वा मदिराक्रायिकान् यदि ॥६९१॥
एतत्सर्वं धनाद्युच्चैरस्माकं भागवर्ज्जितम् । सकलं जायते यस्मान्मारणीया विभागिनः ॥६९२॥
मैरेयक्रायिकैरेवं ध्यात्वेति गरलं क्षणात् । मदिष्टायां प्रादिष्ठायां चिक्षिपे गन्धधूलिवत् ॥६९३॥
तदीयविषदानस्य शङ्कया पादचारतः । अस्तपर्व्वतमारुह्य पपाताऽम्भोनिधौ रविः ॥६९४॥
प्रसस्रे तिमिरैर्विष्वग् नागपूगानुजैरिव । घूकैर्जुघुषिरे भीमै रक्षोमङ्गलतूर्यवत् ॥६९५॥
अथोभयेऽपि मिलितास्तस्कराः क्रूरचेष्टिताः । परस्परं निजं वस्तु प्राभृतं विदधुस्तदा ॥६९६॥
स्वामिनौ ! पश्यतामेतत्सुस्वादरसपेशलम् । अथोचतुर्महाभागौ निषेधो रात्रिभोजने ॥६९७॥
सुस्थाऽवस्थासु नेतारौ ! पाल्यतां नियमस्थितिः । शरीरमाद्यं सर्व्वत्र साधकं धर्म्मकर्म्मणि ॥६९८॥
हंहो ! भद्रमुखास्तेषां गुरूणां पादसंनिधौ । विदधे नियमस्तस्य भङ्गः किं श्रेयसे खलु ? ॥६९९॥

शूरः स एव यः संख्ये भिनत्तीभरदद्वयम् । वादी स एव यो राजसभायां युक्तियुक्तगीः ॥७००॥
गुरुः स एव यस्तत्त्वं शास्तोपासकपर्षदि । भव्यः स एव यः सम्यक् परिपालयति व्रतम्॥७०१॥
एतयोर्गिरमाकर्ण्य ततस्तत्त्वार्थसाधिकाम् । अथान्ये तस्करास्तद्वदन्योन्यस्य ददुस्तराम् ॥७०२॥
ततो विषोत्थकीलाभिः कल्पकालानलैरिव । तेषामायुर्द्रमो देहे सापायं हन्त जीवितम् ॥७०३॥
एतान् पञ्चत्वमापन्नान्वीक्ष्य तौ हृदि वभ्रतुः । गुरुणा व्रतदानेनऽऽवयोर्दत्तं हि जीवितम् ॥७०४॥
तेषां गुरूणां सातत्यं परोपकृतिकारिणाम् । भवावो भुवि जीवन्तावनृणत्वपरौ कथम् ? ॥ ७०५ ॥
तेषामेव गुरूणां तौ पार्श्वे जगृहतुर्व्रतम्। जग्मतुरच्युतं कल्पं तस्मान्निर्वाणमेष्यतः ॥ ७०६ ॥
आकर्ण्यतां सकर्णेन वर्ण्यमानं मितैः पदैः । अनर्थदण्डविरतिस्तार्तीयीकी गुणव्रतम् ॥ ७०७ ॥
आर्तरौद्रे अपध्याने विना स्वार्थं परस्य च । पापोपदेशः सोऽनर्थदण्ड इत्यभिधीयते ॥ ७०८ ॥
येऽनर्थदण्डमीदृक्षं कुर्वते क्रूरचेष्टिताः । ते दुःखभागिनो लोके लोभनन्द्यादिको यथा ॥७०९॥
तथाहि समभूत् ख्यातं पुरं भोगपुराभिधम् । ताराचन्द्राभिधस्तत्र श्रेष्ठी श्रेष्ठगुणाकरः ॥ ७१० ॥
संपूर्णसर्वसामग्र्याः प्रकृष्टीकृतनाविकः । गृहीतभूरिभाण्डौघः सुभटैरुद्भटैः समम् ॥ ७११ ॥
आशुगो वायुवत्पोतो लङ्घयन्मकराकरम् । रत्नमेखलनामानं महाद्वीपमुपेयिवान् ॥ ७१२ ॥

तस्मादुत्तार्य भाण्डानि कूले कूलंकषापतेः । उत्करान् कारयामास श्रियां क्रीडाऽचलानिव ॥ ७१३ ॥
पुरन्दरपुरं प्राप्य श्रिया पौरन्दरं पुरम् । तत्राऽभूद् भूपतिः स्फीतवाहनो मेघवाहनः ॥ ७१४ ॥
लोभनन्दीति तत्राऽभूत् सत्यार्थो वणिजां पतिः । पापकर्मरतो नित्यं महामोहनिकेतनम् ॥ ७१५ ॥
तत्रैव नगरे मन्त्री काणको वञ्चनामतिः । बुद्ध्या गृहीतद्रविणः परेषां पश्यतामपि ॥ ७१६ ॥
तयोर्मन्त्रधियां पात्रं सत्रागारमिवैनसाम् । सुशिल्पी चर्मकारोऽस्ति मायामय इतीरितः ॥ ७१७ ॥
सवितुर्मन्दिरे शान्तो द्विजो होराविचक्षणः । अविद्यमाननेत्रोऽपि त्रिलोचन इति स्मृतः ॥ ७१८ ॥
इतश्च लोभनन्द्येष श्रुत्वा पोतं समागतम् । ताराचन्द्राऽन्तिके प्राप गृहीत्वा प्राभृतं निशि ॥ ७१९ ॥
संभाषमुचितं कृत्वा पप्रच्छाऽस्वच्छमानसः । पोतभाण्डं कियद् भद्र ! ममाऽशेषं निगद्यताम् ॥७२०॥
प्राञ्जलत्वात् ततस्तेन सर्वमुक्तं यथास्थितम् । शिरो विधूय तेनापि सखेदमिव भाषितम् ॥ ७२१ ॥
प्रयास एव जातस्ते कुभाण्डाऽऽनयनात् परम् । यस्मादमीषां न क्वापि विक्रयः कपिवद् भवेत् ॥७२२॥
हंहो ! तथापि गृह्णेऽहं पुरा कीर्त्तिभयात् परम् । दास्येऽहं प्रस्थमेकं ते निजमानसवाञ्छितम् ॥ ७२३ ॥
तथाऽऽदृतमनेनापि सत्यङ्कारः समर्पितः । लग्नका विहिताः पौरा भाण्डं दृष्ट्याहतं कृतम् ॥ ७२४ ॥
परकीयाऽपि मेऽद्य श्रीरात्मीयेति विचिन्तयन् । गत्वा गृहं सुखं सुप्तः सुतोद्वाहक्षणादिव ॥ ७२५ ॥

१ प्राप्त, इत्यपि ।

द्वितीये यामिनीयामे सचिवो वञ्चनामतिः । ताराचन्द्रं छलयितुं हृष्टः प्राप तदन्तिके ॥ ७२६ ॥
उचितप्रतिपत्त्याऽसौ ताराचन्द्रेण विष्टरे । उपविश्य पप्रच्छेऽथ स्वागतं मन्त्रिणोऽन्तिके ॥ ७२७ ॥
मन्त्रिणा वार्त्तावसरे भणितं क्रूरचेतसा । पुराऽहं चौरवत् क्षिप्तश्चारके जगतीभुजा ॥ ७२८ ॥
तस्मात् कथञ्चिद् नष्ट्वाऽहं पोतादुत्तीर्य सागरम् । पुरं भोगपुरं प्राप त्वत्पितुः सदनं स्थितः ॥ ७२९ ॥
मया समक्षं लोकानां चक्षुर्मुक्त्वाऽथ दक्षिणम् । जगृहे स्वर्णलक्षश्च ततोऽत्राऽऽगां नृपान्तिके ॥ ७३० ॥
तन्मङ्गल्यपदे दत्त्वा क्षमयित्वा स्वदुर्नयं । पूर्ववत्सचिवो जातो द्रव्यात् किं न प्रजायते ? ॥ ७३१ ॥
मत्पुण्यैस्त्वमिहायातः स्वर्णलक्षमिदं सखे ! । गृहाणाऽर्पय मे चक्षुर्व्यवहारं प्रवर्त्तय ॥ ७३२ ॥
दत्ते मे लोचने भद्र ! कर्त्तव्यो भाण्डविक्रयः । आहारे व्यवहारे च सज्जा लज्जा सतां न यत् ॥७३३॥
इत्युक्त्वा सचिवे याते विमनाः पोतनायकः । चिन्तया रजनीयामयुगं युगमिवाऽनयत् ॥ ७३४ ॥
मायामयो महामायः पर्यटंस्तत्कुटीतटे । आगात्, सन्धापयाञ्चक्रे वणिजो पादरक्षणम् ॥ ७३५ ॥
चर्मकारस्ततः प्राह किं मे दास्यथ वेतनम् ? । पोतनाथ उवाच त्वां तोषयिष्यामि सर्वथा ॥ ७३६ ॥
कृतकार्यममुं दृष्ट्वा सोऽथाऽवोचत रूपकम् । द्रम्मं द्रम्माष्टकं द्रम्मशतं वा त्वं गृहाण भोः ! ॥ ७३७ ॥
ततो द्रम्मसहस्रेषु दीयमानेषु तेन तु । नायं सन्तोषवान् जातः किं पुनर्भूरिवाञ्छकः ? ॥ ७३८ ॥
अथोचे चर्मकृद् श्रेष्ठिन् ! पोतपण्यं ममाखिलम् । यद्यर्पयसि तत्तोषो जायते मम नान्यथा ॥ ७३९ ॥

ममानुज्ञां विना पण्यं चेद् विक्रेष्यसि किञ्चन । तद् भूपाज्ञाविभङ्गस्य कारयिष्यामि कारणम् ॥७४०॥
एवमुक्त्वाऽगमच्चर्मकारः कारुककूटधीः । जगाम नगरस्यान्तस्ताराचन्द्रोऽपि पर्यटन् ॥ ७४१ ॥
दृष्टो मदनमञ्जर्या वेश्यया शस्यरूपया । लक्षीकृतः कटाक्षाणां स साक्षाद्दिवसात्यये ॥ ७४२ ॥
आनायितो गृहे श्रेष्ठी प्रेष्य चेटीं सुलोचनाम् । स्नापितो भोजितो भक्त्या परमानन्दमेदुराम् ॥ ७४३ ॥
एवं निवसतस्तस्य कियन्त्यपि दिनान्ययुः । अन्येद्युः स तया पृष्टः कस्त्वं कस्मादिहागतः ? ॥ ७४४॥
ततस्तेन स्ववृत्तान्तः समीचीनो निवेदितः । साऽवोचद् विपदः प्राप्तौ खेदः कार्यो न कोविदैः ॥७४५॥
आपदः संपदोऽप्यत्र समीपस्थाः शरीरिणाम् । न शोकहर्षयोस्तस्मादर्पणीयं मनो बुधैः ॥ ७४६ ॥
एवमुक्त्वाऽथ सा गत्वा नत्वा भट्टं त्रिलोचनम् । एवं विज्ञपयामास रूपाजीवा सुकोमलम् ॥ ७४७ ॥
मत्पतेस्तारचन्द्रस्य व्यसनं महदुत्थितम् । निस्तरिष्यति तत्सौख्याद् नवेति वद कोविद ! ? ॥ ७४८ ॥
सोऽप्युवाच तव पतिर्व्यसनं निस्तरिष्यति । सुखेनाऽपि न खेदस्तत्त्वया कार्यो निजे हृदि ॥ ७४९ ॥
श्रुत्वेत्युपश्रुतिप्रायं हृष्टा वेश्यागृहं गता । यामिन्यां प्रेषयामास तारेन्दुं रविमन्दिरे ॥ ७५० ॥
प्रच्छन्नीभूय सूर्यस्य मन्दिरेऽस्थाद् वणिग्वरः । इतोऽभ्यागाच्छोभनन्दी छात्रेण विनिवेदितः ॥ ७५१ ॥
आख्याय पूर्ववृत्तान्तं श्रेष्ठिनोदितमीदृशम् । निरूपय निजां होरां निर्वाहो भविता नवा ॥ ७५२ ॥
होरां विचार्य सोऽप्यूचे यदीदं पोतनायकः । वक्ष्यते वचनं प्राज्ञस्तदा तव किमुत्तरम् ? ॥ ७५३ ॥

न किंचित् शोभनं भद्र! भविता प्रत्युताऽऽपदं । श्रुत्वेति शून्यधीः प्राप मन्दिरं श्रेष्ठिसुन्दरः ॥ ७५४ ॥
अथाख्यत् तस्य पार्श्वस्थश्छात्रः पात्रं महाधियाम् । होराज्ञानस्य तत्त्वार्थं पुनः पाठय मां प्रभो! ॥७५५॥
तत्र पाठयितुं भट्ट उपाक्रमत सत्वरम् । विनेयविद्यादाने हि बुधाः स्युः सततोद्यमाः ॥ ७५६ ॥
वेदाध्ययनदानेषु देवार्चासु विषोद्धृतौ । पुरीधामप्रवेशेषु वामा होरा शुभा मता ॥ ७५७ ॥
संग्रामे भोजनस्नाने स्त्रीसंगे राजदर्शने । क्रूरकर्म्मसु शेषेषु दीप्ते वामेतरा मता ॥ ७५८ ॥
दक्षिणे यदि वा वामे यत्र वायुर्निरन्तरम् । तं पादमग्रतः कृत्वा निस्सरेद् निजमन्दिरात् ॥ ७५९ ॥
गुरुबुधनृपामात्या अन्येऽपीप्सितदायिनः । पूर्णाङ्गे खलु कर्त्तव्या कार्यसिद्धिमभीप्सता ॥ ७६० ॥
आसने शयने वाऽपि पूर्णाङ्गे विनिवेशिताः । वशीभवन्ति कामिन्यो न कार्म्मणमतः परम् ॥ ७६१ ॥
यदा पृच्छति चन्द्रस्थस्तदा संधानमादिशेत् । पृच्छेद् यदा तु सूर्यस्थस्तदा जानिहि विग्रहम् ॥ ७६२ ॥
चन्द्रस्थाने यदा वायुः सूर्यस्थाने च पृच्छति । तदा न रक्ष्यते रोगी मृत्योर्वैद्यशतैरपि ॥ ७६३ ॥
रविस्थाने यदा प्राणः प्रष्टा पृच्छति चन्द्रगः । तदाऽसौ म्रियते रोगी यदि त्राता सुरेश्वरः ॥ ७६४ ॥
यस्मिन्नङ्गे चरेद् वायुस्तत्रस्थो यदि पृच्छति । पीडितोऽपि तदा रोगै रोगी जीवत्यसंशयम् ॥ ७६५ ॥
वहन्तीं नासिकां वामां दक्षिणां चाभिसंस्थितः । यदि पृच्छेत् तदा पुत्रो रिक्तायां तु सुता भवेत् ॥७६६॥
पार्थिवे जीवविज्ञानं सूलज्ञानं जलेऽनिले । आग्नेये धातुविज्ञानं व्योम्नि शून्यं विनिर्दिशेत् ॥ ७६७ ॥

एवं तं पाठयन्नस्ति मन्त्र्यागाद् वञ्चनामतिः । पूर्ववत् कथयामास स पूर्ववदभाषत ॥ ७६८ ॥
अथ चर्मकृति प्राप्ते पूर्ववद् गदिते सति । मन्त्री कृष्णमुखो जातो मृतज्येष्ठसुतो यथा ॥ ७६९ ॥
तच्छ्रुत्वा चर्मकारोऽपि निरानन्दो गतस्मयः । विप्रस्य कटुकैर्वाक्यैः श्रेष्ठिवन्मानसे भृशम् ॥ ७७० ॥
तारेन्दुर्भट्टवाक्यानि सुधारससमान्यथ । आकर्ण्य मुदितस्वान्तः सततं सुमना ययौ ॥ ७७१ ॥
अथ प्रातर्नृपाभ्यर्णमागत्य सह वेश्यया । ताराचन्द्रेण सर्वोऽपि स्ववृत्तान्तो निवेदितः ॥ ७७२ ॥
अथ श्रेष्ठी समाहूतो भूमिपालेन कोपिना । आगतः सोऽपि साशङ्कं नत्वा भूपमुपाविशत् ॥ ७७३ ॥
रोषरक्तेक्षणः क्ष्मापः साक्षेपं स्मेति भाषते । रे ! श्रेष्ठिन्नीदृशं कर्म मर्माऽऽविष्कुरुषेऽत्र किम् ? ॥ ७७४ ॥
अराजकमिदं राज्यं किं वा न्यायो न विद्यते ? । येन कार्याण्यनार्याणि क्रियन्ते निजयेच्छया ॥७७५॥
श्रेष्ठी सधैर्यमूचे च गत्वाऽभ्यर्णेऽस्य साञ्जसम् । संलापपूर्वकं राजन् ! निविष्टोऽहं यथाविधि ॥७७६॥
अनेनोचे सखेऽमीषां भाण्डानां मम विक्रयात् । संभाव्यते क्वचिल्लाभस्ततोऽजल्पमधीश्वर ! ? ॥७७७॥
त्वदीयपण्यराशीनां विक्रयो भविता न हि । ततोऽयमगदद्देव ! निर्भाग्योऽहं महामते ! ॥ ७७८ ॥
यत् किञ्चिद् रोचते तुभ्यं तद्भाण्डप्रस्थिकं सखे ! । भृत्वा शीघ्रं ग्रहीष्यामि कुभाण्डान्यखिलान्यपि ७७९
अङ्गीकृतमनेनाऽपि सत्यंकारो मयाऽर्पितः । अत्रार्थे साक्षिणो नाथ ! बहवो विहिता मया ॥ ७८० ॥
अथाह भूपतिः श्रेष्ठी न्याययुक्तं वचोऽवदत् । अनेन लभ्यमेवैतद् यतस्तिष्ठन्ति साक्षिणः ॥ ७८१ ॥

ताराचन्द्रस्ततः प्राह सस्मितं संमतं मम । यद्येष ददते मह्यं प्रस्थमेकं समीहितम् ॥ ७८२ ॥
लोभनन्दी ततः प्राह प्रस्थमेकं मनोगतम् । याचस्वेति विवादे हि कालक्षेपः क्षमेत किम् ? ॥ ७८३ ॥
ताराचन्द्रोऽप्यभाषिष्ट शृणु मे रुचिरं वचः । उत्तरानिलपूतानां खण्डितानामुदूखले ॥ ७८४ ॥
रामाकरगृहीतानां समक्षं नृपपर्षदः । प्रदेहि मशकस्याऽस्थ्नां प्रस्थं स्वच्छ[1]! ममाधुना ॥७८५॥

(युग्मम्)

एवं तारेन्दुना प्रोक्ते विलक्षोऽजन्यसौ वणिक् । असाध्यं न मतेः किञ्चिज्जलानामिव धीमताम् ॥८७६॥
सचित्रोऽपि समाहूतो नत्वा नृपमुपाविशत् । ऊचे नृपतिरेतस्य निषिद्धं किं क्रयाणकम् ? ॥७८७॥
सोऽप्यूचे दक्षिणं चक्षुरस्य ग्रहणकेऽस्ति मे । स्वर्णलक्षं गृहीत्वाऽसौ तदर्पयतु साम्प्रतम् ॥७८८॥
राज्ञोक्तं शोभनं वक्ति मन्त्र्ययं नयकोविदः । ताराचन्द्रस्ततः प्राह युक्तमुक्तं विपश्चिता ॥७८९॥
राजन्! मे मन्दिरे नूनं सहस्राणि दृशां नृणाम् । त्वन्मध्यपतितं नेत्रं न जाने हन्त! निश्चितम् ॥७९०॥
त्वं वामलोचनं मन्त्रिन्! समुद्धृत्य समर्पय । येनोपलक्ष्यते पूर्णं विदधामि मनोरथम् ॥७९१॥
विहस्याऽथ नृपोऽवादीद् युक्तियुक्तं वदत्ययम् । उपलक्ष्य यतः कर्त्ता नेत्रार्पणविधिं ननु ॥७९२॥
अहो! मतिप्रपञ्चोऽस्य यच्चक्रेऽहं निरुत्तरः । विचिन्त्येति स मायावी मौनमाश्रित्य निर्गतः ॥७९३॥

1 स्वच्छमते !, एवमपि ।

चर्मकारं समाहूतं ताराचन्द्रोऽप्यभाषत । कैमर्थ्यक्येन पण्यं मे दीयमानं निषेधसि ? ॥७९४॥
चर्मकृत् तमुवाचेति यावदस्मि न तोषितः । त्वया क्रयाणकं नैव तावद् देयं हि कस्यचित् ॥७९५॥
ताराचन्द्रोऽथ न्यगददिदं चर्मकृतां वर ! । अमुष्य रत्नचन्द्रस्य नरेन्द्रस्य सुतोऽजनि ॥ ७९६ ॥
तस्य जन्मनि तुष्टस्त्वं नवेति वद कद्वद ? । सोऽप्युवाच सखे! तुष्टः संजातोऽहं गिरा तव ॥७९७॥
ताराचन्द्रो नरेन्द्रस्य प्रणम्य क्रमपङ्कजम् । एतद्ग्रहत्रयीमुक्तो व्यवहारपरोऽजनि ॥ ७९८ ॥
इतश्च नगरे तत्र द्यूतकारो धनाढ्यः । क्षुधया पीडितः कामं तारेन्दुं समुपागमत् ॥ ७९९ ॥
ताराचन्द्र! क्षुधार्त्तोऽहं देहि मे भोजनं वरम् । अन्यथा जीवितव्यद्रुः क्षुद्दवेन विनाश्यते ॥ ८०० ॥
यतः—
क्षुधया परिभूतानां प्राणाः बुद्धिः पराक्रमः । एते सर्वे विलीयन्ते कल्पान्तेनेव पर्वताः ॥ ८०१ ॥
क्षुधाक्लीवस्य जीवस्य पञ्च नश्यन्त्यसंशयम् । सुवासनेन्द्रियबलं धर्मकृत्यं रतिः स्मृतिः ॥८०२॥
सगौरवं कृतस्नेहं ताराचन्द्रेण भोजितः । अन्नदानात्परं दानं न भूतं न भविष्यति ॥ ८०३ ॥
अथ द्यूतरतः सोऽपि लोभनन्दी गृहे निशि । पद्माकारमदात् खात्रं किमसाध्यं हि तादृशाम् ? ॥८०४॥
ॐ ह्रां ह्रीं नम इत्यादि मन्त्राक्षरपरायणम् । वारं वारं ताराचन्द्र इत्याख्यां ग्राहकं स्फुटम् ॥८०५॥
प्रज्वलद्वह्निकुण्डस्य पुरस्थं कृष्णमासुरम् । ध्यानमापूरयन्तं च दाहयन्तं तिलादिकम् ॥ ८०६ ॥

कैरवीरारुणपुष्पैः पूजयन्तं च देवताम् । अद्राक्षीदेष निभृतं श्रेष्ठिनं लोभनन्दिनम् ॥ ८०७ ॥
(त्रिभिर्विशेषकम्)

अमुमर्थं गदिष्यामि तारेन्दोः प्राणदायकम् । यतो मया गृहे भुक्तमेतस्य स्नेहगौरवात् ॥ ८०८ ॥
तृणमुत्तारितं मूर्ध्ना येन तस्याऽपि तन्यते । उपकारः किमेतस्य पुनः सर्वोपकारिणः ॥ ८०९ ॥
ध्यात्वेति विनिवृत्तोऽसौ प्रातस्तारेन्दुमन्दिरम् । यावद् गच्छति तावत् स मूकं लोकं विलोकते ॥८१०॥
अथाऽपृच्छत् कथं लोको गतासुरिव दृश्यते ! । ततः कश्चिन्नरोऽवोचद् दाहोऽभूद् श्रेष्ठिनस्तनौ ॥८११॥
तल्लोभनन्दिनो नूनं विस्पष्टं दुष्टचेष्टितम् । यतोऽभिचारमन्त्राणां माहात्म्यं हि निरर्गलम् ॥८१२॥
तत् ज्ञात्वा रत्नचन्द्रस्य नरेन्द्रस्यान्तिके गतः । तत् सर्वं कथयामास तदीक्षामास भूपतिः ॥ ८१३ ॥
यथावदुक्तं तत्सर्वं तदागम्याऽधिगम्य च । अबन्धयद् श्रेष्ठिगलेऽश्मपिण्डं पापपिण्डवत् ॥८१४॥
तं चिक्षेप महाम्भोधौ दुष्टशिक्षापरो नृपः । ताराचन्द्रोऽपि संजज्ञे विहितौषधवत्पटुः ॥ ८१५ ॥
योऽनर्थदण्डमीदृक्षं कुरुते क्रूरधीः स हि । लोभनन्दिवदम्भोधौ भवाम्भोधौ निमज्जति ॥८१६॥
प्रणम्याऽथ जिनं राजा राजमानो मुदा भृशम् । उवाचाऽनर्थदण्डस्य शुश्रुवे निखिलं वचः ॥ ८१७ ॥

१ रक्तपुष्पप्रसूनैश्चेत्यपि ।

अनर्थदण्डमुज्झन्ति ये नराः शिववादिनः । तेषामर्थाः प्रसिद्ध्येयुरनर्थानामिवोज्झनात् ॥ ८१८ ॥
अथ मल्लिः प्रभुः प्राह शिक्षाव्रतचतुष्टयीम् । तत्र सामायिकं देशावकाशिकं च पौषधम् ॥८१९ ॥
अतिथेः संविभागश्च शिक्षाव्रतचतुष्टयीम् । यः पालयति पुण्यात्मा तस्य सिद्धिरसंशयम् ॥८२०॥
अङ्गिनां समभावो यः सर्वभूतेषु भावतः । प्राहुः सामायिकं तज्ज्ञास्तत् शिक्षापदमादिमम् ॥८२१॥
आद्यशिक्षापदस्थस्य श्राद्धस्याऽपि यतेरिव । चन्द्रावतंसनृपतेरिव कर्मक्षयो भवेत् ॥ ८२२ ॥
नगरं नाम साकेतं सङ्केतगृहवत् श्रियाम् । चन्द्रावतंसकस्तत्र नृपतिः समजायत ॥ ८२३ ॥
हिमवृष्टिं विकुर्वाणः स्तनयित्नुरिवाधिकम् । पद्मिनीमानलुण्टाकः शिशिरर्तुरवातरत् ॥ ८२४ ॥
शिशिरे वर्त्तमानेऽस्मिन् माघमासेऽनघाशयः । रजन्यामगमद् राजा वासवेश्म गतस्मयः ॥ ८२५ ॥
विधिवद् भावनालीनो राजचिह्नैर्विवर्जितः । दण्डकोच्चारसम्पूर्णमादात् सामायिकं व्रतम् ॥८२६॥
प्रज्वलिष्यति दीपोऽसौ यावद् ध्वान्तविलोपकः । स्पर्धयेव मया तावत् स्थेयं ध्यानवता सता ॥८२७॥
विचिन्त्येत्थं महीनाथः सामायिकपवित्रितः । आतिष्ठत् प्रतिमायां स रौद्रार्त्तध्यानवर्जितः ॥८२८॥
तत् तल्पपालिका ध्वान्तं स्वामिनो मा स्म भूदिति । गते प्राग्यामिनीयामे प्रदीपे तैलमाक्षिपत् ॥८२९॥
अचिन्तयन्नृपो मेऽसौ कर्मक्षयविधायिनी । [1]संधास्यामि निजं भावं प्राक्तनकर्मभेदनम् ॥८३०॥

१ संध्यास्यामीत्यपि ।

गते द्वितीये यामेऽथ प्रदीपेऽत्र गृहस्थिते । आक्षिपद् जाग्रती तैलं सा शय्यापालिका पुनः ८३१
ततोऽप्यचिन्तयद् राजा रणादौ कष्टमुत्कटम् । सोढं मया कियच्चेदं परम्परसुखप्रदम् ? ॥ ८३२ ॥
व्यतीते रजनीयामे तृतीये तल्पपालिका । चिक्षेप मल्लिकायां तु तैलं सा भक्तमानिनी ॥८३२॥
पुनर्दध्यौ महीपालः क्षालयिष्याम्यहं निजम् । पापं तापविनिर्मुक्तः शरीरे स्ववशे सति ॥ ८३४ ॥
सर्वोऽपि सहते कष्टं प्रायः परवशः पुमान् । कर्मक्षयाय तन्नैव, कर्मनिर्मूलनं त्विदम् ॥ ८३५ ॥
श्रमोत्पन्नव्यथाखिन्नः स प्रदीप इवाऽचिरात् । विभातायां विभावर्यां निर्वाणाऽभिमुखोऽभवत् ॥८३६॥
अतिप्रवृद्धभावोऽसौ विहिताऽऽलोचनादिकः । आयुःक्षये विपद्याऽसौ महर्द्धिस्त्रिदशोऽजनि ॥८३७॥
सामायिकव्रतं चक्रे यथाऽनेन महीभुजा । तथाऽन्यैरपि कर्तव्यमिदं सर्वसुखप्रदम् ॥ ८३८ ॥
दिग्व्रते योऽवधिश्चक्रे तत्संक्षेपो दिने दिने । देशावकाशिकं तत् स्यात् शिक्षाव्रतं द्वितीयकम् ॥८३९॥
देशावकाशिकं यस्तु परिपालयति व्रतम् । स सुखी जायते धीमान् धनसेनधनेशवत् ॥८४०॥
तथाहि रत्नखेटाख्ये खेटे रत्नधनाभिधः । श्रेष्ठी श्रेष्ठमतिस्तस्य धनसेनसुतोऽजनि ॥ ८४१ ॥
स सर्वदा नीचसेवी स्वभावेन विदूषकः । परापवादतन्निष्ठः साधूनामपि दूषकः ॥ ८४२ ॥
अन्येद्युर्विजने श्रेष्ठी प्रेम्णा पुत्रमजूहवत् । परापवादं मा वत्स ! कार्षीः कीर्त्तिलताहिमम्[1]॥८४३॥

1 सम्यगिति पर॰ पाठ. ।

मूलं परापवादद्रोः कलिः, स्कन्धश्च दुर्वचः । धर्मभ्रंशः प्रसूनानि फलं दुर्गतिसंगतिः ॥ ८४४ ॥
नीचसंगाच्चिरं पुत्र ! सुदीर्घा भवसंततिः । शृणु चन्द्रयशोवृत्तं वृत्तं नवभवावधि ॥८४५॥
तथाहि भरतक्षेत्रे पुरं ब्रह्मपुराभिधम् । ब्रह्मसेनो नृपस्तत्र जयसेनो जिघांसुभिः ॥८४६॥
निःशेषशास्त्रविदुरो विदुरोऽस्य पुरोहितः । पुरन्दरयशास्तस्य भार्या शीलधुरन्धरा ॥८४७॥
तयोश्चन्द्रयशाः पुत्री वल्लभा निजजीववत् । पैतृके साऽर्हतो धर्मे नाऽकार्षीद् वासनां क्वचित् ॥८४८॥
कलिकाननकन्दल्या पैशून्याऽशून्यचित्तया । यशोदेववणिक्पत्न्या ब्रह्मसुन्दरीसंज्ञया ॥८४९॥
गृद्धया कामभोगेषु सदाचारपथद्विषा । तस्या अजायत प्रीतिः सख्यं तुल्ये स्मृतं यतः ॥८५०॥
(युग्मम्)

वत्सेऽनया समं सख्यं न श्रेयांसि समाश्रयेत् । न तथोद्योतकृद् रत्नं सर्पमूर्ध्नि यथा भिये ॥८५१॥
इत्थं सा प्रतिषिद्धाऽपि पितृभ्यां न निवर्त्तते । यद् यन्निवारितं प्रायः तत्तदाऽऽसेवते जनः ॥ ८५२ ॥
अन्येद्युरुन्मनाश्चन्द्रयशाः सख्याऽनयोदिता । मूर्खचित्तमिवात्यन्तं किमु शून्येव लक्षसे ? ॥८५३॥
सखि ! प्रियो विरक्तो मे रक्तो मदिरयेव सः । प्रकामं मदिरावत्या न मां दृष्ट्वापि वीक्षते ॥८५४॥
अजातनन्दना कालं निर्गमिष्यामि किं सखि !? । न पुत्रो न पतिश्चापि केवलं जन्म हार्यते ॥८५५॥
अलं सखि ! विषादेनाऽऽकर्णयौपयिकं वचः । नीलीरागनिभं रागं यथा कुर्यात् त्वयि प्रियः ॥८५६॥

अत्रास्ति धर्मधीर्नाम पुरः प्रव्राजिका वहिः । बहुश्रुता सप्रभावा चाऽस्मिन् कर्मणि कर्मठा ॥८५७॥
अथ द्वाभ्यां तत्र गत्वा पूजयित्वा धनादिभिः । पत्युर्वृत्तान्त आख्यातः साऽत्रादीन्मा विषीदतां ॥८५८॥
ब्रह्मसुन्दर्यथोवाचाऽनुगृहीता त्वयाऽम्बिके ! । युक्तं परोपकाराय प्रवर्त्तन्ते भवादृशाः ॥ ८५९ ॥
अथोच्चाटननामोच्चैश्चूर्णं प्रव्राजिका रहः । अदाच्च चन्द्रयशसे दुष्टकर्मेव मूर्त्तिमत् ॥ ८६० ॥
तद्योगचूर्णमाहात्म्यात् शिरसि क्षेपणात् पतिः । विरक्तो मदिरावत्यां रक्तश्चन्द्रयशस्यभूत् ॥ ८६१ ॥
बद्धं क्लिष्टं तया कर्म महादुःखनिबन्धनम् । विपाको यस्य संभावी बहुसंसारकारणम् ॥ ८६२ ॥
कालक्रमेण सा मृत्वा समभूत्पर्वते वशा । अप्रिया यूथनाथस्य तत्तत्कर्मविपाकतः ॥ ८६३ ॥
यत्र सा क्रीडति प्रीत्या तत्र एष न गच्छति । तां विलोक्य प्रजज्वाल नवेनेव दवेन सः ॥८६४॥
अथ मृत्वा गिरौ तत्र वानरीत्वेन साऽभवत् । अनिष्टा पूर्ववत् पत्युः स्वदुष्कृतवशंवदा ॥ ८६५ ॥
अन्येद्युर्यूथनाथेन ताडिता सा वलीमुखी । भ्राम्यन्ती शून्यहृत् पुंसा केनचिद् विधृता हठात् ॥८६६॥
अथायःशृङ्खलाबद्धा महादुःखप्रपीडिता । मृत्वाऽभूत् कुक्कुटीत्वेन कुत्रचित् कौलिकौकसि ॥ ८६७ ॥
तथापि कुकुटस्याभूदनिष्टा पूर्वजन्मवत् । मृत्वा बिडालिकात्वेन जाता तत्रापि पूर्ववत् ॥ ८६८ ॥
अथ मृत्वाऽभवत् पत्नी चाण्डालस्य सदाधियुक् । दुर्गन्धा दुर्भगा क्रूरा वामना पामनाऽपि च ॥८६९॥
ताडयित्वा श्वपाकेन गृहाद् निष्कासिता सती । भ्राम्यन्ती कानने घोरे निध्याता साधुपुङ्गवैः ॥८७०॥

पन्था धर्मपरेऽस्माकं दर्श्यतां मुनयोऽवदन् । अनया दर्शितः पन्थाः साधवः प्रोचिरेऽथ ताम् ॥ ८७१॥
भद्रे ! भद्रङ्करो धर्मः कार्यः स्वस्य हितेच्छया । साऽवदत्कीदृशो धर्मोऽकथयंस्ते यथाविधि ॥ ८७२ ॥
ततः प्रभृति सा शुद्धं कुर्वाणा धर्ममार्हतम् । तत्कर्मदोषशेषांऽशात् सुताऽभूत् श्वेतवीपतेः ॥ ८७३ ॥
कोशलस्वामिना सार्कं कृतोद्वाहेयमप्यभूत् । तद्रूपं यक्षिणी काचिद् विकृत्याऽन्तःपुरेऽगमत् ॥ ८७४ ॥
तद् वृत्तं श्वेतवीनाथपुत्री ज्ञात्वाऽतिदुःखिता । प्रवर्तिनी समीपेऽगाद् नत्वाऽविक्षद् यथासनम् ॥८७५॥
ज्ञानादुक्तवती प्रव्राजिकाचूर्णादि सा सती । ततोऽस्या गलितं मोहध्वान्तं बोधिरदीप्यत ॥ ८७६ ॥
जातिस्मरणमुत्पेदे संवेगः प्रासरद् हृदि । कियद्भगवति ! क्लिष्टं मम कर्माऽस्ति साम्प्रतम् ॥ ८७७ ॥
ऊचे प्रवर्तिनी वत्सेऽहोरात्रमिति कर्म ते । अथाऽव्यदेषा मे प्राणनाथो ज्ञास्यति मां कथम् ? ॥८७८॥
इदानीं जातशङ्कस्ते प्रियो निशि कथश्चन । प्रतिमां तीर्थनाथस्य समीपस्थां करिष्यति ॥ ८७९ ॥
तां दृष्ट्वा यक्षिणी दूरादपयास्यति दस्युवत् । जिनार्च्चायाः पुरो यस्मान्न दुष्टाः स्थातुमीश्वराः ॥८८०॥
प्रवर्त्तिनि ! न सा पत्युस्तद् विधास्यति खण्डनम्। साऽव्यत् शुभाशये ! नैव किंचित् कर्त्ता शुभोदयात् ८८१॥
ततः प्रभृति ते भर्त्ता कर्त्ता त्वां प्राणवल्लभाम् । सर्व्वथा पूर्व्वसंभूतः क्षिप्तः कर्म्मभवो यतः ॥ ८८२ ॥
प्रवर्त्तिन्यर्हतो धर्म्मे तत्त्वं किमपि यन्मतम् । तद् ब्रूहि करुणां कृत्वा यतस्त्वं करुणानिधिः ॥८८३॥

१ यथात्थमेषोऽपि पाठः ।

प्रधानं सर्व्वमन्त्रेषु भीतानां वज्रपञ्जरम् । साधकं मुक्तिमार्गस्य दीपकं ज्ञानसम्पदाम् ॥ ८८४
जीववत् शाश्वतं साऽथ नमस्कारं यथाविधि । अशिक्षयत्प्रियां राज्ञः सा सम्यक् प्रत्यपद्यत ॥ ८८५॥
तत्रस्थैव नमस्कारतत्परा नृपवल्लभा । सकलां गमयामास क्षणवत्क्षणदां मुदा ॥ ८८६ ॥
ततस्तस्याः पतिर्वृत्तं यक्षिण्या अवगम्य च । तमुपाश्रयमागत्य देव्या अनुनयं व्यधात् ॥ ८८७ ॥
आर्यपुत्र ! न ते किञ्चित् कुप्यामः, कर्मणे भृशम् । निमित्तमात्रं सर्वोऽप्यपराधगुणयोरपि ॥ ८८८ ॥
अथोवाच नृपो देवि ! कर्मणे कुप्यसि कथम् ? । साऽऽचख्यौ मूलतो वृत्तं प्रवर्त्तिन्या निवेदितम् ॥८८९॥
निशम्योचे नृपः प्राच्यकर्मणां फलमीदृशम् । अनुभूतमनुस्यूतमिव पत्न्या भवे भवे ॥ ८९० ॥
ततः प्रवर्तिनीं नत्वा धामाऽगात्सप्रियो नृपः । साऽपि द्वादशधा धर्मं परिपाल्य दिवं ययौ ॥ ८९१ ॥
एतच्चन्द्रयशोवृत्तं श्रुत्वा पुत्र ! पवित्रधीः । नीचसंगं विमुञ्चाऽऽशु चेदिच्छसि समुन्नतिम् ॥ ८९२ ॥
नत्वा तातमसौ प्राह नीचसंगात् समन्ततः । निवृत्तोऽहं प्रवृत्तस्तु तवाऽध्वनि शुभाशयम् ॥ ८९३ ॥
अहं तातार्हतं धर्मं श्रोतुमिच्छामि साम्प्रतम् । ततोऽसौ कथयामास श्रावकव्रतपद्धतिम् ॥ ८९४ ॥
उपादत्तार्हतो धर्मं सद्गुरोरिव भाविकम् । विशेषाच्च मनश्चक्रे व्रते देशावकाशिके ॥ ८९५ ॥

१ किमु कुप्यसीत्यपि । २ स गुरोः सद्गुरोरिव, एवमपि ।

अन्येद्युर्जनकादेशात् पण्यान्तरजिघृक्षया । चलितः पूर्णगोणीकैः वृषैः पञ्चशतैर्युतः ॥ ८९६ ॥
कण्ठबद्धस्फुरद्घण्टानिर्घोषाः प्रासरंस्तराम् । देशान्तरश्रियामाकारणदूता इवोद्भटाः ॥ ८९७ ॥
वङ्गाऽङ्गयोरन्तराले सार्थस्तस्योषितोऽखिलः । मिमिलुरपरे सार्थं सार्था वार्धाविवापगाः ॥ ८९८ ॥
धनसेनोऽथ शर्वर्यां कृतार्चस्त्रिजगद्गुरोः । आ सार्थाद् विदधे देशावकाशिकं व्रतं मुदा ॥ ८९९ ॥
इतश्च निशि कोऽप्येत्य जगाद वणिजां पतिम् । देव ! नाहलसंघाताश्चेलुः सार्थजिघृक्षया ॥ ९०० ॥
इदं वृत्तं परेषां स वैदेहानां जगाद तु । तेऽप्यूचुस्तर्हि वेगेन नश्यतां धनसेन ! भोः ! ॥ ९०१ ॥
न्यगदद् धनसेनोऽथ व्यूहं कृत्वाऽत्र तिष्ठत । नाहलानीकिनीसंघाः किं करिष्यन्ति जाग्रताम् ? ॥९०२॥
यष्टिभिर्मुष्टिभिश्चापैः प्रस्तरैर्गोलकादिभिः । व्यूहभेदं विधास्यन्ति धनसेनेति चिन्तय ॥ ९०३ ॥
अथाऽभ्यधाद् धनसेनो मया स्थातव्यमत्र यत् । आ सार्थात्परतो यस्मान्निषेधो गमने निशि ॥९०४॥
अहो ! ते मूर्खता भद्रावादीद् यन्नियमो मम । स्वस्थावस्थासु कर्त्तव्यं व्रतस्य परिपालनम् ॥ ९०५ ॥
भद्र ! धर्मप्रभावात्ते भूयाद् रक्षा निशान्तरे । वयं नु सधना यामो नश्यतां नास्ति भीः क्वचित् ॥९०६॥
वैदेहा अपरे सार्थमादाय रजनीमुखे । भीत्या मृगा इवाऽनश्यन्नास्ति मृत्युसमं भयम् ॥ ९०७ ॥
तेषां प्रणश्यतामर्द्धमार्गे भिल्ला उदायुधाः । आययुः संमुखं मूर्त्ताः कालरात्रिसुता इव ॥ ९०८ ॥
अथ तैर्वेष्टितः सार्थः शरीरीवोग्रकर्मभिः । गृहीतसारश्च कृतः प्रहतः प्रस्तरादिभिः ॥ ९०९ ॥

अथ प्राणान् समादाय नेशुः सार्थजना निशि । धनसेनस्तु कुशली तत्रस्थो व्रतपालनात् ॥ ९१० ॥
अवबुद्ध्य स्वरूपं तत् प्रनष्टा गतपौरुषात् । विशेषतो रतो जैने धर्मेऽभूत् सुसमाहितः ॥ ९११ ॥
अथ प्राप्य स्वकीयं तत् पुरं रत्नपुराभिधम् । समुपार्जितलक्ष्मीकः श्राद्धव्रतमपालयत् ॥ ९१२ ॥
पर्यन्तेऽनशनं कृत्वा समाधिध्यानतत्परः । मृत्वाऽभूत् प्रथमे कल्पे सुरो ललितसंज्ञकः ॥ ९१३ ॥
देशावकाशिकं शुद्धं यथाऽनेन सुरक्षितम् । तथाऽन्यैरपि भूपाल ! पालनीयं विवेकिना ॥ ९१४ ॥
श्रीकुम्भो न्यगदद् नाथ ! धनसेनः कृतार्थधीः । यस्येदृक्षं मनो धर्मे सुस्थितं परमार्थतः ॥ ९१५ ॥
वरं पुरं शरीरं च द्रविणं च त्यजन्त्यपि । त्यजन्त्यऽभिग्रहं नैव जीवितव्यव्ययेऽपि हि ॥ ९१६ ॥
पौषधव्रतदृष्टान्तं स्वामिन् ! श्रोतुं समुत्सुकः । केषां तृप्यन्ति चेतांसि यौष्माकीणवचःश्रुतौ ? ॥९१७॥
अथाऽभ्यधाद् जिनो मल्लिः संदेहध्वान्तभास्करः । माकन्दफलसप्रीत्या गिरा तत्त्वकिरा भृशम् ॥९१८॥
पौषं दत्ते क्रमाद् ध्यानधर्मस्य शुभदायिनः । इति निष्पत्तितः प्राहुस्तत्त्वज्ञाः पौषधव्रतम् ॥ ९१९ ॥
केचित् पौषधतन्निष्ठा मृत्युदा अपि वेदनाः । सहन्तेऽन्यत्वभावेन राजन् ! शिखरसेनवत् ॥ ९२० ॥
तथाहि मिथिलापुर्यां विजयी विनयी नयी । राजा विजयधर्माख्यश्चन्द्रधर्माऽस्य वल्लभा ॥ ९२१ ॥
अन्येद्युरनवद्याङ्गी खेलन्ती सममालिभिः । विशिष्टलक्षणाधारा स्त्रीरत्नमिति कश्चन ॥ ९२२ ॥

व्यामोह्य विद्यया लोकान् विद्यासाधनहेतवे । जह्रेऽन्तःपुरमासीनां चन्द्रधर्मां निशामुखे ॥९२३॥ (युग्मम्)
अस्या अपहृतिं ज्ञात्वा निधेरिव धराधवः । मूलच्छिन्नांह्रिप इव पपात पृथिवीतले ॥ ९२४ ॥
चन्दनद्रवनिष्यन्दितालवृन्तमहानिलैः । चिरं कृतप्रतीकारो मूर्च्छाविच्छेदमाप सः ॥ ९२५ ॥
हा ! प्रिये ! हा ! प्रिये ! राकाशशाङ्कवदनानघे ! । कुतोऽस्मान् त्वमनापृच्छय गताऽसि मृगलोचने ! ॥९२६॥
त्वां विना नगरं देवि ! शून्यमेतद् विलोक्यते । त्वदनु प्रस्थिताः प्राणाः शून्यमस्थात् कलेवरम् ॥९२७॥
एवं दुःखपरे राज्ञि चतुर्थे दिवसे दिवः । जटाजूटधरो मन्त्रसिद्धः कश्चिदुपागतः ॥ ९२८ ॥
वयस्य ! मन्त्रसिद्ध्यर्थं तव कान्ता मया हृता । एष कल्पो यतोऽमुष्याऽऽराधने गुरुणोदितः ॥९२९॥
तां जामिमिव मे विद्धि न ते पीडा भविष्यति । षण्मासान्ते त्वया सार्कं संगमः साधु सेत्स्यति ॥९३०॥
इत्युदित्वा गते तस्मिन् पुनः मूर्च्छामवाप सः । आर्द्रीभूतं च तद् दुःखं पिटको घर्षणादिव ॥ ९३१ ॥
मूर्च्छान्ते प्रेयसीं स्मृत्वा ध्यानी मौनी च सोऽभवत् । पल्योपमोपमास्तस्य बभूवुर्दिवसाः कति ॥९३२॥
व्यामोहतिमिरे तस्य दूरीभूते कथञ्चन । जहृषुः सचिवाः सर्वे लब्धाऽपूर्वनिधानवत् ॥ ९३३ ॥
अत्रान्तरे समागत्योद्यानपालोऽप्यभाषत । विजयस्व महीपाल ! मङ्गलैरतुलैर्भृशम् ॥ ९३४ ॥
तवोद्याने जिनस्वामी गजगामी समागतः । अनेकसंशयध्वान्तध्वंसकस्तिग्मभानुवत् ॥ ९३५ ॥
श्रुत्वेदं हर्षरोचिष्णुर्द्राग् पारितोषिकं नृपः । दत्त्वा व्यसृजदेनं तु स्वयमागाच्च वन्दितुम् ॥ ९३६ ॥

प्राकारत्रितयं दृष्ट्वा भ्राजमानं जिनेशितुः । धाराकदम्बवद् धाराहतो रोमाञ्चितोऽभवत् ॥ ९३७ ॥
ततः प्रदक्षिणीकृत्य तीर्थनाथं क्षमापतिः । स्तुत्वा स्तोत्रैर्विचित्रैश्च यथास्थानमुपाविशत् ॥ ९३८ ॥
अनादिनिधनो जीवो बद्धः कर्मभिरुद्भटैः । दुर्वातभ्रामितः पोत इवाम्भोधौ भ्रमत्यलम् ॥९३९॥
तत्रैव भ्राम्यतो द्वीपकल्पः कल्पद्रुमोपमः । जैनो धर्मः स च द्वेधा साधुश्राद्धविभेदतः ॥ ९४० ॥
साधुधर्मो यथा प्रोक्तो व्रतपञ्चकबन्धुरः । अद्वीयानयं मार्गो लोकाग्रमुपतिष्ठते ॥९४१॥
श्राद्धधर्मात् परं मोक्षो भवति द्वित्रिजन्मतः । अयं तु सुकरो ज्ञेयः प्रायशो विषयैषिणाम् ॥ ९४२ ॥
कस्य धर्मस्य माहात्म्यादभूवं पृथिवीश्वरः । इत्युक्ते भूभुजा तेन प्रोचे वाचंयमाग्रणीः ॥९४३॥
आसीदिहैव भरते विन्ध्यसंज्ञो महीधरः । चतुर्विधगजोत्पत्तिभूमिर्भूमितिदण्डवत् ॥ ९४४ ॥
तस्मिन् शिबिरसेनोऽभूत् पल्लीशः क्षत्रियाग्रणीः । जन्तुजातवधे निष्ठो गरिष्ठः स्तेयसाहसः ॥ ९४५ ॥
इयं ते प्रेयसी प्रेमरत्नरोहणभूमिका । समभूत् श्रीमती नाम्ना पल्लिश्रीरिव गेहिनी ॥ ९४६ ॥
गुञ्जामुक्ताफलाहारा वल्कलाम्बरधारिणी । बर्हिपिच्छकृतोत्तंसा प्रियङ्गुद्युतिभासुरा ॥९४७॥
त्वया सह सदुर्गाद्रिनिकुञ्जे कृतचङ्क्रमा । पिबन्ती नैर्झरं वारि त्रासयन्ती मृगीरपि ॥ ९४८ ॥
यूथभ्रष्टमिव न्यङ्कुं सार्थच्युतमिवाध्वगम् । एकं ददर्श सा साधुं पर्यटन्तं महागिरौ ॥ ९४९ ॥

(त्रिभिर्विशेषकम्)

अथोवाच भवान् साधो! कस्माद् भ्राम्यन्निहाऽऽगतः। सोऽप्याख्यन्निजकाद् गच्छाद् भ्रष्टोऽहं दिवसात्यये९५०

नाऽहं किञ्चिद् क्वचिद् वेद्मि दिग्मूढ इव साम्प्रतम् । दर्शयतु भवान् मार्गं श्रेयस्ते भावि भाविकः॥९५१॥

अथैष स्वगृहे नीत्वा स्थापयित्वा वराश्रये । वस्त्रान्नपानशय्याभिर्भवद्भ्यां[1] प्रतिलाभितः ॥९५२॥

शृण्वतोरार्हतं धर्मं दम्पत्योर्वासनाऽभवत् । अशिक्षेतां भवन्तौ चाऽऽवश्यकादिविधिं पुनः ॥९५३॥

चतुष्पर्व्यां ग्रहीष्यामि पौषधं पातकौषधम् । एवं निश्चयमाधत्त भवान् भवविरागधीः ॥९५४॥

अन्येद्युः शिखरसेनोऽमावास्यां[2] शुद्धवासनः । अगृह्णात् पौषधं तद्वत् श्रीमत्यपि शुभाशया ॥९५५॥

पुच्छेनाऽऽच्छोटयन् पृथ्वीं नादैर्मुखरयन् दिशः । कोपाग्नेरर्चिषा रज्यल्लोचनद्वयदीपिकः ॥९५६॥

मूर्त्तो रौद्रो रसः प्रेताधिपतेः प्रतिहस्तकः । इतश्चाऽगाद् निशीथिन्यां पारीन्द्रः पौषधालये ॥९५७॥

(युग्मम्)

तं दृष्ट्वा धन्व धन्वेति भाषमाणं मुहुर्मुहुः । भवन्तं वीक्ष्य त्वत्पत्नी प्रोचे वाचं मिताक्षरम् ॥९५८॥

नाथ! सन्यस्तशस्त्रस्य पौषधव्रतशालिनः । जन्तोर्घातं न दातुं ते युज्यते जैनसाधुवत् ॥ ९६९ ॥

सहस्वोपसर्गममुं कर्म्मेन्धनहुताशनम् । येन ते शिवशर्माणि भावीनि करगोचरे ॥ ९६० ॥

श्रुत्वैवं वचनं चारुगुरुवाक्यमिवापरम् । भवान् क्षान्तिवरागारे स्थितः साम्यमहाधनः ॥९६१॥

---

१ प्रतिलाभ्यते, इत्यपि । २ अमावासीशब्दस्य सप्तम्यन्तमेतत् । ३–मानस , एवमपि ।

ततः सिंहेन दुःसह्यं भवान् शिरसि ताडितः । अनित्यतादिभावज्ञ इत्याशु ध्यानवान् भवान् ॥९६२॥
रे ! जीव ! किमिदं कष्टं यत्सोढा नरकोदरे । तदिदं वर्णिकामात्रं दर्श्यते तेन साम्प्रतम् ॥९६३॥
रे ! जीव ! शतशः प्राणत्यागस्तेऽजनि संसृतौ । पाण्डित्यमरणं नैव प्राप्तं कर्म्मद्रुपावकम् ॥९६४॥
स्मरन्निति भवान् मृत्वा भूत्वा नाकी च लान्तके ।त्वमभूः पृथिवीपालस्तद्वदेषाऽपि ते प्रिया ॥९६५॥
तत्पूर्व्वं पशवो भद्र ! निरागसो वियोजिताः । तद्विपाकं विरहेण सहसे दुःसहं चिरम् ॥ ९६६ ॥
श्रुत्वेति तीर्थकृत्प्रोक्तं लघुकर्म्मा महीपतिः । राज्ये पुरन्दरपुत्रं न्यस्याऽभूत् श्रमणोत्तमः ॥९६७॥
ततस्तीर्थकरोपान्ते तपस्तप्त्वा सुदुष्करम् । अन्तकृत्केवलीभूय राजर्षिः प्राप निर्वृतिम् ॥ ९६८ ॥
तेन विद्याभृता नीता तत्र सा वल्लभेशितुः । श्रुत्वा तीर्थकरप्रोक्तं प्रव्रज्याऽथ शिवं ययौ ॥९६९॥
अथ नत्वाऽवदत् कुम्भपृथ्वीशः प्राज्यविक्रमः । स्वामिन् ! पोषधदृष्टान्तो जातः कर्णावतंसताम् ॥९७०॥
कृतार्थः शिखरसेनः पौषधव्रततत्परः । येन प्राणात्ययेऽप्युच्चैः पालितं पौषधव्रतम् ॥ ९७१ ॥
इदानीं श्रोतुमिच्छामि तुर्यं शिक्षाव्रतं प्रभो ! । श्राद्धधर्मो भवेद् येन समग्रोऽथाह तीर्थकृत् ॥ ९७२ ॥
तुर्यं शिक्षाव्रतं प्राहुरतिथेः संविभागतः । प्रासाद्य साधवे काले दानात् प्राशुकवस्तुनः ॥ ९७३ ॥
अतिथेः संविभागः स्यादेतद्व्रतनिषेवणात् । भाविनी चन्दना वीरतीर्थे निर्वाणगामिनी ॥ ९७४ ॥

१ स्वर्गी, इतीतरदपि ।

तथाहि—

इक्ष्वाकुवंशासिद्धार्थनन्दनः पावनाकृतिः । सुवर्णवर्णरुचिरः सिंहाङ्कः सिंहविक्रमः ॥ ९७५ ॥
गृहीतचारुचारित्रश्छद्मस्थः छद्मवर्ज्जितः । विहरन्नगरीं प्राप कौशम्बीं चरमो जिनः ॥ ९७६ ॥ (युग्मम्)
तत्र राजा शतानीकः शतानीकजिताहितः । सुता चेटकराजस्य तस्य देवी मृगावती ॥ ९७७ ॥
सुगुप्तः सचिवस्तस्य नन्दाख्या तस्य गेहिनी । सुवयस्या मृगावत्याः परमप्रीतिभूरभूत् ॥ ९७८ ॥
श्रेष्ठी धनावहस्तत्र धनैर्धनदसन्निभः । मूलाख्या प्रेयसी तस्य गृहकर्म्मधुरन्धरा ॥ ९७९ ॥
अत्रार्हन् पौषमासस्य श्यामले प्रतिपद्दिने । जग्राहाऽभिग्रहममुं दुर्ग्राह्यमितरैर्जनैः ॥ ९८० ॥
मुण्डिता लोहनिगडबद्धपादा तपःपरा । रुदती सुदती किंचिन् मन्युना राजपुत्रिका ॥ ९८१ ॥
प्रेष्यभावं गता काचिद् देहल्यन्तःस्थितक्रमा । बहिःक्षिप्ताऽपरपदा भिक्षुकेषु गतेष्वपि ॥ ९८२ ॥
कुल्माषान् सूर्पकोणेन यदि मह्यं प्रदास्यति । तदैवाऽहं विधास्यामि पारणामन्यथा न तु ॥ ९८३ ॥
नीचोच्चेषु गृहेषूच्चैर्गोचराऽध्वानमागतः । अलक्ष्याभिग्रहो वीरः पर्यभ्राम्यत् दिने दिने ॥९८४॥
दीयमानां मुहुर्भिक्षामगृह्णति जिनेश्वरे । अभिग्रहवशेनाऽथ पौराः खेदमुपागमन् ॥९८५॥
अर्हन्ननात्तभिक्षोऽसौ सहमानः परीषहान् । अनयंश्चतुरो मासान् दिवसानिव निर्ममः ॥९८६॥
अन्येद्युश्चरमस्वामी सुगुप्तौकसि भिक्षया । प्रविशन्नैक्षि तत्पत्न्या सुमेरुरिव जङ्गमः ॥९८७॥

नन्दयाऽऽनन्दसंपूर्णं वस्तुकल्पमढौक्यत । धन्या धन्येति भाषिण्या यद् वीरो गृहमागतः ॥ ९८८ ॥
अनुकूलमभूत् दैवं सत्यार्था आशिषोऽपि च । उज्जृम्भितं मुहुः पुण्यं तुष्टा मे कुलदेवता ॥ ९८९ ॥
एवं मनसि बिभ्रत्यामभिग्रहवशाद् जिनः । अनात्तभिक्षस्तद्गेहाद् निर्ययौ गजलीलया ॥९९०॥
अधन्या मन्दभाग्याऽहमसंपूर्णमनोरथा । यथागतः तथागच्छत्येष चिन्तामणिः श्रिया ॥ ९९१ ॥
एवं खेदपरां नन्दां दास्यूचेऽयं दिने दिने । आयाति याति च स्वामी तद्धेतुरवगम्यताम् ॥९९२॥
इत्थमाकर्ण्य नन्दाऽपि सखेदा पत्युरग्रतः । वीरस्याऽनात्तभिक्षत्वं कथयामासुषी तदा ॥ ९९३ ॥
परचित्तोपलक्षिण्या किं कार्यं भवतां धिया ? । यदसौ जगतां नाथो गृहमायाति याति च ॥ ९९४ ॥
जानात्वभिग्रहं प्रेयान् दुर्लक्षे धीप्रयोगतः । सर्वज्ञेनेव कार्याणि ज्ञायन्ते भवता धिया ॥ ९९५ ॥
अभुक्ते सुगुरौ[1] नाथ ! भुज्यते किं विवेकिभिः ? । अन्यथा पशुवज्जन्म वयं मन्यामहे निजम् ॥९९६॥
ततो मन्त्री जगादैवं तीर्थेशितुरभिग्रहम् । यथातथा करिष्यामि पूर्णं प्रातः मृगेक्षणे ! ॥ ९९७ ॥
विजयाख्या प्रतीहारी मृगावत्यास्तदागता । तयोरालापमाकर्ण्य गत्वा देव्या उवाच च ॥ ९९८ ॥
मृगावत्यपि तत्कालं विदधे खेदमुच्चकैः । जिनशासनभक्तानां किमिदं किल कौतुकम् ॥ ९९९ ॥
संभ्रान्तस्तां शतानीकोऽपृच्छत् खेदनिबन्धनम् । तस्याः हृदयवासिन्याः संक्रान्तं हृदयादिव ॥१०००॥

१ भुवननाथे, इत्यपरम् ।

उच्चकैः खेदसंच्छन्ना मन्दध्वाना मृगावती । व्याजहार नृपस्याऽग्रे दीनं दीनं महासती ॥ १००१ ॥
चराचरं चरैर्विश्वं जानते जगतीभुजः । स्वपुरीमपि नैव त्वमहो ! ते मतिकौशलम् ॥ १००२ ॥
त्रैलोक्याधिपतिं वीरं वसन्तं नात्र वेत्सि किम् ? । अथवा राज्यलुब्धा हि गुरुपूजाप्रमद्वराः ॥१००३॥
राजा बभाषे धिग् धिग् मां यदसौ परमेश्वरः ? । अलक्ष्याभिग्रहोऽप्युच्चैः संपूर्णाभिग्रहो न यत् ॥१००४॥
साधु साधु प्रिये ! वीराभिग्रहं प्रेरितः प्रति । मन्त्री मन्त्रं गुरुस्त्वं मे यदस्येवं प्रमादहृत् ॥ १००५ ॥
प्रभाते प्रेयसि ! ज्ञात्वाऽभिग्रहं चरमेशितुः । पारणां कारयिष्यामि शरीरग्लानिहारिणीम् ॥१००६॥
राजा सचिवमाहूय वीरवृत्तं यथातथम् । सविस्तरमुवाचाऽर्हद्भक्तिकञ्चुकचञ्चुरः ॥ १००७ ॥
धिग् धिग् नश्चतुरो मासान् वसंस्तपसि तत्परः । प्रभुर्नो वन्दितो नैव ज्ञातोऽपि ज्ञाननन्दनः ॥१००८॥
विज्ञेयोऽभिग्रहो भर्तुः कथंचिदपि धीधन ! । पारणं कारणीयश्च नान्यथा श्राद्धताऽपि का ? ॥१००९॥
सचिवोऽप्यब्रवीद् देव ! बहवोऽभिग्रहाः श्रुताः । तथ्यवाद्यभिधो वक्तोपाध्यायः सर्वशास्त्रवित् ॥१०१०॥
भूपोऽप्यथ समाहूयाऽध्यापकं तथ्यवादिनम् । वीरस्याभिग्रहं चारु विचारय यथामति ॥ १०११ ॥
अर्थ्यन्ते सर्वधर्माणामाचारास्तत्र शासने । तन्मध्यात् केनचिद् भर्त्ता विधाता पारणाविधिम् ॥१०१२॥
अध्यापकोऽप्यभाषिष्ट भूयांसोऽभिग्रहाः खलु । द्रव्यक्षेत्रकालभावभेदात् संयमिनां मताः ॥ १०१३ ॥
ते चामी–

महर्षिः कोऽपि कुन्तेन प्रोतैः संख्यातमण्डकैः । सादिना दीयमानैश्च विधत्ते पारणाविधिम् ॥ १०१४ ॥
कश्चिद् बालादिहस्तेन प्राशुकं चणकादिकम् । गृह्णाति पारणाकालेऽभिग्रहा विविधाः किल ॥१०१५॥
आलानस्तम्भमुन्मूल्य पट्टहस्ती मदान्धलः । गत्वा कान्दविकाट्टानि करेणाऽऽदाय मण्डकान् ॥१०१६॥
मह्यं ददाति चेत् काले तदा स्यात् पारणाविधिः । इत्याद्यभिग्रहा राजन्! पूर्यन्ते देवतावशात् ॥१०१७॥

(युग्मम्)

विशिष्टज्ञानमाहात्म्यं विनाऽस्याऽभिग्रहः कथम् । मादृशैर्गदितुं शक्यः, सर्वं हि महतां महत्? ॥१०१८॥
ईदृशोऽभिग्रहान् राजा पुर्यामाघोष्य डिण्डिमात् । बहुधाऽध्यापकेनोक्तान् कारयामास कार्यवित् ॥१०१९॥
केचित् नृपाज्ञया चक्रुः केचिद् भक्त्या जिनं प्रति। रत्नवृष्टीच्छया केचित् केचित् कीर्तिजिघृक्षया॥१०२०॥
केचित् कुल्याशया स्पष्टं व्यधुरेवंविधं जनाः । तथापि तीर्थकृद् भिक्षां न जग्राह कथञ्चन ॥१०२१॥
मम्लानवदनच्छाया रजनीनीरजोपमाः । व्रीडां खेदाकुलाः पौरा विदधुर्मुखिता इव ॥१०२२॥
इतश्च—
अस्त्रैश्चतुर्विधैः शान्तैः कङ्कटैर्गजवाजिभिः । पूरयित्वा गणं नावां पूर्ववैरेण दूरतः ॥१०२३॥
नद्याः पथा शतानीको विक्रमादेकया निशा । एत्याऽरुधत् पुरीं चम्पां तित्तिरीमिव पाशकः ॥१०२४॥
ज्ञात्वा तदागमं झम्पापातवद् भयविद्रुतः । चम्पाधिपः पलायिष्ट दस्युवद्-दाधिवाहनः ॥१०२५॥

यो यद् वस्तु समादत्ते तत् तस्येत्याऽऽदिशद् नृपः । मुमुषुः तद्भटाश्चम्पां निर्वीरात्रेश्मवद् भृशम् ॥१०२६॥
दधिवाहनभूभर्तुर्धारिणीमङ्कहारिणीम् । श्रिया भूमीचरीं देवीमिव देवीमवीतधीः ॥१०२७॥
वसुमत्या समं पुत्र्या राजलक्ष्म्येव मूर्तया । कोऽप्यौष्ट्रिकोऽग्रहीद् राज्यसर्वस्वमिव संचितम् ॥१०२८॥
(युग्मम्)

शतानीकः परानीकैरनीकैः पर्यलङ्कृतः । कृतकृत्यः पुरीं प्राप स्वविक्रमकथासखीम् ॥१०२९॥
मोहितस्तेन धारिण्या रूपेणाऽप्रतिमश्रिया । जनानां पुरतो गच्छन् जगादेति सुदुःसहम् ॥ १०३० ॥
इमां रूपवतीं प्रौढां भार्यां कर्त्तास्मि निश्चितम् । पुर्याश्चतुष्पथे गत्वा विक्रेतास्मि कुमारिकाम् ॥१०३१॥
श्रुत्वेति धारिणी देवी कर्णयोः कटुकं वचः । मनस्येवं दधारोच्चैः सिञ्चन्त्यश्रुजलैर्महीम् ॥ १०३२ ॥
महाकुले प्रसूताऽहमिन्दोरपि सुनिर्मले । दधिवाहनराजस्य पट्टदेव्यस्मि विश्रुता ॥ १०३३ ॥
विज्ञाततीर्थकृद्धर्म्मा शीलालङ्कारशालिनी । उल्लापानीदृशान् दैवाद् विशृणोम्यघकारकान् ॥१०३४॥
नाऽद्यापि किमु रे ! जीव ! मत्तेभश्रुतिचञ्चलम् । देहं त्यक्त्वा यशोदेहं न रक्षसि सनातनम् ॥१०३५॥
वपुषोऽस्मात् स्वयं गच्छ विलतो मूषको यथा । द्विजिह्वस्य प्रवेशे स्याच्छुभंयो ! न शुभं तव ॥१०३६॥
सोक्त्वा तद्वर्त्सनोग्रुक्तैरिव प्राणैर्विमुच्यते । अङ्गुलीदर्शनाद् शोषं याति कूष्माण्डकं यतः ॥१०३७॥

१ निर्वरा-इत्यपि,।   २ शुभयुक्त! इत्यर्थ.।

नृपपत्नीं समालोक्य विपन्नां करभासनः । यद्द्वेषाऽभवत् तद्द्वेषाऽपि भविता क्षणात् ॥१०३८॥
एवं विचिन्त्य सास्रैनां भाषमाणः पुरो नयन् । राजवर्त्मनि विक्रेतुं दधौ, मूर्ध्नि तृणं ददौ ॥१०३९॥
क्व सान्तःपुरभूः क्रीडा क्वेयं विक्रयभूमिका ? । क्व मूर्ध्नि मुकुटश्रीश्च क्व चैतत् तृणमोचनम् ? ॥१०४०॥
अथवा प्राक्कृतानां हि कर्मणां फलमीदृशम् । परो निमित्तमात्रं स्याद्, कस्मै कुप्याम्यहं ततः ॥१०४१॥
एवं खेदपरां राजपुत्रीमालोक्य भास्करः । पश्चिमामगमत्, सन्तः परदुःखेन दुःखिताः ॥१०४२॥
नभोलक्ष्मीरिमां वीक्ष्य स्थितां विक्रयवर्त्मनि । तिमिरच्छद्मना दध्रे कज्जलाश्रुजलश्रियम् ॥१०४३॥
श्रेष्ठी धनावहस्तत्राऽऽगतो दासजिघृक्षया । एनां श्रियमिवालोक्य दधाराऽऽनन्दसंपदम् ॥१०४४॥
असौ कन्या न सामान्याऽगाद् दैवादीदृशीं दशाम् । संपदो विपदश्चाप्यरघट्टघटिका यतः ॥१०४५॥
इमां क्रयक्षितौ क्षिप्तां वीक्षमाणाङ्गजामिव । हृदयं भविता द्वेधा वालुङ्कमिव पक्त्रिमम् ॥१०४६॥
यस्य कस्यापि हीनस्य करे यास्यति रत्नवत् । यतश्चतुष्पथे तेन विक्रेतुं विधृता ध्रुवम् ॥१०४७॥
तिष्ठन्त्या मद्गृहस्यान्तः स्यादस्या बन्धुसंगमः । मूलद्रव्यं यतो नव्यं सतामुपकृतिर्मता ॥१०४८॥
धनावहो विचिन्त्येति तस्मै दत्त्वेप्सितं धनम् । निन्ये वसुमतीं बालां स्ववेश्म विगतस्मयः ॥१०४९॥
पृष्टाऽथ श्रेष्ठिना वत्से ! का त्वं कस्याऽसि नन्दिनी ? । किं गोत्रं किमु ते नाम का नाम जननी तव ? ॥१०५०॥

१ चिर्भिटमिवेत्याशयः ।

महत्त्वेन कुलस्योच्चैः स्वकुलं वक्तुमक्षमा । सा तस्थौ न्यग्मुखी बाला रजन्यामिव पद्मिनी ॥१०५१॥
उवाच श्रेष्ठिनीं मूलामावयोर्दुहिताऽसकौ । लालनीया पालनीया नेत्रकैरवकौमुदी ॥१०५२॥
तया श्रेष्ठिगिराऽवात्सीत् वत्सा वसुमती सुखम् । जङ्गमा कल्पवल्लीव नानाभरणभूषिता ॥१०५३॥
प्रज्ञाविनयवाक्शीलैर्निःशेषैश्चन्दनोपमैः । चन्दनेत्यभिधां चक्रे सत्यामस्या धनावहः ॥१०५४॥
आबाल्यविमलैर्वृत्तैर्बाला तारुण्यशालिनी । द्वितीयेन्दुवदानन्दं विदधे, पिदधे तमः ॥१०५५॥
स्वभावेन स्वरूपेयं विशेषाद् यौवनश्रिया । अश्विनीपूर्णमासीवाऽशुभदिन्द्रमहेन सा ॥१०५६॥
वीक्ष्येमां यौवनोद्यानवशां गजवशामिव । विदध्यौ श्रेष्ठिनी मूला चिन्तयन्त्याऽऽयतिं हृदि ॥१०५७॥
श्रेष्ठी संभाषते नित्यं यद्यप्येनां सुतामपि । चेद् दैवादुपयच्छेत जीवन्त्यपि मृताऽस्म्यहम् ॥१०५८॥

अथवा—

न सा विद्या न तद् ज्ञानं न तद् ध्यानं न सा कला । निवर्त्येत मनो येन स्मरापस्मारघस्मरम् १॥०५९॥

यदूचे—

बलवानिन्द्रियग्रामः, पण्डितोऽप्यत्र मुह्यति । विश्वामित्रोऽपि सोत्कण्ठं कण्ठं जग्राह मेनकाम् ॥१०६०॥
पद्मयोनिः[1] निजां पुत्रीं न प्रियां कृतवान् किमु ? । तावत् शूरो भवेत् सर्वो यावद् न स्त्रीकटाक्षितः ॥१०६१॥

---

१ पद्मजन्मेत्यपि ।

परं रामा सुलम्भेन तुच्छत्वेन मुहुर्मुहुः । कालं निनाय ताम्यन्ती शाकिनीव दुराशया ॥१०६२॥
इतश्च प्रासरद् ग्रीष्मो भ्राष्ट्रमिन्धनविद्युतिः । नखंपचरजालोकदृगायुःकर्मनाशनः ॥१०६३॥
सर्वत्र क्षिप्तकारीषपावकौपम्यमध्वसु । वहमानेषूल्मुकानां झलत्कारेषु सर्वतः ॥१०६४॥
श्रेष्ठी धनावहो गेहमासाद्य चिरपान्थवत् । हा हेति मन्त्रमुच्चार्य निविष्टो दृष्टविष्टरे ॥१०६५॥
तदंह्रिक्षालकः कोऽपि नासीद् दासीमुखो जनः । विनयाच्चन्दनोत्थाय निषिद्धा श्रेष्ठिनाऽपि हि ॥१०६६॥
पादौ क्षालयितुं भक्त्या प्रावर्त्तिष्ट विशिष्टधीः । भवेत् कुलप्रसूतानां विनयो मण्डनं यतः ॥१०६७॥
सुभगः केशपाशोऽस्या निपतन् पङ्किलक्षितौ । लक्ष्यते स्म मुखेणाङ्कभयात्तम इव व्रजन् ॥१०६८॥
मा भूदेतर्हि वत्सायाः पङ्किलः कचसंचयः । इति यष्ट्या दधारोच्चैः पितृवत् प्रेमलालसः ॥१०६९॥
एतच्च श्रेष्ठिनी दूरजालकान्तरवर्त्तिनी । विलोक्य ध्यातवत्येवं तत्सत्यं चिन्तितं च यत् ॥१०७०॥
पत्नीत्वसत्यङ्कारोऽस्याः केशपाशनियन्त्रणम् । पितुः क्रियेदृशी नैव, दुर्जया भवितव्यता ॥१०७१॥
उच्छेद्या तदियं मूलाद् गरवल्लीव जङ्गमा । इति निश्चयमाधाय मौनं मूला चकार सा ॥१०७२॥
जगाम विपणिं श्रेष्ठी मूलाऽप्याऽऽहूय नापितम् । रोगार्त्ताया इवाऽमुष्याः केशपाशमनाशयत् ॥१०७३॥
ददौ च पादयोः कामं निगडानि दृढान्यपि । चन्दनां ताडयामास स्वकरैः करिणीमिव ॥१०७४॥
गृहापवरके न्यस्य सा बन्दीमिव चन्दनाम् । कपाटसंपुटं दत्त्वा कोपाटोपादवोचत ॥१०७५॥

यः कश्चित् श्रेष्ठिनोऽप्यग्रे चन्दनां कथयिष्यति । स मे कोपहुताशस्य होमद्रव्यं भविष्यति ॥१०७६॥
एवं नियन्त्र्य लोकं स्वं मूला मूलगृहं ययौ । सायं श्रेष्ठी समायातोऽपृच्छत् काऽस्ति सुता मम ? ॥१०७७॥
कश्चन श्रेष्ठिनीभीतेः पृच्छतोऽप्यस्य नाऽवदत् । सर्वोऽपि गृहिणीहस्तगोचरो गृहमागतः ॥ १०७८ ॥
मत्सुता रमते क्वाऽपि स्वच्छस्वान्ता परौकसि । ध्यात्वेत्यगमयत्कालं मृदुधीः स्नेहलाशयः ॥ १०७९ ॥
अपश्यंश्चन्दनां क्वाऽपि द्वितीयेऽह्न्यप्यभाषत । मूकीभूत इव जनो नाऽऽख्यत् किंचन सर्वथा ॥ १०८० ॥
ततः शोकाकुलः श्रेष्ठी प्रोवाच स परिच्छदम् । जानन्तश्चेन्नाऽऽख्यास्यथ ताडयिष्यामि वस्तदा ॥१०८१॥
श्रुत्वेत्यऽचिन्तयत् काचित् स्थविरा किंकरी हृदि । जीवेद् मे जीवितव्येन चन्दनाऽऽनन्ददा दृशाम्॥१०८२॥
ममाऽस्त्यऽदूरतो मृत्युर्जरया जर्जरं वपुः । अदूरवीक्षिणी दृष्टिर्विस्मृतिश्च गरीयसी ॥ १०८३ ॥
इयं सुयौवना वत्सा महाकष्टेन पूरिता । विपत्स्यते, कियद् वल्लीच्छिन्नं पुष्पं हि नन्दति ॥१०८४॥
गदिते चन्दनावृत्ते किमेषा मे विधास्यति । उदस्ते शकटे हन्त ! किं विधाता गणाधिपः ? ॥१०८५॥
ध्यात्वेत्यऽदर्शयत् तस्य चन्दनारोधमन्दिरम् । मूलाया वीक्षमाणायाः कोपारुणदृशो भृशम् ॥१०८६॥
स्वयमुद्घाटयामास द्वारं श्रेष्ठी धनावहः । तत्रैक्षत सुतां तृष्णाक्षुधार्तां म्लानविग्रहाम् ॥ १०८७ ॥
पादयोर्निगडैर्बाढं यन्त्रितां हस्तिनीमिव । भिक्षुकीमिव मुण्डां च चामुण्डावत्कृशोदरीम् ॥ १०८८ ॥

बहलैर्बहलैः क्षोणीं सिचन्तीं लोचनाश्रुभिः । रुष्यन्तीं कर्मणे स्वस्य विमृशन्तीं निजास्थितिम् ॥१०८९॥
(त्रिभिर्विशेषकम्)
मरौ गतां राजहंसीमिवेमां वीक्ष्य दुःखितः । पुत्रिके ! भव विश्वस्ता जल्पन् रसवतीं ययौ ॥ १०९० ॥
दैवाद् भोज्यं विशिष्टं नो वीक्षमाणो धनावहः । एतस्याः सूर्पकोणस्थान् कुल्माषान् स समार्पयत् ॥१०९१॥
अमून् भुङ्क्ष्व सुते ! तावद् यावत् कर्मारमानये । भवन्निगडविच्छेदे गदित्वेत्यऽगमद् धनी ॥ १०९२ ॥
ऊर्ध्वस्था चन्दना चित्ते चिन्तयन्तीत्यऽखिद्यत । मम राजकुले जन्म क्वेदं चेटीत्वचेष्टितम् ? ॥ १०९३ ॥
चेदागां श्रेष्ठिनो गेहे कुतोऽवस्थेदृशी मम ? । काकमांसं तदुच्छिष्टं स्वल्पं तदपि याचितम् ॥ १०९४ ॥
षष्ठपारणकालेऽमी कुल्माषा मम भुक्तये । यद्याऽऽयात्यऽतिथिः कोऽपि चारित्री समतानिधिः॥१०९५॥
अदत्तं भुज्यते यच्च तत्पशूनां समञ्जसम् । अतिथेः संविभागेन भोजनं भाजनं श्रियाम् ॥ १०९६ ॥
विचिन्त्यैवं सुता राज्ञो द्वाराभिमुखमैक्षत । ईक्षितैरतिथिं प्रेम्णाऽऽकारयन्तीव दूरतः ॥ १०९७ ॥
इतश्च श्रीमहावीरो भिक्षायै पर्यटन् पुरि । पुण्यराशिरिवैतस्या मूर्तिमान् समुपागमत् ॥ १०९८ ॥
अहो ! अहो ! तपःपात्रं निश्रेयसश्रियां मुनिः । कोऽपि कोऽपि महासत्त्वः स्वशरीरेऽपि निर्ममः ॥१०९९॥
ईदृक्षाय तपःस्थाय पुरा जन्मनि नो मया । मदत्तं किंचन कापि तदवस्थाऽजनीदृशी ॥ ११०० ॥
अथवा मे महत्पुण्यं यदसावागतो मुनिः । उच्छ्वसतीव मे चित्तममुष्मात् खेदभागपि ॥ ११०१ ॥

ध्यात्वेति चन्दनाऽचालीत् कुल्माषान्वितसूर्प्पिका । एकं पादं ददावन्तस्तदेहल्याः परं बहिः ॥ ११०२ ॥
देहलीं निगडैर्गाढमाक्रमितुमनीश्वरी । तत्रैवास्थाद् दृढभक्तिर्जिननाथमुवाच च ॥ ११०३ ॥
कल्पन्ते यदि कुल्माषा भगवन् ! भवतारक ! । गृह्यतां सूर्प्पकोणेन ममानुग्रहकाम्यया ॥ ११०४ ॥
द्रव्यक्षेत्रादिसम्पूर्णं विज्ञायाऽभिग्रहं जिनः । करं कुल्माषभिक्षायै ततः प्रासारयद् वरम् ॥ ११०५॥
धन्याऽस्मि कृतपुण्याऽस्मि श्लाघ्याऽस्मि क्षमिणामपि । सुलब्धपात्रदानाऽस्मि मनस्येवं विचिन्वती ॥११६०॥
वीक्षमाणा जगदिदं स्वाभाविकमुदान्वितम् । विस्मरन्ती क्षुधाग्लानिं जिनरूपविलोकनात् ॥ ११०७ ॥
उल्लसत्प्रोतरोमाञ्चा कुल्माषांस्तीर्थकृत्करे । अक्षिपत्सूर्प्पकोणेन कतिचिद् भक्तिवत्सला ॥ ११०८ ॥
(त्रिभिर्विशेषकम्)
अहो ! दानमहो ! दानं श्लाघमाना मुहुर्मुहुः । तत्र प्रीत्याऽऽययुर्देवा दीप्यमानास्तनुद्युता ॥ ११०९ ॥
पञ्चदिव्याभिषेकश्च विदधुर्जयबन्धुरम् । तुत्रुटुर्निगडान्यस्या जीर्णरज्जुवदञ्जसा ॥ १११० ॥
पादयोर्नूपूरे तस्या जज्ञाते हेमनिर्मिते । तत्कालं केशपाशश्च पूर्व्वप्रेम्ण इवागतः ॥ ११११ ॥
सर्व्वाङ्गमपि नेपथ्यधारिणी धारिणीसुता । वीरभक्तैः सुरैश्चक्रे देवीव क्षितिचारिणी ॥ १११२ ॥
दिव्यां भेरीं नभोमार्गे ताडयन्तो मुहुर्मुहुः । जयनादं वितन्वन्तो ननृतुर्नाकवासिनः ॥ १११३ ॥
तं श्रुत्वा दुन्दुभिध्वानं शतानीको मृगावती । सुगुप्तो नन्दया सार्द्धं तत्रेयुर्जिनपारणे ॥ १११४ ॥

सम्पूर्णाभिग्रहं वीरं विज्ञायाऽवधिना हरिः । उत्फुल्लचेता आगच्छत् द्योतयंस्तेजसा नभः ॥ १११५ ॥
दधिवाहनभूपालकञ्चुकी सम्पुलाभिधः । शतानीकसमीपस्थश्चम्पावस्कन्द आगतः ॥ १११६ ॥
तस्मिन्नेत्य वसुमतीं दृष्ट्वा तत्पादयोः स्थितः । अरोदीद् मुक्तकण्ठत्वाद् रोदयन्नितरानपि ॥ १११७ ॥
किमु रोदिषि, राज्ञोक्तः कञ्चुकीति जगाद तम् ? । दधिवाहनभूरेषा धारिणीकुक्षिसम्भवा ॥१११८॥
निजराज्यपरिभ्रष्टां चेटीवत् परवेश्मगाम् । मुक्तकण्ठं रोदिमि स्म वीक्ष्येमां स्वामिनन्दिनीम् ॥१११९॥
राजा प्राह न शोच्येयं ययाऽर्हन् प्रतिलाभितः । आ संसृतेरियं धन्या वीरं याऽपारयत् प्रभुम् ॥११२०॥
मृगावत्युवाचेयं भगिनी मम धारिणी । नाथेयं मम यामेयी नयनानन्ददायिनी ॥११२१॥
पञ्चभिर्दिवसैर्न्यूनषण्मासान् तपसो विधेः । विधाय पारणां वीरो धनगेहाद् विनिर्गतः ॥११२२॥
आदित्सुर्लोभतो रत्नवृष्टिं भूमीपतिस्ततः । निषिद्धो हरिणाऽगृह्णाचन्दनाऽऽदेशतो धनी ॥११२३॥
उत्पन्नकेवलज्ञानाच्चन्दना ज्ञातिनन्दनात् । व्रतमादायनिर्वाणपदमेष्यति शाश्वतम् ॥११२४॥
सुपात्रदानमाहात्म्यात् तत्क्षणात् संपदः सताम् । घनाम्भःसिक्तवल्लीनां यथान्यायं वनश्रियः ॥११२५॥
इत्थं श्रावकधर्मस्य व्रतानि परिपालयन् । क्रमादुपासको मोक्षसौख्यभाग् द्वित्रिजन्मतः ॥११२६॥
ततः श्रीकुम्भभूपालः प्रोवाच रुचिरं वचः । श्राद्धधर्माद् विरक्तोऽस्मि क्रमशो मोक्षदायकात् ॥११२७॥
अथोत्थाय पुरीप्राप्तः श्रीकुम्भः पृथिवीपतिः । आहूय नन्दनं मल्लं नाम राज्ये न्यवीविशत् ॥११२८॥

षडपि स्वामिमित्राणि न्यस्य राज्ये तनूद्भवान् । अचलन् शिबिकासीना विमानस्था इवर्भवः[1] ॥११२९॥
महता विस्तरेणाऽथ स्फीतसंगीतमङ्गलः । देवैर्व्योमस्थितैर्वीक्ष्यमाणः कौतुकितेक्षणैः ॥११३०॥
प्रविव्रजिषुभिश्चाऽन्यैर्यथावृद्धपुरस्सरैः । प्रभावत्या समं देव्या पराभिश्च महीपतिः ॥११३१॥
महान्तमुत्सवं कृत्वा प्रदक्षिणिततीर्थकृत् । उवाच स्वामिनं भक्त्या मां तारय भवाम्बुधेः ११३२॥
प्रभोः षडपि मित्राणि परिच्छदयुतान्यथ । बभाषिरे जगन्नाथं नाथ ! तारय संसृतेः ॥११३३॥
अथ श्रीकुम्भभूपालप्रमुखान् नरपुङ्गवान् । प्रभावतीप्रभृतिकाः पौरनारीरनेकशः ॥११३४॥
सामायिकव्रतोच्चारपूर्वं मल्लिजिनेश्वरः । स्वयं प्रव्राजयामास वासनिक्षेपपूर्वकम् ॥११३५॥
षडपि स्वामिमित्राणि प्रभोः वक्त्राद् प्रवव्रजुः । क्रमाद् केवलमासाद्य नाथप्राक् शिवगामिनः ॥११३६॥
आद्यशिष्यो जिनेन्द्रस्य भिषगाख्यो गणाग्रणीः । सप्तविंशतिरन्येऽपि बभूवुर्भुवनोत्तमाः ॥ ११३७ ॥
उत्पादविगमध्रौव्यत्रिपद्यास्तेऽनुसारतः । द्वादशाङ्गानि पूर्णानि रचयामासुरञ्जसा ॥ ११३८ ॥
दिव्यचूर्णभृते स्थाले विधृते वज्रिणा स्वयम् । स्वामिनोत्थाय तन्मौलौ वासाः क्षिप्ता यथाक्रमम् ॥११३९॥
गर्जत्सु सुरतूर्येषु प्रनृत्यत्स्वमरेषु च । गीयमानेषु देवीभिर्धवलेषूज्ज्वलेषु च ॥११४०॥
सूत्रेणार्थेन सर्वेण तथा तदुभयेन च । द्रव्यैर्गुणैश्च पर्यायैर्नयैरपि च सप्तभिः ॥ ११४१ ॥

---

1 ऋभवो देवा इत्यर्थ ।

अनुज्ञामनुयोगस्य गणानुज्ञां च सर्वतः । श्रीमल्लिर्दत्तवांस्तेषां प्रत्येकं विधिपूर्वकम् ॥११४२॥
(त्रिभिर्विशेषकम्)

प्राग्वत् पूर्वासने स्थित्वा श्रीमल्लिर्देशनां व्यधात् । अनुशास्तिमयीं तेऽपि श्रुत्वा तां बहु मेनिरे ॥११४३॥
पौरुष्यन्ते प्रभोर्भ्राता श्रीमल्लः क्षितिपालकः । तण्डुलानां चतुष्प्रस्थीं चतुःस्थालस्थितामथ॥११४४॥
वज्रभृन्निहितैर्गन्धैर्द्विगुणीकृतसौरभैः । सौधादाऽऽनाययामास तूर्यगीतपुरस्सरम् ॥११४५॥ (युग्मम्)
ढौकित्वा स्वामिनोऽग्रेऽसौ दिव्यपूजापुरस्सरं । ऊर्ध्वमुत्क्षिप्य तत्क्षिप्रं तदर्द्धं जगृहुः सुराः ॥११४६॥
भूगतार्धं नृपेणात्तं परमानन्ददायिना । शेषमर्द्धं विभज्याऽन्यैर्गोत्रिवद् जगृहे जनैः ॥११४७॥
पूर्वोत्पन्ना रुजः सर्वा नवीना न भवन्ति यत् । षण्मासीं यावदेतस्य स्थलेर्माहात्म्यतोऽङ्गिनाम् ॥११४८॥
अथोत्तस्थौ जगन्नाथः श्रीमान् मल्लिर्निजासनात् । अन्तरद्वारमार्गेण निर्ययौ त्रिदशान्वितः ॥११४९॥
द्वितीयवप्रमध्यस्थेशानकाष्ठाविभागगे । देवच्छन्दे प्रभुर्मल्लिर्गतो विश्रामहेतवे ॥११५०॥
धियां निधिर्भिषक् श्रीमान् सूरिर्गणभृद् गुणी । स्वामिनः पादपीठस्थो विदधे धर्मदेशनाम् ॥११५१॥
खेदच्छेदो जिनेन्द्रस्य शिष्यौघे गुणदीपनम् । सभायां प्रत्ययो द्वाभ्यां गणभृत्कथनं गुणाः ॥११५२॥
गणभृद्देशनाप्रान्ते प्रणम्य त्रिदशेश्वराः । स्थानं निजं निजं जग्मुः स्मरन्तः स्वामिदेशनाम् ॥११५३॥
तीर्थे तस्मिन्नभूद् यक्षः कुबेरो नाम भक्तिमान् । इन्द्रायुधद्युतिर्दोर्भिरष्टाभिश्च मनोहरः ॥११५४॥

वरदेनाऽपि शूलेनाऽभयदेनाऽपि पर्शुना । चतुर्भिर्दक्षिणैरित्थं भुजैर्भूषितविग्रहः ॥ ११५५ ॥
वामैस्तु शक्तिमुद्गरबीजपूराक्षसूत्रिभिः । चञ्चच्चतुर्मुखाम्भोजः श्रीमल्लिक्रमसेवकः ॥११५६॥

(त्रिभिर्विशेषकम्)

वैरोट्या नाम तत्तीर्थे समभूत् शासनेश्वरी । कृष्णाङ्गी कमलासीना सोमा सोमाननाम्बुजा ॥११५७॥

पुरः पुरस्थैर्विनयाभिनम्रैर्वन्दारुभिर्देवगणैरुपेतः ।
हेमाम्बुजन्यस्तपदारविन्दः श्रीमल्लिनाथो विजहार तस्मात् ॥ ११५८ ॥

इत्याचार्यश्रीविनयचन्द्रविरचिते श्रीमल्लिस्वामिचरिते महाकाव्ये विनयाङ्के सम्यक्त्वपूर्वकप्राणातिपातादिव्रतेषु सुदत्त-सुबन्धु-सङ्गमक-सुदर्शन-भोगदत्त-मित्रानन्द-भीम-भीमसेन-लाभनन्दि-ताराचन्द्र-चन्द्रावतसक-धनसेन शिखरसेन-चन्दनबाला फलव्यावर्णनो नाम सप्तमः सर्गः ।



अर्हम्

अष्टमः सर्गः ।

अथ श्रीभगवान् मल्लिर्निदधानः क्रमद्वयीम् । दिव्यस्वर्णसरोजेषु न्यस्यमानेषु नाकिभिः ॥ १ ॥

प्रभापूरितदिक्चक्रे धर्मचक्रे प्रसर्पति । पुरः स्थिते विराजिष्णौ रविसब्रह्मचारिणि ॥ २ ॥
ऋतुषु भ्राजमानेषु स्मेरैः पुष्पैर्निजैर्निजैः । कण्टकेषु च जातेषु नम्रेषु न्यग्मुखेषु च ॥ ३ ॥
प्रदक्षिणं च गच्छत्सु ततपक्षेषु पक्षिषु । अनुकूलेऽनिले वाति जन्तुजातसुखावहम् ॥ ४ ॥
विहरंस्त्रिजगन्नाथः सनाथोऽतिशयश्रिया । पुरं चन्द्रपुरं प्राप कुशावर्त्तविभूषणम् ॥५॥ (पञ्चभिः कुलकम्)
तत्राऽभून्नास्तिको राजाऽभिधानादास्तिकः पुनः । अध्यक्षप्रमितिवादी पञ्चभूतस्थितौ रतः ॥ ६ ॥
सर्वज्ञः प्राप इत्युच्चैः श्रुत्वा कोपनमानसः । विवादायाऽऽस्तिको राजा गतवान् स्वामिसंनिधौ ॥ ७ ॥
उवाच जगतां स्वामी गिरा तत्त्वकिरा स्वयम् । जीवाजीवादितत्त्वानि सदृष्टान्तानि सप्तधा ॥ ८ ॥
अथ दध्याविति क्षोणीपालो हृदि विमोहवान् । असदेतदिहाध्यक्षप्रमाणाविषयत्वतः ॥ ९ ॥
प्रभुरूचे महीपाल ! नास्तिता याऽस्ति ते हृदि । तवैवाऽपेक्षया सेयमथवा सर्वदेहिनाम् ॥ १० ॥
प्रत्यक्षं चेत् तवाभीष्टं तदा वंश्यादिपुरुषान् । त्वमनुमन्यसे नो चेद् तदा सर्वं विसंस्थुलम् ॥ ११ ॥
कचिदध्यक्षगम्योऽयं कचिद् परोक्षगोचरः । कचिच्चानुमतेर्गम्यस्तस्माद् जीवोऽस्ति सर्वथा ॥ १२ ॥
तत्सिद्धौ च तवैवेह सर्वज्ञत्वं प्रसिद्ध्यति । सर्वज्ञत्वे च संसिद्धे जीवत्वं सर्वमेव हि ॥ १३ ॥
जीवत्वेऽपि च संसिद्धे पुण्यपापादयोऽखिलाः । उद्भूते हि तरौ किं न भवेयुः पल्लवोदयाः ? ॥ १४ ॥
अथाह भूपतिः स्वामिन् ! परलोकोऽस्ति चेद् कचित् । आसीद् धर्मरता मेऽम्बा सर्वदा सदयाङ्गिनाम् ॥ १५ ॥

अथ युष्मन्मतेनाऽसौ भविष्यति दिवं गता । तातश्च कृतपापेन निश्चितं नरकं गतः ॥ १६ ॥
मन्माता किं न मामेत्य प्रबोधयति सत्वरम् ?। पिता नु नरकादेत्य किं न यच्छति दर्शनम् ? ॥१७॥
प्रेत्यामुत्रास्थितिः तस्मात् जगन्नाथ ! न विद्यते । प्रत्यये व्यत्यये दृष्टे किमु मुह्यति कोविदः ? ॥ १८ ॥
प्रभुरूचे महीपाल ! यत् ते माता समेति नो । दिवो मनुष्यलोकेऽस्मिंस्तदाऽऽकर्णय कारणम् ॥ १९ ॥
देवा हि विषयासक्ता नानाक्रीडाविधायिनः । असमाप्तविधेयार्था मनुष्येषु विनिस्पृहाः ॥२०॥
मनुष्यलोकदुर्गन्धैरिहाऽऽगच्छन्ति नैव ते । विना कल्याणकादीनि पूर्वस्नेहं च भूपते ! ॥ २१ ॥
परमाधार्मिकैः कामं बाध्यमाना निरन्तरम् । नारकास्तु पराधीना आगच्छेयुः कथं किल ? ॥२२॥
भूयोऽपि भूपतिः प्रोचे भगवन् ! एकदा मया । एकश्चौरो महाकुम्भ्यां प्रक्षिप्तः खलु यत् ततः ॥२३॥
पिधायोच्चैर्गुरुद्वारे निश्छिद्रे जतुसारिते । मृतश्चौरो मयाऽलोकि तत् जीवस्य न निर्गमः ॥ २४ ॥
कुम्भीमध्येऽपि यत्नेन वीक्ष्यमाणैः मुहुर्मुहुः । जीवः कुत्रापि नो दृष्टो दृष्टास्तु कृमिराशयः ॥ २५ ॥
तद्वदन्यो मया दस्युः सूक्ष्मखण्डानि कारितः । न तत्र वीक्षितः प्राणी तस्मान्नास्तीति चिन्त्यताम् ॥२६॥
अथार्हन् न्यगदद् वीरं कुम्भीमध्ये स्थितो नरः । निश्छिद्रे पिहितद्वारे शङ्खमादाय वादयेत् ॥ २७ ॥
स शङ्खनिस्वनो भद्र ! यथा बाह्ये प्रसर्पति । तथाऽप्यसुमान् गच्छन् दृश्यते न विलोकनात् ॥२८॥
ध्मायमाने लोहपिण्डे पुरुषेण निरन्तरम् । सर्वात्मना कुतस्तत्र प्रविवेश हुताशनः ॥ २९ ॥

तथायं प्रविशन्नात्मा निर्गच्छन् न च वीक्ष्यते । दृष्टकृमिगणो राजन्! दृष्टान्तोऽयं मयोदितः ॥ ३० ॥
अथो विहस्य भूपालोऽप्यूचे किञ्चिद् विमोहवान् । अर्हन्! परेद्यविश्चौरो विधृतो विहितागसः ॥३१॥
जीवन्नेव तुलारूढो पौराध्यक्षं प्रतोलितः । उच्छ्वासस्य निरोधेन मारयित्वा तथैव सः ॥३२॥
तोलितस्तत्क्षणं यावांस्तावानेव जिनेश्वरः । तस्माद् देहात् कथं प्राणी व्यतिरिक्तो विचिन्त्यताम्? ॥३३॥
प्रभुरूचेऽथ केनाऽपि गोपालेन दृतिर्दृढम् । तोलितो वातसम्पूर्णो रिक्तोऽपि हि तथा तथा ॥३४॥
तस्मात् सर्वाङ्गसंस्पर्शो कथञ्चिद् देहतः पृथक् । स्वसंवेदनसंसिद्धो जीवः प्रत्यक्ष एव हि ॥ ३५ ॥
तथाहि—
चैतन्यानुगतानेकचलनस्पन्दनादिभिः । चेष्टाभिर्लक्ष्यते जीवो वातवद् ध्वजकम्पनात् ॥ ३६ ॥
यदूचे—
लोकाकाशसमप्रदेशनिचयः कर्तोपभोक्ता स्वयं सङ्कोचप्रविकाशधर्मसदनं कायप्रमाणस्तथा ।
चैतन्यान्वितवीर्यलब्धिकलितो भोगोपभोगैर्युतो भेदच्छेदवियुक्तसर्वगतिको जीवोऽत्र संसारगः ॥३७॥
राजाऽऽह भगवन्नद्य सद्यो मोहः पलायितः । स्फुरिते चेतसि स्फीतमास्तिकत्वं यथोदितम् ॥ ३८ ॥
परं कुलक्रमायातं नास्तिकत्वं सदा धृतम् । विमोक्तुं तत् कथं शक्तो भवेदात्मनि हीनता ? ॥ ३९ ॥
प्रभुः प्राह महाभाग! स्तोकमेतद् विवेकिनाम् । किञ्च व्याधिः क्रमायातो दारिद्र्यं नाऽत्र मुच्यते? ॥४०॥

यथेह वणिजः केऽपि नानावाहनशालिनः । गता वाणिज्यकार्येण लोहाकरं व्यलोकयन् ॥ ४१ ॥
ततो लोहं गृहीत्वा ते गच्छन्तः पुनरग्रतः । त्रपुकाकरमालोक्य मुक्त्वाऽयो जगृहुस्त्रपु ॥४२॥
तानुद्वीक्ष्य महामोहादेको लोहं न मुञ्चति । सीसपत्रं ततस्ताम्रं रूप्यं स्वर्णं महाद्युति ॥४३॥
दृष्ट्वा विमुच्य पूर्वाप्तं वणिजो मुदिताशयाः । लोभवन्तः स्म गृह्णन्तस्ते मणीननणीयसः ॥४४॥
एकस्तु भण्यमानोऽपि तैर्वणिग्भिः पदे पदे । तन्मोहं नैव तत्याज महामोहमिवापरम् ॥४५॥
ततः सर्वे समायाताः स्वेषु स्वेषु गृहेषु ते । मणिविक्रयमाहात्म्याद् बभूवुर्धनदा इव ॥४६॥
लोहग्राही तदा तूच्चैर्वीक्ष्य वीक्ष्य दिने दिने । सञ्जातराजयक्ष्मेव क्षीयते स्म प्रतिक्षणम् ॥४७॥
तथा तत्रापि भूमीश ! पश्चात्तापो भविष्यति । अथो विमुच्यतामेष कदाग्रहमहाग्रहः ॥४८॥
श्रुत्वेति स्वामिनोदीर्णं प्रभुं नत्वा क्षितीश्वरः । उवाच जगतीनाथ ! भवादुत्तारयाऽधुना ॥४९॥
स्वामिन् ! मोहपिशाचो मे नष्टस्त्वन्मूर्त्तियन्त्रितः । उद्भूतं च शुभं ज्ञानं ज्ञातं तत्त्वं प्रभूदितम् ॥५०॥
परमेतावता सद्भिः श्लाघ्यतेऽयं भवो नृणाम् । निर्वाणानन्तसुखप्राप्तेर्हेतवोऽत्रैव यद्गुणाः ॥५१॥
उक्त्वेति नगरीं गत्वा राज्ये न्यस्य स्वनन्दनम् । सप्तशतमितै राजपुत्रैः पावित्र्यहेतवे ॥५२॥
दत्वा दानानि सर्वत्र यथार्थो नृप आस्तिकः । प्रभूच्चारितसन्मन्त्राद् नाथस्यान्तेऽभवद् यतिः ॥५३॥
इतश्च शाल्मलीग्रामेऽभिरामो गोधनोत्करैः । वृषपोषपरः शश्वत् कठसंज्ञः कृषीवलः ॥५४॥

दारिद्र्यभिक्षुकमठी कठीनासाऽस्य वल्लभा । आपन्नसत्त्वा समभूत् सा तुतोष स्वमानसे ॥५५॥
गर्भस्थजीवदुष्कर्मभारादिव कठो मृतः । संजातनन्दना सूतिव्यथार्त्ता साऽपि दैवतः ॥५६॥
ततः संवर्द्धितो मातृष्वस्रा स्नेहेन बालकः । वृत्त्यर्थी ग्राम्यलोकानां वत्सरूपाण्यचारयत् ॥५७॥
यमदूतैरिवोदग्रैर्वत्सरूपाणि गोचरे । चरन्ति वृकसङ्घातैर्ग्रस्यन्तेऽस्य पुरःस्थितैः ॥५८॥
तत्तत्स्वामिजनैर्वाढं ताड्यमानः पदे पदे । स सीरं वाहयामास परक्षेत्रेषु वृत्तये ॥५९॥
क्षेत्रेषु येषां येषां स हलं वाहयति स्फुटम् । तेषां तेषां च धान्यस्य न स्यादेकः कणोऽपि हि ॥६०॥
रे ! रे ! कपोतपोताभ ! त्यज क्षेत्राणि नः क्षणात् । तर्ज्यमान इति ग्राम्यैः स स्वग्रामाद् विनिर्ययौ॥६१॥
स बभ्राम महीपीठं भूतार्त इव शून्यधीः । उत्खातो रोहणस्तेन नाप्तं किञ्चिद् रजो विना ॥६२॥
यतः—यत्र वा तत्र वा यातु पाताले वा प्रगच्छतु । तथाऽपि पूर्वजीर्णानि कर्माणि पुर इयूति ॥ ६३ ॥
ततो निवृत्तो दीनास्यः सर्वथा पुण्यवर्जितः । सर्वोपायपरिभ्रष्टो मुष्टो दुष्कर्मधर्मणा ॥ ६४ ॥
नैतस्य भोजनं दातुमुदयास्तमयान्तरे । प्रभुरस्मीति ध्यात्वेति ययावस्तं दिवाकरः ॥ ६५ ॥
इतश्च तेन संध्यायां सुरसद्म मनोहरम् । अरण्यानीमहाम्भोधेरन्तरीपमिवेक्षत् ॥ ६६ ॥
मध्यस्थितः पुमान् कोऽपि भद्राकारः सुलक्षणः । स्वर्णवर्णवपुस्तेन ददृशे दिवसात्यये ॥ ६७ ॥
ततश्चित्रघटं पुष्पैरर्चयन् जिनबिम्बवत् । घण्टानुरणनाकारं हुङ्कारं विदधेऽप्यसौ ॥ ६८ ॥

इति श्रुत्वा महीपालो विधाय करकुड्मलम् । पप्रच्छ निजमायुष्कं भववासविरागवान् ॥१५७॥
दिनानि त्रीणि ते राजन् ! आयुष्कमवशिष्यते । इत्युक्तवान् मुनिर्ज्ञानज्ञातसर्वजगत्स्थितिः ॥१५८॥
शीतार्त्त इव भूपालः कम्पमानकरद्वयः । स्तोकेन जीवितव्येन किं करिष्यामि सम्प्रति ? ॥ १५९ ॥
अथाह भगवानेवं मा विषीद रसापते ! । अणुनाऽप्यायुषा किं न क्रियते हि विवेकिभिः ? ॥१६०॥
मुहूर्त्तमपि सावद्यत्यागः स्यात् शाश्वतश्रिये । हन्यन्ते विषकल्लोला एकस्मादपि मन्त्रतः ॥१६१॥
विन्यस्य पुरुषं कञ्चिद् राज्ये प्रबलविक्रमम् । आगच्छामि प्रभो ! यावत् तत् त्वं तिष्ठ दयानिधे ! ॥१६२॥
महापुरुष ! मा कार्षीः प्रमादं मूलमापदाम् । सर्वेषामपि कार्याणां प्रमादः प्रथमो रिपुः ॥१६३॥
प्रणिपत्य गुरोः पादौ यथास्थानमगान्नृपः । तच्चिन्तयाऽपि कृच्छ्रेण कृत्स्नं दिनमवाहयत् ॥ १६४ ॥
कोऽधिष्ठाताऽस्य लोकस्य भावी विक्रमवारिधिः । केनोपायेन निष्पुत्रो मोक्ष्यामि क्षितिपालनम् ॥१६५॥
तस्य चिन्ता प्रपन्नस्य सिद्धाख्या कुलदेवता । प्रत्यक्षाऽभूत् तमस्विन्यां दीपिकेव तमोऽपहा ॥ १६६ ॥
मा कृथाः सर्वथा खेदं नरनाथ ! स्वमानसे । अभिषिञ्च प्रभाते त्वं दिव्यपञ्चकमुच्चकैः ॥ १६७ ॥
तत्कृतं पुरुषं राज्ये विन्यस्य निजपुत्रवत् । परलोकाय पश्चात्त्वं यतस्वोक्त्वेति साऽगमत् ॥१६८॥
प्रभातेऽथाऽभिषिक्तानि पञ्च दिव्यानि भूभुजा । भ्रेमुस्तान्यथ सर्वत्र प्रतिरथ्यं प्रतित्रिकम् ॥१६९॥
मन्त्रिसामन्तपुत्राश्च भ्रेमुस्तद्राज्यलिप्सया । पुरो द्विपस्य भृङ्गारैरिन्द्रसामानिका इव ॥१७०॥

मन्दीभूते नदीतीरे कथञ्चिद् वासरेऽष्टमे । उत्तीर्य भुजदण्डाभ्यां निजं चैत्यमगादसौ ॥ १४४ ॥
सुखसागरकल्लोलैरिवाप्तं स्वं विचिन्तयन् । प्रणनाम जिनाधीशं पठितस्तोत्रपूर्वकम् ॥ १४५ ॥
तद्भक्तितोषितेनोच्चैःस्थितेन गगनाङ्गणे । तदधिष्ठातृदेवेनेत्यूचेऽथ रुचिरं वचः ॥ १४६ ॥
वरं वृणु महाभाग! यथेच्छं स्वच्छमानसः । गुरूणां क्रमसेवा हि सफलैव शरीरिणाम् ॥ १४७ ॥
यदि तुष्टोऽसि देवाऽऽशु देहि मे राजसम्पदम् । इत्युक्तवान् प्रहृष्टात्मा देवपालः मुदाङ्कितः ॥१४८॥
समुद्रपरिखारम्यां क्षोणीमेकपुरीमिव । अचिराल्लप्स्यसे नूनमित्युक्त्वा स तिरोऽभवत् ॥ १४९ ॥
तदाप्रभृति भावेन देवपालो महामतिः । प्रमोदभाक् विशेषेण जिनमानर्च सर्वदा ॥ १५० ॥
अन्यदा बहिरुद्याने दमसारमहामुनेः । घातिकर्मक्षयाद् जज्ञे पञ्चमं ज्ञानमुत्तमम् ॥ १५१ ॥
ततः सुधाभुजो हृष्टा पुष्पवृष्टिमथ व्यधुः । सुवर्णकमलं चक्रुर्वैक्रियं च मनोहरम् ॥ १५२ ॥
धर्ममाख्यातुमारेभे तत्रासीनो महामुनिः । देवागमं विलोक्याऽथ समागाद् वन्दितुं नृपः ॥ १५३ ॥
संसारः कदलीगर्भ इवाऽसारो विशां पते! । निवास इव दुःखानां गृहावासः सदाङ्गिनाम् ॥ १५४ ॥
दम्भोलिनेव यन्मुष्ट्या चूर्णयन्ते पर्वतोत्कराः । कम्पमानकरास्तेऽपि भवन्ति निधनागमे ॥ १५५ ॥
मृत्योः काले समायाते शरणं नास्ति देहिनाम् । जिनोपज्ञं विना धर्मं निर्वाणपदसाधकम् ॥ १५६ ॥

१ शुभाशय इति च । २ नराणामित्यर्थः ।

विधाय वेदिकां तत्र जिनबिम्बं न्यवीविशत् । मन्दिरं रचयाञ्चक्रे तृणभित्तिविभूषितम् ॥ १३२ ॥
धन्योऽहं कृतपुण्योऽहं यस्य मे वृषभो जिनः । प्रत्यक्षोऽभूत् स्वयं देवाधिदेवः परमेश्वरः ॥ १३३ ॥
नदीतीरे कृतस्नानः प्रावृतश्वेतचीवरः । स स्नात्रं कृतवांस्तस्य पवित्रं स्वं तु निर्ममौ ॥ १३४ ॥
सिन्दुवारैर्नवैर्गोप आनर्च त्रिजगद्गुरुम् । अथ तुष्टाव भावेन नम्रमौलिशुभाशयः ॥ १३५ ॥
नमः श्रीवृषभेशाय जगद्वन्द्याय तायिने । अनन्तज्ञानसौख्याय मुख्याय परमेष्ठिनाम् ॥ १३६ ॥
एवं स्तुत्वा जिनाधीशं प्रमोदोत्फुल्ललोचनः । मेने कृतार्थमात्मानं भक्तिव्यक्तिविकस्वरः ॥ १३७ ॥
यावज्जीवं जिनाधीशं पूजयित्वाऽमुमुत्तमम् । भोक्तव्यमिति सोऽकार्षीदिति निश्चयमञ्जसा ॥१३८॥
पुष्पैः कान्तारसंभूतैर्जिनं पूजयतः सतः । गोपालदेवपालस्य ययौ कालः कियानपि ॥ १३९ ॥
इतश्च–नृपसिंहरथस्याभूत् पुत्री नाम्ना मनोरमा । काञ्चनप्रेयसीकुक्षिसरोमण्डनवारली[1] ॥ १४० ॥
जाङ्गुली ग्रीष्मसर्पस्य वर्षाकालोऽन्यदाऽस्फुरत् । अब्धिकल्लोलवद् येन जाता मार्गाः सुदुर्गमाः ॥१४१॥
असौ गाढप्रतिज्ञत्वाद् भणितः श्रेष्ठिनाऽपि हि । नैवाऽकार्षीत् ततो जग्धं तदेकहृदयः सुधीः ॥१४२॥
पयःपूर्णं नदीतीरं गन्तुं नेशः कथञ्चन । उपवासान् वसन् गेहमकार्षीत् सप्त भक्तिभाक् ॥१४३॥
(युग्मम्)

१ तत्र, एवमपि । २ हसीति हृदयम् ।

अधनानां धनं रूपहीनानां रूपमुत्तमम् । रोगिणां रोगनिर्णाशं नमस्कारः करोत्यसौ ॥ ११९ ॥
श्रुत्वेति श्रेष्ठिनो वाक्यं देवपालः शुभाशयः । परमेष्ठिमहामन्त्रमपाठीत् सर्वकामदम् ॥ १२० ॥
कतिपयेषु जातेषु वासरेषु समाययौ । वर्षाकालो महाभीष्मग्रीष्मद्रुमपरश्वधः ॥ १२१ ॥
धरा धाराधरं द्रष्ट्वाऽभीष्टमागतमुन्नतम् । कदम्बकुटजोद्भूतैः पुष्पैरर्घमिवाऽतनोत् ॥ १२२ ॥
मेघराजागमं दृष्ट्वा दूराद् वैतालिका इव । चक्रुर्जयजयारावं केकाव्याजेन केकिनः ॥ १२३ ॥
समायान्ति महोत्कण्ठाः पथिकाः स्वगृहानभि[1] । कः करोति जडैः सार्द्धं संगमं हि मनागपि ॥१२४॥
पन्थानो गतसंचारा जाता दुर्द्दमकर्दमात् । जाड्योदये हि संवृत्ते सर्वं दुःखाकरं नृणाम् ॥ १२५ ॥
उदकेनोदपूर्यन्त भूमिभागाः प्रतिक्षणम् । पुण्याधिकानां कमलासंचयेन गृहा इव ॥ १२६ ॥
नदीतीरेषु रच्यन्ते वालुकाभिः कुमारकैः । देवागाराणि रम्याणि भूमीरोमाङ्कुरा इव ॥ १२७ ॥
अभियोगात्तकमला राजहंसा जिगीषवः । संचेरुराश्रयं स्वीयं स्वपक्षबलशालिनः ॥ १२८ ॥
गवां वृन्दमथादाय वर्षत्यथ घनाघने । चारणार्थं गिरेः कुञ्जे गतवान् धेनुपालकः ॥१२९ ॥
करविन्यस्तदण्डोऽसौ कम्बलावृतविग्रहः । नदीरयक्षतक्षोण्यां जिनवक्त्रं ददर्श सः ॥ १३० ॥
तद्दर्शनघनेनाऽऽशु संजातानन्दकन्दलः । बिम्बमाकृष्टवानेष लब्धाद्भुतनिधानवत् ॥ १३१ ॥

१ प्रतीत्यपि ।

चित्रकुम्भार्जनोपायं हृदये ध्यातवानसि। श्रुत्वेति तद्गिरः सत्यमसौ सर्वज्ञदेवता ॥ १०५ ॥
तस्मादेतस्य पार्श्वेऽहं चित्रकुम्भार्जनासुखम्। अविनाशवशं याचे गोधोऽधादिति चेतसि ॥१०६॥
अथोवाच प्रभुर्भद्र ! यदीच्छसि सुखं किल। अविनश्वरमुद्दामं तत् प्रव्रज्य समार्जय ॥ १०७ ॥
ततो जगत्पते ! दीक्षां देहि नित्यसुखावहाम्। येन ध्यायामि नाथ ! त्वां सिद्धपुरुषसन्निभम् ॥१०८॥
चित्रकुम्भनरः सोऽथ सबन्धुः सप्रियः प्रभोः। पार्श्वे दीक्षां स्म गृह्णाति किं न स्याल्लघुकर्मणाम्?॥१०९॥
इतश्च भारते वर्षे गङ्गासिन्धुविराजिते। हस्तिनागपुरं नाम पुरं सुरपुरोपमम् ॥ ११० ॥
तत्र सिंहरथो नाम भूपतिः सिंहविक्रमः। अभूत् काञ्चनमालेति तस्य प्राणप्रिया सती ॥१११॥
गुरुपादाम्बुजद्वन्द्वसेवाहेवाकषट्पदः। तत्रासीज्जिनदत्ताख्यो धार्मिको वणिगग्रणीः ॥ ११२॥
तस्य गेहे प्रतिज्ञातकर्मनिर्वाहकर्मठः। अभवद् देवपालाख्यो गोपालः क्षत्रवंशभूः ॥ ११३ ॥
दृष्ट्वा सद्धर्मनिष्ठं स श्रेष्ठिनं शुद्धमानसः। भद्रकत्वेन गोपालः चिन्तयामासिवानिति ॥ ११४ ॥
धर्मेण द्रविणं राज्यं धर्मेण विजयश्रियः। धर्मेण कामिता अर्था धर्मेण सुखकीर्तयः ॥ ११५ ॥
अतुलं मङ्गलं धर्मो धर्मः पापद्रुमाऽनलः। धर्मश्चतुर्गतिक्रोडनिपतज्जन्तुधारकः ॥ ११६ ॥
उत्तिष्ठन्तं शयानं च नमस्कारपरायणम्। दृष्ट्वाऽथ श्रेष्ठिनं देवपालः पप्रच्छ भद्रकः ॥ ११७ ॥
श्रेष्ठिन्नहर्निशं मन्त्रकल्पं किमिदमुच्यते ?। असावाह महाभाग ! विद्यतेऽस्य महाफलम् ॥ ११८ ॥

कुम्भभूरिप्रभावेण नेपथ्यादि विनिर्ममौ । अल्पैरपि दिनैः सोऽभूदामुष्यायण उच्चकैः ॥ ९४ ॥
अबन्धोरपि तस्याऽथ समजायन्त बान्धवाः । सोऽयं लक्ष्म्या महादेव्याः प्रभावः प्रेक्ष्यते क्षितौ॥९५॥
यतः—
अनाथानामियं नेत्री निःसखानामियं सखी । अगुरूणामियं गुर्वी रत्नाकरतनूद्भवा ॥ ९६ ॥
अन्यदा सुजनास्तेन मीलिताः शुभपर्वणि । भोजिता विविधैर्भोज्यैर्वस्त्रैश्च प्रतिलाभिताः ॥ ९७ ॥
ततस्ते सुजना हर्षाद् ननृतुर्लयबन्धुरम् । सोऽपि चित्रघटं मौलौ विधायाऽऽनन्दमन्दिरम् ॥ ९८ ॥
हस्ताभ्यां तेन तालायां प्रदत्तायां प्रमादतः । पपात मौलितः कुम्भो बभञ्जाऽप्याऽऽमपात्रवत् ॥ ९९ ॥
(युग्मम्)
एतत् सर्वं तिरोजज्ञे[1] गन्धर्वनगरोपमम् । घटभङ्गादिवैतस्य भङ्गं पुण्यानि लेभिरे ॥ १०० ॥
पूर्वोपार्जितदारिद्र्यं पुण्यर्धेर्दूरतो गतम् । पूर्वस्नेहादिवैतस्य डुढौके क्षणमात्रतः ॥ १०१ ॥
सबन्धुः शून्यचेतस्को भ्राम्यन् भूतार्तवद् भृशम् । पुरं चन्द्रपुरं प्राप कुशाग्रमुखमण्डनम् ॥ १०२ ॥
गतस्तत्राऽशृणोदेष श्रीसर्वज्ञोऽत्र देवता । कोऽप्यस्ति यो ममोपायं घटस्य घटयिष्यति ॥१०३॥
ध्यात्वेति स्वामिनं नत्वा भद्रको भद्रकाशयः । उपाविक्षत् सभामन्तर्वीक्षमाणः प्रभुश्रियम् ॥१०४॥

१ तिरोभूतमित्यपि ।

दयालुत्वमनौद्धत्यं दाक्षिण्यं प्रियभाषिता । परोपकारकारित्वं मण्डनानि महात्मनाम् ॥ ८१ ॥
अहो ! अयमपुण्यौका अहो ! दौर्गत्यदूषितः । अहो ! विनयवानेष ध्यायति स्मेति सिद्धराट् ॥८२॥
यतः—एतस्य मन्दभाग्यस्य यत् क्रियेतोपकारकम् । तत् तत्स्याद् बहुपुण्यार्थं व्याधितस्यौषधं यथा ॥८३॥
संपदं प्राप्य कर्त्तव्या सर्वसत्त्वोपकारिता । काकोऽपि पूरयत्युच्चैर्जठरं परितो भ्रमन् ॥ ८४ ॥
विमृश्येत्यब्रवीदेवं प्रहृष्टः सिद्धपूरुषः । ददामि भद्र ! ते विद्यां कामितश्रीमहोदधिम् ॥ ८५ ॥
विद्याभिमन्त्रितं किं वा चित्रकुम्भमिमं शुभम् ? । एतद् विचिन्त्य सम्यक् त्वं वद वाञ्छितमात्मनः॥८६॥
ग्रामीणश्चिन्तयामास यदि विद्याक्षरं मम । एकं तु विस्मृतं दैवात् तदा का नाम मे गतिः ? ॥८७॥
अयं चित्रघटो मेऽस्तु सर्वाभिष्टार्थसार्थदः । विमृश्येत्यवदद् गोधो[1] देवार्पय घटं मम ॥ ८८ ॥
विद्यासिद्धेन स घटः प्रदत्तः कल्पवृक्षवत् । यत्प्रभावेन सर्वेऽर्थाः सम्पद्यन्ते समीहिताः ॥ ८९ ॥
असौ चित्रघटं प्राप्य शासनाप्तनिधानवत् । एवं विचिन्तयामास स्वग्रामाभिमुखं व्रजन् ॥ ९० ॥
किं तया क्रियते लक्ष्म्या या स्यादन्यत्र भूयसी ? । यां सुहृदो न वीक्ष्यन्ते प्रमोदोत्फुल्लचक्षुषः ॥९१॥
अथासौ ग्राममापन्नो दधानो मस्तके घटम् । चित्रकुम्भ इति नरैराहूतः संज्ञया मुदा ॥ ९२ ॥
तेषां विलोकमानानां घटमाहात्म्यतोऽन्वहम् । सौधं विरचयामास क्षणात् काव्यं कवीन्द्रवत् ॥९३॥

---

१ नरः, इत्यर्थः ।

तस्य प्रभावतो भास्वान् प्रसादः समजायत । तत्र दिव्याङ्गनाकाराश्चिक्रीडुश्चपलेक्षणाः ॥ ६९ ॥
जलैरुष्णैः कवोष्णैश्च ताभिः स्नानमकारयत् । स्फूर्जज्जयजयोद्दामप्रथमोत्पन्नदेववत् ॥ ७० ॥
असावङ्गे नरः सिद्धश्चलत्कल्पद्रुमोपमः । आपादमस्तकं शस्ताऽऽभरणश्रेणिकां व्यधात् ॥ ७१ ॥
ततो रसवतीं दिव्यां बुभुजे सिद्धपुरुषः । विद्याः प्रसाधिताः किं किं न कुर्वन्ति समीहितम्? ॥ ७२॥
त्रियामां सुखसम्भारैरेकयाममिवोज्ज्वलैः । अतिवाह्य प्रभातेऽसावुपजह्रेऽखिलं च तत् ॥ ७३ ॥
चित्रकुम्भं निवेश्याऽऽशु सुरमन्दिरकोणके । पुनः प्रभाते देवौकोमध्येऽस्थात् सिद्धमन्त्रभृत् ॥ ७४ ॥
एतत् सर्वं विलोक्याऽथ स नरो ग्रामसम्भवः । अमुं गुरुमिवात्यन्तं सिषेवे भक्तिवत्सलः ॥ ७५ ॥
पादसंवाहनाद्यैस्तु ग्रामीणः सिद्धपुरुषम् । आराध्य प्रत्यहं सोऽथ तुतोष विनयादलम् ॥ ७६ ॥
यतः—
विनयः सम्पदां धाम विनयः कीर्तिकार्मणम् । विनयो धर्मवार्धीन्दुर्विनयो मूलमुन्नतेः ॥ ७७ ॥
हंहो ! तवाऽहं तुष्टोऽस्मि याचस्वेप्सितमात्मनः । अथ ग्राम्योऽवदत् सिद्धं कोशीकृतकरद्वयः ॥ ७८ ॥
सर्वथा हन्त ! निष्पुण्यो मृतस्वजनबान्धवः । मन्दप्रतिभ एकाकी नभोमार्गादिव च्युतः ॥ ७९ ॥
युष्माकं शरणं प्राप्तो यद् युक्तं तत् समाचरेः । ससत्त्वा हि महासत्त्वाः परोपकृतिकर्मणि ॥ ८० ॥
यतः—

भूयांस्याऽऽगांस्यऽसौ चक्रे बिभ्यत् श्रेष्ठीव राजतः । निरवासयदन्यायकृतं तं दन्दशूकवत् ॥ २६३ ॥
अन्यायपुंश्चलीक्रीडासङ्केतस्य निकेतनम् । पल्लीं सिंहगुहाभिख्यामगाद् दासीसुतस्ततः ॥२६४॥
अथो मलिम्लुचैः साकं प्रवीणैरनयाऽध्वनः । तस्याऽजायत सत्प्रीतिः सख्यं तुल्ये प्रवर्धते ॥२६५॥
मृते सिंहगुहेशेऽसौ तत्पदे तैर्निवेशितः । नरेन्द्रेणाऽपि दुर्जेयः सपक्ष इव पन्नगः ॥ २६६ ॥
इतश्च सुंसुमां कामो राजधानीमिवोत्तमाम् । कामिचित्तजनावासनिवेशाय विनिर्म्ममौ ॥२६७॥
अस्ति राजगृहे श्रेष्ठी पञ्चपुत्रो धनाभिधः । सुंसुमाख्या सुता तस्य निःसीमा रूपसम्पदा ॥२६८॥
युष्माकं द्रविणं तस्य सुंसुमा मे कुमारिका । व्यवस्थायेति तैः सार्द्धमगाद् धनगृहं निशि॥२६९॥

(युग्मम्)

दत्त्वाऽवस्वापिनीं विद्यां श्रेष्ठिलोकस्य तत्क्षणम् । वेगेन लुण्टयामास निष्पुत्रस्येव तद् धनं ॥२७०॥
पद्मिनीमिव मातङ्गः पौलस्त्य इव जानकीम् । स सुंसुमामपाऽहार्षीत् प्रीतिवल्लीघनोदयाम् ॥ २७१ ॥
तद्वासरोढजम्बूवद् मोघा विद्याऽभवद् धने । सपुत्रोऽपससाराऽथ नीतिर्नीतिमतामसौ ॥२७२॥
लुण्टयित्वा धनं हृत्वा सुंसुमां च तथा स्वयम् । दुष्टबुद्धिः पलायिष्ट लुण्टाकैः सह दुर्जयैः ॥२७३॥
धनः श्रेष्ठी समाहूय रक्षकानित्यभाषत । समानयत भोः ! वित्तं निःशेषं सुंसमामपि ॥२७४॥
आरक्षकजनैः साकं नन्दनैरपि पञ्चभिः । अनुव्रजन् धनः श्रेष्ठी सुतामयममन्यत ॥२७५॥

जेष्यते येन यस्तस्य सोऽन्तेवासी भविष्यति । तयोर्विवदतोरेषा प्रतिज्ञाऽभून्महीयसी ॥२४९॥
हेतुवादी विवादेन सोऽजयत् चेल्लको द्विजम् । उदयंस्तरणिः किन्तु तमसा परिभूयते ॥२५०॥
प्रतिज्ञातं व्रतं विप्रस्तस्य जग्राह सन्निधौ । प्रतिज्ञापालने सन्तस्त्वरन्ते दुष्करेऽपि हि ॥२५१॥
वृथाऽप्याऽऽस्वादितो हन्त ! सुधाऽऽहारो जराहरः । प्रतिज्ञावशतोऽप्याऽऽत्तं व्रतं सौख्याय जायते॥२५२॥
एवं शासनदेव्याऽसौ बोधितोऽपि महामुनिः । अनिन्दद् वस्त्राङ्गमलम् दुस्त्यजा कुलवासना ॥२५३॥
ज्ञातयस्तस्य संसर्गाद् भेजुः शान्ति क्षणादपि । प्राद्वृषेण्याच्च सम्पर्काद् दवदग्धा द्रुमा इव ॥२५४॥
तस्य प्रणयिनी तत्रानुरागं बिभ्रती शठा । वश्याय पारणे तस्मै कदाचित् कार्म्मणं ददौ ॥२५५॥
स राजयक्ष्मणेवोच्चैः क्षयं तेनाऽनिशं व्रजन् । स्मरन् पञ्च नमस्कारं देवलोकमगान्मुनिः ॥२५६॥
तस्याऽऽवसानं सा श्रुत्वा वैराग्यात् सहचारिणी । व्रतं जग्राह मानुष्यजन्मभूमीरुहः फलम् ॥२५७॥
पतिहत्यात्मकं घोरमनालोच्यैव पातकम् । तपः कृत्वा दिवं साऽऽप तपः सर्वाऽर्थसाधकम् ॥२५८॥
यज्ञदत्तस्य जीवोऽथ च्युत्वा राजगृहे पुरे । धनसार्थपतेर्दास्याश्चिलात्या नन्दनोऽजनि ॥२५९॥
चिलातीपुत्र इत्येष चिलात्याः पुत्र इत्यभूत् । को नामकरणादीनि गोपानां हि प्रकल्पयेत् ? ॥२६०॥
यज्ञदत्तप्रियाजीवः पुत्रपञ्चकपृष्ठतः । भद्राया धनभार्यायाः सुंसुमाख्या सुताऽभवत् ॥२६१॥
बालधारककर्म्मत्वे सुंसुमाया धनो धनी । योजयामास दासेरं युक्तेयं स्थितिरीदृशाम् ॥२६२॥

अनित्यं सर्वमप्येतत् पयःपूर्णामकुम्भवत् । तस्मिन् ममत्वमुच्चैर्यत्तद् मोहस्य विजृम्भितम् ॥ २३६ ॥
जीवाः सर्वे सुतत्वेन भार्यात्वेनाऽपि जज्ञिरे । संबन्धः किं स कोऽप्यस्ति स्पृष्टः कर्म्मवशैर्न यः?॥२३७॥
यस्यैव हर्षकार्याणि क्रियन्ते स्नेहगर्भितैः । तस्यैव प्रेतकर्म्माणि तन्यन्ते शोकसंकुलैः ॥२३८॥
अनित्यताकृतमतिः शुष्कमाल्यो न शोचति । नित्यताकृतबुद्धिस्तु भग्नभाण्डोऽपि रोदिति ॥२३९॥
इत्यादिस्वामिवाक्यानि श्रावं श्रावं महीपतिः । विरक्तो भवपाशेभ्यो राज्ये पुत्रं निवेश्य च ॥२४०॥
त्रिशतीप्रमितै राज्ञः पुत्रैर्वैराग्यरङ्गितैः । साकं श्रीमल्लिनाथान्ते श्रमणोऽजायतोच्चकैः ॥२४१॥

(युग्मम्)

इतश्च कश्चिदागत्य द्विजः प्रकृतिमानभृत् ।स्तम्भ इव स्थिरोऽतिष्ठत् श्रीमल्लिस्वामिनः पुरः ॥२४२॥
उवाच जगतां नाथो मा मानं कुरु मानव! । अयं वन्द्योऽप्ययं निन्द्य इति चेतसि मा कृथाः॥२४३॥
पुराऽपि मानमाहात्म्याद् यज्ञदत्ताभिधो द्विजः । निन्दनीयकुले जातो विजातः कर्म्मबन्धने ॥२४४॥
पुरे क्षितिप्रतिष्ठाख्ये महीमण्डलमण्डने । यज्ञदत्तो द्विजः क्रोधी प्रतिघो मूर्तिमानिव ॥२४५॥
सोऽनिन्दत् पण्डितंमन्यो जिननायकशासनम् । जृम्भते स्वल्पबुद्धीनामात्मनीना न हि क्रिया ॥२४६॥
तस्य निन्दामसहिष्णुः सहिष्णुरपि तत्क्षणात् ।गुरुणा प्रतिषिद्धोऽपि चेल्लकः कोऽपि बुद्धिमान् ॥२४७॥
वादायाऽऽह्वाययामास यज्ञदत्तं द्विजं मुदा । यतः परबले दृष्टे नहि स्थातुमलं भटाः ॥२४८॥ (युग्मम्)

विदाङ्करोतु भूपालो देवार्चाफलमुत्तमम् । पारत्रिकं ममाऽनन्तसौख्यलक्ष्मीविधायकम् ॥ २२४ ॥
इमं विलोक्य संपन्ना मम जातिस्मृतिः प्रिय ! । इदं ततः पपाठाऽहं मूर्च्छाव्यपगमे सति ॥ २२५ ॥
इदं श्रुत्वा नृपः प्राख्यज्जिनेशार्चाफलं महत् । पारत्रिकं तवैतस्या ऐहिकं मम वर्त्तते ॥ २२६ ॥
इतश्च भगवान् धर्मो मूर्त्तिमानिव निर्ममः । मुनिचन्द्राभिधः सूरिर्नाभेयं नन्तुमागतः ॥ २२७ ॥
प्रणिपत्य मुनेः पादौ श्रुतवान् देशनां नृपः । सपत्नीकस्तु सम्यक्त्वं भावतः प्रत्यपद्यत ॥ २२८ ॥
परमश्रावको राजा द्वादशव्रतपूर्वकम् । चकार जगतीं चैत्यैर्निःशेषामपि भूषिताम् ॥ २२९ ॥
देशे देशे महीपेन मारिव्यसनरक्षणम् । कारितं जीर्णचैत्यानामुद्धृतिश्च पुरे पुरे ॥ २३० ॥
निर्दोषमथ सम्यक्त्वं परिपाल्य मनोरमा । मृत्वा समाधिना प्राप पूर्णायुष्का सुरालयम् ॥ २३१ ॥

इतश्च—

अथाऽऽस्तिकमहीपार्षिसमेतः समतानिधिः । हस्तिनानगरं प्राप विहरन् जगतां पतिः ॥ २३२ ॥
स्वामिनं समवसृतं विज्ञाय जगतीपतिः । देवपालः समायातो वन्दितुं जगतां गुरुम् ॥ २३३ ॥
प्रदक्षिणिततीर्थेशः कृतस्तवनमङ्गलः । निषसाद यथास्थानं दत्तदृष्टिर्जिनेश्वरे ॥ २३४ ॥
उवाच जगतां नाथो मोहपङ्कमहाप्लवः । राजन् ! राजीवनेत्राया मरणाद् दुःखमाप्तवान् ॥ २३५ ॥

---

१ प्राहेति च ।

उपचारशतैः कृत्वा मूर्छाव्यपगमे सति । एवं पपाठ भूपालवल्लभा मधुरस्वरम् ॥ २१२ ॥

अडविहि पत्ती न इहि जलु तो वि न वूढा हत्थ । अव्वो ! तहवि कवाडियह ! अज्ज वि सा वि अवत्थ ॥२१३॥

देवि ! क एष वृत्तान्तो येन प्रोक्तं त्वयेदृशम् ? । साऽऽख्यद् देवमकं काष्ठवाहकं द्रुतमानय ॥२१४॥

सोऽथाऽऽहूतः समायातः साऽऽख्यद्देवी मनोरमा । देवायं काहलो नाम मत्पतिः पूर्वजन्मनि ॥ २१५ ॥

पूर्वजन्मनि पत्न्यऽस्याऽभवं सिंहलिकाह्वया । दुःखदौर्भाग्यदौर्गत्यपराभवनिकेतनम् ॥ २१६ ॥

अन्यदाऽनेन संयुक्ता गताऽहं काष्ठहेतवे । वनमध्ये महाकायतालशालमनोहरे ॥ २१७ ॥

मिथ्यात्वाभ्रे गते दूरं सूर्यवज्जिननायकः । दृष्टो दिष्ट्या जगन्नाथः सनाथोऽतिशयश्रिया ॥ २१८ ॥

पूजयाव इमं देवमावां प्रिय ! जगन्नतम् । मयोचेऽयमथ प्राह त्वमेव कुरु सर्वदा ॥ २१९ ॥

[1]निर्द्धर्मं वल्लभं ज्ञात्वा गत्वा शैवलिनीतटम् । सिन्दुवारैरिमं देवं भावतः पर्यपूजयम् ॥ २२० ॥

अत्रान्तरे महीपाल ! त्वं दृष्टो गोपवेषभृत् । पूजयंस्त्रिजगन्नाथं जटाजूटेन मण्डितम् ॥ २२१ ॥

धन्योऽयं जगतां नाथं यः पूजयति भावतः । मत्पतिर्न पुनर्नूनं देवपूजापराङ्मुखः ॥ २२२ ॥

दधती भावनामेवं तस्मिन्नेव दिने नृप ! । कदन्नाशनयोगेन मृत्वा राज्ञः सुताऽभवम् ॥ २२३ ॥

---

१. निर्धर्मवासनमित्यपि ।

ततो देवानुभावेन निःशेषाः पृथ्वीभुजः । आज्ञां प्रपेदिरे तस्य शेषामिव नरेशितुः ॥१९८॥
शाश्वतार्हद्भवनानां सदृशं पृथिवीपतिः । तच्चैत्यं कारयामास स्वर्णस्तम्भमनोहरम् ॥१९९॥
श्वेतवस्त्रे परिधाय भक्तिमान् पृथिवीपतिः । पुष्पैरानर्च तीर्थेशं त्रिसन्ध्यं श्रेणिको यथा ॥२००॥
स्वचैत्ये कारयामासाऽष्टाह्निकादिषु पर्वसु । शासनोन्नतये राजा नाट्यं सूर्याभदेववत् ॥२०१॥
अन्यदा वन्दितुं देवमचलद् नगराद् नृपः । सार्द्धं मनोरमादेव्या शच्येव घनवाहनः ॥२०२॥
कौपीनवसनं क्षामं भारभुग्नशिरोधरम् । मनोरमा पुरोऽद्राक्षीद् व्रजन्तं काष्ठवाहकम् ॥२०३॥
तं विलोक्य मुमूर्छाऽऽशु देवी मोहपरायणा । अर्द्धविच्छिन्नशाखेव पपात पृथिवीतले ॥२०४॥
तथाविधापदि प्राप्तां दृष्ट्वा देवीं मनोरमाम् । वज्राहत इव क्ष्मापः कृच्छ्राद् वक्तुं प्रचक्रमे ॥२०५॥
यो यद् वेत्ति जनः सर्वः स तच्च कुरुतामिह । स्मर्तव्या व्यसनप्राप्ते विद्या मन्त्राधिदेवताः ॥२०६॥
वैद्याः प्राहुः पित्तमूर्छा दैवज्ञा ग्रहपीडनम् । मान्त्रिका देवतादोषमाप्ता मुद्गलविप्लवम् ॥२०७॥
प्रगुणं रचयामासुर्भिषजः शर्करादिकम् । दैवज्ञा विदधुः पूजां ग्रहाणां मन्त्रपूर्वकम् ॥२०८॥
देवतानां समारेभे पूजनं मान्त्रिकैरथ । मन्यन्ते नितरामाप्ता उपयाचितसंहतिम् ॥२०९॥
एकतश्च विरच्यन्ते शय्याः पङ्कजिनीदलैः । एकतश्चापि चूर्ण्यन्ते स्थूलमौक्तिकराशयः ॥२१०॥
मूर्त्तिमद्भिरिवाऽम्भोदैर्घनाम्भःकणवर्षिभिः । वीज्यते तालवृन्तैः सा मृदुवातमनोहरैः ॥२११॥

अहं खिद्ये कथंकारं येन दत्तमिदं पदम् ?। स करिष्यति निःशेषं जनमाज्ञाविधायिनम् ॥१८४॥
ततोऽर्चयित्वा विधिवज्जिनेन्द्रमिति सोऽवदत् । कथं दत्तं त्वया राज्यं स्वामिन्! विप्लवकारणम् ? ॥१८५॥
अथोचे व्यन्तरो भद्र! गजेन्द्रं मृत्तिकामयम् । विनिर्माय समागच्छेः समारुह्याऽत्र वन्दितुम् ॥१८६॥
द्विरदोऽस्मत्प्रभावेण त्वय्यारूढे चलिष्यति । आज्ञां करिष्यते सर्वस्ततस्तव निरन्तरम् ॥१८७॥
श्रुत्वेति भूपतिः प्राप प्रासादं मुदिताशयः । कुम्भकारा नृपादेशाच्चक्रुर्मृत्स्नामयं गजम् ॥१८८॥
इममारुह्य भूपालो वन्दितुं जिननायकम् । आगामीति ततो जज्ञे पुरे हास्यास्पदं महत् ॥ १८९ ॥
सामन्ता मन्त्रिणां पुत्राः पौरग्रामेयका अपि । तमवेक्षितुमाजग्मुः सर्वोऽप्यऽद्भुतकौतुकी ॥ १९० ॥
शुभेऽह्नि गजमारुह्याऽऽहूय तं श्रेष्ठिपुङ्गवम् । सश्रृङ्गारो महीपालः पश्चासने न्यवेशयत् ॥ १९१ ॥
व्यन्तरस्यानुभावेन करी मृत्स्नामयोऽचलत् । विसिष्मिये जनः सर्वः पश्यन् नवकुतूहलम् ॥ १९२ ॥
पुरात् स्वे निर्मिते गत्वा चैत्ये नत्वा जगद्गुरुम् । तमेव गजमारूढो नृपोऽगाद् निजमन्दिरम् ॥ १९३ ॥
आलानस्तम्भसम्बद्धं श्रेष्ठिन्नेनं गजं कुरु । इत्यादेशं महीभर्तुर्लब्ध्वा सो हर्षितोऽभवत् ॥ १९४ ॥
श्रेष्ठिना राजवत् तेन दत्ता कुम्भे शृणिक्षितिः । न चचाल पदं हस्ती वारित इव केनचित् ॥ १९५ ॥
वीक्षापन्नोऽभवच्छ्रेष्ठी तस्मादुत्तीर्य सत्वरम् । नृपपादाम्बुजं भक्त्याऽनमन्निदमुवाच च ॥१९६॥
गोपाल इति यत्कृत्वाऽपराद्धं भवतः प्रतिः । तत्क्षमस्व महीपाल ! पुण्यलक्ष्मीनिकेतन ! ॥ १९७ ॥

पुरे भ्रान्तानि तान्यापुनैव राज्यधरं नरम् । मध्याह्नसमये जग्मुर्बाह्योद्यानादिवीथिषु ॥१७१॥
निदद्रौ देवपालोऽथ कस्यचित् शाखिनस्तले । यष्टिमुच्छीर्षके कृत्वा कम्बलाऽऽवृतविग्रहः ॥१७२॥
देवपालं समालोक्य नवाम्बुकणवर्षकः । करी जगर्ज गम्भीरं तडित्वानिव मूर्त्तिमान् ॥१७३॥
हेषां चकार वाल्हीकः कोकिला ध्वानसुन्दरम् । विस्तृतं पाण्डुरं छत्रमुत्फुल्लकमलोपमम् ॥१७४॥
जाह्नवीलहरीश्वेते चामरे चेलतुः स्वयम् । अभिषिच्य करीन्द्रेण न्यस्तः स्कन्धे विभुर्गवाम् ॥१७५॥
ततः सिंहरथेनाऽसौ महोत्सवपुरस्सरम् । तत्रैव वासरे पुत्र्याः कारितः पाणिपीडनम् ॥१७६॥
ततः सिंहरथो गत्वा नरेन्द्रो मुनिसन्निधौ । व्रतं जग्राह भावेन पूर्वोपात्ततमोऽपहम् ॥१७७॥
कृत्वा चतुर्विधाहारपरित्यागं महामुनिः । चतुर्थे देवलोकेऽसौ पूर्णायुष्कः सुरोऽभवत् ॥१७८॥
तदुपानत्कम्बलाद्यं गोपालैः श्रेष्ठिनो गृहे । अन्यैः समर्पितं गावः स्वयमीयुर्दिनात्यये ॥१७९॥
गोपाल इति कृत्वा तं सामन्ता नन्तुमीर्ष्यया । अहङ्काराद् न चाऽऽयान्ति जनाः पूजितपूजकाः ॥१८०॥
महाजनप्रधानोऽयमिति ध्यात्वा विशां पतिः । आजूहवज्जिनदत्तं नाऽऽययौ सोऽप्यऽवज्ञया ॥१८१॥
कम्बलादि निशान्ते सिंहद्वारे नरेशितुः । अवज्ञोपायनानीव जिनदत्तोऽप्यऽमोचयत् ॥१८२॥
तान्याऽऽलोक्य निदध्यौ स हहा ! पूर्वविजृम्भितम् । तृणायाऽपि न मन्यन्ते धिग् मां राज्यर्द्धिभूषितम् ॥१८३॥

अश्व इत्यभिधेयम् ।

इत इतः पलायन्त इतोऽपि श्रूयते रवः । इतोऽपि दृश्यते रेणुश्चौराणां चरणोद्भवः ॥२७६॥

ब्रुवाणैः पदिकैरेवमनुस्यूता इव क्षणात् । सलोप्त्रांस्तस्करान् क्रूरान् ददृशुः पुररक्षकाः ॥२७७॥[1]

इतो गृह्णीत गृह्णीत हत हतेति भाषकैः । रक्षकैस्तस्करा व्याप्ता मृगा वागुरिकैरिव ॥२७८॥

आरक्षकजनव्रातघातावित्रस्तचेतसः । वित्तं मुक्त्वा प्रणेशुस्ते श्येनादिव विहङ्गमाः ॥२७९॥

आरक्षपुरुषा वित्तं दुष्प्रापं प्राप्य पुष्कलम् । व्यावर्त्तन्त, कृतार्था हि जनाः स्वस्थानगामिनः ॥२८०॥

सुंसमामुद्वहन्नंशे[2] खड्गयष्टिमिवाऽपराम् । अरण्यानीं प्रविष्टोऽसौ गुहामिव मृगाधिपः ॥२८१॥

सहितः पञ्चभिः पुत्रैः पुत्रीं क्रष्टुं तदाननात् । स्वमनःस्पर्द्धयेवाऽऽशु धावति स्म धनोऽसुखी[3] ॥२८२॥

समीपमागते तस्मिन् सुंसमा माऽस्तु मेऽस्य सा । ध्यात्वेति कदलीलावमलावीत् सुंसमाशिरः ॥२८३॥

पुरस्तात्तत्कबन्धस्य पुत्रयुक्तो धनो रुदन् । अरोदयत् तरुश्रेणीं प्रतिध्वानैः सुदुःश्रवैः ॥२८४॥

तस्याः कबन्धमुत्सृज्य निवृत्तोऽसौ सनन्दनः । नखंपचरजा जज्ञे मध्याह्नसमयस्ततः ॥२८५॥

श्रेष्ठिशोकेन विच्छायाः स्वजना इव शाखिनः । बाढमश्रूणि मुञ्चन्ति पतत्किञ्जल्ककैतवात् ॥२८६॥

न जलं न फलं क्वाऽपि ददृशुर्धननन्दनाः । पशूंश्च प्रत्युत हिंस्रांश्चौरेशप्रेरितानिव ॥२८७॥

पुत्रिकामरणं वित्तनाशो दुःखसमागमः । विचिन्त्येति धनो दैवमुपालभत भूरिशः ॥२८८॥

---

१ अपहृतद्रविणसहितानिति भाव. । २ स्कन्ध इत्यर्थः । ३–ऽसुधीरित्यपि ।

दैवमेवापदां कर्तृ हर्तृ सुप्राप्तसम्पदाम् । विधातृ शुभबुद्धीनां दातृ निन्द्यधियामपि ॥२८९॥
इत्थं ध्यायन् धनः श्रेष्ठी प्राप राजगृहं पुरम् । सुंसमायाश्चकाराऽऽशु प्रेतकार्यं यथाविधि ॥२९०॥
अथ वैराग्यमापन्नः श्रीवीरस्वामिसन्निधौ । व्रतं प्राप तपस्तप्त्वा धनर्षिस्त्रिदिवं ययौ ॥२९१॥
चैलातेयः सुंसमाया वीक्षमाणो मुखं ययौ । दिशं याम्यामुपगतां प्रियामनुव्रजन्निव ॥२९२॥
कायोत्सर्गस्थितं ध्यानतत्परं कामविद्विषम् । सोऽप्रकम्पं मेरुमिव मुनिमेकमथैक्षत ॥२९३॥
स्वकीयकर्म्मणा क्षामं लज्जितस्तमुवाच सः । धर्मं ब्रूह्यन्यथा तेऽपि छेत्स्याम्यस्याः शिरो यथा ॥२९४॥
स ज्ञानी ज्ञानतो ज्ञात्वा भव्योऽयमिति चाब्रवीत् । उपशमो विवेकश्च संवरः कार्य इत्यपि ॥२९५॥
ततश्च चारणमुनिर्नभोगमनविद्यया । उत्पपात महासत्त्वः सत्त्वराशिप्रबोधकृत् ॥२९६॥
अथ भावयतस्तस्य वारं वारं पदत्रयीम् । उल्लेख ईदृशो जज्ञे दुष्टस्याऽपि शुभोदयात् ॥२९७॥
क्रोधादीनां कषायाणां कुर्यादुपशमं सुधीः । तैरहं हहहा !! क्रान्तः कुष्ठीव कृमिजालकैः ॥२९८॥
श्रद्धासुकुष्टजं[1] कुर्वन् पथ्यं सन्तोषचूर्णितम् । चिकित्साम्यद्य तान् सर्वान् शमभेषजयोगतः ॥२९९॥
धर्मरोहणमाणिक्यं लग्नकं शिवसम्पदः । कार्मणं कीर्त्तिकान्ताया आवालं ज्ञानशाखिनः ॥३००॥
अधिष्ठानं माहात्म्यस्य क्रकचं मोहदारुणः[2] । विवेकं कुरुतां धीमान् सावद्यत्यागलक्षणम्॥३०१॥(युग्मम्)

१ श्रद्धारूपा मौद्गमिव पथ्यं कुर्वन्नित्यान्तरम् । २ मोहकाष्ठस्येति ज्ञानीयम् ।

सुंसमायाः शिरः पाणौ सत्यंकारमिवैनसः। दधानस्य मम काऽऽस्ते विवेकः कारणं श्रियः? ॥३०२॥
तच्छीर्षं दुर्गतिद्वारकपिशीर्षं विवेकतः। मुञ्चति स्म चिलातीसूर्मूर्त्तीभूतशिवेतरम् ॥३०३॥
संवरो भणितोऽक्षाणां मनसश्च निवर्त्तनम्। स प्रपन्नो मया भाग्यात् कल्यकल्पः शिवश्रियः॥३०४॥
पदानामर्थमेवं स भावयन् भावनाऽन्वितम्। समाधिमधिगम्योच्चैरभूत् हृन्मात्रचेतनः ॥३०५॥
अथ विस्राऽसृजा देहं व्याप्तं तस्य महात्मनः। क्षणात् पिपीलिकाश्चक्रुः सच्छिद्रं चालनीसमम् ॥३०६॥
स तासामुपसर्गेऽपि चित्रन्यस्त इव स्थिरः। अहोरात्रद्वये सार्धे व्यतिक्रान्ते दिवं ययौ ॥३०७॥
श्रुत्वेति यज्ञदत्तस्य दृष्टान्तं मानसंभवम्। द्विजो मानं परित्यज्य स्वामिनं प्रणमंस्तदा ॥३०८॥
अथाऽवोचत भगवन्नऽहमस्मि द्विजाग्रणीः। अयं क्षत्रकुलोत्पन्नो मया वन्द्यः कथं जिनः? ॥३०९॥
इत्यादिर्मामकः स्वामिन्! विकल्पो भवकोटिकृत्। क्षणमात्रादयं नष्टः किं न स्याद् गुरुसङ्गमात्? ॥३१०॥
ततस्त्रिभुवनाधीशपादान्नत्वा द्विजाग्रणीः। कृतमानपरित्यागश्चारित्रं प्रत्यपद्यत ॥३११॥
ततश्च विहरन्नाथः श्वेताम्वीं नगरीं ययौ। तत्रास्थुः तापसाः कोपमानसास्त्रिशतीमिताः ॥३१२॥
सर्वज्ञो भगवानेष श्रुत्वेति वचनं कटु। आगुः समवसरणं रणं दुष्कृतकर्मणाम् ॥३१३॥
तानुवाच जगन्नाथो भोः! भोः! मुनिमतङ्गजाः!। सर्वज्ञवचनं श्रुत्वा किं कोपेन मलीमसाः? ॥३१४॥

---

१ भूषणसदृश इति हृदयम्।

मनोगतपरिज्ञातादुत्कर्णास्तेऽवदन्निति । प्रणत्य भगवत्पादौ कोपाख्यानं प्रकाशय ॥३१५॥
अथ प्रबोधमुद्दिश्य श्रीमन्मल्लिजिनेश्वरः । एवं गदितुमारेभे प्रत्यूहध्वान्तभास्करः ॥३१६॥
सिद्धान्तपारदृश्वाऽपि प्रकृत्या कोपनोऽधिकम् । चण्डरुद्राभिधः सूरिरभूद् भुवनविश्रुतः ॥ ३१७ ॥
अत्यल्पेऽपि क्रियालोपे प्रमाद्यन्तं कदाचन । आचुक्रोश मुनिग्रामं क्रोधावेशविसंस्थुलः ॥३१८॥
स्तोकमात्रं मुनीनां स स्खलितं सोढुमक्षमः । गच्छस्य दूरदेशेऽस्थाद् मुनिसंक्लेशभीलुकः ॥३१९॥
मासकल्पेन सातत्यं गच्छेन सह संयमी । विहरन् मालवे देशेऽवन्त्युद्यानमुपेयिवान् ॥ ३२० ॥
इतः कश्चिन्महेशस्य सूनुः कन्दर्पसुन्दरः । पर्यणयत वित्तेशकन्यकां रतिसन्निभाम् ॥ ३२१ ॥
मित्रैः समानशीलाङ्गैस्तत्पादाम्भोजपावितम् । स युवा क्रीडितुं रम्यं तदुद्यानं समागमत् ॥३२२॥
नानाविधाभिः क्रीडाभिः क्रीडन्तः प्रतिपादपम् । ददृशुः सुहृदस्तस्य धर्मध्यानरतान् मुनीन् ॥ ३२३ ॥
यथाचारं नमस्कृत्य गर्भश्रावकसन्निभाः । ववन्दिरे मुनीनेतान् क्षमाश्रमणपूर्वकम् ॥ ३२४ ॥
पूज्याः ! सखाऽयमस्माकं बाल्याद् वैराग्यनिर्भरः । व्रतं गृहीतुकामोऽस्ति कुरुताऽस्य समीहितम्॥३२५॥
शठान् वण्ठानिव ज्ञात्वा जजल्पुर्मुनिपुङ्गवाः । दीक्षायामधिकारोऽस्ति गुरोरस्मादृशां नहि ॥३२६॥
काऽऽस्ते गुरुस्तदापृष्टैः कृतवक्रौष्ठिकैश्च तैः । इत्यचिन्त्यत निर्ग्रन्थैर्पृष्यतां कलिना कलिः ॥३२७॥

---

१ मुदिताऽऽशया एवसांप । २ कृतहास्यैरित्यर्थ. ।

दर्शितः सस्मितं पाणिसंज्ञया मुनिपुङ्गवः । नत्वा सूरिं ततस्तद्वत् सुहृद्वर्गोऽप्यवोचत ॥३२८॥
मया सह कथं मूर्खा एते हास्यं वितन्वते । तत्फलं दर्शयिष्यामि केशलुञ्चनकैतवात् ॥३२९॥
ध्यात्वेति कोपनः सूरिः कम्पमानकराधरः । तैर्भस्माऽऽनाययद् वेगात् तेषां क्षेप्तुमिवानने ॥३३०॥
वीक्षामहे करोत्येष किमिदानीं मुनीश्वरः ? । भस्मोपनिन्यिरे तेऽपि विचिन्त्येति कुतूहलात् ॥३३१॥
लुलुञ्च तत् शिरस्तूर्णं विधृत्योरुद्वयेन सः । गुरो! मा लुञ्च मुञ्चैनं तेषामारटतामिति ॥ ३३२ ॥
अचिन्तयद् नवोढोऽथ लुञ्चितोऽहं यथा तथा । इदानीं गर्हिताऽत्यन्तमीदृक्षस्य गृहस्थता ॥ ३३३ ॥
हास्येनाऽपि मया प्राप्तं श्रामण्यं भवतारकम् । इदानी भावतस्तावत् प्रपद्येऽहंन्निवेदितम् ॥ ३३४ ॥
ऊर्ध्वस्थमित्रवर्गाणामश्रुभिर्निर्जरोपमैः । तस्य भस्माविले मूर्ध्नि पङ्कशङ्का व्यजृम्भत ॥ ३३५ ॥
अस्माभिर्यत् कृतं हास्यमपतद् मस्तकेऽस्य तत् । वराहात्तेक्षुदण्डेषु पिष्यते माहिषं मुखम् ॥ ३३६ ॥
अविचारितमेवैतत् कृतमस्माभिरुच्चकैः । केशलुञ्चनदम्भेन तदस्य फलमुत्थितम् ॥३३७॥
सुहृदोऽसुहृदो जाता वयमस्य दुराशयाः । अनाथस्येव यदियं दशा जज्ञे मनोऽतिगा ॥ ३३८ ॥
एतत्स्वजनलोकस्य विवाहक्षणशालिनः । कथं वार्त्ता महोद्वेगकारिणी कथयिष्यते ? ॥ ३३९ ॥
कुसङ्गाद् जायते नो चेद् मरणं गञ्जनं भवेत् । कृत आह्वानकोऽस्माभिर्यथार्थकुटिलाशयः ॥३४०॥

[1] तिरस्करणमिति मतम् ।

एवं खेदप्रपन्नेषु मित्रेषु निखिलेष्वऽथ । उवाच स युवा नव्यदीक्षितः पूर्वसाधुवत् ॥ ३४१ ॥
विप्रकादपि संप्राप्तं श्रामण्यं जिनभाषितम् । गृहीतं काचखण्डस्य शङ्कया रत्नसन्निभम् ॥३४२॥
अकामस्याऽपि दीक्षा मे जज्ञे पुण्यप्रसाधिका । अनिच्छयाऽपि संभुक्ता मोदकाः किं न तृप्तये? ॥३४३॥
यूयं मित्राणि मित्राणि भवार्णवनिमज्जनात् । यदहं तारितस्तूर्णं व्रतपोतप्रदापनात् ॥ ३४४ ॥
इति तस्य गिरः श्रुत्वा बाष्पपूर्णविलोचनाः । तदलङ्कारमादाय ययुस्ते स्वं निकेतनम् ॥ ३४५ ॥
शैक्षो[1]ऽवादीद् गुरुं नत्वा मुखवासपुरःसरम् । मुनीन्द्र! स्वजना नूनं कर्त्तारो मे व्रतक्षितिम्[2] ॥३४६॥
करणीयं तथा स्वामिन्! यथा जैनेन्द्रदर्शने । न स्याद् हास्यास्पदं किंचित् पाखण्डिषु निरन्तरम् ॥३४७॥
ऊचे सूरिर्दिवा वत्स! वर्त्मनः प्रत्युपेक्षणम् । क्रियतां सत्वरं यस्मादावाभ्यां गम्यते निशि ॥३४८॥
तथेति प्रतिपद्याऽसौ कृत्वाऽध्वप्रत्युपेक्षणम् । आगच्छद् मुनिवेषेण बभौ गीतार्थवत् तदा ॥३४९॥
सूरिणा सह शैक्षोऽथावश्यकं कृतवानऽसौ । व्यतीते रजनीयामे निशि तेन सहाऽचलत् ॥३५०॥
स्पष्टमग्रस्थिते मार्गमव्यग्रं कथयत्यपि । तस्मिन् जराभरक्रान्तः पदे पदेऽस्खलद् मुहुः ॥३५१॥
कीदृशं प्रत्युपेक्षिष्ठा मार्गं रे! शैक्ष! दुर्जन!। इति वाक्यैर्वह्निकल्पैः स्वशरीरे ददाह सः ॥ ३५२ ॥
शिष्यशीर्षं गुरुः क्रोधादवधीद् दण्डकोटिना । कोपारघट्टखात्कारविस्तारभ्रमसंनिभम् ॥३५३॥

१ शिष्यः, इत्यपि । २ व्रतनाशमित्याशय ।

क्षमावतां धुरीणोऽसौ शैक्षोऽथ ध्यातवानिति । अहं हा! गुरुसन्तापनिदानं वर्त्तेतराम् ॥ ३५४ ॥
विनीतशिष्यसङ्घाताद् मन्निदानेन साधुराट् । निष्क्रान्तो लभते कष्टं स्खलति स्म पदे पदे ॥३५५॥
आचार्यसवितुः सर्वतपस्तोमापहारिणः । उपप्लवाय संजज्ञे मल्लाभो बुद्धयोगवत् ॥ ३५६ ॥
घ्नतोऽप्याऽऽक्रोशतोऽप्यस्य न दोषः कोऽपि वर्त्तते । यतो ममाऽपराधोऽयं विहारः कारितो निशि॥३५७॥
केचिद् निजगुरून् भक्त्या शक्रा इव जिनेश्वरम् । बहुलोद्भिन्नरोमाञ्चाः सेवन्ते प्रतिवासरम् ॥३५८॥
एवं भावयतस्तस्य क्षमासम्भृतचेतसः । उत्पन्नं पञ्चमं ज्ञानं सर्वपर्यायतत्त्ववित् ॥ ३५९ ॥
कराब्जमुक्तावल्लोकमखिलं पश्यतः सतः । सुखेन नयतः सूरिं विभाति स्म विभावरी ॥३६०॥
मूर्त्तिमत्क्रोधसप्तार्चेर्ज्वालां रुधिरधोरणीम् । क्षरन्तीं सूरिरैक्षिष्ट शिष्यमस्तकपर्वतात् ॥ ३६१ ॥
नवव्रतोऽप्यसौ धन्यो नैव पूर्वव्रतोऽप्यऽहम् । अक्षमाऽभूद् ममेदृक्षा क्षान्तिरस्येदृशी परम् ॥३६२॥
सच्चारित्रं मया प्रोक्तं कृताः सिद्धान्तवाचिकाः । परं क्षान्तिर्मया नैव चक्रे साधुजनोचिता ॥ ३६३ ॥
साधवस्तत्यजुर्मां ते क्रोधापस्मारदूषितम् । एकक्रोधावकाशेऽपि निष्प्रकाशमभूत् परम् ॥३६४॥
अन्तःक्षमावतां वासे वसन्नपि निरन्तरम् । अक्षम्यहं यतोऽम्बुस्थः कुलीरस्तरणे पङ्गुः ॥ ३६५ ॥
एवं सुतीव्रसंवेगवह्निना कर्मपादपम् । दहतः केवलज्योतिरुद्भिन्नं पापघातकम् ॥३६६॥
भूयोऽप्यसौ परीवारसम्पदा समयुज्यत । श्रीचण्डरुद्र आचार्यः शिष्यकेवलिना सह ॥३६७॥

विहृत्य सुचिरं धात्र्यां प्रतिबोधपरायणौ । शिवामचलस्वरूपां प्रापतुर्मोक्षसम्पदम् ॥३६८॥
तच्छ्रुत्वा तापसाः सर्वे प्रशान्तहृदयास्ततः । अगृह्णन् स्वामिनः पार्श्वे दीक्षां सर्वज्ञभाषिताम् ॥३६९॥
ततश्च भगवांस्तस्माद् विहरन् मदिरावतीम् । पुरीं शक्रपुरीं लक्ष्म्या ययौ त्रिभुवनार्यमा ॥३७०॥
तत्र राजा यशश्चन्द्रः प्रकृत्या स्त्रैणलम्पटः । तदैव स्वर्वधूरूपं द्रष्टुं प्रापाऽन्तिके प्रभोः ॥३७१॥
तस्य प्रबोधमुद्दिश्य कुलध्वजनरेशितुः । कथां गदितुमारेभे धीरवाचा जगद्गुरुः ॥३७२॥

तथाहि—

जम्बूद्वीपाऽभिधे द्वीपे वर्षे दक्षिणभारते । अस्त्यऽयोध्येति नगरी चूडारत्नमिव क्षितेः ॥३७३॥
तत्राऽभूद् भूपतिः शङ्खो धुरीणः सर्वभूभृताम् । सधर्मचारिणी तस्य धारिणी धर्मचारिणी ॥३७४॥
तयोः कुलध्वजः पुत्रो ध्वजवद् वंशभूषणम् । द्वासप्ततिकलागारं द्वारं निःशेषसम्पदाम् ॥३७५॥
अन्येद्युर्नगरोपान्ते बाह्यालीं गतवानसौ । अमात्यादिपरिवृतः समानगुणशालिभिः ॥३७६॥
अधः पद्मासनासीनं शतशाखस्य शाखिनः । सेवकैरिव राजानं मुनिवृन्दैः परिवृतम् ॥३७७॥
वाचा मधुमुचा तत्र कुर्वाणं धर्मदेशनाम् । मूर्त्तं धर्ममिवापश्यद् मानतुङ्गाऽभिधं गुरुम् ॥३७८॥
(युग्मम्)

विनीतवेषस्तत्पार्श्वे गत्वा नत्वा यथाविधि । उचितासनमासीनः श्रुतवान् धर्मदेशनाम् ॥३७९॥

दुष्टाष्टकर्मविस्तीर्णनेपथ्यान्तरितः सदा । नटवद् भवनाट्येऽस्मिन् जन्तुर्विपरिवर्त्तते ॥३८०॥
वध्यते जीवसारङ्गः स्वेच्छया संचरन्नपि । पुरन्ध्रीरूपपाशाद्यैः कामव्याधेन दुर्धिया ॥३८१॥
आदरः परदारेषु स्वदाराणां विवर्जनम् । भवेत् पिपातिषोः पुंसो नरके नर ! केवलम् ॥३८२॥
गोत्राचारपरीहारः प्राणानां संशयागमः । साधुवादपरिभ्रंशः परस्त्रीगमनाद् ध्रुवम् ॥३८३॥
एतद्वाक्यश्रुते राजपुत्रो वैराग्यमागतः । विरक्तः परदारेषु निषेधं प्रत्यपद्यत ॥३८४॥
प्रणिपत्य पुनः सुरेः पादाम्भोजं नृपाङ्गजः । निवर्त्तमानश्चाऽद्राक्षीत्कलहं योषितां पथि ॥३८५॥
किं वृथा कलहायेथे रोषोत्कर्षाद् मुहुर्मुहुः ? । इति पृष्टा कुमारेण चैका तन्मध्यतोऽवदत् ॥३८६॥
देवाहं लोहकारस्य पत्नी सौभाग्यकन्दली । पूर्णकुम्भद्वयाऽत्राऽऽगां भारभुग्नशिरोधरा ॥३८७॥
इयं रथकृतः पत्नी नाम्ना कनकमञ्जरी । रिक्तकुम्भद्वया देव ! समागान् मम संमुखं ॥३८८॥
रिक्तकुम्भद्वयादेव मोच्यो मार्गोऽनया मम । एकं कारणमेवेदमपरं च निशम्यताम् ॥३८९॥
यावन्मात्रं हि पत्युर्मे विज्ञानं जगतीतले । तादृग् न कस्यचिद् नूनं विद्यते वाग्मिनां वर ! ॥३९०॥
कौतुकाऽऽक्षिप्तचेतस्कः कुमारः प्राह किं तव । पत्युः समस्ति विज्ञानं सर्वलोकप्रमोदकृत् ? ॥३९१॥
मत्पतिश्चन्द्रदेवाख्यो लोहकारशिरोमणिः । विज्ञानवल्लरीजालप्रावृट्कालसमः प्रभो ! ॥३९२॥
स चेल्लोहमयं मीनं विधत्ते राजशासनात् । उत्प्लुत्य व्योमयानेन स याति मकराकरम् ॥३९३॥

गिलित्वा गलरन्ध्रेण तन्मध्यान् मौक्तिकावलीः । पुनरायाति संस्थानं स्वकीयं लोहजस्तिमिः ॥३९४॥
मुखमर्कटिकां दत्वा श्रुत्वेति तद्गिरः पुरः । आह स रथकृत्पत्नी तालिकावादनान्वितम् ॥३९५॥
विज्ञानेनाऽमुना लोके न हि किञ्चन लभ्यते । मन्ये तदेव विज्ञानं यत्पत्यौ मे विजृम्भते ॥३९६॥
अथोचे भूपतेः पुत्रः किं ते पत्युर्मनोहरम् । विज्ञानं विद्यते ब्रूहि त्वमशेषं सुलोचने !? ॥३९७॥
अत्रास्ति नगरे रम्ये मत्पतिः सूत्रभृद्वरः । कन्दर्पो नाम रूपेण कन्दर्प इव मूर्त्तिमान् ॥३९८॥
स चेत् काष्ठमयं चारु निर्मिमीते तुरङ्गमम् । षण्मासान् यावदाकाशे स भ्राम्यति सपौरुषम् ॥३९९॥
श्रुत्वेति वचनं तस्या राजपुत्रः सकौतुकः । ताभ्यां सह सभां राज्ञो जगाम सपरिच्छदः ॥४००॥
वृत्तान्तः कथितस्तेन कुमारेण नृपाग्रतः । ततो राज्ञा समाहूतौ लोहकृत्सूत्रधारकौ ॥४०१॥
लोहं लोहकृते भूमानर्पयामास सस्मयम् । निर्माति स्म ततः सद्यः स मीनं लोहसूत्रितम्॥४०२॥
ततोऽपवरकं पृष्ठे तस्य मीनस्य स व्यधात् । शुभेऽह्नि लोहकृत् तत्र प्राविशद् भूभुजा समम् ॥४०३॥
पृष्ठेऽथ कीलिका तस्य निहिता वायुधारिणी । उत्पपात नभोमार्गे मत्स्यः शकुनिराडिव ॥४०४॥
मीनस्थो जगतीपालो ग्रामाकुलपुराकुलाम् । विपुलां विपुलां वीक्षांचक्रे विद्याधरोपमः ॥४०५॥
वार्द्धिमध्यं गते मीने छन्नेऽपवरके सति । गर्भस्थाविव रेजाते लोहकृत्पृथिवीश्वरौ ॥४०६॥
मुक्ताः स गलरन्ध्रेण गिलित्वाऽऽमिषवद् भृशम् । निरवर्तत पाथोधेः कार्मुकाद् मुक्तकाण्डवत् ॥४०७॥

आयाते स्वपुरं तस्मिन्नाऽऽकृष्टा कीलिका क्षणात्। निपेतुर्मौक्तिकश्रेण्यस्तन्मध्यात् सेवधेरिव ॥४०८॥
ततः कौतुकितो राजा बभाषे लोहकारिणम्?। गतप्रत्यागतं चक्रे कथमेष सुलक्षणम्? ॥४०९॥
सोपाख्यद् देव! सिद्धाख्या राद्धा देवी मया ततः। अर्पिते कीलिके तया द्युयानार्थमिमे शुभे ॥४१०॥
कीलिकायोगतो राजन्! याम्यहं गगनाङ्गणे। अचिन्त्या देवताशक्तिः साधयति न किं नृणाम्? ॥४११॥
सूत्रधारोऽथ भूपालादेशाद् दारुमयं हयम्। उच्चैरुच्चैःश्रवस्तुल्यं कृत्वाऽदर्शयदञ्जसा ॥४१२॥
देवाऽस्मिन् तुरगे यूयं कुमारो वा कुलध्वजः। आरोहत्वपरो नैव सोऽवादीदिति कोमलम् ॥४१३॥
अथोचे भूपजो देव! युष्मदादेशतोऽधुना। कृत्रिमाश्वं समारुह्य वीक्ष्ये विश्वम्भरातलम् ॥४१४॥
आमेत्युक्ते नरेन्द्रेण सूत्रकृत् कीलिकाद्वयीम्। गमनाऽऽगमनायाऽऽशु कुमारस्य समर्पयत् ॥४१५॥
तस्य पृष्ठेऽथ विन्यस्य कीलिकां नृपनन्दनः। अलञ्चकार दार्वश्वं नमस्कृत्य नरेश्वरम् ॥४१६॥
पश्यतां सर्वलोकानां स्मयविस्मेरचक्षुषाम्। उत्पपात नभोमार्गं वाजी दारुविनिर्मितः ॥४१७॥
स्वर्गं किमगमत् किं वा सिद्धाऽदृश्याञ्जनोऽभवत्?। अदृश्यः सोऽपि दार्वश्वो लोकैरेवं वितर्कितः ॥४१८॥
पुर्याः कस्याश्चिदुद्याने भ्रान्त्वा वाजी समस्थितः। कृष्टायां कीलिकायां च राजपुत्रेण तत्क्षणम् ॥४१९॥
कुलध्वजकुमारोऽथ पृथक् पृथक् विधाय सः। काष्ठव्रातं तुरङ्गस्य भाररूपं चकार सः ॥४२०॥
विधायोच्छीर्षके काष्ठचक्रवालं कुलध्वजः। सुष्वाप श्रमखिन्नाङ्गः सहकारतरोरधः ॥४२१॥

इतश्च नभसो मध्यं भेजे दिवसनायकः । कीलितेव स्थिरा वृक्षच्छाया तस्याऽभवत्तराम् ॥४२२॥
इतश्चारामिकस्तस्मिन्नागात् पुष्पजिघृक्षया । स्थिरच्छायस्तरुर्दृष्टो मध्याह्नेऽपि मनोहरः ॥४२३॥
अल्पसुप्तनरस्याऽयं प्रभावश्चिन्तयन्निति । अस्प्राक्षीत् तत्पदाङ्गुष्ठं जजागाराऽथ भूपजः ॥४२४॥
यूयं भवथ सत्पुण्या मन्दिरेऽतिथयोऽद्य मे । एवं विज्ञपयामास मालिको भक्तिमालिकः ॥४२५॥
आमेत्युक्तं कुमारेण प्रार्थनाभङ्गभीरुणा । गेहे सो भोजितो नीत्वा तेन हर्षपुरस्सरम् ॥४२६॥
कोणे गृहस्य विन्यस्य तौरङ्गं काष्ठसञ्चयम् । अथाऽचालीत् पुरो मध्यं वीक्षितुं दिवसाऽत्यये ॥४२७॥
स्वर्णपञ्चालिकाकीर्णं रूप्यतोरणभासुरम् । सङ्केतमन्दिरं श्रीणां नेत्रपान्थप्रपोपमम् ॥४२८॥
प्रमोदनृपतेः पर्षद् मोक्षाध्वप्रान्तरद्रुमम् । निधानमिव धर्म्मस्य दृष्टवान् जिनमन्दिरम् ॥४२९॥

(युग्मम्)

श्रीमन्तं सुव्रतं देवं दृष्ट्वा तत्र कुलध्वजः । प्रणनाम नमन्मौलिकिणावलिपचेलिमः ॥४३०॥
इतश्च वेत्रभृत् कश्चित् समागत्य भृशं जनान् । कोणस्थानपि प्रत्येकं वेगतो निरवासयत् ॥४३१॥
किमेतादिति संभ्रान्तः कुमारस्तस्य कोणके । लीयते स्म यथा जीवः परमात्मनि योगिनः ॥४३२॥
अद्वितीयवपुः काचिदेत्य कन्या जिनार्चनात् । लास्यं प्रचक्रमे कर्तुं सखीभिः परिवारिता ॥४३३॥

नमस्कृत्याऽथ देवेन्द्रं स्त्रीराज्यमिव तन्वती । सखीभिः सह संप्राप कन्याऽन्तःपुरमुत्तमम् ॥४३४॥
कोणान्निर्गत्य रात्रौ स तद्रूपेण विमोहितः । पप्रच्छ पुरुषं कश्चित् केयं बाला सुलोचना? ॥४३५॥
आख्यत् स श्रूयतां देव! श्रोत्रापेयः कथारसः । अस्य श्रवणमात्रेण संपद्यन्ते मुदोऽङ्गिनाम् ॥४३६॥
इदं रत्नपुरं नाम्ना वरप्राकारमण्डितम् । अस्ति श्रीसुव्रतस्वामिश्रावको विजयी नृपः ॥४३७॥
विस्तीर्णचारुसौवर्णतुङ्गतोरणसुन्दरम् । तेनेदं भूभुजाऽकारि चैत्यं कुलगृहं श्रियः ॥४३८॥
तस्येयं कन्यका देव! जयमालासमुद्भवा । सर्वलक्षणसम्पूर्णा नाम्ना भुवनमञ्जरी ॥४३९॥
विलोक्य यौवनोद्याने कुमारीं करिणीमिव । विजयी तद्विवाहार्थमैक्षिष्ट नृपकुञ्जरम् ॥४४०॥
कुमारान्वेषणं श्रुत्वा कुमारी निजचेतसि । अथेत्थं चिन्तयामास विवाहो मे समागतः ॥४४१॥
महीचरोऽपि यः कश्चित् स्वशक्त्या खचरो भवेत् । स भविष्यति मे भर्त्ताऽन्यथा वह्निर्वरो मम ॥४४२॥
गूढाभिप्रायमात्मीयं प्रियसख्यै न्यवेदयत् । सा सम्यक् कथयामास विजने पृथिवीशितुः ॥४४३॥
विज्ञाय निश्चयं तस्याः खपुष्पमिव दुर्लभम् । तूर्णीशालो महीपालोऽभवद् चिन्ताभिरुच्चकैः ॥४४४॥
इति व्याहृत्य स पुमान् ययौ राजनिकेतनम् । कुलध्वजोऽपि संप्राप प्रातिहारिकमन्दिरम् ॥४४५॥
तस्याऽथ कोणके कृत्वा सज्जं दारुमयं हयम् । कीलिकायाः प्रयोगेणाऽऽगच्छत् तद्वासमन्दिरम् ॥४४६॥

तत्तल्पस्य चतुर्भागे ताम्बूलं त्वर्धचर्वितम् । क्षिप्त्वा तेनैव मार्गेण पुनः स्वगृहमागमत् ॥४४७॥
प्रबुद्धा वीक्ष्य ताम्बूलं तत्र सर्वत्र विस्तृतम् । सा दध्याविति कोऽत्राऽऽगात् खेचरस्त्रिदशोऽथवा ? ॥४४८॥
अनया चिन्तया सा तद् दिनं वर्षमिवाऽऽनयत् । अलीकनिद्रया रात्रौ सुष्वाप नृपकन्यका ॥४४९॥
द्वितीयेऽह्नि निशीथेऽथ दार्वश्वमधिरुह्य च । तेनैव विधिना तत्र समायातः कुलध्वजः ॥४५०॥
क्षिप्त्वा सर्वत्र ताम्बूलमचालीद् यावदुच्चकैः । तावद् चेलाञ्चले वाढं हस्ताभ्यां विधृतस्तया ॥४५१॥
कुतस्त्योऽसि धियां धाम ! चलितोऽसि क्व सम्प्रति ? । कुमार्येति कुमारोऽसौ पृष्ट एवमवोचत ॥४५२॥
भूमीचरोऽपि जज्ञेऽहं खेचरः काष्ठवाजिना । इत्युक्ते तेन साऽवादीत् पूर्णो मम मनोरथः ॥४५३॥
प्रदीपं साक्षिणं कृत्वा पुरोहितमिवाऽसकौ । उपायंस्त विवाहेन गान्धर्वेण कुमारिकाम् ॥४५४॥
ततो भवनमञ्जर्या बुभुजे विषयानसौ । अदृश्यो वायुवत् कन्यान्तःपुररक्षकैर्नरैः ॥४५५॥
दधुर्लावण्यपुण्यानि तदङ्गानि श्रियं पराम् । मुक्ताफलमनोज्ञानि तटानीव पयोनिधेः ॥४५६॥
अङ्गानां वृद्धिमालोक्य मेने दक्षः सखीजनः । अकालफलसंवित्तिं भूरुहामिव भीतिदाम् ॥४५७॥
तद् देव्या जयमालायाः स्थिताया विजने सखी । कथयामास निःशेषं नीचीकृतमुखाम्बुजा ॥ ४५८ ॥
दुःखाधीतगलद्वाक्यविद्यामिव नभश्चरीम् । अपश्यत् पृथिवीनाथो जयमालां रहःस्थिताम् ॥ ४५९ ॥

अनात्मज्ञने केनेह तवाज्ञाखण्डनं कृतम् ? । अकाण्डे निजकान्ताया देवि ! वैधव्यमिच्छता ॥ ४६० ॥
त्वत्प्रसादान्न केनापि मदाज्ञाखण्डनं कृतम् । परं तु खण्डनं जातं कुमार्या वचनान्निगम् ॥ ४६१ ॥
प्राणनाथ ! समागत्य रजन्यां कन्यकां तव । अदत्तामप्यलं भुङ्क्ते वीरः कोऽपि भयोज्झितः ॥४६२॥
येनेदं मद्गृहे देवि ! चेष्टितं दुष्टचेतसा । तमाशु दक्षिणेशस्य करिष्ये प्राभृतोपमम् ॥ ४६३ ॥
कोपाटोपोत्कटस्वेदबिन्दुभृकुटीभीषणः । उपविष्टः सभां राजा तदन्वेषणलालसः ॥ ४६४ ॥
विवेद पार्थिवाकूतं वारस्त्री भववागुरा । वेश्यानां हि स्वभावोऽयं परचित्तोपलक्षणम् ॥ ४६५ ॥
तया निर्बन्धतः पृष्टो भूपतिश्चिन्तयाऽऽकुलः । पुत्र्या वृत्तान्तमाचख्यावषेडक्षीणमञ्जसा ॥ ४६६ ॥
तमन्यायकृतं बध्वा त्वत्पादान्तमुपानये । अगादिति प्रतिज्ञाय स्वगृहं भववागुरा ॥ ४६७ ॥
संध्यायां गणिका बुद्ध्या नानोपायविशारदा । सतैलनवसिन्दूरैः कन्यागारमलेपयत् ॥ ४६८ ॥
तुरङ्गमाऽधिरूढोऽसौ त्रियामायां कुलध्वजः । अगाद् वातायनं तस्याः सान्द्रसिन्दूरपङ्किलम् ॥४६९॥
तया साकं चतुर्यामीमतिवाह्य घटीमिव । गतवान् मालिकागारमुदियायाऽथ भास्करः ॥ ४७० ॥
आययौ गणिका प्रातः कन्याया भवनाङ्गणम् । पादयोः प्रतिबिम्बानि पद्मानीव व्यलोकयत् ॥ ४७१ ॥
प्रतिबिम्बानुमानेन तयाऽज्ञायि महीधरः । काव्येनेव कवेर्भाव आचारेण कुलं यथा ॥ ४७२ ॥

---

१ यमस्येत्यर्थः ।   २ अविद्यमानानि षडक्षीणि यस्मिन्, त गुप्तमिति यावत् ।

तलाध्यक्षनरैः सार्द्धं भ्रमन्ती भववागुरा । द्यूतस्थानस्थितं भूपनन्दनं वीक्षते स्म सा ॥ ४७३ ॥
सिन्दूरारुणपादाभ्यां तयाऽसावुपलक्षितः । तदादेशात्तलाध्यक्षपुरुषैः स धृतो हठात् ॥ ४७४ ॥
तत्प्राप्तिश्रवणेनाऽऽशु मरुतेव मुहुर्मुहुः । दिदीपे भूपतेः कोपो हव्यवाडिव तत्क्षणम् ॥ ४७५ ॥
षण्ढवद् दर्शनं माऽस्य भूयात् तत्कर्मकारिणः । इत्युक्त्वा दीयतां वायोरित्यादेशं नृपो ददौ ॥ ४७६ ॥
अथादेशं समासाद्य वध्यभूम्युपरि द्रुतम् । तलाधिपनरैः क्रूरैर्गृहीतो नृपनन्दनः ॥ ४७७ ॥
जनास्तद्रूपमालोक्य विवदन्ते परस्परम् । यत्कृतोऽयं वरः पुत्र्या व्यलीकं तदिदं नु किम् ? ॥४७८॥
पीयूषगुणसारस्य वियोगेऽस्य कलाभृतः । क्षयं राकानिशेवाऽऽशु राजपुत्री प्रपत्स्यते ॥ ४७९ ॥
पुत्र्याश्चेदीदृशं चक्रे भूभुजा किं प्रकाशितम् ? । गृहे दुश्चरितं यस्माद् दक्षा रक्षन्ति सर्वथा ॥ ४८० ॥
इत्यादिलोकसंलापान् शृण्वानो नृपनन्दनः । मालिकागारसामीप्यमगाद् राजभटावृतः ॥ ४८१ ॥
मम्मान्वये समायातां मालिकागारवासिनीम् । कुलदेवीं नमश्चक्रे युष्मत्पादप्रसादतः ॥ ४८२ ॥
आमेत्युक्ते भटौघेन प्रविश्य मालिकालयम् । शरीरं रसवेदीव पुनः सज्जं हयं व्यधात् ॥ ४८३ ॥
पश्यतां राजलोकानां कामं विस्मेरचक्षुषाम् । उत्पपात पतत्रीव हयः काष्ठविनिर्मितः ॥ ४८४ ॥
गत्वा वातायनं वेगात् कुमार्याः कृत्रिमो हयः । उत्ततार चिरं भ्रान्तिश्रान्ताङ्ग इव तत्क्षणम् ॥४८५॥